

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

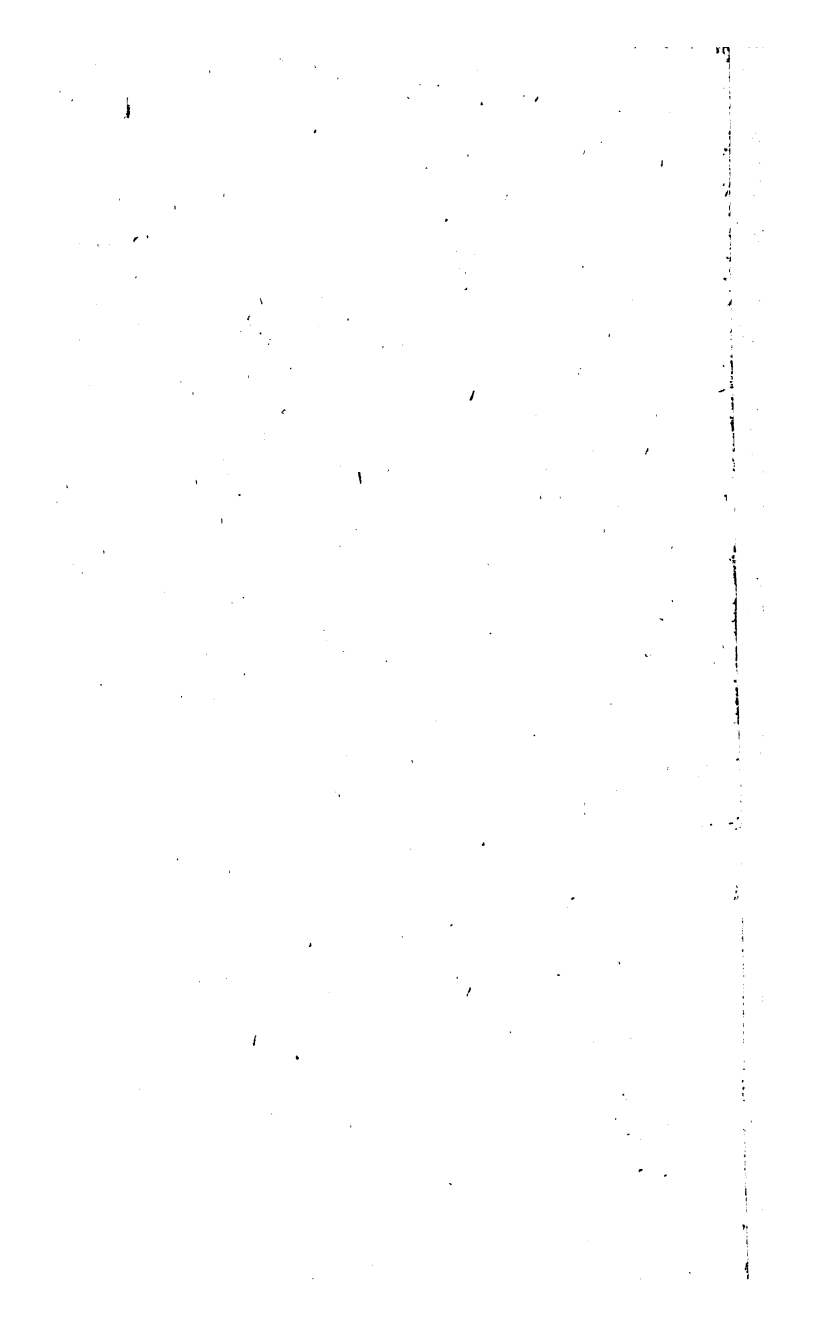
We also ask that you:

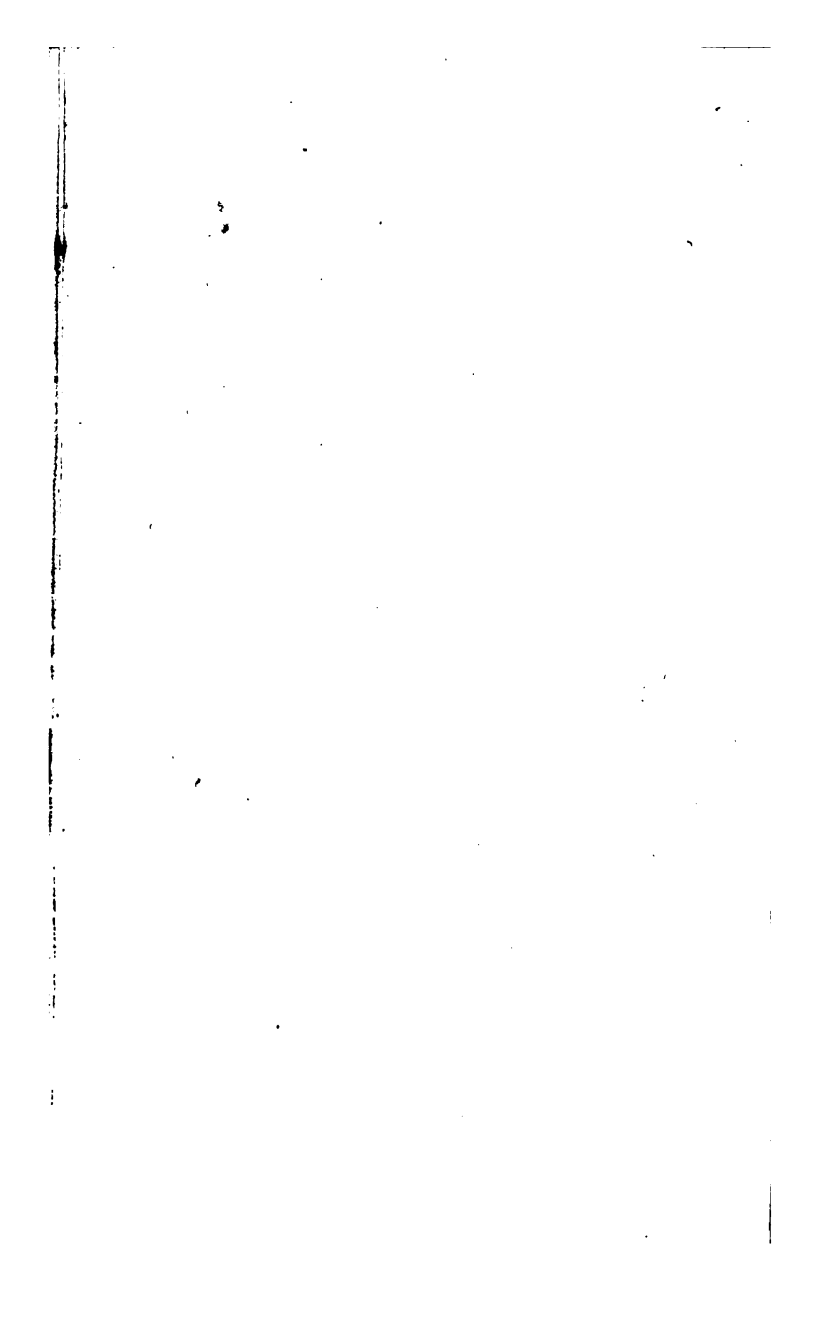
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

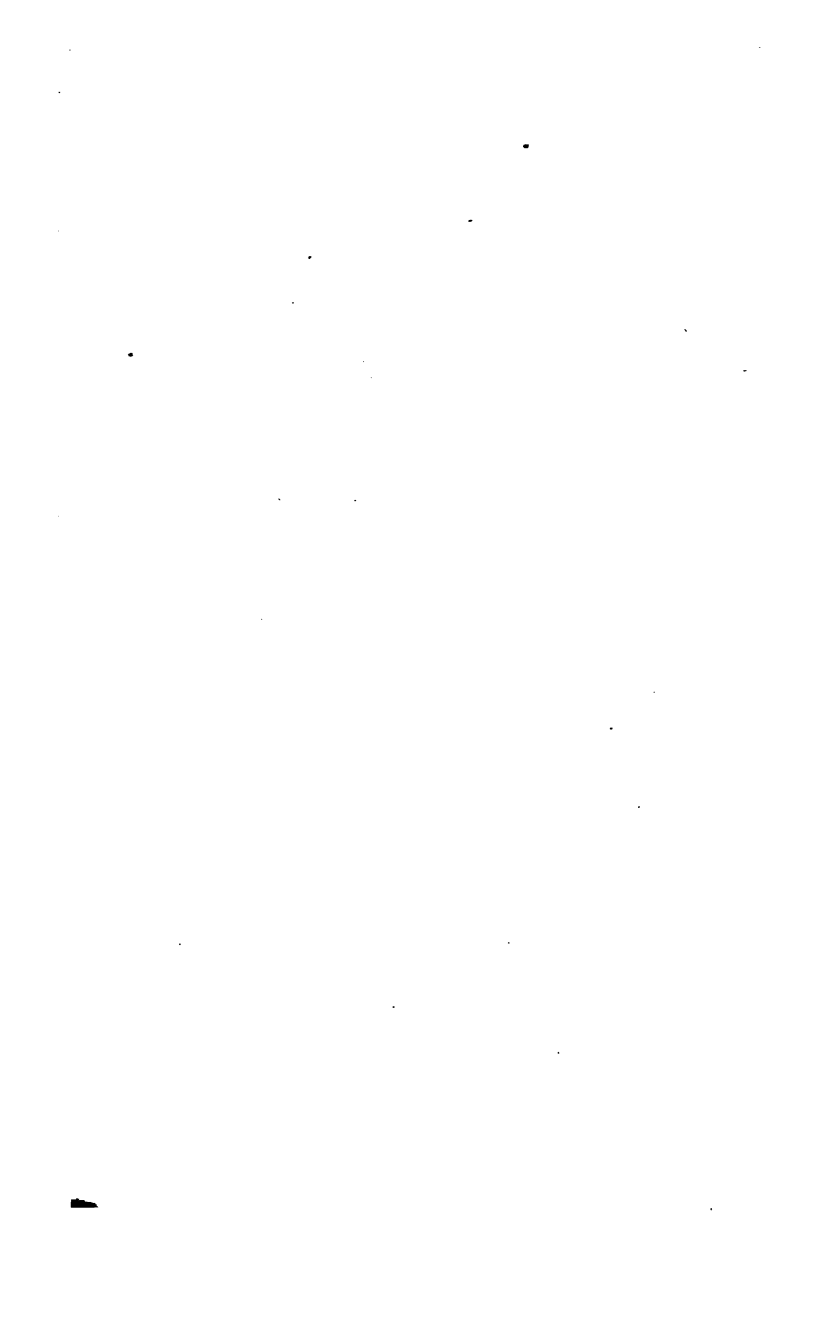
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Stephen
G. H.

Island

i det

Attende Aarhundrede, 1

historisk-politisk skildret

ved

Magnus Stephensen,

Kongelig Majestæts Justitsraad og Justitiarius i den
Kongelige Islandiske Landsloverret, Directeur for det
Kongel. Islandiske Landoplysningsselskab, Medlem af
de Kongel. Norske Videnskabers, Danske Veterinære-
Videnskabs- og Islandiske Literatur-Selskaber, samt
corresponderende Medlem af det Kongel. Danske
Landhuusholdnings- og det Scandinaviske
Literaturselskab.

Kjøbenhavn 1808.

Trykt paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag.

hos Johan Rudolph Thiele.

F. S.

TO THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

150418A

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

R. 1934 L

Deres

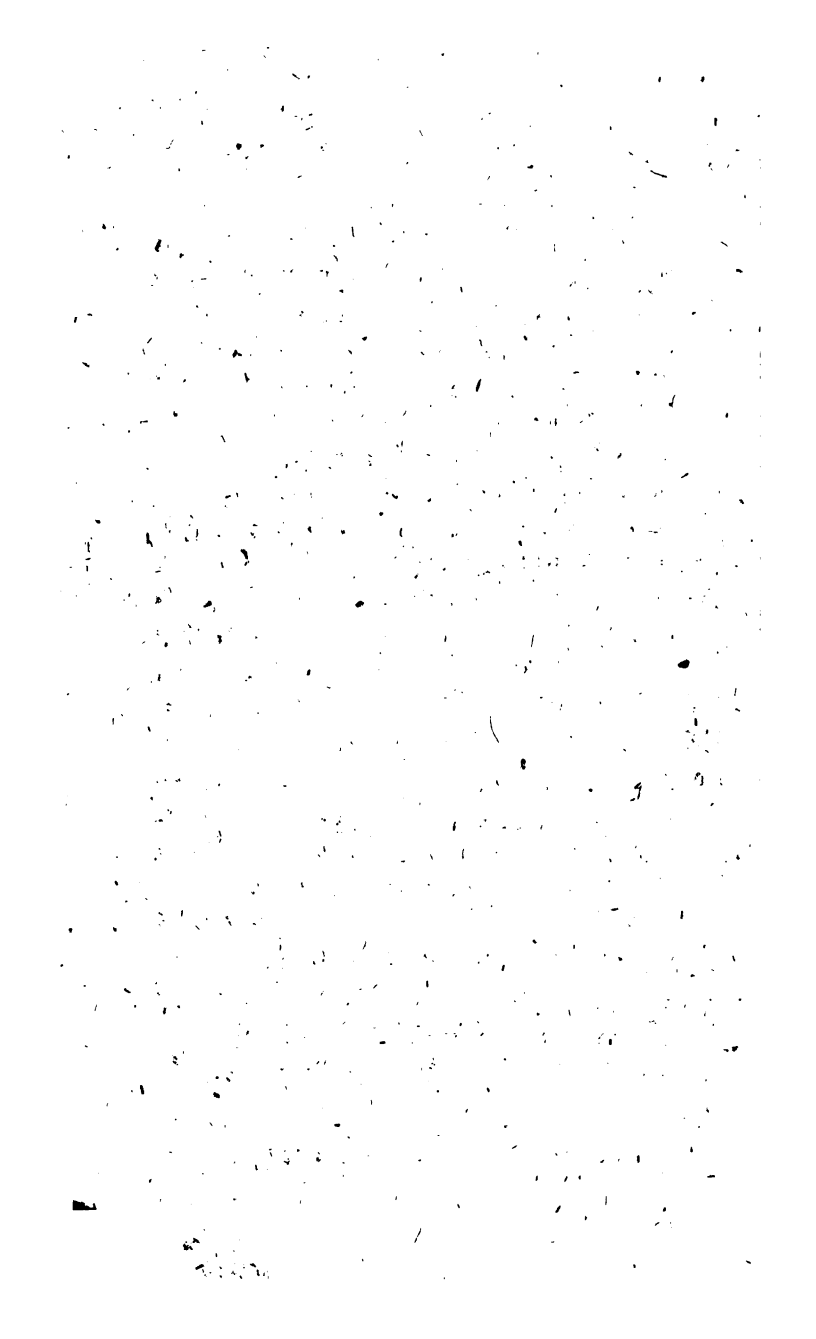
Kongelige Majestæt

K o n g.

F r e d e r i k d e n S j e t t e

Allerunderdanigste

helliget.

Allernaadigste
Arvefonge og Herrel

Deres Kongelige Majestæt vilde
i Raade tilgive den Driftighed, hvormed
en af Islands Sonner og Embedsmænd,
i det han allerunderdanigst frembærer sin
Hylдинг og varmeste Lykonfning til De-
res Kongelige Majestæt, i Anled-
ning af Deres Tronbestigelse, med hvil-
ken han ikke mindre lykønsker Island,
tilfjige vover at hellige Deres Maje-
stæts ophoiede Navn et Skrivt om
dette, fra Deres Kongelige Trone be-
klageligen altfor meget bortsfjærne Land,
hvis foranderlige Skjebner i eet heelt
Aarhundrede han søger fortelligt deri at
frem-

fremstille, og tillige de landbesæderligste
Foranstaltninger til dets Opreisning,
som Deres Kongelige Majestæts
høistpræfelig Forfædre med lige uafbrudt
Omhu og Mildhed have solet til dets
Opkomst; Anstalter, som fra Aaret 1784,
da Deres Kongelige Majestæt
allernaadigst behagede Selv at tage saa
udmærket en Deel i Regjerings-Sagerne,
danne en egen, høist velgjørende og
haabefuld Epoque for Indbyggernes og
deres Næringers Frihed og fremværende
Held.

Saa meget der end allerede er virket
til dette store Maal, staaer dog endnu
meget tilbage, som Deres Kongelige
Majestæt, formodentlig vil allernaadigst
bifinde Anledning til, saasnart Omstændig-
hederne og en, gld snart! tilbagevendende
Fred, gøre det mueligt, at see forbedret, i
et

et her endnu skun libet kjendt, besværet:
undertiden ved urigtige Beretninger og
mindre Kundskab om dets betydelige Næ-
ringers rette Beskaffenhed formørket og
endnu libet dyrket og afbenyttet Land.

Maatte Deres Kongelige Ma-
jestæt, ved at skienke dette mit Skrivt
et allernaadigst Velkast, finde Dem an-
lediget til fremdeles at føie flere landsk-
faderlige Anstalter, der efterhaanden kun-
de afhjælpe Island's Mangler, fremme
dets Dyrkning, Handel og Næringer,
og, som jeg allerunderdanigst tør haabe
vel gjørligt, give dets politiske og oeco-
nomiske Forfatning en Form, der for
Fremtiden kunde gøre dette Land mere
vigtigt for Deres Kongelige Ma-
jestæts Riger og øvrige Lande, og bedre
i Stand end nu, til selv at kunne over-
vinde de haarde Trængsler, som nødven-
digen

digen maa under Krig og Aaar sætte
dets Juddaaneres Liv og Besserd i Fare,
tør jeg i dybeste Underdanighed haabe en
allernaadigst Tilgivelse for herved at have
allerunderdanigst helliget Deres Kon-
gelige Majestæt et iblandt de forste
danske Skribter, som udtom siden Deres
Kongelige Regjerings Tiltraedelse, hvil-
ken Forsynet i Naade give sin magtige Kraft
og Held til at overvinde Tidens Besvær-
ligheder, gjenrobre Fred og Lyksalighed
for Deres Majestæts Riger og Lan-
de, som alle med den varmeste Hengiven-
hed, Tillid og Glæde, allerede see Scep-
teret overført og inderligst ønske det til
høist Altsid trygt i Deres Kongelige
Majestæts landsfaderlige Hænder.

Allderdanigst
nigst

Magnus Stephensen.

Til Læseren.

I Marts 1806 udgav jeg i det islandske Sprog paa det Kongelige islandske Landoplysningsselskabs Forlag et Skrift, af lige Indhold med dette, under Titel: Eptirmæli áttándra Aldar. Det Bifald, med hvilket samme blev almindelig optaget, nogle Benneres Opmuntring, og Lysten ogsaa her blandt mine ærede Danske Medborgere at udbrede en noget mere paalidelig Kundskab om den Rigers i flere Henseender mærkværdige Provinds Island, der formedelst dens sjærne Erhalgenhed og altfor mange skjæve Beretninger omi samme, er blandt Danske Mænd endnu kun altfor lidet og tildeels urigtig bekendt, med Hensyn til dens physiske, oeconomiske, videnskabelige og politiske Forfatning, overtalede mig endelig til gandske at omarbejde mit første Skrift, give det en heel forandret Form og Indretning, og saaledes at lade det fremtræde paa nye i en dansk Paaklædning for det ærede Publikum. Begge Arbejder ere gandske mine, og dette, som ved næriere Sammenhold vil let erfares, er ingen Oversættelse af det Islandske, men en heel

heel Omstøbning, da hele Foredragets Form er aldeles forandret, nogle Artikler findes her meget forfortede, saavidt jeg ansaae dem mindre at kunne interessere danske end islandske Læsere, og andre omvendt meget mere udførlig behandlede, samt nye tilføjte, saabelsom tre oplysende Tabellet. Min Udgang til de offentlige og flere Belynderes Biblioteker i denne Winter satte mig og i Stand til mere fuldstændigen at afhandele disse Materier, af hvilke jeg tør anse og haabe, at Stats- og Videnskabsmanden vil kunne danne sig mere sikre og rigtige, samt i det Hele flere vigtige-Resultater. Materialierne til den anden Tabel skylder jeg Hr. Statsraad Lander Lunds Godhed, og Arbeidet ved af samme at udbrage den, en anden agter Bess. Bistand. I øvrigt finder jeg ikke fornødent at melde noget videre til et Skrifts anbefaling eller Uudskolning, hvis Jæghold synes dog at medføre nogen Interesse, men blot ønske, at dets billiggønnende Læsere ikke maatte finde Udarbejdelsen altfor let og utilfredsstillende.

Kjøbenhavn den 28 Martii 1808.

Forfatteren.

Ind:

I n d h o l d.

Island i det attende Aarhundrede betragtet:

1) I naturlig Henseende.	Side
§. 1. Dets Beliggenhed, Aftegninger, ældre Opmaalinge, samt Fremmedes og vore Egenes Observationer, et astronomisk Observatoriums Anlæggelse, Havne- og Kyst-Opmaaling, Søeforte m. v.	1 - 13
§. 2. Almindelig Udsigt over gode og slette Aar	13 - 15
§. 3. Aar i Serdeleshed	15 - 16
§. 4. Deres Aarsager: a) Strænge Vintre og grønlandsk Drivtis	16 - 19
§. 5. b) Mislinget Hifferte, Søebrud, Rader, lige Overflommelser, samt anden herpædelig Søefæde	19 - 22
§. 6. c) Omveltninger af underjordisk Iis og Jordskjelte, samt nogle af deres ulphelige Følger	22 - 31
§. 7. d) Pestagtige og farlige Sygdomme, Følgesed m. v.	31 - 38
2) I	

2) I oeconomicke Henseende.

- §. 8. Jordbruget overhoved, meget aftagende og til Landets største Skade forladt og slet drevet. Deviser derpaa giver en Mængde øde og halvøde Jorder, Skovselbrandingen, Skovenes Udslæggelse med videre . . . 39 - 47
- §. 9. Ager- og Høvedyrkning især, og mærkværdige heldige Forsøg med bygge . . . 47 - 56
- §. 10. Hædristen, Islands største Rigdom og de øvrige Næringers vigtigste Grundstatte; dens forskellige Principer; Erfaringer om samme; Antal af Faar, Kvæg og Heste; formeget af disse meget skadeligt; deres Kjød anvendt til Spise, ofte paa en foruødet Maade; Hæts ufornuftige Pleie i flere Egne; Faarensyggen; deres Forædling af yderst Vigtighed for Island. Faarenes Betryggelse mod Løve og Ræve. Faarenes Tab havde en ulykkelig Indflydelse paa Næringsformerne i Landet og paa Søderne-selskenderne, Svin, Fjerdefeature . . . 56 - 79
- §. 11. Fiskerierne, Løstegarns Brug voldte en stor Forandring i denne Næring, og Tab for nogle Districter. Hav- og Jagtfiskeriers Vigtighed, men tillige Indflydelse paa Kystfiskeriet. Anlæg af Fiskemeede. Vaadens Dannelses. Fiskeredskaber og Fangemaader. Hvalfangst, Hvalfælsfangst. Samlede Grunde for og imod Løstegarns Brug. Indskrænkning af Garnbrug til snævre Marker og Nærings Tvang skadeligt af alt. De tyndligste Mænds Erklæringer ere for Garnbrugets Vedblivelse, Udvidelse til

Havet og i det Store, paa mange Uleilighederne selv overveiende Grunde, som endog blive endnu vigtigere i Island. Lange Fiskeliner meget nyttige Redskaber. Sildefiskerie kan blive høist vigtigt i Island. Laxe, og Forellfangst ligeledes.

79-123

§. 12. Salthundefangst, Vedderfuglens Fæding og Fuglefangst . . . 123-26

§. 13. Mogle Mineralprodukter. Svovelsulfer og Saltværker. Svovelsulfer for af megen Vigtighed. Surtarbrand, Porcellainjord, Blyant, Eers. Minerale Kilder og Sundhedsbrønde . . . 126-32

§. 14. Oeconomiske Forslag og Industrie. Tangbranding til Potasse, og dens Tilberedning af Afkoblinger. Sæbespinderier. Lærreders Blegning. Frembringelser af Elum og Især Husblas. Garnspinderier, Fabriker, Haandværker (se S. 310); et islandsk Interessentkab. Nyt Færveri paatækt. Kongelige Opmuntninger. Møller m. v. . . 132-42

3) I videnskabelig Henseende.

§. 15. Skolerne; deres Forordninger. Foranstaltning til en Almueskole. Biskop Hærbøes Mission . . . 143-51

§. 16. Gaver til Skoler, til et videnskabeligt Selskab og til Skrivters Udgave . . . 151-54

§. 17. Literatur, og Læseselskaber . . . 154-65

§. 18. Den nordiske gamle Literatur og det gamle danske Sprog (se og S. 207, 8) 165-85

§. 19.

	Side
§. 19. Reiser for naturhistoriske og physiske Beskrivelser	185-94
§. 20. Reiser for Landhuusholdningen og nogle oeconomicke Skrifter *)	194-97
§. 21. Bogtrykkerierne	197-201
§. 22. Den islandske Literatur i Aarhundredet	201-23
§. 23. Musik, Glædesforamlinger, Forskolefester, gymnastiske Øvelser, Festdage og Jubelfester	223-40
§. 24. Kulturens Fremfærd i Aarhundredet, samt dets henfarne mærkværdigste Mænd	240-65

4) I politisk Henseende.

§. 25. Folkemængden til forskjellige Tider	265-71
§. 26. Skatte, Løbe, Mynt	271-77
§. 27. Kongernes Hjelp til Islands Opkomst	277-286
§. 28. Andres ligeledes til det samme	286-91
§. 29. Gaver til Præsternes Kaars Forbedring, til de Fattige **), og Videnskabeligheds, samt oeconomicke Virksomheds Fremme	291-301
	§. 30.

*) Bøgerne G. 195 ommeldte deel ufterrettelige Beretning og Forslag af 1736, seer dog at være trykt 1798 med nogle, om muligt, endnu senere Noter.

**) Til de Fattige-Nienkede Gisselmand H. Thorssten sen og en halv Merle i den nye danske Oprettelse, som i Bogen er ubeglemt.

§. 30. Handelsens Former og Forandringer	301-6
§. 31. Lærter og Rigsstæder m. v.	306-11
§. 32. Justits- og Politie-væsenet, Partiaand og Kabaler	311-38
§. 33. Offentlige Stiftelser (videnskabelige undtagne, see §. 15-17); Medicinalvæsenet m. v.	329-52
§. 34. Collector i Island samlede	352-56
§. 35. Kongerne i Harhundrebet, allene med Hensyn til Island (see og S. 240 og 277-91)	357-58
§. 36. Islands Stiftamtmand	358-61
§. 37. — Bispe	361-63
§. 38. — Amtmand	364-55
§. 39. — Landsøverret	365-66
§. 40. — Laugmand	366-70
§. 41. — Landfogdet	370-72
§. 42. — Overretters Skrivere	372-73
§. 43. — Stiftsprovster og Provster	374-82
§. 44. — Sysselmænd	382-403
§. 45. — Rectores i Skolerne	403-406
§. 46. De vigtigste anbefalede Kommissioner for Island	407-417

Almindelig Betragtning over Island i Aarhundredet S. 417.

Af tre hertil hørende Tabeller er den

- I. Over Islands Folkemængde 1801 og hører til Side 270.
 - II. Over de til Island indførte og derfra udførte Varer i Aaret 1806, hører til Side 430.
 - III. Over den oeconomicke Forfatning i Landet 1804, til S. 433. 36.
-

Multa petentibus

Defunt multa. Bene est cui deus obtulit

Parca quod satis est manu.

Horat. Carm. Lib. III. XVII

Ved at anstille Betragtninger over de mærke-
værdigste Begivenheder, som det attende Aar-
hundrede har frembragt, for saavidt disse
kunne ansees egentlig at angaae den under det
norske Kongerige henhørende Provinds Is-
land, og ved Forsøget at udlæse et for Sta-
tistikeren, Oeconomen, den egentlige Lærde
og især Patrioten ikke aldeles uinteressant Bi-
drag til en historisk-politisk Skildring af dette,
fra videnskabeligt Samkvem og Statsmans-
dens fornødne Grandstninger, altfor vidt bort-
fjernede Lands meget foranderlige Tilstand i
det henfarnede sidste Aarhundrede, frembyde sig
strax Begivenheder, som historisk betragtede,
nærmest kunne henføres til dets naturlige

2

Forsætning, endstgjøndt disse og have en høist mærkelig Indflydelse paa den oeconomicke; andre, som egentligst bør henregnes til denne; nogle, som fornemmeligst angaae den videnskabelige, og endelig andre, som i politisk Henseende blive meest mærkværdige.

Saa vanskeligt det end, efter disse Begivenheders Natur, her vil falde at trække en rigtig Grændselinie imellem hver Klasse, da nogle af hine kunne henregnes til flere, om ikke alle Klasser, vil jeg dog, i Forsøget at udkaste Aarhundredets Eftermæle fra Island, her stræbe at fremstille en kort historisk-politisk Betragtning over dette Land, med Hensyn til dets naturlige, oeconomicke, videnskabelige og politiske Forsætning i bemeldte Tidrum. Altsaa

1) i naturlig Henseende.

§. 1.

Om Islands rette Beliggenhed paa Jordkloden, have saavel Landets Indfødre, som andre Lærde havt heel forskjellige Meninger. Uagtet alt, hvad i Aarhundredet er tvistet og skrevet derom, blev den Sag, lige til dets Ende, dog ikke bragt til fuldkommen Paalidelighed. De fleste antog dog, at det

ind-

Indstattes imellem 63° og 67° nordlig Bredde. Længden derimod var uvis og er endnu ikke nok bestemt. Tidlig i Aarhundredet, nemlig 1721, blev den lærde Islænder Ingenieurkapitain og Conducteur Magnus Aresen i Følge kongelig Befaling af 10 Febr. f. A. opsendt til Island, for at opmaale dets Kyster og forfatte et Kort over samme ¹⁾; men fra et halvgjort Arbeide druknede han i Bredefjorden ved Hrappsbøe, midt paa Vinteren 1728 ²⁾. Til Arbeidets Fortsættelse blev derfor Conducteur Thomas Hans Heinrich Knoph opsendt Aar 1730; han fuldførte samme 1734, og indgav til Kongen et med megen Flid udarbejdet Kort over Island, hvortil dets Bredde ansattes at falde imellem 63° og 67° , men Længden fra 348° til 2° , beregnet fra den første over den canariske De Ferro gaaende Meridian. Ligesom Borgemeister

A 2 Under-

¹⁾ See Admiraal og Stiftamtmand P. Rabenhøjs Anbefaling af 10de Maj 1721 Aresen medgivet, i Isl. Røgpingisbøll 1722.

²⁾ Denne Magnus var en Søn af Spisselmand Ase Therkelsen i Vardestrands Spissel; havde med Ase tjent i Danmarks Krige mod Sverrig under den berømte Tordenskjold, og blev derved gebræklig.

Andersøn i Hamborg gjorde sig mistlig bekendt for Efterverdenen, ved falske og beskjæmmende Efterretninger om Island, Grønland &c., saa har han og, i Henseende til hans Beretning om Islands Beliggenhed, reist sin Bankundighed et Mindesmærke, ved at fortælle, at Island ligger i Nordsøen, og at det i Længden udgjør 70, i Bredden 41 Mile ¹⁾; men den for Island i saa mange Henseender omsøslende Landsfader, Kong Frederik den Femte, opsendte i Aaret 1749 den redelige Mand Niels Horrebom, for at undersøge Islands naturlige og oeconomiske Forfatning. Efter to Aars Ophold i Landet, udgav han 1752 mere paalidelige Underretninger om Island i det danske, indiske og franske Sprog, hvorved han tillige gjendrev andres ugrundede Skumlerier, endstjøndt nogle og ville vide, at han tilmaalte Island Noes med et rundt Maal. Han ansætter Længden af Island 4° østligere, end den før beregnede, og Landets Længde til 120 Mile, dets

¹⁾ Andersøns Nachrichten von Island, Grønland &c. 1748. S. 1. Til hvilket danske Oversættelse Rector Jon Zerkelsen frev Rettelser under Navn af: Tilgivt til Andersøn om Island 1748.

dets Bredde 41 Mile paa det smaaeste, men i
øvrigt paa flere Steder indtil 60 Mile ¹⁾).

I Korte over Island, som med Eg-
gert Oluffsens og Biarne Paulsens
Reisebeskrivelse 1772 og med D. Olavii 1780
bleve siden udgivne ved J. Erichsen,
Schønning og Olavius, blev Knophs
Kort lagt til Grund, ligesom Islands berømt-
melige Stiftammand Grev Rantzau Aar
1761 udgav ved Homan et efter Knophs
Kort i mindre Bestik aflagt Kort.

Adskillige franske Herrer, som med
Krigsfregatter gjorde Rejser omkring Islands
Øst- og Vestkyster, især Kerguelen de
Tremarec 1767 og 1768 ²⁾), Berdun de
la Crenne, Borda og Pingré 1771 og
1772, undersøgte og afmaalte Islands Be-
lægenhed, og erklærede den at være i Kortet
ne urigtigen udsat. Berdun de la Cren-
ne troer, at Landet er i Længden noget for-
tære end Søfortene angive og ligger derhos
mere

¹⁾ Tilforladelige Efterreminger om Island 1752,
ved Hærrshorn Side 213.

²⁾ Hans Rejs nedkom i Amsterdam 1772, under
Titel: Relation d'un voyage dans la mer du
Nord, par Kerguelen de Tremarec.

mere østlig, hvorfor Bestilket hos ham ikke havde kunnet falde ud efter disses Anvisning.

Bardn E. U. D. Eggers har efter disse Mænds Beregninger forsøgt at udregne Islands Størrelse, og ansætter dets Middels bredde til 55, men Længden til 85, eller med Kerguelen til henved 90 Mile ¹). Han beregner og l. c., at fra Island til Grønland, hvor Overfarten skulde være kortest, ere 35 Søemile, men ikke over 60 til de i dette beboede Egne.

Rector John Therkelsen ansætter 40 Mile fra Snæfellsnes-Jökul (et Ishjerg), til Hvarf paa gamle Grønland. Ellers regnes i Almindelighed 78 til 80 Mile fra Islands sydlige Kyster til Færøerne; til Trondhjem i Norge, som ligger paa lige Høide med Islands, 120 Mile fra dets Østflode, og i forrige Tider anslog man omtrent ligelangt til Skotland og Engelland, 130 Mile til Hetland, men 150 til Irland, efter forskellige Courser imellem Kysterne ²). Saaledes finder man og, at de Eldre have anslaaet Distancen

¹) See hans Beschreibung von Island, 1ster Th. 3 Aetheil. 1786, S. 26, S. 160—161, Note 1. samt overhoved S. 26—27.

²) I Tilgivt til Anderson 1748. S. 299.

ten fra Kjøbenhavn til Østerhorn i Søndre Mule Syffet at udgjøre 254 til 260 Mile, og fra Elbens Munding til Reikianes i Island 400 Mile ¹⁾.

Den ubliffe Længde vil dog stedse opvække Tvivl om alt dette, indtil samme ved nærmere Opmaalinger og astronomiske Tagetelser kan aldeles blive hævet; thi, som upaalidelige, maa man ansee de mange større og mindre Aftegninger af Island, som høves fra det attende Aarhundrede, saavel særskilte, som iblandt andre Landkort; saasom Knophs af 1734, dets mindre Bestik, udgivet 1761 hos Homan ved velbemeldte Grev Rantzau; et af Horrebow 1752 og flere efter dennes, saavel i Frankerige, som Endskland; de af Jon Erichsen, Schønning, Olavius 1772 og 1780 ere, som melst, grundede paa Knophs, saavel som et lidet, udgivet med Troils Reise ²⁾. Efter Kerguelens

Seis

¹⁾ Den lærde Provst Kengrim Jonsen gjør en lignende Beregning og melder, at han veed Exempler paa, at Hamborgere stode i Hamborg den syvende Dag efter Afreisen fra Island. See Brevs Commentarius de Islandia 1593. fol. 6.

²⁾ Dr. Uno von Troils Brev rørende en Rejs til Island 1772.

Seilads 1767 og 68, er Island paa Bel-
lins Kort aflagt, nemlig dets sydligste Rand til
dets Nordkap, fra $63^{\circ} 14'$ til $66^{\circ} 48'$, men
Bulandsnes i Søndre Mule-Synfel $3^{\circ} 30'$
østen for Ferrus første Meridian. Dette vil
dog ikke nøie nok stemme overeens med de af
Petit 1776 udgivne og paa Verduns de
la Crennes nøiagtige Jagttagelser paa hans
Seilads 1772 paa disse Høider grundede Korte,
som ansætter den sydligste Deel af Landet i S.
fra Myrdals-Jøkel (Jisbjerg) til $63^{\circ} 7\frac{1}{2}'$,
men Nordkap til $66^{\circ} 44'$ Bredde; Længden
derimod fra Viarranup eller Viargtange i
Vørdestrands-Synfel til Odde mellem Breide-
vig og Herjolsfvig i Norder-Mule-Synfel,
fra $352^{\circ} 48' 25''$ til $1^{\circ} 33' 45''$ ¹⁾.

Forbeholdte Uvisshed om Islands sande
Beliggenhed og Udstrækning, som man især
ansaae at være Sæfarten hinderlig, bestemte
og vore Konger til at befale en nærmere Under-
søgelse af begge Dele, ved astronomiske Jagt-
tagelser og nøiagtige Opmaalinger. I denne
Hensigt blev, som meldt, Niels Hørre-
bow opsendt 1749, tillige udstyret af det
kongelige danske Videnskabers Selskab. Hans
Jagts

¹⁾ Efr. von Eggers's Beschreibung von Island
S. 29.

Jagttagelser desangaaende bleve foretagne i to Aar. Herpaa blev Ejolv Johnsonius 1772 af Kongen opsendt og ansat som astronomisk Observator. Stedet for Observatoriet blev først valgt, Stadaastads Præstegaard, paa hvilket Kald han og fik kongelig Expectance, samt fornødne Instrumenter til sine Jagttagelser og 80 Rdlr til Løn; men 1774 blev Observatoriet forlagt til Lambhhus ved Bessesked, hvor Observator fik fri Boelig og Lønte om 100 Rdlr til Løn, efter at Stadaastads Kald blev ledigt, hvortilmod den ham forundte Expectance blev gjenkaldet. Efter hans Død i Aaret 1775 blev Rasmus Ete og udnævnt til Observator 1778, opsendt 1779, hans Løn efterhånden saaledes forbedret, at han endelig erholdt 200 Rdlr aarlig og fri Bolig med et godt for ham opbyggt Hus. Hvad mærkeligt han deri Landet har faaet udsrettet indtil han 1805 forlod samme, er dog for det meste endnu ubekjendt.

Til samme Niemeed og for at lette Handels og Skibsfart, samt Havsiffteriet, blev Skipper Hans Erik Minor opsendt paa et vel udrustet Fartoi 1776, for at opsoge, maale og aftegne Havne og Ankerpladse omkring Island, opdage nye Fiskebanker og Meder, og herover at aflægge et paalideligt Sælsort. 3
bes

bemeldte og det følgende Aar 1777 fortsatte han Opmaalingen med sand Jær; en Tegnemester, Student Friser, fulgte ham paa Toget. Kort efter Ankomsten til Landet 1778, til samme Ærende, kandrede de med en Jolle og omkom i Havneffjorden den 17de Maj i nær ved deres Skib, til saa meget større Tab for Island, som Minor var en høist virksom, duelig og almindelig afholdt Mand. I Aaret 1779 blev efter Minor en Søren D. Walling vel udnævnt til Arbeidets Fortsættelse, men døde i Kjøbenhavn det samme Aar, da Skibet var seilklart til Opreisen.

Paa en dansk Orlogsfregat opseilede den værende Kapitain, nu Viceadmiral, Hr. Wleusgel til Ostkanten af Island i Aaret 1776. Efter hans Jagttagelser bleve gode Søetorte udsarbejdede og ved ham aflagte over Breddalsbungen, Fåskruds, Lodmundar- og Seydisfjordene, og desuden et Situationskort over Kyststrækningen fra Vesterhorn til Borgerfjord i Nordre Mule-Spyss, siden udgivne fra det kongelige Søeforts-Archiv 1785, tilligemed en Beretning om disse, ved nuværende Hr. Commandeur Ewenhorn, som derpaa selv i Aaret 1786 kom i adskillige af Islands syde og vestlige Havne, med nu afdøde Kapitain: Pieu-

Lieutenant Egede (sømt overvintrede der, og kom i dette og følgende Aar 1787 ind paa Dnyesfjord og Skutulsfjord tilfjemed Kapitaen Lieutenant Korte), paa deres befjendte Tog til Eftersøgning af Grønlands gaaule Østersbølgd.. Skjondt Forsøget, anstillet i de Aar, som da uheldigvis medførte en overordentlig Mængde Drivis i Farvandet imellem Island og Grønland og ellers af flere ligesaa vigtige Grunde, anførte i det skjøne Pritskrift om Østerbølgdens sande Beliggenhed ¹⁾, naturligvis mislykkedes, satte denne Seilads dog velbemelede Hr. Løwenørn i Stand til i Aaret 1788 at kunne udgive Minors Beskrivelse fra Fugleskærene ved Reikianes til Sticks-holm, med et Tillæg om de syd- og nordvestlige Havne og Kyster i Island. Ved dette sidste bleve Verduns de la Crenne, Hr. Løwenørns egne og andre Jagttagelser lagte til Grund ²⁾.

Imid-

¹⁾ Ved Justitsraad Henr. Pet. von Eggers i det kongelige danske Landhuusholdnings Selskabs Skrifter 4de B. S. 239-320.

²⁾ Beskrivelse over den islandske Kyst og alle Havne fra Fugleskærene og til Sticksholm i Bredebugten oc. med Tillæg om de syd- og nordvestlige Havne og Kyster i Island. Kbh. 1788.

Imidlertid var dog Havne-Opmaalingen aldeles standset, thi Kammersecretair D. Davii Reiser i tre Aar, fra 1773 til 77 om Islands vest- nord- og østlige Kyster, kunne i denne Henseende ikke komme i mindste Betragtning. Dog har Hans Kongelige Majestæt lovet, i Plakaten af 18de Aug. 1786, sammes videre Fortsættelse, som dog endnu ikke er begyndt. Mueligen kan det ansees, som en Forberedelse, at i Følge kongelig Besyning af 28de Maji 1800, hvorved det kongelige Rentekammer overdrages Omsorgen for de islandiske Havnes og Kysters Opmaaling, to Landmaallings-Officerer i det følgende Aar, og derefter tre bleve opsendte, for nsie at maale og aftegne Kysternes Situation, men endnu ingen til Havnenes Opmaaling. Men det er at befrygte, at hiint saare kostbare og langsomme Arbeide, med den Løn og megen Udredning samme udkræver fra Aar til Aar, vil gjøre de islandiske Kysters Afbildning mere bekostelig og byrdefuld, i Fald Omkostningerne skulde afholdes af Islands Collectpenge, end dette Land i saare lang Tid tør haabe ved Frugten heraf at kunne gjenvinde, naar betragtes, hvor lidet Haab og Udset der er, i Følge den igjennem Aarhundrede bekræftede Erfaring om hyppig indfaldende strænge Aar

sam.

fammesteds, til at Handel og Næringer der vil betydelig og til nogen Bestandighed kunne udvides, en virksom, meget forøget Folkesmængde ventes, samt at de Tilfælde ere saa faa og høist rare, at Glæde, formedelst Søetortenes mindre punktiltge Naalidelighed i Henseende til Længdens Beregning, ere enten Komne til Glæde eller tabte.

§. 2.

Paa denne imellem den 63de og 67de Grad nordlig Bredde beliggende store og i flere Henseender mærkværdige Øe Island, har Naturen i det attende Aarhundrede opført adskillige høist interessante Skuespil, endskjøndt vel mange af dem falde i det tragiske. Nogle Hidrøre fra Narenes Mislighed, hvilke dog i Almindelighed betragtede, ikke have faldet usædvanlig flerte, fremfor i de foregaaende Aarhundreder, ja maaſkee ikke fuldt saa flerte. Endskjøndt man ikke tæller ret mange særdeles gode Aar for Landbruget i Aarhundredets første Halvdel, ledsagede af milde Vintre, uden at disse havde endel Besværligheder i deres Folge, enten for det Hele Land eller dets enkelte Dele, kan man dog beregne, at Narene overhovedt ere faldne samuelig gode fra 1702 til 1736,

taales

faaløslige til 1750; men det attende Aarhundredes Indtrædelse 1701 tilligemed dens fjerde følger ud paa Aaret 1702, maa billigen undtages, ligesom det og synes, at man i Begyndelsen af hvert Aarhundrede kan i Island vente strænge Aar, efter otte de nærmeste Aarhundreders Erfaring¹⁾. Over egentlig strænge Aar kan man ei heller klage fra 1758 til 1777 eller fra 1785, naar 1791 til 92 undtages.

Overs

- 1) Begyndelsen af det 11te og 12te Aarhundrede var streng, af 13de og 14de ledtaget af Uaar og Mangel; det 15de aabnedes med pestagtige Sygter og Kolledød 1402, den første Død kaldet; af det 16de var Begyndelsen meget streng, og af det 17de kaldtes det første 1601 Lurkur eller Røllen (Pryglen), formodetlig dens Strængbed, hvorpaa 1602 fulgte Piningsoverur (Pinerintepen), og 1604 det saa kaldte Elendighedens Aar (Gymdar-ár). I disse første Aar døde 9000de Mennesker af Sult. Det 18de Aarhundrede begyndte 1701 meget strængt og bortrykkede en Rængde Mennesker (sef. Biskop Dr. Hans Finsens Afhandling om Mannfactur af Høllarum á Islandi i det Kongl. isl. Literatur-Selskabs Skrifter 14de B. At 1801 blev og meget strængt, har jeg vlist i mine Minisver i Tidindi, udfomne 1806, i B. S. 420. 24.

Overordentlige milde Vintre indfaldt 1766, 1782 til 83, 85, 86 til 87, 89, den sidste Halvdeel 1797, samt 1799 til 1800, ligesom Sommeren 1781 og 1799, var overordentlig mild og god.

§. 3.

Ved de for Island faa langvarige og vigtige Følger, udmærke sig dog især de strænge Aar eller Aaar. Jeg vil her ikke anføre dem, som kun hist og her rammede enkelte Landets Udkanter, og bortreve der endog endeel Menneffer og Dvæg, samt i de Egne medførte Dyrtd og Mangel, men dog ikke en almindelig stor Hungersnød, men derimod 1701, samt en Række af Aar fra 1750 til 57 og 1777 til 85, da mange tusinde Menneffer døde bort af Sult, efterat have tabt deres Næringsstøtte, Dvæg og Faar, samt Heste. Dog anfører man paa Listen over Aar i det 18de Aarhundrede, fornemmelst disse: 1701, 15, 1716, 18, 22, 28, 37 til 39, 41 til 43, 1745 til 47, 51 til 57, 64 til 66, 70 til 73, 1777 til 85, 91 til 92 og 98, enten formedelft det i samme indfaldne strænge Veirsligt, eller tilstøde Uheld, som forvandlede dem til virkelige Aar. Saaledes bortreve Aarene 1701, 42, 52, 54, 66, 70, 72, 1778,

1778, 81, 84 til 86, 91 til 92, samt ved pludseligen paaKOMNE heftige Stormvinde, Sneefog og andre Uheld i 1752, 1779, 1797 og 1800, en stor Mængde af Heste, Hornkvæg og Faar; endog D r m e have flere Gange i visse Egne, samt overalt i Aarene 1701, 1735 og 1784 bortgaaet Markernes Afgrøde i Landet.

Man vil saaledes kunne anmærke, at i det attende Aarhundrede har Island af dets 100 Aar, haft 43 Aar, hvoraf i det mindste 14 have medført et betydeligt Tab af Mennesker og de vigtigste Huusdyr, af hvilke sidste Landets Vel- og Veestand saa aldeles hænger, som Grunden til dets allervigtigste Hoved-Næring.

§. 4.

Til de fornemste naturlige Aarsager, som have fremkaldet Aar i Island, regner jeg især: excessiv strænge Vintre og den grønlandske Drivis; mislinget Fiskerie; Søebrud og skadelige Oversømmelser, tilligemed betydelig Søeskade; underjordisk Jlds Omveltning og Jordstælte, samt Pest og smitsomme Syger blandt Mennesker og Fæ. Jeg skal nu fortælle herom

enhver af disse; altsaa i denne Paragraph først Vintrenes Strænghed, samt de ved Landets lange Omflutninger af den grønlandske Drivis især udmærkede Aaar.

Det maa da foreløbigen anmærkes, at ethvert Aar, da den grønlandske Drivis hjem-søger Island, kan man med Sikkerhed regne paa, at Græs væksten, meer eller mindre efter den Tid hiin holder Landets nordlige Dele indsluttede, nedkues, vel i Almindelighed meest i de tilgrændsende Egne, saavidt den der jævnlige medfører en gennemtrængende Kold, fugtig Luft og vedholdende Taae, men dog tillige over det hele Land. Indhøstningen bliver derfor ringe og slet. En stor Deel af Avægs- og Fæavlens Nytte forspildes, og tildeels denne Aal selv, formedelst Fodermangel, især ved en paafølgende stræng Winter. Havet selv, tillufllet i samme Tid, nægter de Egenes Beboere paa sin Strand at indbringe dets rige Belsignelser.

Det er saa meget mere beklageligt, at man, fornemmelig i de senere Tider, tæller næsten færre Aar isfrie, endskjont Isens slæmme følger mindre spores, naar den tidlig paa Winteren ankommer og tidlig i Foraaret gaar bort, som, til Lykke, oftere har været Tilfældet. I denne Betragtning er det, at jeg
 B her

her ifkun vil anføre de Aar, da Drivisen deels i en stor Mængde har hjemført Island, deels overordentlig længe indsluttet dets Kyster, og som oftest, dog ikke altid, forvoldet Aaar. Saadanne ogsaa af Drivisen høistmærkelige Aar indfaldt 1701, 1705, 29, 41, 42, 45, 54-56, 66, 81-84, 86, 91, 96 og 98. I Aaret 1755 forlod Drivisen Landet først den 3die Sept. og tre Gange i det 18de Aarhundrede, nemlig 1745, 66 og 91 omringede den Island fra (Fuglehjerget) Låtrahjerg i Bardestrands Syffel omkring de øvrige vest- nord- øst- og sydlige Kanter, lige til Kefkianes i Guldbringe-Syffel.

Paa overordentlig strænge Vintre med den skarpeste Frost have det 17de og 18de Aarhundrede leveret mærkværdige Exempler; thi 1695 og 99 frøs ikke alene Floder, hvor de næsten aldrig ellers fryse til, men og Havet selv omkring Island saaledes, at Hvidaae i Borgerfjorden var med Is stærk beslagt lige op til Gaarden Store-Nas, som var næsten uden Exempel, og fra Gaarden i Guldbringe Syffel kunde man ride tværs over Stacksfjord til Bætnslensstrand, samt gaae lige til Ketlevig fra den yderste Pynt af Akrenes. I Aarene 1717 og 42 gik man paa Is over Bredasund

fund, imellem alle Øer i Bredefjorden, og i Borgerfjords Søffel kunde man tusensteds see aabent Vand uden for de mod Havet længstudsstikkende Fiskebaner ¹⁾).

Baade før og efter havde man og meget kolde Vintre; men disse udmærkede sig dog fornemmelig, saavel som Aar 1784 og 92, i hvilket sidste man og gik paa Isen mellem alle Øer ved Seltiarnarnæs, fra Vidøe til Hof paa Kialarnæs, over Hvalfjorden, fra Gaarden Klafastadagrund, og den 6te Junii reed man over det isbelagte Hav i Strande-Søffel, fra Skridneserne til Skafholtsvig uden for Bytru-Øsigden. Den 12te Maji drev man Heste over Isen paa Hvidaae i Arnæs Søffel, og i bemeldte Aar gik Frosten aldrig af Jorden ²⁾. Den derpaa fulgte Folke- og Dværgdød skal herefter nærmere berettes paa sit Sted.

§. 5.

Naar ere og blevne en naturlig Følge af mislinget Fiskerie, Soebrud, Over-
 B 2 svøm-

¹⁾ Frosten var dog endnu stærkere Aar 1348, da man paa Isen kunde ride næsten rundt omkring hele Island.

²⁾ Efr. herom fornavnte Biskop Dr. H. Fin sen nu Mannsfæm af Hallarum.

svømmelser og betydelig Søeskade. Dog, til Held for Island, have Fiskerierne ifkun fælden i det attende Aarhundrede flaaet der aldeles feil, men derimod jævnligh tilført samme en rig Betsignelse og været Landets vigtigste Tilflugt i Nødens Tid. Saaledes bør man kun regne Aarene 1701-1702, 46-47, 53-55, fra 1ste Julii 1783 til 12te Maj 1784 og 91-92 til almindelig uslykkelige Fiskeaar, uagtet Fiskerte oftere har i enkelte Distrikter mislinget, tillige formedelsst de ved Jis eller uroeligt Veir voldte Forhindringer ¹⁾.

Ligesom Havet og undertiden tilbragte Island en betydelig Fordeel ved opdyrke Hvalfiske og Driptommer i stor Mængde, saaledes voldte det og ofte megen Skade ved Søebrud og Oversvømmelser i Aarene 1766 og 79 ved Ørebæk ved Fastelavns Tid. Aaret 1796 ²⁾ maa ligeledes komme paa samme Liste, men dog fremfor alle den af en skadelig Orkan først i Aaret 1799 ledsagede Oversvømmelse

¹⁾ See Stiftamtmand Stephensens Skrivelse om Stårafla i Isl. Litter. Selsk. Skrifter 7de Bind.

²⁾ See Minisverds Tidende ved R. Stephensen i D. S. 249.

mæsse fra Havet, hvorved alle de syd- og vestlige Kyster af Island undergik en, betydelig Forvandling ved Sæbrud og mange Jorder bleve beffadigede og lagte øde. Man paa-
staaer, at Floden da steg 5 Alen høiere end sædvanlig, hvorfor Kysterne oversvømmedes, efter Egneses Forskjellighed, paa nogle Steder 300, andre 600 indtil 1500 Favne ind paa Landet, fra høieste ordeneligt Flodmaal beregnet, og overdækkedes med Gruus. Dr. Tanen omblæste to ellers nogenlunde velbygte Kirker paa Hvalsnes og Næs i Guldbringe Emsel; men Søen nedbrød eller bortrev vigtige Kjøbmandsboeliger og Pakhuse paa Drebbach, Baadsand, Kieblevig, Budenstad og Olufsvig, Bøndergaarde, Pakhuse og Gjerder; knusede henved 200 Baade, beffadigede og tildeels afbrød mange skjenne Høemarkler, bortrev og forðarvede et ikke ubetydeligt Forraad af Provisioner og Høeforraad, samt dræbte henved 200 Faar, 60 Heste og nogle Reer ¹⁾).

Foruden endeel Handelskibes Forlis ved Island, hvis Antal i det ottende Aarhundrede dog maa regnes meget ubetydeligt, har det

¹⁾ See Minnisverð Tidindi ved Amtmand Steph. Stephensen 2 D. S. 106—117.

det selv tabt en Mængde af sine egne, raffeste Søefolk ved ofte indtruffet Jorktis af Baade, hvoraf for Ex. et stort Antal undergik i Aaret 1720, 15 i Aaret 1752, 11 i Aaret 1757, 9 i Aaret 1758 med 44 Mand paa ved Søndhæssene i Guldbringe Syssel, og 3 Baade paa Vesterlandet. Aar 1767 forgik en Mængde Baade syd paa Landet i to Dage og med dem flere end 80 Mand. De Drufnedes Antal Aar 1785 beregnes til henved 50, i Aarene 1791:92 til 72 og 1792:94 til 60 Mand. 1795 og 1796 forgik 13 Baade, tre i Aaret 1797, fire i 1798 og otte i Aaret 1800, hvilket tæller flere end 60 Mand drufnede.

Saaledes have tilstødte Uheld paa forfærlige Maader beklageligen ogsaa bidraget meget til Frembringelser af Uaars, og til Aftagelse i Folkets Velstand tilligemed Antallets Formindskelse af dets dærlige og stræbsomme Mand.

§. 6.

Ved Omvæltninger og Udbrud af underjordiske Ild, samt ved skadelige Jordskjælve, har Island igjennemgaaet sørgetlige Forvandlinget i Aarhundredets Tidsrum. Midt ud af betydelige Indsøer, Grimsvanden, brød denne Ild først i Aaret 1716, Aaret efter,

efter, nemlig 1717, lige op af Austura-
 Jökulum (Øster-Jisbjergene), og sprubede
 Ild og Sand tillige ud over Norder- og
 Veffrords-Syffeler med det tykkeste om
 selve Dagen overført Mørke og en forfærdelig
 Bragen. Det synes ikke mindst at tilbrage
 sig Opmærksomhed, ja næsten Forundring, at
 defflige Ildsprudninger, som oftest bane sig
 Wei igjennem modsatte Elementer, Vand og
 Iis, og at snart alle ildsprudende Bjerge i
 Island ere tillige Jisbjerge, det er Bjerge,
 hvis øverste Deel steds- bedækkes af Iis, og
 omvendt kan man paaftaae, at Mængden af
 Jisbjerge haver engang sprudet Ild, hvorpaa
 de selv afgive utvivlsomme Mærker. Selv
 det mærkværdige store Jisbjerg Snæfjelds-
 Jökul viser, ikke blot ved den omliggende
 forbrændte Strækning, men og selv ved sin
 paa 16, ja 20 Mile borte kjendelige, krak-
 formige Crater, at den og er iblandet hine,
 kjænde dens Ildsprudning er ældre end Lan-
 dets ældste Historier.

Igjennem Munden af Jisbjerget
 Kottlugiau fik en ny Ildsprudning i Maret
 1721 banet sig Wei med en forfærdelig Bra-
 gen, Knagen og tyk Røg, samt opkastet en
 Skue af Sand og gloende Stene, hvorved
 Jisbjerget for en Deel sprak tillige, og ud-
 gjød

gjød en skrækkelig Vandflod over den underliggende Strækning, Myrdalsfand, lige ned til Havet. Foruden anden betydelig Skade voldte denne Jisbjergets Omveltning et paafulgt strengt Aaar.

Bjerget Krabla i Norder-Syffel brændte derpaa i Aaret 1724. Den store Indsø Myvand, i Nærheden, blev for en Tid næsten udtørret, og de tilgrændsende Herreder meget ødelagte, især 1728; thi den samme Omveltning af underjordisk Ild holdt for det meste ved i Egnen indtil 1730, nu i Bjerget Krabla, derpaa i Leerhauk eller Biarnarflaag og deromkring.

I Aaret 1720 sprak Jisbjerget Dræfa-Jokull med en gyfelig Vandflod. Store Stykker af det selv, som Bjerge eller smaa Fjelde, styrtede ud over den underliggende Egn; Gaarde bleve begravne under dets Ruiner, samt 600 Stykker Faar og 160 Heste, men af Menneffer ikkun tre ¹⁾). Hvorpaa Bjerget siden opsprubede megen Ild fortæfter.

I October Maaned 1755 omveltede den underjordiske Ild Myrdals-Jokelen paa nye,

¹⁾ Olavii oeconomicke Reise. Åbyn 1780. S. 607.

nye, uagtet dens forbermedte Udbrud Aar
 1721. Vandflod, nedstyrtende Bjerge af Is
 og gyselige Jdsprudninger af Vulkanens
 Mundtug, Kottugiau, bleve ledsagede af
 heftige Jordstjælv, Dundren og Bragen,
 og en med Skyerne høit opblussende Lue, som
 vekselviis blev kvalt under en tyk dampende
 Røg eller gloende Sand, Gruus og Stene,
 som udstødedes over de nærliggende Herreder,
 i hvilke man nogle Dage i Råd ikke fik skimtet
 det mindste Glimt af Dagens Lys. Luen
 blev seet i en Afstand af 30 til 40 Mile. I
 Forening med Jisflag overtrak det nedfalden-
 de Sand Markerne med en gul- og kobber-
 farvet Skorpe, tillukte samme aldeles, ja,
 endog efterlod paa flere Steder en fast Lava.
 Af den uophørlige Lynild, som jævnlig led-
 sager Jdsprudninger, bleve her to Mennesker
 truffne, og Lynildens Spor fandt man paa
 flere Steder indsmeltede i Klipperne selv.
 Følgerne af denne Jdsprudning vare: at 50
 beboede Gaarde bleve for en Tid ødelagte, at
 Sngdomme opstode blandt Folket og reve det
 bort i stor Mængde, og at et betydeligt Antal
 af Heste, Kvæg og Faar tillige nedstørrede
 flodleviis i Landet.

Den 18de og hidtil sidste Gang, saas
 vidt Annalerne kunne oplyse, sprubede Jis-
 bjers

bjerget Hetta Ild i Foraaret 1766. Alle de nyabestrevne og dog endnu gyseligere Scener stillede det til Skue for det islandiske Folk. Gaarde bløve forladte af deres Beboere, Menneſker og Fæe styrtede ned for Gode, Elve, Floder og Egne i Sønderlandets vare bedækkede med Vimpeſtene, ſtore Skove og Landſtrækninger omveltedes; dog medførte Skaden de meeft ødelæggende følger for Hunevands- og Skagefjords Syffeler, over hvilke Vinden henførte den ſtørſte Mængde Afke og Sand.

Fra denne Tid blev man der fri for Ødelæggelser af underjordiff Ild, og Island aabnedes igjen blidere Udsigter til Opkomſt og Held; men med eet ſaae man i Foraaret 1783 en brændende Røg at opſtaa af Havet uden for Kenſianes i Guldbringe Syffel, og derpaa en nye De ſammesteds at vare opſkudt af Vandet. Ved Indmeldiſſe herom behagede det Hans Majestæt Kongen, at give den Navn af Nye-De. Adskillige Søfarende beſaae den, og endog aftegnede meget nsiel, ligesom de og forefandt Søen i Nærheden bedækket med Vimpeſtene og andre forbrændte Materier. Men — Aaret derpaa var dog denne Nye-De atter forſvunden, og har ſiden ikke kunnet bemærkes. Og, den var ifkun
en

en svag Forløber for en af de mærkværdigste i Junii Maaned s. A. paafulgte, og af alle meest ødelæggende Ildsprudninger, i Islands Igjennem en nye og forhen ubekjendt Vulkan i Skaptae-Jøfel (et Iisbjerg), udsendte den underjordiske Ild nye Forfærdelser, Død og Ødelæggelser. Store Floder og hele Bøiger bleve opfyldte med gloende Lava, som flød voldsigen frem, ligesom en alt henrivende Strøm af Ild, og udbredede sig vidt i Bøigerne. Den afbrændte og begrov de to nærmeste Kirker aldeles og otte Gaarde for det meste, beskadigede meget 29 andre og lagde strax 15 øde, tilligemed et heelt Sogn, Kallvefells Kirkesogn nemlig; 70 Bønder fligtede bort, en stor Mængde Menneffer maatte flække huusvilde omkring 1784 og endelig døde bort af Sult og Snyd; thi næsten alle i Omegnen bleve angrebne af dødelige Snydome, ligesom og Heste, Kvæg og Faar, som styrtede ned for Fode, saavel i denne Egn, som de fleste øvrige i Landet i de næstfølgende to Aar. Det islandske Moos (lichen Islandicus) begravet under Sand og ved Aar ødelagt, tabtes næsten aldeles i endeel paafølgende Aar; Menneffer og Fæ mistede Huus og Fred, Helbred, Føde, Liv. Fugle fligtede bort. En fæl, uudsaaelig Stank udbredede
de

de sig over Landet. Taage og mørke Dampe omhullede samme. Enten aldeles ikke eller kun igjennem en mørk Tynning af Røg og Sand blev Solens blodfarvede Billede kjendeligt; Bøiger bleve paa de nærmeste Steder, saa øde for Mennesker, at snart ingen fandtes mere, der kunde begrave de Døde. Mange Lig bleve uden Kister henkastede i Bunker og kun løselig overhullede med Jord ¹⁾. De Lidendes lydelige Beeklager over Hungerens Marter, og det selv martrende Syn næsten overalt af saldefærdige, henvundne Beentra der af Mennesker og Fæe blive mig evig uforglemmelige. Det syntes, som Island var i Aaret 1784 blevet til en høistynkværdig Gjensstand næsten for alle Elementers Førfølgelser. Et grumt Veirligt og strænge Aar, med de skarpeste Storme, Frost og Sneefog gjorde Himmel og Luft haarde som Staal, og den overalt isbetagne Jord som Kobber, paa hvis Glathed Heste og Faar ikke engang kunne fæste Fod. For Mennesker og Fæe blev Luft og Jord forgiftet. Her blev en Deel af Landet forbrændt, hist skamfros en anden; længe af Drivisen omspændt,

¹⁾ M. Stephensen's Beskrivelse over den nye Vulkan's Ibsprudning i Øster Skottefells Sydol. Åhun 1785.

spændt saae Jorden ud som afføden overalt med gloende Jeru. Hungerens og martrende Sygers skarpe Sværd, frygteligere end selv Krigen, nedfalede Landets Beboere tusender wiis, efter at de i den yderste Nød brugte til Gode de allerusundeste Ting, som gamle for- dærvede Madstær af de ved Pest og Sult bort- døde Heste. Mogle bortfraadse Livet ved at nedslagte og fortære en stor Deel af dem og med Graadighed at fortære deres da usunde Kjød, hvoraf Følgen blev, saasnart denne Tilflugt var forbi, at disse Graadige, de første af alle, selv bleve Døden til Bytte. Det samme Endeligt ventede, og paa de umælende Dyr. Den ene Hest aad den anden døde, Møddinger, Torv, Tømyer; Faaret sin Uld, begge Arter bleve sngge og døde bort, ligesom og Qvæget af Sult og allehaande Svagheder; og allene i Aaret 1784 tabte Island aldeles 4289 Mennesker, men det paafølgende Aar endog over 5000. Kort, i Aarene 1784 og 85 tabte Island i Folkemængde henved 9336 Mennesker, de fleste deraf i en Tid af 8 Maaned; ligesaa af Heste 28000, Hornqvæg 11461 og af Faar 190488 ¹⁾.

Hef:

7 Philosophische Schilderung der gegenwärtigen Verfassung von Island S. 352.

Hæftige Jordskjælv have stedsvis blandet sig i alle Jdsprudningers gøselige Følge, ligesaa i det attende Aarhundrede; dog have de indfundet sig uden dem, baade for og efter. Saaledes blev Island flere Gange i Aaret 1706 rystet af stærke Jordskjælv, især i April Maaned, da en Mængde af Gaarde styrte om i Ulves og Floa Herreder med Huse, Bæge og alt. Provisioner og Huusgeraad fortæredes, og endeel Døds samt Faar bleve under Ruinerne begravede. Et af de allerheftigste Jordskjælv, som man, i Følge Beskrivelserne, veed at have rammet Island, indfaldt ved Midten af August 1784. Det rystede sig endog heftigere over hele Syd- og Vester-Island. En stor Mængde Gaarde styrte omkuld, fornemmelig i Kangaaballe og Arnæs-Syffeler. I den første blev en Kirke paa Haga, samt 29 Gaarde omvæltede tillige med henved 100 andre Huse. I Arnæs-Syffel nedstyrtes 69 Gaarde, men 64 toge megen Skade og desuden 330 Hytter. 5 fire Kirker faldt aldeles om, og syv andre bleve beskadigede. Jorden skælvede stærkt op og ned, skjælvende og fik ligesom hæftige Convulsioner, Mennesker faldt over Ende, tre fandt deres Grave blandt Ruinerne, og nogle bleve qvæstede. Provision og Huusgeraad blev

Blev forspildt; selv Klipper revnedes. Gjeloes Sider stode i Røg paa mange Steder af en Mængde fremstørtende Steenskræbe; store Rifter indtil 5 Alens Dybde opkom i Jorden paa flere Steder. Paa andre forsvandt laagende Kilber og Indsæt tildeels eller aldeles, saavelsom Damme og Sumper, men nye Kilber, Moser og Indsæt vækvede frem. Disse Jordenskelser ophørte først ved November Maanedes Udgang.

I Sommeren 1789 indfandt stærke Jordstøtve sig for sidste Gang i det attende Aarhundrede. De anrettede vel nogen dog mindre betydelig Skade. Men de frembragte en nye betydelig og mærkværdig Forvandling af den forud høistmærkværdige Almannagial, tæt ved det nu ophævede Altings- eller Laugtingssted ved Øreraae, samt i den store Indsø den falder i og meget af den omliggende Egn. Den blev og siden den første Anledning til Altingets Forskyttelse til Reikevig, og i Aaret 1800 til dets Forvandling til een almindelig Lands-Overret for Island.

§. 7.

Pestagtige og farlige Syger blande Mennesker, fandt og i det attende Aarhundrede
Weien

Veien til Island, for der at forvolde Aaar, almindelige Ødelæggelser og Folke død.

Mennesker bleve henvorne af farlige Epidemier i Aarene 1701, 39=40, 47, 52, 67=68, 73, 80=81, 84 og 85. Vel ere nogle blandt disse Syger at ansee, som Følger af Aaar og Trang, samt af usund Føde og flet Pleie, især i de haarde Aar selv, som jevnlig ledsages af de Sygdomme, som Rangelen medfører, saasom Blodgang, Skjorbug, Hals- og Krampesygge og anden Elendighed. Disse vare især alle forenede i de strænge Aar 1751=57, 84=85.

Den almindelige Trang 1781 nødte mange til da at opholde Livet fornemmelig ved flet affigtet Bngmeel, som og forvoldte en almindelig stærk Blodgang, og i haarde Aar ere flere ved hastig Død blevne bortrevne, formodentlig som en Følge af flet Føde, og af flet virkede, samt flet tillavede usunde Fiske-spiser, især, hvor meget af frisk, mislig behandlet Havkall (*Squalus carcharias*), og det bare Vand har maattet udgjøre nogle Pladsers vigtigste Føde. Denne Formodning bekræftes fornemmelig af den almindelige Erfaring, at i de Vest- og Nordlandets Egne, hvor Havkallen's Spise var meest i Brug,
ind

indfandt sig hastig Død hyppigst blandt Men-
 neffer; endog i gode Aar var og er den i saa-
 danne Egne ikke sjelden. Paa en lignende
 Grund kan man ikke andet end ansee den
 blandt Almuen i nogle Egne endog tiltagende
 hyppige Mndelse af frisk eller halbtørret og
 maadelig behandlet Haf, Haae (*Squalus*
acanthias), samt raaden Hellefisk, som
 en stærk virkende Aarsag til den spedakke og
 andre Syger, som der ofte ytre sig.

Cordeles Sygdomme hjemsogte flere
 Gange Eldre og Yngre blandt det islandske
 Folk i det attende Aarhundrede. Til de
 Sidstes henfører jeg den engelske Syge i
 Westmannøe, som i lang Tid har horti-
 ret de fleste af Dens unge Børn. Man
 forptoder, at slet og usundt Vand, den eens-
 formige og bestandige Føde af maadelige Fiske-
 og meget trannede Søefugle- Spiser, især den
 saanævnte Filung, (*Procellaria glacialis*)
 paa norsk: *Havhest* ¹⁾, usund saavel for
 Varselloner som Børn, volder denne gyselige
 Mortalitet sammesteds blandt Børn, og det
 er meget at beklage, hvor lidet der endnu er
 virket

-1) See videre om denne E. Classens Reise
 S. 625.

virket til at forsøge en Formindskelse af dette hæftførgelige Onde. Rig hosten har med Nordhundredets Udgang ligeledes henrevet mange Børn i Landet, især i Aarene 1772, 92-94; Inflammationsfeber en Mængde 1779; Mavepine 1781 mange, samt Mæslinger 1797-98, som i førstbemeldte Aar menes at være overførte til Island med Westmaunses Handelsflib, endnu flere ¹⁾. De Eldre bleve bortrevne af meget heftige Inflammations- og andre smitsomme Febre i Aarene 1772-73, 79-81 paa Nordlandet; overalt en Mængde Aar 1784-85, samt 88, men dog græsserede de heftigst 1790, 91-93. Først 1788, 90-91 i Nordlandet og der endelig 1793, men i Syd- og Vesterlandet 1791-92, efterat de med Stickschholms Handelsflib bleve 1791 overførte til Island, og antoges da for Mæslinger, som først havde yttret sig der med stort Nederlag af Mennesker Aar 1644, og da ligesaa overbragtes med et Handelsflib til Orrebaek ²⁾. Man ansætter endog Antallet af de ved disse Febre og Mæslinger 1788, 90-93 bortryffede Men-

¹⁾ See Minntisverd Iibindl i. B. S. 437.

²⁾ Biogrns fra Skarpsá Annalar Tom. II. S. 268.

Mennesker til henved 587, som var et saa meget føleligere Tab, som en stor almindelig Folkedød fra 1781-87 var nylig gaaet forud.

Fra forbemeldte smitsomme og henrivende Epidemier har jeg endog med Flid adskilt og hidtil udeladt Børnekopperne, som i Island flere Gange i Aarhundredets Tidrum have vældigen afmæjet Landets meest haabefulde og blomstrende Ungdom. Ovenpaa det anseelige Tab af Mennesker 1701 fulgte den saakaldte store Koppesygdom (Stóra bóla) 1707, som bortrev 18000 Mennesker. Anden Gang udtrede Kopperne sig i Aaret 1742; den tredie Gang 1762-64, da Tabet vel blev stort, men kan dog ikke nysægtig nok bestemmes, og endelig fjerde og sidste Gang 1785-87; de 1500, af de fra nybet overstanden, fornemmelig ved Aar fremkaldet, Folkedød 1784-85, levnede haabefulde unge Mennesker, som Kopperne da bortreve, regner man næsten for lige smerteligt Tab med hiint paa 9336 i forbemeldte tvende Aar 1784-85, da Island tillige iblandt disse blev lettet Underholdning af en stor Mængde vansføre og Fattiglemmer, Fraadsere, Dovenigter, Landstængere og Frøbelige Gamle, men i Kopperne 1785-87 faldt Landets meest blomstrende unge Mandskab, efter selv for det

meste at have gennemgaaet hine alt nedstyrtende Aaar.

Ikke har jeg aldeles forbigaaet her at melde, at endog den vnderiske Syge vandrede sig nogle Gange blandt enkelte i nogle visse Handelsstæders Omegn sig opholdende Mennesker. At denne Syge ellers, hvergang blev overført med de til Island opgaaende Skibsfolk, og meget snart uhyggeligen udryddet, er mig en langt større Fornøielse med Bished her at kunne berette.

Saaledes har en betydelig og ofte indtruffen Folke død, fornemmelig i Aarene 1701, 1707, 42, 51, 59, 62, 64, 81, 83, 88, 90, 93 og 97, 98, foranlediget deels ved stränge Aaar, deels farlige Sygdomme, ligesaa snart nedsat Folke. Antallet i Island, i det attende Aarhundrede, som det har kunnet naae Summen af 50000 Indvaanere.

Den store Koppesygdom allene borttog i Aaret 1707, som meldt, 18000 Mennesker; Aaar, Sygdomme og uhyggelige Hændelser, fornemmelig ved Sæfskade fra 1752 til 59 henved 9744, foruden det uvisse Antal af de 1742 og 62, 64 ved Kopper bortsmeltede. I Aarene 1780, 81 tabte Island i 8 Aaane der 989. Aar 1784, endog allene i Nordlandet og kun i et halv Aar, 3327, de
bort

bortflygtede iberegnebe, hvorved 315 Jorder bleve aldeles forladte; Antallet af de flere Døde end Fødte Aar 1784 udgjorde der ellers 2224, og i hele Island 4289, men i Aaret 1805, i alt 5047, altsaa i begge Aar 1784 og 85, dog det meste i en Tid af $\frac{2}{3}$ Aar, til sammen 9336 ¹⁾).

En af Islands berømmeligste Lærde ²⁾, angiver ellers Tallet fra 1779 til 85 at kunne anføres til 10354, hvori 75, som Kopperne bortreve det sidstnævnte Aar, maa være indberegnet, men i Aarene 1786 og 87 lagde de endnu 1425 blomstrende Ynglinger i Graven. Inflammationsfebre og Mæslinger 1790 - 93 borttog endnu 587, og et endnu større Antal kan formodes at være tabt 1797 og 98 ved disse (see S. 34). At Druknedes Antal fra 1785, som her er uberegnet, udgjør en ikke ringe Sum, viser Side 22.

3

¹⁾ Vel ansetter Biskop Dr. Hans Finsen i hans Afhandling om Mannifæctun n. S. 30, S. 157 Tabet af Menninger 1784 - 85 til 9238 ved at tillægge 75, som Kopperne bortreve 1785; men efter den specielle Berøgning over Tabet i begge daværende Stifter, som endog der l. c. anføres i Note 256, vil det falde ud til 9336.

²⁾ Biskop Dr. Hans Finsen l. c.

I et summarisk Oversyn kan altsaa Folketallets vigtigste Tab i det attende Aarhundrede, saaledes meest rimelig beregnes:

Den store Koppesygdom 1707 op-	
rykkede	18000
Aaar fra 1752 til 59 henved	9744
— — 1779 til 85, med de 75,	
som Kopperne 1786 borttog	10354
Kopperne endnu 1786 og 87	1425
Febre og Mæslinger 1790 til 93	587
Mæslinger 1797 og 98 ansattes at	
have henrevet omtrent	600
Og fra 1785 de Drufnades Antal	
til	300
Altsaa, uden Hensyn til de 1742	
og 62 til 64 ved Kopper bort-	
døde, ere	41010

allene ved Aar og farlige Syger samt nogle Ulykkes Tilfælde bortrevne, et Antal, der næsten udgjør hele Folketallets jævnlige Veløb i Landet.

Men — det er Tid at afbryde disse sørgelige Beretninger og forsøge, om ikke et glædeligere Oversyn kan leveres af de Fremmede, Island maatte have gjort i det attende Aarhundrede, egentligst

2) i oeconomist Henseende.

§. 8.

Det første, og tillige ustridigen det for Island vigtigste, som i denne Henseende kan komme i Betragtning, bliver Jordbruget. Dette har i Aarhundredets Lidsram taget megen og tildeels en forværret Forandring. Længst det overhoved er deels af skarpe Vinde, deels af Frost og Is, deels af ofte rasende Jidsprudninger, blevet paa mange og store Strækninger blottet for Græs, overdækket med Lava og Sand, og begravet under en stor Mængde Gruus af de nedsmæltede utallige Bjelkebrede, fremvoktede Isbjerge, samt Havets og Flodens Oversvømmelser. Det er altsaa vist, at naagter en stor og god Deel endnu er lønnet af græsrigge Marker, er dog en betydelig Deel tabt i det attende Aarhundrede, og de øvriges Mægt og Frugtbarhed tager, overhoved at sige, fjendelig af næsten overalt. Man behøver kun, for at overtendes herom, at eftersee Landets ældre Beskrivelser og Historier. Det er altsaa intet Under, at andre end Indfødsreglerne vælge sig fast Boepæl i Island, men at de, som for en kort Tid tage derover, ille ligesaa meget for at komme dertil, især, som norske Hovdinge forðum bleve ved Landets

Frugt.

Frugtbarhed løffede til Skarenlis at drage over til samme ¹⁾; endog de Indfødte selv føle dens Aftagelse og begynde at ansee Jordbruget med Ligegyldighed, ja, Mingeagt paa mange Steder. Det bevises ikkun altfor vel ved en beklagelig Erfaring fra de senere Aar, da en Mængde af Landets Børn forlød det gode Opland og strømmede hen til Syd- og Vestlandets Kyster, hvor de hentarede Livet i sand Arbesløshed, og, naar Fiskeriet faldt heldigt, Overdaad, men saa snart det mislingede, bleve Landets store Byrde og udtærende Plage og døde bort, de første af alle, i paafulgte Aar, som offentlige Vidnesbyrd kunne noksom bekræfte. Følgen blev altsaa: at mange af Oplandets gode Jorder lagdes øde, saa Landet vedhørlig drives og røgtes af Mangel paa Arbejdsfolk, og ikkun et formindsket Antal af Creature oplækkes. Dyrtid og Mangel indfandt sig, og Tjenestefolk tillode sig ikke blot en utilladelig Frækhed mod Husbønder, som, for dog at beholde nogle, maatte see igjennem Fingre med megen Uffik, men og gjorde sig saa kostbare i Henseende til Føde og Løn,

¹⁾ See Edd. Skallagrims söns Saga Cap. 25. Eybyggja Saga 3 Cap. Landnám S. 2 Cap.

Den, at fattige Folk næsten ingen kunde mere holde i Tjeneste. For sildig indsaae hine virkelige Landstrængere Nødtiggheden af Karls Udsagn til Ingolf Arnesen fordom¹⁾: Vi gjorde ilde i at bereise det gode Opland, og dog nu nedførte os paa denne Udkant (ved Reikevig), og ikke rettede de Feilen, som han, ved snart at søge igjen til det gode Opland, men bleve ved Kysterne til Nov. for Easter, Mangel og Død ved første Aaar.

Man vil, ved at sammenholde de Beretninger den i Begyndelsen af det attende Aarhundrede nedsatte Land-Commission, bestaaende af Assessor Arne Magnæus og Laugmand Paul Bidalin, indgaa fra 1702 til 1714, om det islandske Jordegods, dets Forfarning og det Antal af Kreaturer, som det da kunne i et middelmaadigt Aar forserge, med de nyeste, som den i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede anordnede Land-Commission nu har optegnet i samme Anledning, og som overhoved falder ud langt under det forrige. Man har desuden Beviser nok herom, om man end ikke vilde anføre deres Vidnesbyrd, som, endog i de gode Aar 1775 : 77, forinden Aaar da paafulgte, be-

reiste

¹⁾ Landnama S. 1 P. Cap. 8.

reiste flere Strækninger af Island i dets saakaldte sidste Velmagtsdage, da Følketallet igjen var næsten bragt til det høieste, og ikke bemærke, at da udgjorde Antallet af øde Jor-der allene i Isfjords og Mule-Snffeler, samt paa Nordlandet 656¹), thi paa de fleste Steder ligge Beviserne for alles Dine i græs-løse, sondertraadte, sumpige, med Mos og Hesterumper (equivetum) overgroede, og paa de fleste Steder slet eller aldeles ikke indheguede, ved Soel og skarpe Vinde affviiede, skalsbede og forfroene Marker, paa hvilke endog nærmest ved mange Gaarde kun hist og her kan nu høstes noget Græs. Gjødningen, slet behandlet, anvendes i flere Egne aldeles ikke til Jordens Røgt, men tørres til Brændsel. Høemarkerne renses for det meste ikke eller dog paa mange Steder heel løselig, og fredes i Almindelighed kun maadelig. De give derfor ikkun en let og ringe Afgrøde, og Følgen deraf bliver, at Kreaturenes Antal maa forholdsmaassig hensevinde, samt at deres Føring falder, især i de ufrugtbare Aar, heel knap, og Nytten af dem for en stor Deel tabes. Den anden Folge maa og naturligtviis blive,

at

¹) O. Slavii Nesso S. 60, 159, 215, 263, 326, 387 og 477.

at en Mængde Jorder røstes og beboes flet, at mange lægges øde i de første Aaar, og at Dyrtid, Sult og Mangel ledsages derpaa snart af en almindelig Følledød.

At det modsatte finder man derimod hos de adskillige, som have anvendt god Røgt og Omhuue paa deres Gaarde, de have selv snart høstet vigtige Frugter af deres Flid, og med deres Exempel viist, at denne, vedhærligen opofret til Grundvolden for alle Islands Hovednæringer, Jordbruget nemlig, ikke blot i gode Aar kan vel føde, men og berige sin Dyrker og i de fleste paakommende Aar ene sikke ham for Mangel og Nød, naar de mindre forsynlige og vindstibelige Strandfiddere forgjeves søge efter Brød og blive flakkeviis et Klov for Hunger.

Paa Jordernes Ødelæggelse og Forringelse har man end videre et indeligt Beviis, i deres Afgivters Afgang, saa ringe disse end altid have været. Saaledes beløbe Jordergodsernes Afgivter i hele Island, i Følge Jordebogen af 1696 til 33218 Rdlr, men 1759 til 24273 Rdl. ¹⁾ Beregnebe til samtlige Priser nu, som 1759, tør jeg sikkert formode, at samtlige Afgivter ved Aarhundredets Slut

¹⁾ Reichsen i Deo, Regi, Patriæ S. 28.

Slutning ikke naaede 20000 Rdlr. Saa ussel og ringe en saadan Afgivts Ydelse af et vidt udstrakt Lands, som Islands, hele Jordegods end er, saa beviser den dog indelig, hvorledes et aftagende Jordbrug har forenet sig med den underjordiske Jlds og Drivisens Alhæder, for at forsøge Naarenes Strængheid, forringe Folkets viffeste og vigtigste Hovednæring, og i Forhold dertil de offentlige Indkomster, skjøndt intet kan være mere indlysende, end at Jordbruget, ogsaa i Island, er en Hovedbasis til alle dets øvrige Næringer, et rigt Rildvæld, ret afbenyttet, til almindelig Velstand og Formue, Fæddrivens, Fiskeriernes og selv Handelen's vigtigste Grundstøtte ¹⁾.

Hvor seer man nu videre Spor til de betydelige Gærder og Indhegninger, som Fæddrene i Island med saa megen Omhu og Virksomhed opreiste omkring deres Marker til Eje og Fredning? Næsten ingen Gærder findes der mere, undtagen paa Nordlandet, hvor endeel dog berettes at være igjen nedfaldne og faldesærdige. Hvo afbenytter bekvem-

me

¹⁾ Esr. Stiftamtmand O. Stephensen's mærkværdige Afhandling om Næringsveienes Forhold i Kongl. Isl. Rit. vel. Skrifter 7. B. S. 116, 119, 20, 123. og i S. 9.

me Søter drifter videre, uagtet Gjældene fra Begyndelsen af ¹⁾), have frembragt det allerkræftigste Græs og dette igjen afgivet betydelig mere og bedre Melk for Huusholdningen? Man lader jo Heste, Kvæg og Faar hele Sommeren, over afgræve de nærmeste Græsmarkers lette og mæyre Afgrøde, som dog behøvede at spares til Vintergræsning, men Søterne ubenyttede. Dog have Mænd af Indsigter og Erfarenhed nieget fraraadet dette sidste ²⁾), Landsloven befalede at benytte Søterne og nyere Kongebud endog indskærpet dens Befaling herom ³⁾). Hvor har man opholdt med Gjødselens Tørring og Brug til Brændsel, i de Egne, hvor samme var og er end almindelig, men, i Følge Kongebud herom, opgravet Løvemoser til dette Niesmed? Hvor søges Gjødningen omhyggeligen forsøgt og anvendt til Jordens bedre Røgt, ved

¹⁾ Landnama v D. I Cap. Egils Skallagr. S. Saga 29 Cap.

²⁾ Erichsen l. c. S. 159 til 60. Stiftamtmand O. Stephensen l. c. S. 183 til 84. Provst S. Svendsen om Eellsødur, i Kongl. Jst. Nr. Eell. Skrifter 7 D. S. 194 o. fl.

³⁾ Jonsbogen i Landsejeb. 42 Cap. 19 Kongl. Reskr. 26 Febr. 1754.

ved almindeligen at huse, Kser om Matten i Sommerens Tid, og derved lægge Grunden til en forsøget og forbedret Foring, og med denne til en forsøget Nytte af Hornqvæg, som Sagkyndige dog have saa meget tilraadet ¹⁾? Hvor sees Hjemmemarker forbedrede ved Brugen af Flyttefolder for Faar, thi om Tuers Jævning er det aldeles oversflødigt at spørge? Inden 24 Aars Forløb var Kongebudet af 13de Maj 1776 om denne og om Gjærdesætningen glemt for det meste, undtagen i sidstnævnte Henseende for en Tid paa Nordlandet. Endelig maa jeg veemodig spørge: Hvor ere Islands fordom saa blomstrende og mange Birke-Krattkove endnu at finde? Iffun i Borgerfjorden og ved Lagafljot, thi det øvrige fortjener ikke at erindres, og af den meest omtalte Skovstrækning Fniostadblæs. Skov fandt Olavius og Mohr iffun nogle saa Rødder østen, samt en liden Skovbegroet Plet vesten for Fniostaae, men saa meget mere af gamle Kulwiler og klare Beviser for Skovenes flette

¹⁾ See Oppsømand M. Rettilsens Afhandling om Jnnitugu buskar á Sumrum i Kongel. Isl. Ht. Selsk. Skrifter 12te B.

Nette Behandling ¹⁾. Kort! Kongebudene til Jordbrugets Udvidelse og Forbedring, deriblandt foruden forbemeldte et om **De jords Ders Optagelse** ²⁾, samt adskillige af Landets egne Embedsmænd til Almuens Opmantring og Veiledelse udgivne Skrifter Jordbruget angaaende ³⁾, synes lidet at have virket, da jeg med Føj tør beregne, at Island, ved hiints Forværring og ved den skjodesløse Omgang med samme, har tabt meget mere, end ved de af selve Ildsprudninger, Fiskjerger og Oversvømmelser anrettede Omveltninger.

§. 9.

Efter disse forudskillede almindelige Bemærkninger over Jordbruget i Island, vil jeg nu her i Særdeleshed berøre den Fremgang anstillede Forsøg med Korn- og Havgedyrkning i det attende Aarhundrede have vundet.

Blandt

- 1) Olavii Reise S. 361. Robert Islandsk Naturhistorie. Kbhvn 1786. S. 375.
- 2) See Forordn. af 15 April 1776.
- 3) Stiftamtmand Steffen sen om Nyttien af af Hørnqvag, i Isl. liter. Selsk. Skrifter 6 B. S. 19-22. Stiftsmænd J. Svendsen om Vallarakt, S. Petersen om Mykju id. 1 B., Proest B. Haldorsen i Ula o. K.

Blandt det meget, som den ubodelige Konge Frederik den Femte skjenkede til Islands Næringsveies og Huusflidens Opmuntring, var og en Sum, som fra 1752 til 1758 blev forgjæves anvendt til Agerdyrkning's Forsøg, ved nogle til Landet oversendte danske Bønder ¹⁾. Skjøndt de selv kun lidet den Tid forstode og endnu mindre berettes at have udviist synderlig Flid; skjøndt de ældre Historier, Egenes og Gaardes Betægnelser dog kunne bevise, at Agerdyrkning før har været der i Brug hist og her i det 10de, 11te, 12te og 13 Aarhundrede, og kunnet lykkes ²⁾, og maa rimeligviis endnu kunne det paa visse Steder ³⁾, faldt dog de mod Aarhundredets Slutning i flere samfulde Aar af kyndige Mænd med usfortrøden Flid anstillede Forsøg sjelden saaledes ud, at man af Agerdyrkning kan der love sig nogen sand og sikker Understøttelse ⁴⁾, men hvad der blev anvendt til Underviisning og Reiser for den
Sag

¹⁾ E. Olavsens og B. Paulsens Reise, S. 681-85, 947-960.

²⁾ J. Snorron. de agricultura Islandorum.

³⁾ See H. Finsens Brev om Agerdyrkningens Mulighed i Island.

⁴⁾ See Forberedelsen til Olav's Reise S. 17.

Sag i Island, kan derimod ansees som tabt¹⁾. Jeg maa og i den Anledning næsten bisalde den Beregning, som allerede er offentliggjort, at Markernes gode Røgt til Høe-Avling er vissere og fordeelagtigers end Kornavling no-gensinde kan ventes at blive i Island²⁾. Det er ellers at formode, med E. Olafsen og B. Paulsen³⁾, at de ældre Indbyggere i Island fornehmelig har saaet dets eget vilde Korn eller Sandhavre, som man endog i den senere Tid har gjort ikke ubeldige Forsøg med paa Sønderlandet⁴⁾, skjøndt ikke fortsat dem, uagtet mange Sandstrækninger haves hertil bequemme, og det ikke mindre er be-skjendt, at Beboerne i Vester-Slæpter-fjelds-Syssel, vide at afbenytte det vilde Korn til Brød og Føde⁵⁾.

Med

¹⁾ Som blandt andet Thorodd's Kælle og Pán-lar um Alurækin á Íslandi.

²⁾ See Antikvaad Thorarensen um gagnatunni heyrkapar á Íslandi i samráðing við þar mögulegaan fornasta i Kongl. Isl. Lit. Selsk. Skrifvter 14de B.

³⁾ See deres Kælle S. 681.

⁴⁾ See Deo, Regi, Patriæ S. 185.

⁵⁾ See Præst Samund Holms Afhandling um Vælkafid i Isl. Lit. Selsk. Skr. 1 og 2 B.

Med Hør- og Hampavlen falde nogle Forsøg paa Den Brølse i Bredeefforden heldigere ud ¹⁾, men hvor vigtige begge end ere, blev det dog kun ved enkelte ufyldekomne Forsøg, som sjelden derefter anstilledes, og udrettede altsaa ingen Nytte for Landet.

Haugedyrkningen blev derimod oftere, lange niere Omhyggelighed, og endelig med nogen bedre Virkning paadreven i det attende Aarhundrede. Det manglede ikke paa Opmuntringer, Forestillinger, Anviisninger ²⁾, og endog Understøttelser af en saa haabefuld og ønskelig Sag, hvor man næsten allevegne kunne love sig nogenslunde god Frugt af en vedbørlig anvendt Flid og Nøie. Kongerne og Landhuusholdings-Selskaber udmærkede Flid heri med Belønninger ³⁾, for der at skabe en ny, ukendt, men sikker Nærings-

¹⁾ Deo, Regi, Patria S. 189. 90.

²⁾ O. Olav til Islandsk Urtagarbók. E. Olav til fens Færdanologia. M. Rottfenss Tilraun med Sædtegrundir og Pløntur. B. Haldor fens All og Gras nyrar.

³⁾ See Deo, Regi, Patria S. 312. O. Olav til Reise Forbered. S. 12. Fortegnelse paa Præmier og Naadegaver i Kongl Høi. Litter. Selsk. Skifter og i O. Wallings store og gode Handlinger S. 517. 78.

ringsgreen for det Almindelige, og med denne et nyt Redningsmiddel for Landet i paakommende Aaar. Dertil hører og en af det kongelige danske Landhuusholdings Selskab i Aaret 1780 kronet Afhandling: om de opmuntringsbærdigste Naturprodukter i Island ¹⁾. Men strax i Begyndelsen blev endog et saa velsignet Foretagende for Island, som Hauge dyrkingen, ligesom stedse enhver ny, endog den nyttigste Forandring, Forbedring og Undervisning af en uvidende og raa Mængde sammeligen modtaget der med Foragt og Spot, Laster og pøbelagtige, forhaanende Bistfer, aldeles i Gadedrenges Smag. Man foregav, at det for Mennesker var uanstændigt at æde Græs med Fæet, men erindrede ikke, at de fleste Nationer almindelig nyde med Lust forskjellige Slags Haugevæxter, som nu udgjøre manges vigtige og sunde Underholdning og ikke at disse Væxter ere af Forsynet just bestemte til Menneskers Føde ²⁾. Imidlertid blev dog Felgen heraf, at da mange ikke kunne formaae deres Tjenestefolk til at spise Kaal og Haugeurter, bleve kun enkelte Forsøg med

D 2

Hau-

¹⁾ Ved Kammersecretair D. Olavius, trykt i dets Skrifters fjerde Bind.

²⁾ Gen. og 1. Mos. B. 1, 29. 3, 18.

Haugedyrkning, som dog næsten alle faldt vel ud, hvor der ikke manglede paa vedborlig Glid, fremdeles anstillede; paa de fleste Steder, et Pår Næsse paa Sønderlandet undtagne, -hvorden endog udbredede sig og endnu tilkager, blev den reent forslagt og ikke videre et Redningsmiddel, end ikke for de i paafølgende Aaar af Sult tusindevis bordsøde Menneſter, og kun, som meldt, paa nogle af Sønderlandets Udfanter begyndte den mod Aarhundredets Slutning at faae et svagt Liv igjen. Man bør dog ikke lade sig undre denne Haugedyrkningens Skjebne i Island, siden man har saare nye Beviser for dens maadelige Tilstand tæt ved *Kjøbenhavn* selv ¹⁾).

Og, hvad skal jeg da kunne berette om Kartoffel-Ablens Fremme i Island? om denne *Perus* Vært, først fra *Ny Granada* i Sydamerika ved *Hawkins* 1565 og 20 Aar derefter fra *Virginien* ved *Drake* til de brittiske Øer, men 1743 i Danmark først indbragte drebare, sunde og rige Føde for Millioner af Menneſter og Fæ, som næsten

¹⁾ I det Kongelige Landhuush. Selskabs Erklæring og Indbydelse til Bønder paa *Kjøbenhavns* Amt, angaaende Havens Anlag, see dets Skrifters nye Saml. 1807, i D. 2 Hefte, S. 359.

næsten alle vegne kan lykkes, og efter anstillede Forsøg, endog ofte i Island, kjøndt ikke saa almindelig, let eller sikkert, som Kaal og de simpleste Haugevæxter? Naar jeg betragter, hvor forskjellig Huusholdningsform fra Forfædrenes, og i Grunden meget slettere, Mængden har i den senere Tid indført; naar jeg seer, hvorledes Brugen af og Trang til Kornvarer, som hine lidet kjendte til, stedse tager betydelig til, men betænker tillige, at Island selv ingen Kornvarer vil kunne avle, og derhos, at Kartofler ikke blot ere sunde, gode og drøie, men og kunne tildeels erstatte nogen Mangel paa Meel, naar de med Flid og i Mængde kunde fremavles; naar jeg betænker, hvor vigtig en Næringsgreen de allerede i kort Tid ere blevne blandt magtigere Nationer, hvor de endog besætte ligesaavel de fornemste som de Fattiges Borde, beklager jeg inderlig, at deres begyndte Nol i Island, er næsten aldeles uddød igjen, den liden undtagen, som Reikevigs Bne med nærliggende Egn endnu vedbliver. Man har det saaledes faaet i Aarhundredet Forsmag paa adskillige gode Ting, men ikke udholdt med nogen, undtagen hvad der med Joie kan ansees for meest utjenligt og skadeligt. Det kongelige Landhuusholdings-Selskab lod dog i det

det islandiske Sprog 1772 udgave Trøiels Afhandling om Kartoffel-Avlen og tilligemed Kongen udsatte i mange Aar Præmier for samme. De bleve flere Gange oversendte til Udplantning, og endnu ved W. Retilsen ¹⁾ blev Omgangsmaaden offentlig anvist, men — der kom næsten intet ud af det Hele. Endelig har hølhemeldte Selstads nu mlig foranstaltet ogsaa der kundgjorte i Landets Sprog de af Prof. Glahn og Sophie Svare i Aaret 1800 belønnede Afhandlinger om at bevare Kartofler for Frost ²⁾. Dog maatte man endnu ønske de nyeste Erfaringer om Kartoffernes Afarter og Dykningsmaade der bedst bekiendte, efter hvad Justitsraad Rafn derom nylig har forklaret ³⁾.

Andre Forsøg fortjene neppe at erindres, som Tobaks-Plantning, hvilken i øvrigt lykkedes vel ⁴⁾, men ved Erfaring derom holder man

¹⁾ I en Afhandling Litteratur med Omdølgundir og Plantur. See end videre herom Forbered. til Olavii Reise S. 13—14.

²⁾ Trøste i dets Skrivters 6 B. og ved W. Stephensens Mindeord. Tidindt 2. D. 2 B.

³⁾ I hans Præisfrist: Danmarks og Holstens Flora 2 D. 1800. S. 156—183.

⁴⁾ Snorron. de agricultura Islandorum Sect. III. §. 11.

man op, og blot lagde sig tre Gange saa stærkt som før paa al Slags Brug af Tobak. En Befaling udgik om mueligst Flid til Jordbrugets Forbedring, og Underviisning om Agerdyrkning og Skovplantning især ¹⁾; men den sees ikke at have udrettet noget, paa nogle Forsøg-nær i de senere Aar, med Udsaaening og Plantning af noget Gran og Fyr, endog af nogle Frugttræer, hvorpaa Adskillige anvendte dog endeel Umage, men næsten allevegne udbøde de ældre Planter endnu hastigere end de nyere sprang frem, og med samme Hastighed, som Landets egne Birke-Kratkove i mange Egne bleve ved Uforsynlighed ødelagte ²⁾. Derimod bør erindres, at Kongen 1787 for Fremtiden har tilsagt enhver Islands Indvaaner passende Opmuntringer til en udmærket Forbedring i Landbruget, især til betydelige Forsøg med Havedyrkning, Skovplantning, Korns, Kartoflers og andre til Føde nyttige Vexters Avling, skjøndt ogsaa dette endnu har udrettet lidet ³⁾.

Saaledes forsøgte man vel allehaande Ting i det attende Aarhundrede i Island, men holdt

¹⁾ Islandske Læugtings Acter 1756, No. XXIII.

²⁾ Forberedelse til Olavii Reise S. 15.

³⁾ See Forordn. 13de Junii 1787. Cap. 3. S. 6.

holdt snært op med alle Forsøg, om de end fandtes at kunne lykkes med nogen Umage. Man beholde kun gamle, indgroede Fordomme mod al Forbedring og Belærelse, undtagen forsaavidt Yppighed fandt Veien til Mængdens Hjærter, for at forsøge Antallet af dens Fornødenheder og Laster.

§. 10.

Længt over alle Islands Næringsgrene har en god, fornuftig og vel anbragt Færdigt eller Faare- og Kvæg. Vel udgjort Islands største Rigdom og dets øvrige Næringers vigtigste Grundstøtte til alle Tider. Hvo her har lært den rette Maade at omgaaes samme og dertil anvendt behørig Omhu og Forsynlighed, er sjelden bleven udsat for Mangel eller for Hungerens skarpe Sværd, naa derimod Fiskeriets og andre Næringers fligstige Usikkerhed har opløstet samme over Mængden. Kun de meest ødelæggende Aar og Ildsprudninger maa undtages, da det ikke har staaet i menneskelig Magt at redde sit Kvæg, naar Lufte og Jord og Foder er for Kreaturene blevet forgiftet, og ingen Forsigtighed, Blid eller Forsynlighed har kunnet udrette noget.

Fors-

Forskjellige Huusholdnings Grunde-
 Principis have ellers bidraget meget til at be-
 rige, ligesom og til at udarme visse Egne:
 Nogle lagde sig meest efter Faareavl, en,
 fik et talrigt Skæferie paa Fode i gode Aar,
 men betroede derpaa alt til Udegang paa Mär-
 terne hele Vinteren over, uden videre Hjælp
 eller Foering, endog paa nogle Steder uden
 Huushe, og tabte undertiden det Hele i
 stränge Vintere. Andre havde kun slet Huns-
 keilighed for dem, slet og utilstrækkelig Foo-
 ring, og forstode ikke den rette Omgang med
 Faarenes Pleie, hvorfor de tabte endog
 i maadelig stränge Vintre ligesaa meget, og
 næsten aarlig noget. Den tredie Flok lagde
 Bind paa ikkun at holde saa Røer, men der-
 imod at holde dem vel, da de for dem be-
 stemte kun det kraftigste Græs af Hjemmemar-
 terne, foerede rigelig, og indbrettede Antallet
 efter denne Foerets Andeel forsynligere, men
 derimod anvendte al Engenes Afgrøde vel be-
 handlet til Faar, hvilke de efter forskjellige
 Regler, som Erfarenhed havde viist dem, at
 vare meest passende efter Egnens og Foerets
 Forskjellighed, plejede med yderst Omhu, og
 disse kom snart til en varig Velstand, som
 ikke allene var sikret for Undergang i alle Aar,
 paa de allerstrængeste Aar nær, men og for

det ellers i alle Aar almindelige Tab blandt Mængden, foruden at deres velholdne Kreaturer gave dem et dobbelt Bidrag til Underholdning og Formue. Dog maa man ogsaa hos disse beklage, at Jordernes Hjemmemærker i Almindelighed tabte sig der mere, hvor faa Kær fandtes for at afgive Gødning til dem, og hvor derhos, som ellers almindeligt, desværre! den kostbareste Gødning fra Fæccerne, ikke bliver anvendt til Markernes Forbedring, men blot tørres til Brændsel. Den ringe Gødning havde altsaa til Følge en ringe Afgrøde, og denne igjen et forringet Antal af Avog. Feilen med Gødningens uforsynlige Omgang fraregnet, er dog disses Huusholdningsform meest at anprise, som den sikkerste og bedste overhoved, endskjøndt Egnene selv maa gjøre heri vigtige Undtagelser, hvor f. Ex. intet tjenligt Græs for Faar falder, men desto fortrinligere for Kær, som i Andafyl og Olves, to Bisgder paa Sønderlandet, hvor et mindre Antal af Faar og et meget større af Kær er i Følge Naturen passende; ligesom der og gives mange Jorder og Egne i Island, hvor Græs til Vinterfoering for mange Faar er uerholdeligt, men hvor Markerne, overgroede med en Mængde Lyng, salices, Kvat og indblandet Græs, frembyde

den

den-fortreffeligste Udegang for dem om Vinteren, hvor de og under en paapasselig Hyrde i de fleste Aar gaae fede og lykkelig uden Hjælp af Føring Winterens Værsthed igjennem. Ikke at nævne, at Faar paa mange Øer, og endog i visse Fjeldegne i Island, finde selv Aar ud og ind og Vinteren over tillige, uden Huus og Hyrde tilstrækkelig Føde, og findes i Foraaret vel saa fede, som Mangden af de ved godt Foder omhyggelig pleiede, naar maaskee de allerstrængeste Aar undtages.

Man kan altsaa tilstaae: at skjøndt den tredie foranstøttede Klasses Huusholdingsform er i Almindelighed sikkerst og meest ønskelig, er den dog hverken overalt anvendelig, ei heller maaskee i det Hele uden betænkelige Følger; thi, skulde den anvendes overalt, som den, rigtig nok, forsigtigste, kan man ikke mere i Island gjøre Regning paa 500,000 Faar, som dog i Aaret 1760 fandtes der, hvorvel en af de meest erfarne Landmænd i Island har paastaet, at et dobbelt Antal, eller 1,000,000 Faar var passende for Island ¹⁾. Ligesaalidet kunde man, i Følge forberemte Grundsatning vente, at Island
ved

¹⁾ See Orliframtm. Stephensen i Afhandlingen om Nyttien af Faar S. 90.

ved ordentlig Foering kunde forsørge, foruden nyopvante 500,000 Faar, endnu 32689 Heste, som Landet havde Aar 1770, samt henved 30000 Stykker Hornqvæg¹⁾).

Naar en eller anden tilstødt Ulykke har bortrevet en vis Mængde af de vigtigste Huusdyr i Mængde, har dette undertiden foranlediget, at man siden har anvendt større Flid paa en anden, hvis Antal derved er hastig tiltaget. Saaledes vorte Hornqvægets Antal betydelig, efter at den blandt Faarene 1761 indsnegne Pest havde bortrevet en stor Deel af disse, som aldrig til Aarhundredets Udgang opnaaede siden det forrige Antal.

Jeg anseer det ellers kun som Islands betydelige Glæde, isald man der i Almindelighed, som nu, med Faareavlens Indskrænkning i mange Egne, søgte meget at udvide. Qvægavlen, som i Island falder saa besværlig at underholde og saa ofte at skuffe Mængdens Forhaabninger, ved flere Tilfælde, endskjøndt jeg inderlig ønsker, ikke blot at en fornuftig og omhyggelig Pleie af, endog et mindre Antal, Qvæg, var i Landet mere almindelig, og især en større Omhyggelighed for

Ar-

¹⁾ See hans Afhandling om Notten af Hornqvæg i 1st. Ut. Selsk. Skr. 6 B. S. 96 i Tab.

Artens Forædling ved ifflun dets udsegte Til-
 læg, men og at Island maatte blive saa lyk-
 feligt engang at see sin Qvæg-Race forbe-
 dret ved nogle udsegte Stykker af den ædle
 Gæst. Qvæg-Race fra Egypt i det Schles-
 vigske, hvis Racer berettes almindelig at
 malke 30, og de beste 44 til 48 Potter daglig
 i flere Uger efter Kalvingen, og hvis Drer
 skal give indtil 1000 Pund Kjød eller dobbelt
 ned de Islandske ¹⁾. Hvor vigtig vilde ikke
 en saadan Forbedring af Arten være det Land,
 hvis Hæder, ja ofte eneste Redningemiddel
 og Tilflugt maa blive en velindrettet Qvæg-
 og Faareavl? Jeg siger velindrettet istedet
 for mere udvidet; thi, i Aaret 1783, forin-
 den det store Tab af Heste, Qvæg og Faar
 indtraf, talte men der allerede 21457 af Horn-
 væg, 36408 Heste, men ifflun 232,731
 Faar, som var aldeles uforholdsmæssigt.
 Men i Aarene 1783-84 nedstyrtede henved

11461

¹⁾ See herom Justitsraad E. G. Rasn's Natur-
 historie for treer Mand i B. i D. 1802,
 S. 242. Hans fortreffelige Andstening ibid.
 262-64 og 238-39 til en god Races Ved-
 ligholdelse og Forædling vil jeg her ønske mere
 bekjendt og snigt fremdeles i Island end nu
 almindelig befindes.

11461 af Hornqvæg, 28012 Heste og 190,488 Faar, saa den hele Beholdning 1784 blev 9996 Stykker. Hornqvæg, 42243 Faar og 8395 Heste ¹⁾).

Det maa i øvrigt henregnes til en stor Hunsholdnings Feil i Island i det attende Aarhundrede, at man der har uforstandigen lagt en stor og skadelig Mængde Heste til, især to Gange, nemlig for 1754 og 1783. Mod de Aar især, samt ellers ofte, have de saaledes opfyldt Markerne og opædt deres Afgrøde, at Nyttens af Hornqvæg og Faar, ja disses Antal selv, har betydelig lidet derunder, især hvor Markerne ere meget indknebnede og kun lidet frugtbare. Følgen er og bleven, at ikke blot en stor Mængde Heste ere selv nedstyrtede i ethvert haardt Aar, men og at mange Eiere for at holde den oversflødige Mængde i Live, have til dem forødt en vigtig Andeel af Foder fra Kver og Faar, som endelig ere og af Mangel bortdøde. Det er indlysende, at en Vonde, hvoraf jeg ikke kan indsee nogen, end ikke den rigeste i Island med et vildtudstrakt Landbrug, egentlig at behøve over 30 Stykker, da Mængden godt hjælper sig med 10 til 20, mange endog med 1 og 2, — ikke funde

¹⁾ Philosophische Schilderung S. 392. Taf. III.

kunde behøve endog de 150 til 200 Heste, som nogle eiede ¹⁾), hvilke aldeles ikke kunde omsættes eller forhandles, solgtes endog, før 1783, til 1 a 2 Rdlr Stykket, opaad Aar ud og ind en stor Mængde Græs fra de mere uundværlige og vigtige Køer og Faar, hvis Antal og Nytte blev ved en saa usornstigt tillagt Mængde af Heste meget indskrænket og forspildt. Have nogle end foregivet: at en Mængde af Heste skulde forbedre Markerne, ved af vidtløftige Moser at bortæde om Vinterdage visnet og udueligt Græs, samt at de i haarde Aar kunde tiene til Føde for Mennesker ²⁾), maa man dog paastaae, at Heste til ingen Tid æde uden det bedste Græs, saalænge noget

¹⁾ See Stiftamt. Stephensens Afhandling om Heste i kongl. Isl. Lit. Selsk. Skr. 8 B. S. 40-42. og Biskop Dr. Hans Finsens um Mannsætan af Hallærum S. 110 i Mote 199.

²⁾ See Opffelmannd W. Rettilsen um Hrossa flætur og i tolu búsíðir i haga, Drappæde 1776, samt hans Tilfæg til begge, Hæ: Hestabiter haga. bbt og hrossa flætrid gagnsamlegt; ligsom og Heidnir eru hraffa flætr, med Droppst Gunn. Paulsens Circular, Skrivelse af 24de Febr. 1776 til Varúðar.

noget er at vælge i; at altsaa kun ubetydeligt,
 og ifkun saalænge Markerne ere meget bedæk-
 fede af Sne, af det uduelige visnede Græs
 bliver ved dem fortæret; at saadanne Moser
 aldrig levere noget godt Græs for Malkeqvæg,
 men at dette ved en overflødig Mængde Heste
 taber en meget mere vigtig og kraftfuld Foe-
 ring, ja en stor Mængde af det Livet. Hvad
 derimod angaaer Hestekjødet, som Spise
 for Mennesker i haarde Aar, da kan det vel
 ikke nægtes, at samme forsynlig brugt og vel
 behandlet kan afgive et saare vigtigt Rednings-
 middel for Mennesker, men paa den anden
 Side maa betragtes: dels at Heste i strænge
 Aar i Island og om Vinterdage, da Trangen
 stedse er meest, ere forfuldte, mære og esen-
 dige, og afgive saaledes en ussel Føde, dels
 at Erfaring har viist, at det til Føde er ble-
 vet meget slet behandlet og anvendt af de fleste
 blandt dem, som, især fra Aaret 1781 gave
 sig af med denne Levemaade, ligesom og at
 Mængden af Hestekjøds-Redere der, forfalder
 gjerne til Graadighed og Dovenskab, da de
 troe denne Føde saa let erhvervelig, hvilket,
 tilligemed den svinske Behandling af Kjødet,
 har gjort dem selv vederstyggelige iblandt
 gode Folk, og ifkun for en føie Tid kunnet
 opholde hines Liv, saasom Udsaldet oftere har
 viist,

viist, at i haarde Aar ere endog disse
 Hedere bortdøde hobevtiis blandt de første, som
 Sult og deraf forarsagede Sygdomme have
 bortrevet ¹⁾). I forbemeldte Henseende og
 fornemmelig for Malkeqvægets Skyld, samt
 til Besparelse af Græs og Vinterfoder for
 dette maatte man ønske, at Island aldrig mere
 fik det forrige Antal af Heste, da det nærvæ-
 rende, skjøndt betydelig mindre, er allerede i
 de fleste Egne blevet tilstrækkeligt, i nogle endog
 til skadelig Overflod; mueligt og, at de is-
 landske Heste-Racer blive der altid de tjenligste.

I øvrigt underskriver jeg meget gjerne,
 hvad Hr. Justitsraad Ravn paa de bedste
 Grunde har fremsat til Anbefaling af Hestes-
 Hødet til Epise, og især af Hestefitters, Mar-
 vens og Haarenes bedre Benyttelse i Is-
 land ²⁾).

Jeg har i det Foregaaende bemærket de
 almindeligste Aarsager, som have ødelagt
 Fædrihten i Island, saasom yderst stränge
 Vin-

¹⁾ See forbemeldte Circulairskrivelse og Biskop Dr.
 Sinsen om Mannsfæm 26. S. 125 og No-
 ter 224 og 229.

²⁾ I hans Naturhistorie for hver Mand 1 B. 2 D.
 1805. S. 175. 182.

Vintere, Ildsprudninger og enkelte Aaar, da
 førnemmestig en stor vedholdende Mængde
 Drivtiss har nedruet Græsvarthen og en almin-
 delig Fodermangel ikke har kunnet forebygges;
 ligesaa Side 57, at uforhyndlig og flødestløs
 Pleie har voldet betydelige Tab for Mæng-
 den, hvorpaa et nyt sørgeligt Exempel harvdes
 ved Aarthundredens Slutning, da foruden en
 Mængde Kæer og Heste, jeg tør sikkert an-
 sætte, at 80000 Faar tabtes i Vinteren 1800
 til 1801 for en stor Deel af denne Aarsaa,
 heraf i Nord- og Øster-Amtet allene 50000¹⁾,
 men det største Tab af alle blev dog en Følge
 af et forulffet Forsøg i Island at forbedre
 Faare-Racen, anstillet strax efter Midten
 af det attende Aarthundrede. Trefold lyfke-
 ligt skulde Island ellers blevet, naar denne
 Faare-Artens Forædling kunde med Held
 udføres det; den vilde anseelig mangfoldig-
 gøre Værdien af dets vigtigste og sikreste aar-
 lige Produkter, lære Indbyggerne overalt, at
 anvende fordoblet Flid og Omhu til Faare-
 Avlens Udvidelse, men derimod at indskrænke
 Antallet af Hornqvæg og især Heste, og der-
 ved lægge Grunden til deres varige Velstand,
 lange

¹⁾ See Minutiverd Tilvinde ved N. Ste-
 phensen 2 B. 2 D. S. 422.

langt mere end noget andet, som Regeringen og Islands ædle Patrioter have hidtil udtænkt til Landets Opkomst, eller saa lettelig kunde forsøge.

Beklægt var det sandelig i Aaret 1761, at Island blev nødt til at sælge sin Uld for 3 o. 4 Sk. Pundet, da dog 48 Sk. for Pundet af en noget finere, endog i bemeldte Aar, var almindelig Pris ¹⁾). For at gjøre Forsøg med Artens Forbedring blev en svensk Baron Frederic Wilhelm Hæstfer opsendt til Island i Aaret 1756 og med ham 10 Bøddere af den engelske Race, som indkjøbte 100 islandiske Moderfaar, til dem og lod sin Tjener blive tilbage, for at have Opsynet, efterat han selv i samme Efteraar vendte tilbage. Den første Prøve slog temmelig vel an, saaledes, at Høvrigheden fandt sig i Stand til at frembyde i Aaret 1790 unge Bøddere af den blandede Race, til Artens Forbedring ²⁾). Men i samme uheldige Aar kom Baron Hæstfer atter til Island, og medbragte sinuldede spanske Bøddere, som underveis nød mislig Pleie, bleve paa Reisen angrebne af Sygdomme, snattede satte der i

E 2

Land,

¹⁾ Sen Dec. Regl. Partiz S. 168.

²⁾ See Isl. Rædgingsbøke 1760. No. 24.

Land, og uden at kunne helbredes, uforfignen blandede med Landets egne Faar, blandede hvilke derfor i det følgende Aar 1761, udbred en smitsom, da ulægelig og dræbende Syge, som stødse udbredtes mere og mere over en stor Deel af Landet, og allebegne medbragte Ovelæggelser, ved Tabet af Faar og med dette indbragt Dyrtilid og Nød. Havde man den Gang kunnet formode, hvad Erfaring siden lærte i Henseende til Følgerne, vare disse let forebyggede ved i det mindste at nedslagte de Syge og de med dem blandede Faar, thi allene dette blev Middelet, til at udrydde Sygen/aldeles, som Erfaringen derpaa viiste, da alle Faar i de Egne, hvor nogen Smitte var bemærket, bleve i Følge kongelig Befaling nedslagtede fra 1772 til 1779, alle Faarebuxe nedbrudte og nye paa andre Steder opbyggede, men friske Faar fra de uangrebne Egne efter det Aar igjen indløbte ¹⁾).

Saaledes blev vel denne store Landeplage, som i 20 Aar ødelagte Islands vigtigste Rørigsareen, Faareavlen, og med den Landets Velstand, igjen lykkeligvis udryddet; men høiligen er det at beklage, om denne

ene

¹⁾ See Forordningen af 11 Marts 1772. Man har nu ellers fundet sikkert Middelet til at helbrede Sæb hos Faar.

eneste uheldige Prøve for bestandig skal kunne
 betage Landets Indvaanere Haabet om videre
 Forsøg med en saa højst vigtig Sag, som saa
 mange Nationer ellers lade sig være angslagent
 at see fremmet i deres egne Lande; en Sag,
 til Exempel, som det danske og svenske
 Folk nu med saa megen Held arbejder paa at
 opbjelpe til egne Landes Lykke¹⁾, ikke at nævne
 de Frankerige selv, og en Sag, som eet
 eneste uheldigt Forsøg kaster, uheldigt alene
 ved Lidet Erfaring og ringe anvendt Forsigtig-
 hed, ikke kan antages mindre nemlig og mere
 vanskelig eller farlig herester i Island, end i an-
 dre Europas Lande, naar fornøden Forsigtighed
 bliver omhyggeligen anvendt. Thi Faren kan
 jo aldrig blive af allermindste betænkelige Føl-
 ger for Island, om Forsøg paa nye anstilles
 paa afsondede Pladse, saasom paa Det i
 nogle Aar, indtil den til Landets Klima vandre
 og under samme opfødte Yngel viste sig fuld-
 kommen sund, nationaliseret og af en forbedret
 Art, da den med fuld Sikkerhed kunde an-
 vendes til Artens videre Forædling i Landet.
 Af nyderst Vigtighed maa det sandelig ellers
 være for de fattige, ved Haar og Landplag-
 ger saa ofte medtagne Indvaanere, i en for-
 bedret

¹⁾ See Collegial. Tidender 1798. S. 102-105,
 og for 1800. S. 234-39.

beddet Hareart at ele en dyrebær Kapital, som
 skæden for 10, 12, 16, høist 20 Stilling
 nu for Pundet af Uld, kunde give dem fra 5
 til 7 Mark for Pundet af samme af en forbe-
 dret Art ¹⁾, og — kunde intet end ved Han-
 delen i Island ikkun væns det Halve, er dog
 mere end det Dobbelte vundet. En høist bety-
 delig Kapital for det hele Land aarlig, en
 ligesaa vigtig for Handelsmanden, og derhos
 den allervigtigste Opmuntring for hele Island,
 til at anvende fordoblet Hæd paa en forædlet,
 udvidet og omhyggelig forbedret Fædderiet,
 den største af alle Islands Hovednæringer ²⁾.

Med

¹⁾ Gaalderes er Hæd af de finuldede spanske og
 engelske Haar bleven solgt i Danmark i de
 sidste Aar i Folge Kollegiatidenderne for 1800,
 S. 238 og i Aaret 1807 den bedste indtæll
 11 Mark Pundet.

²⁾ Til denne har man nu en paa Kundskab og Er-
 farenhed grundet Nysn Vælleledning ved Professo-
 rerne D. C. Ahlsgaard og E. Wihorg.
 Åhøu 1800, og i Justitsraad Kaffes Natur-
 historie. I B. i D. 1802, som i flere Henseen-
 der kunne berigtige og oplyse W. Rettilsens
 1778 i Grappes udgivne mindre paalidelige
 Sandfærdigheder. Efter disse synes en
 Blanding af den spanske og den haardsøre,
 store,

Med Tabet af Faarene sølte man først for Alvor deres Bigtighed; mange bleve derved ansporede til at anvende en mere omhyggelig Pleie for dem, at forandre sin Huusholdnings Hovedprincips, indskrænke Dvæg, men udvide Faareavlen, og at betrygge denne for voldsomme Overfald af Tyve og Røve. En Placat af 24de Martii 1786 blev udvirket, som bestemmer Ragsfrøgning og Fæstningsarbejde for Rivatid til Straf for Inverie af Faar

flere, fristte Faarearte, at kunne blive tilstillet til at forbedre Islands Faareavl, maatte og det frampiste eller whilsterste Faar; thi, giver denne Blanding end ikke saa sin Nid, tabes dog mindre paa Risd og Tælle, da disse Faarearter ere meget store, Pjont den spanske falder vel lille. 3 Aaret 1803 ere ellers nogle islandste Faar nedsendte og blandede med spanske, hvilket Forsøg er befundet at give et meget godt Haab om den islandste Faarearts Forædling. Det Kongelige General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegium har ellers i Aaret 1807 forsynet Landmanden med en trykt Anvisning til de Steder, hvor Uld af en forbedret Race kan affærtes og om Raaden at sortere og vaske samme, forfattet af dets committerede Medlem Hr. Justitsraad E. G. Rafn.

Gaar paa Marken og af Færbuse i Island.
 Her er nu ikke Stedet til at undersøge, om
 denne Straf, bestemt til at frede den forrige
 saare ringe Levning af Gaar efter de excessive
 Aar 1784-85, kan bestandig være passende
 for Island, fremfor alle øvrige Egne af de
 danske Riger og Lande, eller til Misgjernin-
 gens Natur, og hvorvidt den fornødne Ana-
 logie i Henseende til Straffens Bestemmelse i
 Forhold til andre Forbrudelser og andre Tyve-
 rier paa Marken, for Ex. af Fiskeredsfaber,
 udbredt Fisk til Tørring, af dens halvtørre
 Stækker, af Høe &c. derved kan bevares, men
 naar et Menneske, som, maaskee i yderste
 Trang og Nød, der saa ofte raser i Island,
 stjæler et vildsfarende Lam, vurderet til 32 a 64
 Skilling, dømmes til Vrens og Frihedens Tab
 ved Kagsstrøgning og Slaverie paa Livstid,
 naar den, der stjæler hine næsnævnte første For-
 nødenheder i Mængde paa Marken, nyder 10
 Aars gode Dage i et Forbedringshus, synes
 det at fortjene nærmere Undersøgelse, hvor-
 vidt den haarde Straf for Tyverie af Gaar
 endnu, efter at Forordn. af 20de Febr. 1789
 er udkommen, maa kunne ansees fremdeles
 passende i Island, efter Plac. af 24de Martii
 1786.

Kævefangst blev med fordoblet Jvæt fremstyndet, især ved Brugen af Bøffer, Saxe og Kævelager ¹⁾; men med de af Atla anpriste Kævefælder ²⁾, udrettedes intet. Dog er det at beklage, at man hverken anvender vedbørlig Flid paa, omforaaket at opføge disse glubſke Dyr ved deres Huler, forder at ødelægge dem og deres Yngel, eller tilſamme Viemed at forføge andre anviste Fangermetoder ³⁾. De ſaa Par Hare, ſom Kongen lod i Aaret 1784 overføre til Island og udfatte der i en Kratſkov, formenes og ſtrar at være af Kæve opſnappede, da ingen af hine er ſiden-ſeet. Kævenes Ødelæggelse er ellers en vigtig Øjenſtand for Politiets Opmærkſomhed, ſaameget mere, ſom de tilføie Boboerne en utroelig Glæde; thi det er ikke rart, at en Mand taber 20, 30, ja 40 Sønkler Aar i eet Aar, ſom glubſke Kæve, hvor og naar de for Alvor rase, rive uforhindrede ihjel.

De ulukkelige første Prøver med den ſaa høit vigtige Forædling, af Gaarenes Race, bragte

¹⁾ See Tabellen til Forordn. af 13 Junii 1787. S. 181.

²⁾ See Provst B. Haldorſens Atla S. 152.

³⁾ See Thorb Thorkellſens Afhandl. om Kævefælder i ſgl. isl. Lit. Geſt. S. 12 B.

bragte Indbyggerne ellers snart til en haabeløs Forsagthed. Med tilfold Besværlighed og maalkor paa mange Steder med tilfoldt Lob lagde man derfor i adskillige Egne derefter langt mere Vind paa *Drængalen*, ligesaa efter at *Haarøsøgen* var aldeles udryddet. Følgerne svarede og fuldelig til en saa forvejdet Huusholdingsform. Egnen, som savnede *Haar*, savnede og med dem saavel *Uld*, som *Klæder*. Disse fik man ved Nødvendighed smag paa siden at bære af indførte dyre Sorter ved Handelsstæderne, og tillige paa kostbare *Lurusvare*, som aarlig voldte en tryk-kende og for næsten ukjendt Udgiot for mange, hos hvilke Huusfiden, og især Arbejde i *Uld*, daanedes hen og blev i nogle Egne næsten som fremmed. Lediggang tog der i samme Forhold til, som *Glid* derimod paa andre Steder, med de atter opvørende *Haar*. Her finder man endnu *Almuen* net og tæffelig klædt i en sort, brun og lyseblaae, *Fjøn Nationaldragt* af *Uld*, som den selv har aldeles forarbejdet, og i Almindelighed at staae sig godt, naar hine *Ørkesløse* derimod enten maa kjøbe alt hos disse, eller og med dobbelte Omkostninger og fordoblet *Armød* og *Gjæld* ved Handelsstæderne anskaffe sig *Klædning* og allehaande *Modens* *Kram*.

Men

Men — forbemeldte Lediggang havde derhos en anden ligesaa betænkelig Følge. Den fortsatte til Fæst og Udaand, til Odselhed, til Landsfriggelse og Landprang, voldte Dyrktid paa Levnedsmidler, høi Arbejdsløn, Tjenestefolkets Selvrædsomhed, og domne Menneskers Overgang til et ørkesløst og udarmende Erensdidder-Liv, som overhoved fører Armød med sig; i Norge selv har man endog den Erfaring, "at Biskerhønder ere i Almindelighed altid de usleste" ¹⁾. Kort: med den vigtigste Hoved-Næringsgren, Fædderiet, tabtes i mange Egne den fornuftigste Huusholdingsform for en udarmende og besværlig; tabtes megen og sikker Belsignelse af Landbruget for en flygtig og ringe af det usle Liv for Biskere i tomme Huse, og hos mange tabtes endog sand Retfærdighed, som fremdeles gav Plads for Odselhed, Dovenskab og de med disse sædvanligt forbundne Fæst.

Saa vakkende bleve Islands Næringsformer og Sæder i det attende Aarhundrede, saa vakkende de Forsøg man gjorde til hines Opreisning, at man enten pønsede paa at fremavle der forskjellige Kornsorter, Gran- og Fyrre-

¹⁾ See Etatsraad E. Hagerups mærkværdige Afhandling om Biskerhønder 1771, S. 12.

Byrreskove, endog Frugttræer, som Klimatet giver kun lidet Haab om, overføre og naturalisere det finuldede spanske Saar, uden særdeles, men høist fornøden Forsigtighed i Pleie og Behandling saavel paa Reisen som i Landet, eller man gaar strax Skip paa de vigtigste Forsøg af alle, nemlig med Faare. Arten's Forbedring og valgte derimod andre af mindre Vægt for Island. Saaledes bleve Reensdyr fra Finmarken dertil overførte to Gange efter 1770, vel i den bedste Hensigt, dog endnu og befængtelig fremdeles uden al Nytte for Island. Man har endog paa Nordlandet ført Indelig Klage over, at de ikke blot afgravede meget godt Græs fra andre Kreaturer, men og fortærede en stor Mængde af det for mange flere Egne dyrebare islandske Moos, som maa søges til Fjelds og tjene en Mængde Fattige til at erstatte Savnet af Meel. Og, da disse Dyr ere aldeles vilde og opholde sig for det meste i vidløftige og lidet befarelige Fjeld: Ørkener, paa hvilke ingen om Winterdage til Jagt kan vove sig, vil den, ellers sparsomt hidtil og med mindre opmuntrende Betingelser, givne Tilladelse at fælde nogle, kun meget lidet eller aldeles ikke afbenyttes ¹⁾).

Her

¹⁾ Om Nytten af Reensdyr sees ellers Prov

Her maa jeg nu slutte Beretningen om Islands vigtigste Huusdyr i det attende Aarhundrede, til hvilket Sviiu, Gjaas, Høns (og endnu mindre tamme Vender) ikke videre høre, om end nogle faa Stykker af dem kunne antreffes hos høistrenkede Mænd ved nogle Handelssteder. Da ellers Erfaringen har viist, at Høns meget vel kan holdes i Island uden Korn, er det at ønske, at de være mere almindelige i Landet og deres rette Behandling der bedre bekjendt. Gjaas og Sviiu er der mindre Haab om at kunne nu med Fordeel opføres, saavidt de begge, især de første, kræve de kostbare Kornvarer, som der ofte mangle til Menneskers Føde. Der- som Sviiu endnu kunne forsynes der aldeles uden disse, eller som i de ældre Tider ved at gaae Aar ud og Aar ind vilde paa Markerne, kunne man love sig en vigtig Fordeel ved deres Tilling²⁾; men at det nu er mueligt, som de gamle

D. Josephsen Hiorch i det 8de Bind af Kongl. Isl. Lit. Selsk. Skrivelser.

²⁾ See desangaaende en mærkelig Beretning over den aarlige Fordeel af en Ose, som endog kan udgjøre 100 Rdlr, i Justitsraad C. G. Rafns Natuehistorie for hver Mand 1 D. 2 D.

gamle Historier fortælle herom fra Island; drager jeg høiligen i Tvivl, og troer, at de Exempler disse fremstille, vidne ikkun om Landets forrige større Frugtbarhed, især i de mange overalt med Krat og kraftfuldt Græs vel begroede Skove, end man nu omstunder kan finde ¹⁾. At en Mængde Vies dog bleve

2 D. 1805. S. 224, 25. og end videre Prof. Viborgs Veiledning til Svinets Behandling som Husdyr.

- 2) Ikke blot mange Gaardes, Egnes og Fjeldes Besættelser i Island efter Svin, give Formodning om deres Almindelighed i de ældre Tider, men og bekræfte Historierne selv og Graasgaasen det samme, da denne forbyder i Landabryggis-bætti Cap. 19. at græsse Svin paa en andens Grund, da de ellers maatte faaes ihjel, Hjemmemarkernes Svin undtagne, og Landnama Saga beretter, Part. 2. Cap. 21, at en Mand, navnlig Steinnolver tabte tre Svin, som efter to Aar forløb fandtes i Svinedalen i Dale Byggel, og havde da formeret sig til 30 Stykker. Ligesaa 3 D. Cap. 3, at en Mand, Ingemund, tabte 10 Svin, som i det andet Efteraar derefter fandtes i Svinedal i Hunevands Byggel og da 120 i Tallet x. og endelig 3 D. Cap.

bleve der holdte i de ældre Tider, bevist af Historierne ellers ligesaa indelig, noget Islands bestandige Mangel paa Korn ¹⁾.

§. 11.

Jeg gaar saaledes over til Islands Fiskerier, men man i Hensyn til disse foreløbigen henholde mig til foregaaende §. 5, S. 20, ved at gjentage, at disse have for den meeste Tid i det attende Aarhundrede, og overhoved beregnet, faldet haldige, de ere og i nogle Egne drevne med fordoblet Iver og Anstrængelse, og have derved især betydeligen tiltaget, at Handelsformernes og Fiskepriser-nes Forandringer have stedse gjort Fiskevarer-

nr,

Cap. 12, at en Helge landsatte to Boin ved Galtarhamar (Ornehammer), en Orne, som blev kaldet Solvo og en Bœ. Dem fandt man tre Aar derefter i Solvedal i Delfjords Syssel og da vare de 70 i Tal-let. Efr. Soga af Hordi og Holmver-rium Cap. 28. og Sturlunga Soga 8 þátt Cap. 55.

- ¹⁾ I Helge Grettirs Soga Cap. 16, havde Grettir 80 Sæs og Sæslinger at hævge, og Sturlunga l. c. fortæller om 100 Sæs paa Gaarden Kirkuball i det 13de Aarhundrede.

ne, endstjont med Landbrugets Underfuelse, meest søgte og vigtige i Handelen. Dette har og foranlediget Antallets Forsøgelse i visse Pladse af Fiskerbaade og Fangemaaderne selv, naagt det er let at beregne, at Island selv i det Hele ikke har vundet derved, men snarere tabt.

Paa Sønderlandet har i Faxe fiords Bugten Forskelfiskeriet været drevet med en mangfoldiggjort Iver og Baadenes Antal det egentlig tiltaget, især ved den i dens sydligste Deel siden 1752 indførte Brug af Forsklegarn, til hvilken Mængden af Søefolk fra Oplandets mange Egne derfor tyeds. Men indtil den Tid og i Midten af Aarhundredet var Fiskeriet ligesaa meget, om ikke mere, søgt fra Snæfjeldna's Fjels Omegn, men tog derefter og steds til denne Dag i samme Forhold af her, som Garbfiskeriet hist tog til; det samme steds i alle andre Sønderlandets Egne. I Rangaedevalle og Arnæs Sysseler, paa Westmannøe, Grindavik og selv i de nærmeste for saa meget søgte Fiskevær paa Syd næssene i Guldbringens Syssel, daanede Fiskerierne her, Baade raadnede op paa Landet, formædelt manglende Besætning, og almindelig Armod indtraadte med stærke Skridt i de af Naturen for Søbrug næsten

næsten ena bestemte, men nu fra Udredning næsten aldeles udsatte Distrikter. Mismod, Aimagt og ligegyldig Dorstshed afløste diffes Behoeres forrige raske Stræbsomhed, der for en kort Tid syntes derimod at faae mere Liv i Garnpladsene og i forbemeldte Bugt, især ved det Mandskab fra Oplandet de, fremfor hine, altid i den senere Tid kunne gjøre Regning paa. Man kan altsaa med Sandhed sige, at hvad disse saa Værsteder vandt i gode Fiskeaar, saalænge Fangemaaden var endnu mere simpel og mindre kostbar, tabte de øvrige Fiskedistrikter ved deres hendaanede Fiskerie, og i Tidens Længde hine selv, under flattere Fiskeaar og en al Fordeel for Udredere som oftest opslugende kostbar Fangemaade, ved den store Mængde Garn. Dog — disse faaer jeg Leilighed til siden nærmere at omtale.

Den sidste Halvdeel af Aarhundredet har ellers været frugtbar paa allehaande Forsøg og Forandringer med Fiskerierne, især inden Faxe fiords Bugten i Sønderlandet, til hvilken, som meldt, ikke blot Sønder-, men og Øst- og Nord-, ja nogle Vesterlandets Oplandsfolk i Fisketiden have hestømmet i stor Mængde. Selv de Fartøier og Baade, som bleve udredede til Fiskerie, fik her heel forandrede Former. De store

Baade gif næsten aldeles af Brug; men ikke blot Ser- og Fire- men og mange Lomandsfare bleve byggede og brugte til Fiskerie. Man paastod og paastaar endnu, at Lomandsfare, som gaae ud med Haandsfære, gjøre langt heldigere Fangst end større med flere Folk og Sæter besatte Baade, hvis Mandskab, saaledes omdeelt paa en Mængde smaa, kan næsten overalt i et Dugtsøge at træffe de fiskerige Meder og Banter, altsaa opfiske et større Malt, som Erfarenhed og bekræfter i de Aar Fischen gaaer Landet nær og en lang Veir ikke skal sætte de smaa Baade tilbage fra at kunne søge sin Næring af Søen, endog i uroeligt Væir. Derimod have disse ofte maattet blive blomme, naar større Baade har kunnet drage ud paa Fangst ved stormfuldt Væir, især naar Fischen skal søges i større Afstand fra Landet, og have da tabt betydelig, ja ofte forlikt ved ubesindigen at vove sig dybt ud i Søen, uden at finde Muelighed til ved en paakommen Modvind at lande igjen.

For ret at kunne forfølge Fischen endog ud til det aabne Hav, udholde Storm og Svælgang, og med eet at kunne indtage en rig Fangst, naar denne kunne frembydes, fik man endog større Fartøier til Havsfiskerie udrustede. Den uddødelige Konge Frederik den Femte skien-

Hjentebe Island to Hufferter til dette Brug,
 for hvilke, Provst Gunnar Paulsen op-
 satte offentlig en Taksigelse i Bers ¹⁾. De
 gjorde en ublyffelig Gangst, saaledes at fra
 1752 til 1764. tabtes endog ved Udredningen
 23595 Rdlr ²⁾, og flere, som ved den Tid
 somt noget efter indløde sig i detsige Udrednin-
 ger, fandt ei heller sin Regning derved. Vel
 er det sandt, at de meest fiskeløse Ageringer,
 som Aarhundredet har frembragt, indfaldt
 just i dette Tidsrum, at Fisk i de Tider stod
 i meget lav Pris og at en almindelig Rød og
 Dorsid rasede i Landet; vel og sandt, at nogle,
 som mod Aarhundredets Udgang igjentyge des-
 lige Forsøg, havde i gode Fiskeaar og under
 de med Handelsformerne flegne Priser, langt
 bedre Lykke og Fordeel, men at selv Island i
 det Hele tabte mere, end det vandt herved,
 er en almindelig og maaffæ ikke usandsynlig
 Bormening, da man har erfaret, at hvor
 Hufferter eller Jagtefiskerie er i Bugterne drev-
 bet, og fra den Tid det for Alvor begynder
 hvert Aar, gaaer Fiskeu ikke mere Landet saa
 nær, men standses paa de yderste Banke,
 hvor disse Jagter idelig omsværme og udkaste

¹⁾ See Sclagaphia Histor. lit. Isl. pag. 81.

²⁾ See Deo, Regi, Patriæ S. 393. 94.

der til Løffemad, Indvolts og tildeels Hoveder af al den Mængde Fisk, der fanges, ved hvilke Fiskene derefter siges at opholde sig og ikke mere søge saa langt ind i Bugterne, at smaa, aabne Baade kunne gaae ud til dens nu almindelige Opholdssteder. Tilstedet for en Fiskeri i de fiskerigeste Egne sædvanlig gif Landet meget nær hvert Aar, saaledes at den blev opfanget tæt ved Kysterne, endog hele Aaret igjennem, maa den nu jordnaglig sæges i are, ster og fem Miles Afstand, naar undtages den Garnfisk, som gierne besøger. I de øvrige Bugten i Marts eller April for en tre, høit fire Ugers Tid, maafter den paa saa Dage, og indfinder sig ofte ikke i nogle vigtige Bærsteder, undtagen fra Marts til Juli.

I andre Landets Fiskedistricter fører man og samme Klage, hvor fremmede Nationers Fiskerskibe i Mængde have før indfundet sig paa Havbanterne. Et Kongeligt Forbud af 21te April 1776 og 13de Junii 1787, i Cap. S. 2 gives mod deres Jagters og Hufferters Fiskeri, især nærmere end fire Mile fra Land, men det har mere skullet beskytte Handelen mod Indgreb af fremmede end Landets Fiskerier ved at trække Doggeriet og Fiskeri ved dette saa langt ud fra Landet.

Et

Et paa Hjemmedning bestyrkende Brev-
 plet træde man at finde i Aaret 1801, da den
 mellem Danmark og England udbrudte
 Krig standsede al Søfart til Island, ligesaa
 Fiskeribenes til Fald ud paa Sommeren,
 men Fiskeriet i Haraaret og hele Sommeren
 indfaldt da godt og meget nær Landet i 3 a 4
 fjor dabs rigtens; Altsammen paafødt, fordi Fi-
 sken da ikke havde nogen Udlastelse i Fisketiden
 fra Fiskerskibe at opholde sig over i Dybet.
 At man og i Norges vigtigste Fiskeripladse har
 brugt paa samme Erfaringsgrunde, viser
 Forordn. af 1 Febr. 1786 om Fiskeredsfaber
 i Lofodens, Helgelands &c. Fogderier, dens
 Præmisses, saavelsom §. 6 og 9, hvorved
 forbydes deslige Udlastelser paa Bankerne, men
 befales at gøres nær ved Landet 5 a 8 Favne
 dybt, under Straf af 2 Rdlr. paa Gang;
 ligesom det og er fra ældre og nyere Tider en
 erkendt og ved Erfaring bekræftet Sandhed,
 at man ved deslige Udlastelser og Medførelser
 i Fisketiden paa visse Steder, har dannet og
 endnu aarlig danner sig fortrinlige Fiskemeede.
 Denne Methode er uden Tvivl i Islands æl-
 dre Tider bleven anvendt af Puridi Sun-
 dafyllir fra Helgeland i Norge, saa-
 ledes kaldet, fordi hun ved at anvise gode
 Fiskemeede, bestyldtes for at have høret alle
 Gunde

Sunde fulde med Sild, da hun i Isøe fjord skød bet i Island anlagte det saakaldte Nølarmed, og fordrøbe for sin Umage et Halvsaar af hver Bønde i Isøefjorden. Denne Maade anvendes endnu af enkelte Mænd endog hvert Aar med Bytte, og adskillige sorte især Havfalle og Koller saaledes til visse Mæde. Men — at beklage er det, at man i Almindelighed finder den Umage hver Gang at udføre og nedsaatke naar Landet den ellers til Bedrøffethed og Unytte i Stranden opraadende Mængde af Fiskens Indvolde for mælsom, som den dog i Sandhed ikke er, og saaledes ved Magelighed og Stjædesløshed gaaer glip af en mere varig Gangst, ligesom det og er at ønske, at en Politie-Anstalt angaaende en saa vigtig Sag maatte kunne træffes.

Saaledes kunde man vel formene, at Island selv tabte mere end det vandt ved udvidet Jagtsfiskerie, isøld.dette maatte trække Fisker fra Kysterne til Byer, hvor den smaa Bønde ikke kunne komme, da ved det store Fiskerie med Jagter, kun høist enkelte Mænd kunde vente at fortjene noget, men at Mængden derimod og de fattige især at

udelukkes herfra. Under Fiskerierne, nyspæ-
rende afmægtige Drixt er det og virkelig saa,
Skøndt det, paa den anden Side, ikke kan
nægtes, at de elendige Lomandsfare ikke ere
Bønde, paa hvilke noget Fiskerie kan drives
til Gavn, undtagen naar dette gaaer op til
Kysterne, ligesom og, at de ikke ere Fartøier,
til hvilke Mængden ved en almindelig Næ-
ringsdrixt burde betroet sit Liv. Men for fat-
tige Folk og Strandsiddere ere de dog lettete
anskaffede og udredede end de store og Baads-
lodden altsaa lettere fortjent; dette, samt de-
res bedre Lykke ved et i Nærheden faldende
Fiskerie, har i saadanne gode Aar allene for-
øget disses Antal, og flere Aars fjernt Fiske-
rie snart igjen indskrænket samme.

Jeg er aldeles ikke af den Mening, at
dette naaet, at Havfiskerie under Island bør
for de danske Staters Undersaatter indskræn-
kes; tværtimod ønsker jeg meget, at det om-
kring hele Landet kunde mangfoldig udvides,
hvor locale Omstændigheder ikke forbyde det,
udvides hundred-, ja tusindfold, men dog ud-
vides saaledes, at det tillige kan berige Is-
land selv, istedet for at udelukke det fra en
høiligtig Næring af Fiskerier, i det samme og
maatte kunne berige Staten, drevet efter frem-
mede Nationers Maade. — Dog, jeg friiver
her

her kun det attende Aarthundredes Eftermæle; her er altsaa ikke Stedet til at lægge Planer til de islandske Fiskeriers Opreisning fra deres nuværende Almagt, og til en bedre Benyttelse af de ymædelige Rigdomme samme, under en mere kraftfuld og fornuftig Drist, synes at kunne frembyde.

Med Hensyn til at Bygningsmaade og Løkkeløse af de islandske. Baade ensaaes at være høist ubensigtsmæssig, ligesom og at medvirke til Islands Fiskeres almindelige Ulyndighed i at omgaaes ret med Seil, forsøgte Regjeringen at indføre i Island den paa Søndmør brugelige Baadebygning, ved at oversende endeel norske Baadebyggere i Aaret 1771, forsynede med fornødne Bygnings- og Udretnings Materialier, samt for at lære Islands Fiskere ret at omgaaes med deres Seilads; men, efter gjentagne Prøver med dem i nogle Aar, fandtes de overhoved mindre tjenlige der end Islands egne; ingen antog der fremdeles den anviste Bygningsmaade, men hele Indretningen, som i nogle Aar havde medtaget over 1000 Rdlr ¹⁾, gik snart overstyr. Den islandske Baadebygnings Form er vel

heel

¹⁾ Forberedelse til O. Olav i Aars E. XCVIII. CIX.

heel maadelig, men dog meget forskjellig. Jeg har Øster paa Island og paa Vestmannasøet endeeft brede, rundladne og flade Baade, hvis Dannelsse forekom mig ligesaa stng og skrællende, som de elendig smalle og yderst ranke i nogle Bærsteder i Færefjordsbugten. Vestfjorde nes Baadedannelse er vel meget bedre, men dog heel flad og lav. Men den skønneste af alle og som synes meest at nærme sig Norges Østerlands Baadebygningss Maade, er den, som almindelig bruges under og omkring Snæfjælds Isel, som nu og begynder meget at udbredes til Sønderlandet især til Borgerfjords Ensel, og som fornemmeligst synes at mangle en til samme nøie passende Takkelage og Dannelsse af Scil, til at kypne i de fleste Henseender anprises, som god for Island, og som tjenligt Mønster for flere vigtige Bærsteder.

Fiskeredsfaber nes og Fagemaadernes Forskjellighed har inden Aarhundredets Tidrum meget tiltaget i Island, og med dem tildeels paa visse Steder, som meldt, helst i Færefjordsbugten, Fiskerierne selv, da disse derfra ere bleve meest søgte paa andre Bærsteders Bekostning af en Mængde Op-landsfolk, der have til Fiskeriden indfundet sig, og efter dens Fortøb strax vendt tilbage.

Wisse

Atte Svane af Riktoriet baandede derimod al-
deles hen, saasom Hvalfangsten, som
for blev drevet med mere Iver og Lykke. Men
Hendes den næppe mere end af det blotte Navn,
og alene i Befjældene: kun lidet mere;
at de interesserende Forsøg i Arnerfjorden
fortjente næppe at omkales. Afgangne Confe-
rencerad Erichsen lod dog ikke mangle
paa Opmauntning til samme¹⁾; men ikke des-
mindre lod man sig nøie med at modtage af
Mærenes Haand de anseelige Gaver af Hval-
te, som den, ved deres Indstrandinger eller
med Drivfætt, selv opbragte til Landet²⁾.
Dog blev man enlætte mere mædige Prøver
og tildeels mere Lykke paa, i Henseende til
Marssvinefangst³⁾, hvis rette Omgangs-
maade efter mere snævre Nationers Brug,
blev desuden nøie nok forklaret Indbyggernes
i Landets Sprog, ved dets omhyggelige, var-
dige

¹⁾ Ved hans Afhandl. om Hvala-veib i isl.
Lit. Selsk. Skrifter 1 B.

²⁾ See Minnisverð Tíðindi 2 B. 1 D.
ved Amtmand S. Stephensen S. 118 og
2 B. 2 D. ved M. Stephensen S. 419-20.

³⁾ Ibid. 1 B. 2 D. ved sidstnævnte S. 440-42.
og Stiftamtmand Stephensen's Afhandling
om Hvalfanger i isl. Lit. Selsk. Skrifter
7 B. S. 28.

Alge. Søn og Besønder ¹⁾). Havfalle-
fangsten derimod har inden Tidrummet
gjort betydelig Fremgang i Islands fleste Ver-
steder, nu endelig og paa Sønderlandet, hvor
den til henimod Aarchundredets Slutning var
næsten ukendt. Man betjener sig nu til sam-
me af Rørte med Jernlanker og Kroge for ne-
den forsynede Tropper til Haandsnører, af at
til Halvfallefangsten indrettet Redskab, Læg-
vad kaldet ²⁾), og af lange med flere Kroge
og Jernlanker indrettede Halmfalle. Liner.

Landfoged Skule Magnussen lærte
Indbyggerne først at kjende Lørfflegarn,
ved i Aaret 1752 at medbringe nogle fra
Søndmør og sæde deres Brug indført i
Havnefjorden, Landet dog under nærvæ-
rende Giffesformer til mindre Gavn i det Hele
end man da formodede ³⁾), indtil Erfaring
iden gav Anledning til at misrøve samme ⁴⁾.
Partierne ere i øvrigt deelte i Henseende til
Bedømmelsen af denne Materie, saavel i So-
land,

¹⁾ Erichsen om Marsvina: reffur ibid. 2 B.

²⁾ Beskrivet af Prof. O. Olafsen ibid. 1 B.

³⁾ See Deo. Regi. Patria S. 262. Nat. c. ved
Erichsen.

⁴⁾ See Forberedelse til O. Olafsen Rette ved sam-
me S. CII. CIII.

land, som i Norge selv. Man finder, at alvorlige Trætter ere derom opstaaene overalt i Norge, som endog ere komne ind til Process, og paa sine Steder til Slagsmaal blands Almuen. De Lærde have og ført vel en mindre heftig, men dog alvorlig Strid for og mod Torfegarnenes Brug¹⁾, kjendt de Grunde synes maaskee at have en overveiende Størrelse for Island, som tale imod Torfegarn sammesteds, i nærværende afmægtige Form, helst med Hensyn til de udarmende og Almuens Kræfter langt overstigende Betkostninger, som denne Hissemaade, ret dreven, nu udfordrer. Saavel Almue selv som Øvrighed paa visse Steder i Norge synes og vovelvis at have erkjendt deres Nytte eller Skadelighed og desaaarsag faaet udvirket et endnu ikke gjenkaldet Kongeligt Forbud for en Tid mod deres Brug paa

¹⁾ Strøms Sundmørs Beskrivelse i D. S. 449. Biskop Friis om Fiskerierne i Nordlandene i Rhons Videnskabsers Selsk. Skrifter 10 D. S. 182-83. Melchior Falet om Torfegarnfiskeriet paa Sundmør og Strøm om Torfegarnfiskeriet med Garn i Kongl. norske Vidensk. Selsk. Skrifter nye Saml. 2 D. No. VIII og XVIII. Etatsraad Hagerup om Fiskerierne 1771. og Amtmand Thaarup om Norges Fiskerier 1792 i Samleren.

paa enkelte Steder ¹⁾). Men — her er ikke Steder til, at undersøge og afhandle denne vigtige Materie fuldstændigen, men blot at bedrøre nogle faa af de fornemste Grunde, som i Island synes at tale for og imod Torskegarns Brug.

Saaledes roser man Torskegarnene, fordi de ene skulle kunne tilveiebringe en rig Fangst af den fra Havet nylig indkomne fede Fisk, som i dens første Ophold, i dens Legetid og desuden under de Tilfælde, at den ledsages af stærke Stimer af store eller smaa Sild, det ikke vil bide paa Kroge eller ansee anden Madning. Man erkjender, at den Fisk, som fanges i Garn, er i Almindelighed federe og større end anden Fisk og giver mere Tran. Man paastaar, at naar Garn ikke bruges, vilde

- 1) Se Collegialtidenderne 1800. S. 145-46. Molberg i hans 1781 kronede Afhandling om Norges Saltvands-Fiskerier (i det Kongl. Landh. Selsk. Skrifter 3 B.) anfører S. 358, at Garn blev forbudt i Nordlandene; men han lægger til, endog til Tab paa to Tønder Guld for disse allene i Aaret 1772. Afse i hans Plan til Ordens Oprettelse ved Nordlands Vinterfiskeri 1801. S. 15 beretter det samme.

vilde rige Fiskestimer vende tilbage uafbenyttede, uden at kunne fanges ved Haandsrør eller Riner og man lægger til: at ved de Tilfælde, at Garnfiskeri i Faxe fjords Bugten almindeligst gaar Landet meget nær, kan den Winterveirsligets Uroelighed nægtes, blive søgt endog af smaa Vaade, naar den paa den Marets Tid sig jævnligst i Dybet opholdende mærrere Fisk, som bider paa Kroge, formes velst Afstanden ikke kan erholdes, ja, at huan kan blive søgt ikke blot af Distrikts egne, men og mange Landets fjerne Søefolk, som mod Fiskestimer i hobetal indfinde sig saameget heller til samme, som Garnfiskeriet drives nær ved Landet, og uden saa megen Møie og Fare, som de øvrige Distrikters Fiskestimer, samt lover de Ankommende endog en drøiere Fangst, som tildeels har gjort nogle af disse velhavende.

Jeg tør aldeles ikke nægte een eneste af disse virkelig vigtige Grunde, men vil blot fremsætte de fornemste Modgrunde, overladende til vedkommende Bestyrere saavelsom Læseren, af begge at uddrage den rigtigste og for Landet tjenligste Beslutning.

Man kaster derimod Færsegarms Brug i Island, fordi de ikke allene formentes at standse Fiskestimerens Gang, men og forandre deres Løb og bortjage dem fra Kysterne

sterne til Dybet. Den samme Formening har været almindelig ogsaa i Norge, og af Erfaringen, i Følge Biskop Frises Bidnesbrev, (1. c.) bekræftede samme, saavdt Fiskeriet paa de Steder, hvor Garn havde været nogen Tid i Brug, fandtes betydelig at have aftaget og for en Tid aldeles at have forladt nogle søfiskerige Maadse. Et om dertilmod *) nægter vel ikke at Garn kunde forurede og skæmme Fiske, men troer at dens Af- og Tilgang aldeles retter sig efter Sildestimenes og deres Angels Løb. Han tilføjer ogsaa, at Fisk paa indløbne Steder ei fanges med Enre og Angler, hvor Garn bruges; at mange Garnsætninger der jage dem bort; at de paa saadanne Steder der forbydes, og ikke lettelig tillades i Fjorde; hvor de ei ere i Brug ²). Melchior Falsk erkjender, at Garnsætninger forandre Fiskens Gang; at tidligt Garnbrug hindrer Fiskenes Indløb ind under Vandet og i Fjordene; at det er betydeligt at tillade samme i visse fiskerige Fjorde, hvor

*) Om Forfiskeri med Garn 1. c. og i hans Anmærk. til Sandmørs Beskrivelse 160. 1 D. S. 156.

2) Se hans Beskrivelse over Sandmø 1 D. S. 476, 80.

hvor det ei er allerede indført, da det hindrer
 Skredbrøget i Nærheden og, da hiint er kost-
 bart, kunde kun faa Formuende bruge samme,
 men den største Hob maa gaa glip af Fange-
 sten; af den Årsag vil han, at Garn ikke
 sættes nær ved Landet, og endelig melder, at der
 udtræves en ikke ringe Fangst til at holde Garn-
 udbrederen skadesløs ¹⁾. Molberg i sit
 Ptilisfrivt om Saltvands-Fiskerierne i
 Norge 1781 laster meget at sætte Garn for
 Risten medens den er i sit Indstrøg ²⁾. Rist
 holder for, at Garn ikke bør tillades i trange
 Fjorde og Bølge, da de ansees der at være
 skadelige ³⁾. Hr. Justitsraad og Committe-
 ret i Gen. Land-Deconom. og Comm. Collegio
 Dram og Naturhistorikeren Hr. Rathke,
 som nu i de senere Aar have præget paa anbe-
 soledes

¹⁾ Hans Afhandl. om Torste Vaarfiskeriet
 paa Sundmør i Kongl. norske Vidensk. Selsk.
 Skrifter nye Saml. 4to. 2 B. Nr. 8. og i
 hans 1775 kronede Ptilisfrivt om Fiskerier-
 ne i Norge i det Kongl. Landh. Selsk. Skr.
 3 B. S. 338, 42 og 325.

²⁾ I velbemeldte Selskabs Skrifter 3 B. S. 362.

³⁾ See Johan Peter Ristes Plan til Ordens
 Oprættelse ved Nordlands Vinterfiske-
 rie, 1801. S. 14, 15.

falede Kæiser igjennem den største Deel af Norge, have personligen underrettet mig om Mængdens Uvillie sammesteds mod Garn, hvilkke adskillige Garnbrugere og Udredere det imod ivrigen skulde forsvare, og at Fiskerierne i endeel Aar have meget aftaget; en Efterretning, som uveligen findes bekræftet ved Beskjendegspæreller fra Bergen i vore Dagblade ¹⁾.

I Island har Erfarenhed vist, at efter at Garn vare brugte med god Lykke i Havnefjorden i mange Aar, forlod Fiskeriet aldeles denne før saa overhaands fiskerige Fjord, og har i mere end 20 Aar endnu ikke vendt tilbage. Efter at Garn i nogen Tid vare med Held brugte paa Vatnsløsestrand, et nærmest til Havnefjorden grændsende rigt Fiskevær, og især fra den Tid de i Aaret 1794 bleve i Mængde udsatte under Bøgestappen ²⁾, er den rigte Guldmine

¹⁾ See nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1807 den 12 Decbr No. 18. og Dagen for samme Aar No. 210.

²⁾ Bøgestappen ved Faxefjordsbugten, er et Fjeld, langs hvilkets Side tat op ved Landet det rigeste Fiskerie paa Kroge fra de første Tider har faldet, i det at Garnfiskerierne efter

mine for Island, som Stappens Fiskeflåde til den Tid havde næsten altid udgjort for saa mange, som næsten fra $\frac{1}{2}$ af Landet kunne og vilde søge samme, aldeles tabt og efter 13 Aar endnu ikke vendt tilbage. I Mar dvi g s Bugten, kørt uden for, som Torffegarn sitvigst i almindelig Brug, og der er Fiskeflådet endnu ikke aldeles tabt, skøndt det i nogle af de sidste Aar blot har leveret et meget kort Besøg til Landet og efter 10 a 12 Ugers, og nu i 1807, saa Dages Forløb, er det aldeles ophørt, hvorfor Rængden har maattet vende tilbage med 30, 40 a 60 Stykker Torff pr. Fod, og sjelden ser faaet i Almindelighed over 120, 180 til 240 Stykker, om gode Fiskeaar endfalder, imod at man paa samme Sted blot paa Krøge og Handsnører ser til 8, 10 indtil 12 store Hundrede ¹⁾ pr. Fod tet ved Stranden. En-

efter at have sat sine Navn der og begivet sig bide fra Garnflåder, Pladsene ved Mar dvi g og Kieblevi g kørt uden for, har som oftest ingen Tid efter at Garnflåderne der var begyndt, meget villigen her bide paa Krøge, og da udgjort Landets viffeste, mindst kostbare, letteste og rigeste Fiskeflåde.

¹⁾ Man regner Til til store Hundrede i Island, hvor til 120 Stykker.

Enkelte af de duestigste og bedst bestandende
 Fiskere, forsynede med den meest udføgel og
 første Samling af Garn, have vel faaet noget
 mere, ved tilhøje, at udfætte dem mod Dybet i
 to og tre Miles Afstand. Her og flere Mile
 borte har man strax derpaa ofte fanger den
 Krog endeel med Garnkaste. Næsten bryd
 med Fiske, og deraf udkrøder den Stæning,
 at Fiskestimerne ere fra Garnpløfserne borte
 fremmede og derfor vende tilbage mod Dy-
 bet, hvor Jæger og Fiskehatteret vorefter,
 som altid, ved deres Hedsanfanger formænt
 at standse deres vidert Gang mere ind til
 Landet. At denne uheldige Forandring i Fi-
 skerierne er indvirkningen i Færdsel der-
 ved, endog i de Aar, som for det øvrige Land
 og i de øvrige Børsteder uden for betydelig
 Vægt, vare meget fiskerige, giver man, ikke
 uden nogen Sandsynlighed, Garnbruger Skuld-
 for, ved dettes at paastaa, ogsaa i Folge
 Erfaring, at hvis Fiske ikke blev forvædet
 ved Garn, naar den er gaaet til Rysterne,
 vilde den som oftest blive liggende der en rum
 Tid, og om den end ikke i de første fjorten
 Dage efter Ankomsten, gjerne bider paa Krog,
 da derefter vist saa meget mere villig, hvist-
 enkelte Aar undtagne, da medfulgte løst
 Sildestimer kunne gøre den mere frask.

Paa en mindre tvivlsom Grund laa det de fattige Gærndruget i Island, for dets unbærende og stedse tiltagende større Kjøbbarhed end Krogfiskeriers. Naar Udredningen af en færing til Krogfiskerie koster 24 Rdlr, koster sammes endog svage Udredning med Gærn 100 til 120 Rdlr, ja mere; en altsom stor Kapital, hvilken det er umueligt for fattige Folk at bringe tilveie. Naar man ved det første slipper vel Kædesløs med en Fangst paa $1\frac{1}{2}$ stort Hundrede pr. Lod, behøves næsten det samme af Gærnfisk til det sidste; men — en saadan Fangst i Gærn kan man ikke i Almindelighed, men kun enkelte Mænd og iskun i gode Aar gjøre Regning paa; almindelig af Gærnfisk kun fra 40 til 120, og undertiden intet; men hvor trykkende er da ikke Tabet for Mængden af den paa dette saadane Potteriespil anvendte store Kapital! — Men, siger man, enhver kan jo undgaae den Beføstning med Gærn-Udredning, som finder sig besvaret ved samme. — Ikke tættelig i Færefjordsbugtens Omegn en Huusfader, som ellers har sat sine Midler paa Baade til Udredning, i Haab om nogen Fortjeneste i gode Aar, og som har mange Folk selv at forsørge, men i øvrigt ikke Raad til for Penge allene at anskaffe alle Husets nu saadure

Dyre Fornødenheder. Haabet, ogsaa af Ha-
vets uudtømmelige Rigdomskilde at kunne
øse nogen Hjælp til sin Udfoimne, naar Enk-
ten vil føle, lader ham stedse udsætte Ophæ-
velsen af sit Fiskerie; men for at holde samme
i Gang, seer han sig nødt til at udrede med
Garn, da han ellers ingen Esesolf er istand
til at kunne fæste til sine Baade, ja, ma-
desagtet overkjøbe dem dertil i en Tid, da
enhver i Blinde bider den anden over, men
dog, nu som oftest seer sig skuffet af Haabet
om fordeelagtig Fangst, da derimod de dyrt
fæstede Fiskere, som intet vove og intet bekø-
ste, uden deres eget Arbejde, i alle Tilfælde
ere meest sikre og i gode Tider ene forjænt be-
tydeligt ved deres Fangst.

Saaledes kommer ellers den øvrige
Mængde Aar fra Aar i vorende betydelig
Gjæld og allerede stor Armød, en Folge af
feilslagen Garn-Udredning, som efter Biskop
Frises, Scrams, Statsraad Hagerups
og Galets Vidnesbyrd (l. c.) skal og vord
bleven almindelig for Garnfærnings-Pladse i
Norge; man undtager enkelte Mand haade
der og i Island, som besidde en ualmindelig
Duellighed, ledsaget af en ligesaa sielven En-
te, som kan tilføre disse saa en udmærket For-
deel. Imod disse ringe Antal er Mængden
der:

derimod, i Joland i det mindste, ved seilingsen
 Gavn Udredning fra Mar til Mar udarmet og
 brøgt naar Bettelshæder. Hvor er f. Ex. den
 skinnende Mængde af velfærmende, ja rigt
 Mand bleven af, som til tætte og tætte
 i vefstranden for endel Mar uden skæde
 skæmmelse? Hvor de mange Forsuender, paa
 Skibene fæste i Skibet ringe i Skibet
 Hvi ere de smukkeste, Grindvænge
 og de fyldige Bøstæder ved dem som blomstrende
 de Gisserier, og de udvædede og røde meget
 rindende omring. Hæfse færdige Jor
 tel, i den senere Tid saa meget benyttede?
 Gæstgæstningen i Hæfse færdige Bugten har
 etstunde fordoet meget heraf; den har udarmet
 med Mængden af Udredning, gjort selv Udredning
 net af egne Bøstæder umulig for mange,
 og tilvædet sig alle de Gæstgæst til Lab for de
 benyttede færdige Værstæder; den har derved
 aarsaget, at disse og andre Egne Bøstæder man
 optraadue paa Bøstæder, af Mangel paa Gæst
 folk, heriget enkelte med Held udvædede
 Mand, samt endel tilfærmende Oplands
 folk, men udarmet de allerfærdigste Udredere og
 Røstehædere; og er det end ikke beviistligt at
 den har jaget Fiskeriet bort fra Bugtens Røst
 færd og dens færdige Værstæder til Dødet, saa
 er det dog umægteligt, at den har næstet og

og udelagt flere Distrikters Jufferier, ved at
 berøve dem den fornødne Bemanning, og der
 indbringe fattigdom og Modløshed i Steden.
 Men har og ualdigen værter til, at tolke brug-
 bare Jett fra Oplandet og deres Tjenester, for
 ved Bestanden omkring Aareftord's Byn-
 gen at nedlade sig til et uvelsløst og flere Byn-
 der udarmende Grandlodestiv, som længe
 har været Rytters Plage¹⁾.

Man behøve nu selv at afvele den saa-
 ledes formodede Fordeel og Skade af Torffe-
 garns Brug i Island, vel at mærke saaledes,
 som den nu med største Afmagt drives, ikke
 efter enkelte Exempler og Enkeltes Larm, men
 mod hinanden og med Hensyn til det Hele, og
 derefter bedømme, om ikke en Forandring i
 denne Næringsmaade er at ønske. Allerede
 forud har man antaget deres Skadelighed ved
 at udbirke to kongelige Rescripter af 8de April
 1782 og 18de Sept. 1793, som afgive ad-
 skillige derhos saare meget indskrænkende og jeg
 troer skadelige Bestemmelser for deres Brug;
 men skal denne fremdeles vedvare ved Rytten,
 maatte de ønskes jo før jo hellere meget foran-
 drede, ja afdeles, ophævede, og kun nogle saa-
 simple Bestemmelser i deres Sted afgivne, ikke
 for

¹⁾ Jfr. Side 40, 41 og 75,

for at indskrænke eller lægge Baand paa en med bedre Orden og Kraft drivende Næring af Havet, som, i Følge dens Natur, enten bør være aldeles lukket eller aldeles fri for alle og enhver, men allene for at forebygge Uorden og Forbrydelser, saasom Ran, Vold og Tyverie, som under dens Drivt ere iblandt en selvraadig Mængde Mennesker at befrygte. Men — istedet for at indskrænke Garnlægningsmærkerne til een eneste snever Bight af en Bugt eller Fjord, som nu, hvor en talrig Mængde ikke kan fiske med Orden eller faae Plads, søge man i taalelig gode Aar, blot at holde de nærmeste Kyster garnfrie for de Fattige, især i det mindste indtil Krogfiskerie er der for Alvor begyndt eller indtil Erfaring hvert Aar lærer, at Garnfisk er der i Mængde ankommen, men vil efter otte Dage ikke bide paa Krog, og da først give man disse Pladse til Priis for Garnlægninger, samt altid i haarde Aar, men uden for smaa Fjorde og Biger, saasom i store Fjorde og Bugter, samt ved Udlandet af Havet give man saavel Garnlægning, som enhver anden Fiskemaade ubegrændset fri til enhver Raadighed, men især søge at opmuntre og understøtte store Entrepriser med Fiskerie paa Havet, være sig med store Baade, og mange Garnlænker, som i

Nor.

Norge, eller ved lange Siner, efter Russers
 res Maade, eller ved Jagter, som Engellæn-
 dere, Franſke og Hollændere bruge, overbet-
 vlst om, at en rig Velsignelse kan længe for-
 ventes høert. Men paa de ydøre fiſkerige Ban-
 ker i Island, ſom i Norge, af den Garn-
 fiſt, ſom meget ſeyere, og ſtundom aldrig
 gaar ind til Kyſterne. Man ſiſte i paffende
 Foretlinger med Landets Børn beſtandte Fiſke-
 ſelskaber, ved hvilke de fattige kunne anføres
 til en mere mandig og haabefuld Næring og
 dannes til dygtige Søefolk, der dog engang
 lære ret at omgaaes med Kompas, Seil og
 Roer, og man erindre, hvad flere ligesaa
 varmt ſom grundig tænſende Fædrelandsven-
 ner og erfarne Embedsmænd, Amtmændene
 Hagerup, Enbecker, Thaarup, Prof,
 Strøm, Auditeur Mølberg, Gorenſtrien-
 vere Faleſ og Riſt, blandt mange flere
 have herom, tildeels i Priisſkrivter, kronede
 af oplyſte Selskaber, deels i andre trykte Skriv-
 ter erklæret, nemlig:

”Garnfiſkerie har indbragt Landet mange
 Lønder Guld, ſom ellers vilde være aldeles
 tabte for Staten. Man roſer det, naar det
 lykkes; man laſter det, naar det mislykkes.
 For dets Opfindelſe i Norge i Aaret 1685.
 (ſiger Strøm) fortjente dog Riſikmand Claus
 Riſe

Riissen paa Sandmør ligesaa vel et Er-
 minde, som det Keiser Carl den Femte
 gav Wilhelm Benckelzoon Bockel for
 Opfindelsen af Maaden at indsalte Sild paa
 det indbragte Holland-Millioner. For
 becker i hans berømte Prisskrift om Sil-
 defiskerier anfører, at Keiseren tog Hatten
 af og svingede den over hans Grav, til
 Hæd for at han først satte dens Fiskerie og
 Saltning i ret betydelig Ordre, — Al Tvang
 i Næringsvetene gaaer snarere end opslaa-
 mer Bindelslibelighedens, Rappolstens og Kide-
 findelsesaandens Fremfride; thi maa Lov-
 givelsen have et vaaget Øie med, at ikke Love,
 der allene skulle værne om Statens sande
 Gavn, borgerlig Frihed og Sikkerhed, blive
 Faldheds, Jordoms, Misundelses og Efters-
 træbelsens Stjul. — Ligesom Havet er uke-
 grundset for enhver Undersaat, bøv og enhver
 af disse være berettiget til at fiske paa samme.
 Et saa besværligt og betydeligt Arbejde, som
 Fiskerie er, taaler ikke megen Tvang; enhver
 maa derved bruge sig, som han bedst veed og
 kan; den Rige paa Ak, og den fattige paa
 sin Maade; skadelige Vordener og Voldsom-
 heder allene bør forekommes. Forordningen
 af 2 Febr. 1786, til Ex. har, siger Rist
 S. 42, ikke opnaaet Hensigten, den har ind-
 frænklet

Frænkets Fiskeriets Drivt, gjort Alminden uvillig til samme, og skilt Staten ved mange Lønder Guld ved forringet Fiskeri. — For mange Regler om Fiskerier, der ere ligesaa foranderlige, som Havet selv, forvilde ofte baade Ørigghed og Almue: de bør derfor med stor Forsigtighed foreskrives, da Gefarenhed lærer enhver at træffe. bedste Regler, mod hvilke ikke gjøres mange Banffeligheder, uden af Misundelse, Løbhed og Gattighed. Og naar Øriggheden skal afgjøre Tvisten, udretter den kun det ene: at gøre enten den Rige eller den fattige Uret. Splid og Menighed, avlet af Løbhed, Misundelse, Uarmheden eller Gattighed hos Bonden især, hvor nogen Armod ofte ikke formaaer at belaste de tjenlige Redskaber, udøve gjerne Vold og Forhindringer mod de haabefuldeste Fiskerier. Disse Anstalter forbyde ham at kunne komme ud til de vigtigste Fiskestæder og Bønder, som dernæst forsummes ganske og glemmes. Derfor tvistes der og om Brugen af Rod, Snore, Line eller Garn. Naar disse sidste løbkes, kræaale Dovenskab og Misundelse af fald Hals over Vindstibeligbedens Held. Et Exempel skal opløse den Sats: Aar 1774 fikkede nogle Kjøbmænd fra Leondhjem og Christianssund 40000 Laster frød Høvsild i Natter eller Tang.

Pangvaad, da ingen Bonde fik een i Garn. Høit blev der skraalet af den misundelige Almue, endssjøndt de 40000 Tøster Guld indbragte ligesaa mange af Korn i en almindelig Hungerstid, da 13000 Mennesker døde af Hunger, Barlebrød og Blodgang."

"Fiskerierne" vilde stedse blive i en stor Afmagt, naar de allene skulde drives af en uklog og forarmet Almue. Bonden driver dem, som Bonde, altid meget kluderaagtigen og indskrænket, uden Orden og Indsigt, uden Overlag, Love, Kommando og Endighed. Han forsummer Hus og Landbrug og forstjener ei videre Navnet af Bonde. Fortjenesten gjør ham ei lykkelig, da den er ringe, ubeständig og usikker, og erstatter ei at Jorden ligger udhyret og frugtesløs. Fiskerbønder ere og i Almindelighed de ufleste. Det er bedre, siger Etatsraad Hagerup i sin nypperlige Afhandling om Fiskerierne S. 6, at den fattige lod sig bruge i Tjeneste hos den Rigere, naar hiin, hvis Fiskeanstalter ere kun ringe, troer sig at fornærmes af den Rigeres meer udbredte, end at denne skulde lade sig indskrænke for meget, efter den Fattiges ringe Kræfter, som hindrer Fiskerierne fra at kunne bringes til nogen Vigtighed eller Fuldkommenhed. De bør altsaa være

en,

en Hoved-Mæringsdrift for alle, forøge Exporterne, balancere Commercen med Fremmede, opbjelpe vor Skibsfart, bringe Penge ind i Landet. De kræve megen Indsigt og Formue, Hazard, store Omkostninger og Forskudde, vigtige Entrepriser og Foretagender, som overflige Mængdens Evner og Kræfter i Bondestanden, for hvilken Tabet af en ringe Sum er endog en Velfærdssag. Saalænge Fiskeriet alene er i Bondens Hænder, udrettes gode Fiskerielove intet; selv den vigtige Forordning af 12 Sept. 1753, siger Etatsraad Hagerup S. 34, er nyttig."

"Formynde og kloge Mand og enhver, som har Midler dertil, bør forene sig angribende en saa vigtig Sag, helst i det Største, og til den Ende stifte Fiskeselskaber og Kompagnier, som endog betjene sig af Strandfiddere, udsatte Fiskebønder, Orkesløse og Beglæggangere, samt ringe Forbrydere; hos disse Selskaber bør de Fiskerileier være, styrede af passende Love, til hvilke saadanne Forbrydende kunde henføres til Tugt. Men — de skaane Landets Bønder, for ikke at overlade det udrykket i Armeers, udlevede Folks og Bøvens Hænder. De anlægge ikke Kolonier paa Havet ved at blotte Landet

Fundet og gjøre fede Enge og Græsgange
ode." 1)

Naar jeg altsaa skulde afgive min endes-
lige Erklæring over Værnbruget i Island, kan
jeg ikke andet end stemme med hine berømte-
lige Mænd for dets Vedblivelse, ja Udvidelse
til Havet; men tilføje for dets Forsætning af alle
det nu trængende Baaud, i det jeg oprigtig
maa derhos erklære, dels at jeg meget be-
fængtet, at dets Brug trænge Hørde og Bøge,
som skidil (uden for hvilke det helst burde vær-
des), har forjaget og vil fremdeles bortjage
Fiskestimerne af disse fnevre Pladse; samt hin-
dre Haandsuore-Fiskeriet sammesteds, dels en-
klender dets udsuende Rødder for de fattige,
hvis Haab Haader felt; men dertil anseer jeg
endog alt dette for et mindre Onde; saaledes
Fisken forbliver paa de noget yderligere store
Banker, hvor uendede og mere kraftfulde
Fiske-Anstalter burde vide at søge den, om ikke
Bøndens nuværende afsægtige, ligesom det
og

1) See og foruden forberettede Erklæring af de an-
førte Embedsmænd, S. 111. Sammenligning
imellem de norske og svenske Fiskerier i Dan-
ske Museum for Januarii 1782, S. 18-19
og en tilhørende uopgavne Efterretninger om
Bergens Skifte ibid. for Martii s. A., Side
281-83.

og bør ankomme paa Menneskers Frihed, at raade for Anvendelsen af egne Midler, enten paa denne eller paa Maade til en almindelig Mæringsdrift; dette, siger jeg, maa dog ansees for et mindre Onde, end at rige Fiskestimer, som aldeles ikke bide paa Krog, skulde ubesnyttede vende tilbage i Dybet, for et mangfoldigt Garnbrugs Skyld, Staten derved villes ved betydelige Kapitaler, og en stor Deel Mennesker i et fra anden Udhjælpning udsat Land, som Island, maa skee i den mest trøstende Mød, ved Forbud berøves Udførelsen af et saa vigtigt Middel til Frelse, hvor ellers Raad gives der til, som i Krigstider istsaa kan ventes hos Hvijskelte, af Mangel paa Vin og Hamp.

Man tænke sig det hjælpeløse Island, for Ex. nu under nærværende Krigs Stillings, klottet for Vin og Jern, som de to første Nødvendigheder til dets to Hoved-, ja eneste Mæringers Drift, jeg mener Fæddrift og Fiske, der nu maa udgjøre det eneste Redningsmiddel for et Folk, udsat fra al anden Hjælp og Tilførsel fra ethvert af alle Verdens Lande, uden alle Godemagasiner og uden Forraad af Levnedsmidler, maa skee tillige ved Kysterne udflyndret af Fienden, maa skee tillige bemsgt af frange Mar, maa skee, som Gud for.

forbyde, tillige plaget af de der saa ofte ind-
 treffende uløfsalige Følger af periodiske Vids-
 sprudninger og Drivviss Omsvændinger, og
 dog indskrænket ved strenge Forbud og Confi-
 scationer i at søge Redningsmidler og Føde af
 det uudsømmelige Hav, hvor, og paa hvad
 Maade enhver finder Lust og Styrke og Haab
 til; man tænke sig at saadanne Tilfælde og
 jevnligt Aaar vil oftere kunne indtræffe, og da
 fager Danmark for sildig Efterretning om
 den opkandne Nød og Fare, maaskee paa en
 Tid, da Væstiderne, om ikke tillige krigeriske
 Conjuncturer, forbyde samme i Tide at kom-
 me dette Land klækkeligen til Hjælp; endelig
 behøve man at erindre det endnu nye skrække-
 lige Exempel, som foran er anført S. 29, at
 nemlig Island tabte, for det meste af Sult,
 og i sine Aareder 1784-85, over 9000
 Mennesker (flere døde end fødte), noget Han-
 delsskæderne da vare nogenledes forsmæde og
 godt Fifferie, til den Tid næsten uindskrænket
 af alle Forbud, indtraf og dette tilsammen-
 taget vil, haaber jeg, ansees som tilstrækkelig
 Grund for at hæve alle de Forbud, som nu
 maatte lægge noget Haand paa noget af Fol-
 kets eneste Redningsmidler, som ere kun dets
 uvisse Næringer af Land og Vand, for hvilke
 allene saa og simple Regler, fornømteligt
 sig-

sigende til at forebygge Forbrydelser, maatte ønskes anordnede, da Krigstider, eller, som meldt, snart ville selv forbyde Gærbruget.

Men — denne høistvigtige Materie og den fremdeles for en Tid besværgelige Mød i Island under dets nærværende bedrøvelige Stilling, har ført mig for vidt fra min egentlige Text; med Afbige derfor vender jeg atter tilbage for at omtale de lange Fiskefløder, besatte med eet eller flere hundrede Angler, hvilke Fiskefløder kan regnes for de bedste Slags i Island. Deres Besætning er kun ringe imod Gær, de ere i almindelig Brug og have lange været det næsten hele Landet rundt, hvor de paa mange Steder uden Anse bringes Hov og Hov ind, ligesom i Norge, og jævnligt, samt i en større Hast end Haandsnører almindelig, give Fiskerne en rigere Fangst. Imidlertid tror nogle, at de og give Fiskerne, ved det at nogle Fiske af mange hundrede Angler altid maa tabes og saares, et Tilfælde, som ligeledes, især ved Rullefangst, er hyppigt ved de almindelige Haandsnører. De Fattigste somme sig ved deres Indtjænt, og da de ikke saa bekvemmelig kunne bruges paa Lomandsfare, især besatte med gamle slivningrede Mænd, see de gjerne meget Hov til deres Brug af andre, helst i

Marheden af Kyfterne, hvor de smaa Baade
 fornemmeligst fiske. Mogle have derfor hos
 Overigheden angivet, at de, naar paa de Lan-
 det nærmest liggende Fiskemeede, samt ellers
 overalt, formeentens skadelige og søge at ud-
 virke Forbud imod dem, endsskøndt jeg maa
 holde for, at deslige, paa usikre og rimeligst
 falske Hypotheser allene byggede Forbud, ere,
 som Indskrænkninger af Folkets Hovednærin-
 ger, ligesaa forlige, som de sig altsaa afsen-
 lede i Folge den ved Retsr. af 28 Febr. 1738,
 antag. sat i Kraft ved Retsordn. af 13 Junii
 1737, i hiins §. 12 giorte udtrykkelige Tillas-
 delse for enhver Fisker at bruge hvilket som helst
 Fiskeredskab han selv anseer sig tjenlige. En-
 delig maa jeg endnu tilføie, som vigtig Under-
 sating for lange Tiders Brug, at det er en
 almindelig erkjendt og ved Erfaring til alle
 Tider bekræftet Sandhed, at Fiskerte paa
 Haandsnører allene, istun i gode Fiskeaar,
 naar en stor Mængde Fisk villig bider paa,
 løffes vel paa store med mange Haandsnører
 udrustede Baade, men derimod altid vissere
 paa smaa, som have færre Snører ude, og
 dog fremfor alt andet, at af den hele fiskende
 Almue, knap det halve Mandskab ere gode
 eller brugbare Fiskere, hvortil udfordres en
 særegen Behændighed, men fuldkommen Halv-
 delen

Delen meget flette; disse vilde altsaa ingenslids antages, naar Haandsnører allene skulde bruges, sejndt de i øvrigt vare gode Seesort, og om de end fik Plads, vilde de dog vende hjem med en høistuffel Fangst. Ved detimod, som nu, at anbringes paa større med lange Riner ubruskede Baade, trække Rinerne en rig Fangst for dem samtligen og de forhjelpe saaledes de ved Haandsnører mindre behændige Miskere til Brød og Mæring; ja, i det Hese kræve de fortere Ophold paa Eoen, som ved uværlige Veir er saa vigtig i Henseende til Liv og Bånd. Man kunde altsaa i det bedste Ønske, at for de smaa Baades Skyld, maatte de nærmeste Grunde saa meget mueligt efter frivillige Foræntninger forstaaes for Rinefastning, naar ikke almindelig Død eller Uaet kunde tilskynde til samme ogsaa det, men at den fornemmelig maatte anvendes overalt i Dybet; dog — uden at udtrykkelige Forbud i denne Henseende indskrænke Mæringsfriheden.

Sildefiske er i det attente Aarhundrede ikke blevet aldeles ukjendt i Island. Forsøg med nogle Sildegarn anstillede i Havnne fjorden af et Par norske Mand med Narhandedes Slumring have bevist, at en fed, rød og god Havsild, som den Rødsild eller Rødsild, indfinder sig ved Islands

Kyster, rimelig paa flere Steder, skjøndt dens
 Strimer i Vestsjorden ere aarlig meest paa-
 faldende og saa rige, at man der i kort Tid
 skal kunne indse nogle tusinde Tonder med
 Sild ret ved Stranden, naar de fornødne
 Sildegaen, Salt og Tønder til samme vare
 forhaanden. Det er i øvrigt et indlysende
 Beviis paa Fiskeriernes Afmægt i Island, at
 naar andre Nationer have længe udbredt aar-
 lig en Mængde Skibe til Sildefangst, saa ha-
 ver med betydelig Fordeel, og Sildefangstom-
 ved Norges og Sverriges Kyster især
 ansees at være af en høist vigtig Importance,
 har endnu ingen fattet Speculation ret at af-
 hængte dens rige Fangst i Vestsjorden, som
 der selv frembyder sig hvert Aar næsten paa
 det tørre Land, og kunde endog laste flere
 Skibe, naar disse, samt behørigt Horn, Salt
 og Jyslagier ikke, som nu, manglede til at sælge
 tage, benytte og omsætte en saa dyrbar Stof.

Jeg vil her ikke engang anføre nogen
 Beregning over den Fordeel, som et vel drev-
 vet Sildefiskei har afgivet og tilbeels
 endnu, saavidt Krigen tillader, giver andre
 Nationer, og knap anføre efter Nicol eller
 rettere Dangeul¹⁾, den engelske Ridder
 Ka-

¹⁾ I Anmerk. over Frankr. og Engl. Ford. og
 Dantsk. Dansk Dverf S. 98. 99.

Kaleighs Beregning 1680 over Hollændernes daværende Sildehandel med Fremmede, som denne anslaaer til 2,659,000 Pund Sterling, eller efter Flemming ¹⁾, Huets Beregning, at Holland i dennes Tid, indtil 1721, aarlig havde henimod 17,000,000 Specie-Rdlr i roen Gevinst af Sildefangsten, endsskjønt Ammand Lybecker ²⁾ anseer Sildefangsten som Hollands Nationalfond for dets Marine og Seemagt, ja, "for alt det man kalder en Stats Styrke og Velstand inden og uden for dens Grændser;" neppe vil jeg heller anføre efter velbemeldte Ammand, at Sverriges, fornemmelig fra 1772 meget tiltagne Sildefangst, har i Østherborgs og Marstrand's Distrikter, som i de senere Aar ansattes aarlig til 600,000 Lønders Middelsal, hvortil Marsag den Bøhuske Skiergaard ansees der for Sverrigs Guldgrube ³⁾, men berinde at allene Liimfjor-

¹⁾ J. hans Deutscher Fischer 37 Cap. Side 448.

²⁾ J. hans ufuldendte og ved Riisenhavns Ildbrand 1795 næsten aldeles fortabte ypperlige Skrivt: Forsøg til nogle Betragtninger over Fiske og Fiskerierne i. Åben 1792. S. 115.

³⁾ L. c. S. 164, 65.

fjorden i Jylland fra 1720: 30 aarlig frembragte 100,000 Tønder Sild¹⁾, og naa-
 ter at en Mængde Fremmede have fisket Sild
 i Nærheden af Norge, udfører dog Bergen
 efter Middelberegning Sild for mere end 52000
 Rdlr aarlig, beregnet efter Indkjøbspriser²⁾.
 Ligesom Exporten af norske Sild 1788: 1790
 anførtes aarlig til 27888 Tønder³⁾, ja, Told-
 Inspecteur Thue skal have optegnet, at den
 siden Kjøbstad Christiansund, hvori 1801
 taltes iffynd 1631 Mennesker, udførte i be-
 meldte Aar og 1799 henved 9000 Tpr Sild
 hvert

¹⁾ See samme Amtmands Pionne, ogsaa allerede
 rare, Driftsskrift om Fiskerierne 1774.
 S. 10.

²⁾ Af Amtmand Thaarup om Norges Fiskerier i
 Samleten 1792. S. 27, hvor alle Norges
 Fiske-Exporten anføres aarlig til 1,203,000
 Rdlr, deraf Bergens alene til 958000 Rdlr.
 Naar heraf i Aaret 1790 beregnes 115,914
 Rdlr alene for Torskerogn a 9 Rdlr Tønden,
 kjendt de S. 23. berettes at være i 1792 be-
 talte i Frankerth med 8 a 12 Rdlr Tønden,
 maa lig Gulligen betragte, at Tønden for denne
 Artikel slet intet erholder ved alle disse Fiskerier.

³⁾ Af Amtmand Th Becker i hans Forsøg over
 Fiske og Fiskerierne ic. 1792. S. 248.

hvert Aar ¹⁾. Dog var Sildefiskeriet forhen, især fra 1750-1783 dobbelt rigt, ja, saa rigt i nogle af Norges Egne, at en Lønde Sildefal de undertiden vare solgt til 8 a 10 Skill., formentligst Overflodigheden ²⁾. De maaskee vel saa rige Sildestimer ved den tørre Strand paa Hefjord og omkring flere Islands Kyster, søgne dog endnu aldeles Hollændernes belærende, drivrige og kraftfulde Entrepriser til deres Afbenyttelse, og da ikke mindre en Vanclejoon Bækel, hvis Navn en flensom Esterverden kunde finde sig opfordret til, ogsaa her, at forevige ved et fortjent Hædersminde ³⁾.

Man kan ikke nægte, at jo Lare- og Forellefiskerie har i nogle Egne tiltaget under Aarhundredets Lidsrum; det første ved anbragte Trække- og Flyde- eller Drivgarn i stærke Floder, og nu endelig mod Aarhundredets Slutning ved en ny opfunden og med megen

¹⁾ Anført saaledes i Justitsraad Prams norske Reise 1809. Mær.

²⁾ Tilsees af Justitsraad Koren i hans Erklæring over Fangbrændingen den 24de Martii 1798.

³⁾ See foran S. 106, og Tybelfter l. c. af 1772 S. 10 og af 1792 S. 112-113.

meget Beld udført Fangemaade, hvor andre vanskelige ere anvendelige. N: d, nemlig, i store Floder, hvis Bredder, Dybde og strids Strøm forbyder Brugen af Sættegarn og gjør Drivgarn ligesaa besværlige, som idet importerende, fra de mange Odder, Punter og Rø, som stikke ud i Floden fra begge Bredder, at udfinde flere smaa, 4 til 5 Favnne lange Løregarn, ved Hjælp af en lang Stang og Strømmen selv, som fra saadanne Punter gjerne bærer Fraas ud. Naar da en paa Bredden Gaaende fornemmer, at Laxen er bleven indviklet i en eller anden af disse Garnstumper, hvis yderste Ende flyder frit og hvis anden gjøres fast med et Tong paa Landet, trækkes saadanne Stumper op, og stikkes ligesaa snart ud igjen, som Laxen er bleven udviklet. Og da en stor Mængde Lax svømmer laugs Bredderne, fanges paa denne nemme Maade meget af samme, hvor den er i Brug, som er meget at beklage, at endnu er paa altfor faa Steder. Især kan man gjøre Regning paa høldigere Fangst paa denne Maade i de mange fra Sissbjergene med mellefarvet og uigjennemsigtigt Vand fremstrømmende store Floder. Man har desuden med Beld anbragt Laxelister eller Ruser i nogle af de mindre, især er ved denne Fangemaade i Hælleraaen paa Øsundssøerne af

Guld.

Udbringelse og Ridsse: Stykker, samt ved at opdæmme og aflede Vandet fra dens rette Kender, før een Dags Tid et Par Gange hver Sommer, tilvejebragte en ualmindelig rig Fangst¹⁾.

Videre har man paa enkelte Steder opført Laxeruser af Steen under de fremstrømmende Elvefosse, i hvilke en god Deel, ved at forsøge et Spring opad Fossen er nedfalden og indeløst. Endelig har man og, ved at udsætte store og lange Laxegarn i Søen selv ved Mønder og i Grunde af smalle Fjorde, samt i Nærheden af Elves Mundinger erfaret, at Lax paa denne Maade kan og fanges langt flere af Islands Kyster, endskjøndt den, i Forhold til dens store Omkostninger og den med Fangemaaden forbundne Møle, lover ikkun en ringere Fordeel.

Kundskab og Leilighed til at kunne behandle rigtig og omsætte den Mængde Lax, som paa nogle Steder fanges, til Handel, mangler de fleste endnu, men fremfor alt i Oplandet
Løns

1) Til Ex. i Sommeren 1807, som sigtig nok gav det overordentligste Laxefiske, fangede man i disse Elves Rifter henved 100 Stykker Lax daglig, og paa en eneste Dag, da Vandet blev afledt, omkrent 6000 Stykker.

forbyde, tillige plaget af de der saa ofte ind-
 treffende uløfsalige Følger af periodiske Ild-
 sprudninger og Driviss Omspændinger, og
 dog indskrænket ved strenge Forbud og Con-
 fiseationer i at søge Redningsmiddel og Føde af
 det uundtømmelige Hav, hvorefter, og paa hvad
 Maade enhver finder Lyst og Styrke og Haab
 til; man tænke sig at saadanne Tilfælde og
 jevnligs Aaar vil oftere kunne indtræffe, og da
 følger Danmark for sildig Efterretning om
 den opstaaende Nød og Fare, maaskee paa en
 Tid, da Mægtighederne, om ikke tillige krigeriske
 Conjuncturer, forbyde samme i Tide at kom-
 me dette Land klækkeligen til Hjælp; endelig
 behøve man at erindre det endnu nye skrække-
 lige Exempel, som foran er anført S. 29, at
 nemlig Island tabte, for det meeste, af Sult,
 og i otte Maaneder 1784-85, over 9000
 Mennesker (flere døde end fødte), naaet Han-
 delsskederne da vare nogenledes forsvundne og
 gæde Fiskerie, til den Tid næsten uindskrænket
 af alle Forbud, indtraf og dette tilsammen-
 taget vil, haaber jeg, ansees som tilstrækkelig
 Grund for at have alle de Forbud, som nu
 maatte lægge noget Haand paa noget af Fol-
 kets eneste Redningsmidler, som ere kun dets
 uvisse Næringer af Land og Vand, for hvilke
 allene saa og simple Redter, fornemmeligst
 fig-

sigende til at forebygge Forbrydelser, maatte ønskes anordnede, da Krigstider ellers, som meldt, snart ville selv forbyde Garnbruket.

Men. — Denne høistvigtige Materie og den fremdeles for en Tid besværgelige Død i Island under dets nærværende bedrøvelige Stilling, har ført mig for vidt fra min egentlige Text; med Afbige derfor vender jeg altsaa tilbage for at omtale de lange Fiskefløder, besatte med eet eller flere hundrede Angler, hvilke Fiskeredskaber kan regnes for de bedste Slags i Island. Deres Besætning er kun ringe imod Garn, de ere i almindelig Brug og have lange været det næsten hele Landet rundt, hvor de paa mange Steder uden Anse bringes Nar ud og Nar ind, ligesom i Norge, og jevnligt, samt i en større Hast end Haandsnører almindelig, give Fiskerne en rigere Fangst. Imidlertid troe nogle, at de og gjøre Fisken stor, ved det at nogle Fiske af mange hundrede Angler altid maa tabes og saares, et Tilfælde, som ligeledes, især ved Rullefangst, er hyppigt ved de almindelige Haandsnører. De fattigste samme sig ved deres Indtjeb, og da de ikke saa bekvemmelig kunne bruges paa Kommandofare, især besatte med gamle slivningrede Vland, see de gjerne meget Skævt til deres Brug af andre, helst i

Nærheden af Kysterne, hvor de smaa Baade
 fornemmeligst fiske. Mogle have derfor hos
 Overigheden angivet, at de, naar paa de Kan-
 det nærmest liggende Fiskemeede, samt ellers
 overalt, formæntes skadelige og søge at ud-
 virke Forbud imod dem; endstøndt jeg maa
 holde for, at deslige, paa usikre og rimeligst
 falske Hypotheser alene byggede Forbud, ere,
 som Indskrænkninger, af Folkets Hovednærin-
 ger, ligesaa forlige, som de sig aldeles upjen-
 lide i Folge den ved Decr. af 28 Febr. 1758,
 anlig. sat i Kraft ved Forordn. af 13 Junii
 1787, i hiins S. 12 givne udtrykkelige Tillas-
 delse for enhver Fisker at bruge hvilket som helst
 Fiskeredskab han selv anseer sig tjenlige. En-
 delig maa jeg endnu tilføie, som vigtig Under-
 sættelse for lange Tiders Brug, at det er en
 almindelig erkjendt og ved Erfaring til alle
 Tider bekræftet Sandhed, at Fiskerie paa
 Haandsnører alene, istun i gode Fiskeaar,
 naar en stor Mængde Fisk villig bider paa,
 løffes vel paa store med mange Haandsnører
 udrustede Baade, men derimod altid vissere
 paa smaa, som have færre Snører ude, og
 dog fremfor alt andet, at af den hele fiskende
 Almue, knap det halve Mandskab ere gode
 eller brugbare Fiskere, hvortil udfordres en
 særegen Behandling, men fuldstændig Halv-
 delen

delen meget flette; disse vilde altsaa ingenslids antages, naar Haandsnorer allene skulde bruges, sejndt de i øvrigt vare gode Seesort, og om de end fik Plads, vilde de dog vende hjem med en høistuffel Fængst. Ved betimod, som nu, at anbringes paa større med lange Piner ubrusede Baade, trække Pinerne en rig Fængst for dem samtligen og de forhjelpe saaledes de ved Haandsnorer mindre behændige Jyskere til Vred og Mæring; ja, i det Hese kræve de forlære Ophold paa Eoen, som ved nærvælgte Veir er saa vigtigt i Henseende til Liv og Dødv. Man kunde altsaa i det høieste ønske, at for de smaa Baades Skyld, maatte de nærmeste Grunde saa meget mueligt efter frivillige Forentninger forstaaes for Pinerfastning, naar ikke almindelig Død eller Uaet kunde tilskynde til samme ogsaa det, men at den fornemmelstg maatte anvendes overalt i Dybet; dog — uden at udtrykkelige Forbud i denne Henseende indskrænkede Mæringsfriheden.

Sildefiskeri er i det attenste Aarhundrede ikke blevet aldeles ukjendt i Island. Forsøg med nogle Sildegarn anstillede i Havnne fjorden af et Par norske Mand med Narhundsreders Slumning have bevist, at en fed, stor og god Havsil, som den Røssil eller Nordseens, indfinder sig ved Islands

Kyster, rimelig paa flere Steber, skiondt dens
 Stimer i De fjorden ere aarlig meest paa-
 faldende og saa rige, at man der i kort Tid
 skal kunne fylde nogle tusinde Tønder med
 Sild tet ved Skvanden, naar de fornødne
 Sildegøen, Salt og Tønder til samme vare
 forhaanden. Det er i øvrigt et indløsende
 Beviis paa Fiskeriernes Afmagt i Island, at
 naar andre Nationer have længe udbredt aar-
 lig en Mængde Skibe til Sildefangst, saa ha-
 vet med betydelig Fordeel, og Sildefangsten
 ved Norges og Sverriges Kyster især
 ansees at være af en høist vigtig Importance,
 har endnu ingen fattet Speculation ret at af-
 hængte dens rige Fangst i De fjorden, som
 der selv frembyder sig hvert Aar næsten paa
 det tørre Land, og kunde endog laste flere
 Skibe, naar disse, samt behørigt Garn, Salt
 og Tustlagier ikke, som nu, manglede til at sælge
 tage, bevare og omsætte en saa dyrebær Slat.

Jeg vil her ikke engang anføre nogen
 Beregning over den Fordeel, som et vel dree-
 vet Sildefiskeiie har afgivet og tilveels
 endnu, saavidt Krigen tillader, giver andre
 Nationer, (j knap anføre efter Nicol eller
 rettere Dangeul ¹⁾), den engelske Ridder
 Ras

¹⁾ I Anmerk. over Frankr. og Engl. Ford. og
 Mængd. Dansk Duerff. S. 98. 99.

Kateigh's Beregning 1680 over Hollændernes daværende Sildehandel med Fremmede, som denne anslaaer til 2,659000 Pund Sterling, eller efter Flemming ¹⁾, Huets Beregning, at Holland i dennes Tid, indtil 1721, aarlig havde henimod 17,000,000 Specie-Rdlr i roen Gevinst af Sildefangsten; endsskjønt Ammand Lybecker ²⁾ anseer Sildefangsten som Hollands Nationalfond for dets Marine og Søemagt, ja, "for alt det man kalder en Stats Styrke og Velstand imden og uden for dens Grændser;" neppe vil jeg heller anføre efter velbemeldte Ammand, at Sverriges, fornehmelig fra 1772 meget tiltagne Sildefangst, her i Østherborgs og Marstrand's Distrikter, som i de senere Aar anseettes aarlig til 600,000 Lønders Middelsat, hvis Aarsag den Bøhuske Skærgaard ansees der for Sverrigs Guldgrube ³⁾, men derimod at allene Tiimfjor.

¹⁾ J hans Deutscher Fischer 37 Cap. Side 448.

²⁾ J hans ufuldendte og ved Riechenhanns Idebrand 1795 næsten aldeles fortabte yppelige Skrivt: Forsøg til nogle Betragtninger over Fiskene og Fiskerierne i. Rhøn 1792. S. 115.

³⁾ k. c. S. 164. 65.

fjorden i Jylland fra 1720-30 [aarslig frembragte 100,000 Tønder Sild ¹⁾], og naa-
 ter at en Mængde Fremmede have fiskeet Sild
 i Nærheden af Norge, udfører dog Bergen
 efter Middelberegning Sild for mere end 52000
 Rdlr aarslig, beregnet efter Indkjøbspriser ²⁾.
 Ligesom Exporten af norske Sild 1788-1790
 anførtes aarslig til 27888 Tønder ³⁾, ja, Told-
 Inspecteur Thue skal have optegnet, at den
 siden Kjøbstad Christiansund, hvori 1801
 taltes ifkun 1631 Menneſker, udførte i be-
 meldte Aar og 1799 henved 9000 Tpr Sild
 hvert

¹⁾ See samme Amtmands Rønne, ogsaa allerede
 rare, Preſcript om Fiſkerierne 1774.
 S. 10.

²⁾ Af Amtmand Thaarup om Norges Fiſkerier i
 Samleten 1792. S. 27, hvor alle Norges
 Fiſke-Exporten anføres aarslig til 1,203,000
 Rdlr, deraf Bergens allene til 958000 Rdlr.
 Naar heraf i Aaret 1790 beregnes 115,914
 Rdlr allene for Vorſtegn a 9 Rdlr Tønden,
 ſjoudt de S. 23. berettes at være i 1792 be-
 talte i Frankrig med 8 a 11 Rdlr Tønden,
 naar ſeg Gulligen Betragt, at Jøhann for denne
 Artikel ſlet intet erholder ved alle disse Fiſkerier.

³⁾ Af Amtmand Enbecker i hans Forſøg over
 Fiſkene og Fiſkerierne ic. 1792. S. 248.

Hvert Aar ¹⁾. Dog var Sildefiskeriet forhen, især fra 1750-1783 dobbelt rigt, ja, saa rigt i nogle af Norges Egne, at en Lønde Sildefal de undertiden være solgt til 8 a 10 Skill., formentligst Overflodigheden ²⁾. De maaskee vel saa rige Sildestimer ved den tørre Strand paa Vefjorð og omkring flere Islands Kyster, savne dog endnu aldeles Hollændernes belærende, drivtige og kraftfulde Entrepriser til deres Afbenyttelse, og da ikke mindre en Wankelzoon Bæckel, hvis Navn en kjonsom Efterverden kunde finde sig opfordret til, ogsaa her, at forevige ved et fortjent Hædersminde ³⁾.

Man kan ikke nægte, at jo Lare- og Forellefiskerie har i nogle Egne tiltaget under Aarhundredets Lidsrum; det første ved anbragte Trække- og Flyde- eller Drivgarn i stærke Floder, og nu endelig mod Aarhundredets Slutning ved en ny opfunden og med megen

¹⁾ Anført saaledes i Justitsraad Prams norske Reise 1809. Mærk.

²⁾ Rigtigst af Justitsraad Koren i hans Erklæring over Fangbrændingen den 24de Marts 1798.

³⁾ See foran S. 106, og Fybskifer l. c. af 1772 S. 10 og af 1792 S. 112-13.

meget Beld udført Fængemaade, hvor andre
 vanskelige ere anvendelige. N: d, nemlig,
 i store Floder, hvis Bredder, Dybde og strids
 Strøm forbyder Brugen af Sættegarn og gjør
 Drivgarn ligesaa besværlige, som libet impo-
 terende, fra de mange Døder, Punter og Kev,
 som stikke ud i Floden fra begge Bredder, at
 udfinde flere smaa, 4 til 5 Favn lange Læse-
 garn, ved Hjælp af en lang Stang og Strøm-
 men selv, som fra saadanne Punter gjerne brø-
 rer frem ud. Naar da en paa Bredden
 Gaaende fornemmer, at Læsen er bleven ind-
 viklet i en eller anden af disse Garnstumper,
 hvis yderste Ende stikker frit og hvis anden
 gjøres fast med et Tong paa Landet, trækkes
 saadanne Stumper op, og stikkes ligesaa snart
 ud igjen, som Læsen er bleven udviklet. Og
 da en stor Mængde Læse svømmer langs Bredder-
 ne, fanges paa denne nemme Maade meget
 af samme, hvor den er i Brug, som er meget
 at beklage, at endnu er paa altsaa Steder.
 Især kan man gjøre Regning paa højdigere
 Fangst paa denne Maade i de mange fra Jis-
 bjergene med mellefarvet og uigjennemsigtigt
 Vand fremstrømmende store Floder. Man har
 desuden med Beld anbragt Læsefister eller Kus-
 ser i nogle af de mindre, især er ved denne Fan-
 gemaade i Hesteraaen paa Grønderne af
 Guld.

Saltbættunge- og Ridsse- Stykker, samt ved at opdamme og aflede Vandet fra dens rette Kender, for een Dags Tid et Par Gange hver Sommer, tilveiebragt en ualmindelig rig Fangst¹⁾.

Videre har man paa enkelte Steder opført Laxeruser af Steen under de fremstrømmende Elvesofse, i hvilke en god Deel, ved at forsøge et Spring opad Fossen er nedfalden og indeløst. Endelig har man og, ved at udsætte store og lange Laxegarn i Søen selv ved Mønter og i Gunde af smalle Giorde, samt i Nærheden af Elves Mundinger erfaret, at Lax paa denne Maade kan og fanges i lange Streke af Jølands Kyster, endskjøndt den, i Forhold til dens store Omkostninger og den med Fangemaaden forbundne Møie, lever ifkun en ringere Fordeel.

Kundskab og Leilighed til at kunne behandle rigtig og omsætte den Mængde Lax, som paa nogle Steder fanges, til Handel, mangler de fleste endnu, men fremfor alt i Øplandet
Løns

- 1) Til Ex. i Sommeren 1807, som rigtig nok gav det overordentligste Laxeffekt, fangede man i disse Elves Rister henved 100 Stykker Lax daglig, og paa en eneste Dag, da Vandet blev afledt, omkrent 6000 Stykker.

Lønder og Salt, hvis Harsag en rig Fangst, ved at henligge noget, maadelig conserveret, undertiden kan, paa et Sted, hvor mindre Leilighed gives til dens Afsetning, blive endog Tjenestefolk modbydelig Spise, naar ikke det hele strax kan consumeres. Af hyppige Larefæiser i Sommertiden bliver man ogsaa der, snarere end anden Føde, fjed. Amtmand Nybecker beretter og om Elvens og Randers Larefæiskerter i de ældre Tider, at de valde saa rige, at Tjenestefolk betingede sig, ved Indtrædelse i Tjenester, ikkun to Gange om Ugen at blive bespiiste med Lare¹⁾.

Forellsefangst drives med Sannes og Trællegarn i Indsøer, Elve og deres Udsøb i Søen, men, det allermindste benyttes dog endnu af den mangfoldige Betsignelse, som løffulde Elver og den uendelige Mængde paa Foreller rige Indsøer i Landet kunde afgive, da Fiskerie nu er kjendt og brugt kun i det mindste Antal af begge. Det har dog ikke aldeles manglet paa Opmuntringer i Henseende til denne og Sildens Fangst²⁾; men de

¹⁾ See Hans Bull's Print om Fiskerierne S. 15 i Noter.

²⁾ Erichsen om Vædd og verkan å Fart, Sild x. i 3 A. og Vlassen om Larevædd

de have ligesaa lidet kunnet udrette, som andre, til Male- Klyndres og Graaseng- Fangstens Fremme, da denne næsten aldeles er endnu uasbenyttet 1).

§. 12.

Næst efter de egentlige Fiskerier regner jeg Sælhundefangst og Vedderfug- lens Fredning til Islands vigtige Blyv- ringer. Den første har gjort nogen Frem- gang ved Udvidelsen af Sælhundegarns eller Natters Brug omkring flere Landets Kyster, deels som Sætte- deels Trælle-garn; ved at slaa dem med Røller ihjel paa det tørre Land; ved Harpunering paa Nordlandet; ved udsatte Krøge, eller Harpuner fæstede i Planter og ned- gravede paa Sandbanker, som med Held og er for- søgt paa Sønderlandet, skjøndt her er Garnbrug i mellesfarvede og najsjennemsliglige Elve nylig befundet at være af ualmindelig Nytte. Ved Bøffesud ere vel og endeel fangede, skjøndt

ufor-

vid Heltusfs i 6 B. af isl. Hist. Gelf.
Skrivten, samt Forordin. 13de Juni 1787,
Cap. 3. §. 4. og Cap. 2. §. 6.

1) O. Olafius om Læraarvæsen, Hfa. veldr. og
Dorn. veldr. i 2, 3 og 7de B. og H. H. veldr.
om små Upsa. veldr. i 3 B. ibid.

uforsigtig Staden i og nær ved andres Sæls
veiber og Gildrepladse, har tillige ofte borte-
brændt mange Sælhuude og forvoldt en
betydelig Skade. De offentliggjorte Anviis-
ninger til en sundere Tillavning af Sælhunder-
Fjed til Spise ¹⁾, og til en bedre Beredning
af deres Skind ²⁾, vandt dog ligesaa lidt
Ophør blandt Mængden, som i Almindeligh-
hed de fleste endog vigtigste nye Foranstaltning-
er. Med de af Lybeck og Abildgaard
bestræbte Staa- og Liggegarn ³⁾, eller Sæl-
hunderuser, er ingensteds gjort Forsøg i Is-
land, thi endte jeg troer, at disse Fangemaader
kunne paa visse Steder med Nytte anvendes
der.

Den sidste, eller Rødderfuglens
Fremning, ligesom og adskillig Fugle-
fangst, havde mere Lykke. Omgangen med
begge blev endelig vist ⁴⁾; dog finder man af
Den

¹⁾ Ved Erichsen l. c.

²⁾ Ved Provst Egidius Korhallsen om Beretning
Samlings- og Skindm. III. 8 B.

³⁾ I offentligte Priskrævt S. 24 og i econom.
Magasin 5 B. S. 333.

⁴⁾ Ved Stiftamtmand O. Stephensen om
Rødder i 4de B. og Prof. O. Olafsen
om

Beregninger for den senere Tid²⁾, at for disse Anviisninger udkom, havde begge gjort en ikke ubetydelig Fremgang. Kongen udløvede i Marts 1784-85, samt 1787, endog Præmier for en udmærket Fredning af Hæderfugten, som bleve ifkun saa Mand til Deel, da Mængden dog viser en altfor skydesløs Omgang med denne, og gjør sig derimod kun for lidt fortjent af Bandet, med ihvilken af skyde, ja, endog ved Gern at ødelægge i Mængde en for Island saa dyrebart Fugl, som Hæderfugten. Det har Forordn. af 17de Juni 1787, Cap. 3, §. 7 sat Straf herfor; men da Erfarenhed har vist, at denne endnu ikke virker eller og slet overholdes, og nogle Forklarende desuden ville indskrænke Forbødet til Skyden i de egentlige Værpesteder og kun i Værpetiden, følger deraf, at denne kostbare Fugl paa alle Marts Tid og paa alle Mønder endensteds ødelægges i grændseløs Mængde.

Om Fuglsiden ved Daghry i 3 D. 1818. Dages, nemlig om Hæderfuglens Fredning og om Fuglsfangst, har det Kongelige Mandatkommissionen bekræftet udgivet paa Dansk til Bærg for Færøerne.

- 2) Se Tabeller til Forordn. af 17 Juni 1787. Side 181, 82 over unders. Hæderdunn, Obanestind og Fjær, samt Fugleffar-

Mængde, til ubodeligt Tab for denne vigtige Næringsgreen. Man veed, at den kun fra Maj: til Juli Maanedet opholde sig ved Bærpepladserne, men er i øvrigt adspredt over hele Kysten rundt og vidt ud paa Søen; men skulde det være tilfældigt ogsaa her at ødelægge den hele Marer igjennem, er det haandgribeligt, hvad Bærpestederne maa tabe ved dens Undergang. Og da denne Fugl er trannet og formeentlig usund til Epile, samt da Island i øvrigt er rigelig forsynet med en stor Mængde andet forskjelligt Slags Fuglevildt, er det meget at ønske, at Vederfuglen især kraftigen maa blive fredet, ved forhojede Mulkt for dens forsærlige Nederlag nogen- sinde paa noget Sted omkring eller i Landet og Politie-Opsynet hermed alvorligen indskærpet.

§. 13.

Efter saaledes at have fremstillet et summarisk Oversyn over Islands vigtigste Næringsveie i det attende Aarhundrede, vil jeg nu kortelig berøre, hvilke Udfigter til Fordeel Mineraltiget her har aabnet i Tidrummet for Landets Indvaanere. Altsaa komme de islandske Svovelminer her nærmest under Betragtning.

Lid.

Tidlig løbde man sig en ikke ubetydelig Fordeel af dem, da Holzmänn og Seemann i Aaret 1724 fik Monopolium paa deres Udbenyttelse¹⁾, blandt de forhenimelig paa Sønderlandet ved Krisevig bleve for dem af nogen Bigtighed, indtil Holzmänn's Død i Aaret 1729, da deres Drive derefter næsten aldeles hændede, indtil de saakaldte nye Indretninger paa Sønderlandet i Aaret 1753 bragte samme til Liv tagen og da anlagte her et ordentligt Svovel-Kaffinaderie, og derpaa et andet ved Husevig paa Nordlandet i Aaret 1761, som begge bleve med god Lykke drepne for en Tid. Paa Nordlandet havde Svovelminderne til den Tid længe ligget ubenyttede, efterat et, blandt andet, med meget Svovel det Handelsflib forklædt paa Husevig, hvor Indbyggerne skal have indbildet sig, paa Grund af Almuens Jordom om Svovlets forborgne Kraft, at dets Udsælselse i Søen havde voldet den paafulgte Mislingelse af Fiskerierne for nogen Tid, ved at berøftsamme dem fra Rysterne²⁾. Ved Krisevig

¹⁾ See Løssingsskild 1725. No. 17.

²⁾ Hæredoms tilforladelige Efterretninger om Jylland S. 73, hvorefter dette Flib her strændet indløb 1722 og 1728.

sevig blev dets Drift hverken varig eller vil
 ventes at kunne blive det ¹⁾); det ophørte her
 og med Aaret 1764 ²⁾). Ved Husevig kan
 man derimod løve sig en varigere Fordeel her-
 af, og de 1450 Rdlr, som man beregner at
 Raffinaderiet der har aarlig indbragt fra 1764
 til 1786 ³⁾), ere dog ikke endnu at foragte,
 thi disse Miner nu ikke mere drives med
 den Kraft og Held, som i de ældre Tider, da
 de paa engang skal have indbragt 10, om ikke
 18000 Rdlr ⁴⁾).

Wil man for de senere Aar, nemlig
 fra 1786 til 1806 uddrage Middelsberegning-
 ger, folde de vel ikke lige heldige ud, da i
 denne Tid 221½ Centner blive Middeltallet af
 udført raffineret Svovel fra Husevig, som

1) See Gescheft om Grøvelsmidterne bag ved Husevig
 1764-85.

2) See Islandiske Handelsbøger 1764-85.
 S. 120.

3) See Den nordatlantiske Handelsregnskab for Island
 1 D. S. 307.

4) See Biskop og Dr. H. Jensen's Afhandling
 om Svovelmidterne og Handel ved Island's
 Guld, den Andens Bd., indført i det. Kgl.
 Selsk. Skrifter 4 D. S. 13-15. 1786 20,
 21. S. 24, 33, 34 og Note 55, 56.

høst, efter de senere Aars Middelpriiser, beregnes til 8 Rd. hver, som da udgjør aarlig 1774 Rd. hvortil drages Værkets nu meget opstagne Mittel-Omkostninger, med Væsensternes Løn og Svovels Løst Fragt.

514 —

Blivet saaledes aarlig Mittelbe-

holdning, circa 1260 Rd.

Kjendt Svovelsværket, drevet med mere Kraft, maa kunne levere meget mere. Kongen har tilbudt at overlade Værket til private Hænd paa vilkårlige Billaar ¹⁾; men — de maa ikke have fundet Lyst.

For at opøge Surtårbrand, Porcellain og Flint. Erts i Island, blev Olavins, Røhr og Piener med særlige Omkostninger opsendte. De fandt vel alt dette, men derved blev det og hidindtil for det meste ²⁾. Dog seer man i Færd. af 13de Junii 1787, Cap. 3, §. 9 og 10, at Kongen har udlovet Benaadning og Understøttelse til dem, som samle og afskære Stenarter, samt opdage og bryde Steensalt,

¹⁾ See Fdn. af 13 Junii 1787, Cap. 3, §. 8.

²⁾ Stenar om Surtårbrandes Fjelder ved Olavitt Ruff S. 735.

fakt og foranledige, at man lettere af Klippe kunde udbrynde og benytte sig af Surtasbranden. De mineralske varme Kilder i Snappedals og Snæfjeldsnæs Syffeler bleve ved de berømteste Læger i København nøiagtigen undersøgte og prøvede, og befundne meget sunde og gode, og vel at kunne æquivalere mod de endste Sundhedskilder, især den mineralske Kilde ved Nya-Svegerås ¹⁾, men — næsten ingen benytter endnu det mindste af dem til denne Dag ²⁾.

Dg.

¹⁾ Olavii Reise S. 305. 18.

²⁾ Vel hører det ikke, iust til mit Tidrum, dog kan jeg ikke holde mig fra, her at nævne, i Folge Besjendtgørelser i det Kongelige Danske Landhusholdnings Selsk. Skrifters nye Saml. i B. 2 Hefte, S. 281. 84 og 315, at velbemeldte Selskab har 1807 med sin anden Guldmedaille belønnet Lieutenant Ohlson, til at opsamle i Island forskjellige Slags Jord- og Vokus-Arter, hvor samme i temmelige Quantiteter falde ved og i Nærheden af kaagende Kilder og Svøvelminer, hvilke ved her anstillede Prøver ere befundne, af Farveskrilant Co₂ og Prof. W. Bildgaard, Piffede til at deraf kunne fabrikeres gode Farvesorter, saasom rød, gul og endog blaa, ejenlige til grov Maling. Prof. Wad har og i Scand. Litter. S. Skr. for 1806. S. 458. 71

Og da Saltet, denne for Island's Huusholding og Næringer uundværlige Artikel, begyndte endelig at blive tilberedt i Landet selv, ved et paa kongelig Beføstning ved Reykhaues i Jseffjords-Ønffel anlagt Saltværk 1773, over Raagende Rildet, opvakte det et almindelig gladt Haab, saa meget mere, som det blev befundet godt og at kunne udbringes i Mængde ¹⁾). En Wafter og en Adam Afles bleve fra Norge opsendte for at bringe dette Værk i fuld Gang, og de lovede en god Fordeel af samme; dog svarede de ikke til det Haab, man havde givet sig; men kom istun til siden Nytte, og efter 13 Aar kan man regne, at det lidet eller intet indbragte, indtil det derpaa aldeles ophørte.

Om Oprettelsen af et større, der kunde love mere Fordeel, har man længe talet og prøvet meget, ved at foreslaae Gaarden Reykhólar i Vardesstrand's Ønffel til Stedet for samme ²⁾), paa Grund af de mange

3 2

faar

Prøvet sin nogle ved Hr. Ohlsen i Island samlede Mineralier.

¹⁾ Jol. Maanedstidender 1ste Aarg. S. 10, 2den Aarg. S. 24, 25 og 3die Aarg. S. 157-60.

²⁾ See 16th. og Forbered. til Olovii Reise S. CLXXV-VIII. 8g. Det; Regt; Patria Side 273 s. f.

laagende Kilder, som befindes ved denne Gaard; men, saavel den usikre Indseiling til Stedet, som de, efter Knydiges Erklæring, høistberødelige Omkostninger, som Kilderne høie Beslaagenhed fra Søen vilde udfordre til et saadant Anlæg, har hidtil forarsaget, at det kun er bragt i Forslag og Ønske. Walther og Ubler angave, at 124 Saltpander kunde der anbringes og at 125 Tønder Salt deri maanedlig toges ¹⁾. Ved Forordn. af 13de Juni 1787 tilbød Kongen at afhænde Kjøbenhavn's Saltværk, og udløvede Understøttelser til fleres Anlæg. Det attende Aarhundredes Særljende er ellers, at mange have vist en paa Forslage meget frugtbar og opfindsom Aand, men enten aldeles ikke udført, eller da fleste kun heel maadelig, af dem, som Erfaringen dog har bekræftet iværksættelige og nyttige; derihlænde bør da ogsaa henregnes de øvrige anviste Maader at frembringe Salt paa ²⁾, der ikke engang kom til blotte Forsøg i Island.

§. 14.

I Henseende til andre economiske Forslage, Haandværker og Industrie, frem

¹⁾ Forbered. til Oslavi Reise S. CLXXVI. VIII.

²⁾ Ved Erichsen i 161. Biser. Selsk. Beretning 1 B.

frembyder sig en heel Riste paa saadanne i
 Tidrummet. Om Tangbrænderier til
 Potaske fik man en Afhandling at see ¹⁾,
 og en anden om Potaske's Tilberedning af
 Asphalter ²⁾; videre flere om Sæbes-
 berier ³⁾ og om Frembringelse af Kalk ⁴⁾,
 men intet heraf veed man til Narhundredets
 Slutning at være engang ret forsøgt i Island,
 paa Tangbrænderie nær, som man da og
 siden fandt vel at kunne lykkes, men som end-
 nu ikke er bragt til Udværelse i det Store til
 Udsæls, som en Handelsartikel, Skøndt i
 Aaret 1807 stærke Forsøg herved bleve hel-
 digen anstillede. Naar Engelland i de senere
 Aar, endog har i Norge betalt 5 a 6 Pund
 Sterling, eller 25 a 30 Rd. for 1000 Pund
 Potaske af Sætang, indseer man let, om
 Vedkommende i Island ikkun fik 16 Rd. for
 1000 Rd., ja, om kun 9 Mark for hver 100 Rd.,
 som det altid maatte haabe, at dette store Land
 kunde herved let fortrænge en anseelig Kapital
 efter Norges Exempel. Allene sukker jeg,
 at

¹⁾ Ved Kaffers Grønhal 1816. i 8de B.

²⁾ Ved Prof. O. Olafsen 1816. i 1te B.

³⁾ 1816. ved samme og ved Skirum G. Danks-
 sen i 10de B.

⁴⁾ Ved samme 1816. i 9de B.

at Tøngbrænding i Island ikke maatte vakte
 sig mange, alvorlige og lange Stridigheder,
 som i Norge, og, for at forebygge Almuens
 samme Klage der, at den nemlig forjager visse
 uørlig gængende Riste, især for Gud og Gud,
 ved Tøng hindrer Fiskeriernes og Skuler Ma-
 de, samt endog skulde blive skadelig for Bop-
 tene paa Landet, hvor Nogen lægger sig over,
 at den for det første, indeil det længe værende
 Problem herom bliver aldeles løst, inngaae,
 især i Fiskeripladserne foretages paa andre Læ-
 der, end fra 1. Martii til 1. October, altsaa
 det opsaaltes, samt til Brænding bestemte
 Tøng, om Sommeren ikkun tøretes og sam-
 menvaskes til Brænding i Efteraaret, efter
 1. October¹⁾. De givne Anvisninger til
 Beredets Blegning²⁾, samt til For-
 arbejdelse og Brug af Eim³⁾, hvoraf
 det Kongelige danske Landhusholdnings-Sels-
 kab dog, ved aarlig udsatte høie Præmier
 har især opmuntret Tilberedelse af Husblas,
 bleve i Tidrummet uafbenyttede, som især var
 af

¹⁾ See Hans Rasmussen Tøng om Tøngbræn-
 dings Indførelse paa Fiskeriernes og Bop-
 dykningen. Trondheim 1803.

²⁾ Ved Professor Grønvald i Kongl. Vet. Akad. Selsk.
 Et. i det 1. de B.

³⁾ Ved Prof. A. O. Løwen (ibid. i 6 B.

at belfage i Henseende til Husblasen, til
 Hvilken Tilberedelse det i Fiskeiden forbeholdes
 den værende store Fortaad af Fiske eller Svine-
 damper, som vel benyttes til Gussbedding;
 dog kan med ringe Omhu, formenes ved frem-
 kynde den mest tilfældige Reilighed. Den heler i
 springet hestfæmle Dugangsmaade hermed blev
 dog tydelig vist i Sandets eget Sprag¹⁾, og
 fredegjæres nu atter i Island ved en ny Ud-
 gang af denne Anvisning, som nu først be-
 gyndes at tiltræge sig noget større Opmærksom-
 hed, da nogle Prøver i Mæret 1807 ere fore-
 tagne med Tilberedelse af Husblas, og
 noget heraf blev affendt her til Staden til
 nærmere Omseende, men paa Veien hertil
 opbragt til England. Hvad derimod er
 blevet foretaget om Høelærs Hvedsen
 efter den i andre Lande brugelige Maade²⁾,
 vil, hvor ønskeligt det end er, at denne og Lunde
 i Island anvendes til Besparelse af deres ringe
 Samlinger af Kræfter, samt af Bærne selv
 og Arbeide ved deres nu brugelige jævntige
 Udhamring, slet intet Geber, og jeg holder
 mig endog overbevist om, paa Grund af
 Jorde

1) Ved samme ibid. i 9 B. og ved Justitsraad
 Müller ibid. i 1 B.

2) Ved Prof. Olafsen ibid. i 10 B.

Jordbunden og nu ad Aars egne Forsøg, at den, desværre! ikkun paa høist enkelte Steder vil der findes anvendelig. Ellers maa man hellere, at Almindens, om ikke steres, Jordbunden med ethvert nye Forsøg eller Anlæg, og Tilhøjedighed til at laste, haane og derved nedbringe af nye Forbedring, har betaget endog de mest virksomme og betænkende Mand Mod og Lust til at give sig fremdeles til Prøis for Hæderaad, ved at foreslaae og bestaae endog i vigtige Forbedringer, for hvilke Jordbunden og Afvandsyge have tillige fædte og dagligen lags vægtige Hindringer i Veien.

Jordlerid gjorde Hønsfliden dog omstøder et vigtigt Fremstrib i det attende Aarhundrede. Haandteens bleve mindre i Brug ved de for ulændre Spinderofles Indførsel. Skatrollen blev vel ogsaa mindre og brøgt af nogle saa, men er, tidligere med Fabrikvæsenet, igjen næsten gjort mindre. Garnspinderie blev for en Tid, især paa Nordlandet, sat i virksom Gang, og vilde snart blive almindeligt overalt, naar nogen Fortjeneste derved var at haabe, som nærværende Handels-Conjuncturer endnu ikke give Modsigelse til. Den første Undervisning og Opmuntring til samme Skolde Jørand Landsfoged Sku

Skule Magnussen ¹⁾, ligesom og Indførselen af danske Bæverstole og af en Uldfabrikke i Keiskevigs Kjøbsted, til hvilkens Anlæg, samt til Farverie, Stampemølle, Drebslager og Jeldberederie, Skibsbyggette, Hadsfferie, videre til Forsøg med Rger og Skoddyrkning og et forbedret Landbrug, høifalig Kong Fridrik den Femte, rakte Island sin meget gavnfulde og kræftige Haand. Et islandsk Interessentskab opstod, under hvilket disse saakaldte nye Indretninger bleve henlagt; men i Bestyrelsen, samt Udøvelsen af disse dets endog meest patriotiske Forsøg og Anlæg, efter dets bekræftede Conventioner ²⁾, fandt det sine Hænder snart bundne i alt af det grusomme fra 1743 til 1759 i Island tyranniserende Høfkræmmer-Handels-Compagnie, hvis Aag, for dets udøvede Misshandlingers Skyld fra 1752 til 1758 endelig blev 1759 Island affattet. Smidfertid havde det dog kunnet lykkes Høfkræmmer Compagniet, i Forening med de stränge Uaar

¹⁾ som 1752 udgav en trykt Anvisning om Garnspinn. 4to.

²⁾ See især disses §. XIII - XVI. bekræftede af Kongen den 4de Januarii 1752, og trykte.

Aaar 1752-57, aldeles at knække dette Interessentskab og dets Anlæg i deres Barndom, samt indvile dette i langvarige, udsuende Processer, som endelig medførte dets Undergang. Splid og Uenighed omstyrkede alt og overgav Levingerne til de siden afværlende Compagnie-Handels Bestyrrelser for dette Land, og endelig bleve disse Levingers Levinger overdragne til en, for et saadant Anlægs frøstfulde Driol, alt for uformuende Privathandels Begynder, under hvem endog dette lidet er og aldeles tabt for Landet. Alt hvad dette dog vandt, var en bedre Kundskab og Erfaring om en forbedret Industrie og Fabrik-Arbejder, især om Spinden og Væven, hvori visse Landets Egne have vilst en fordoblet Vindstikethed, og vilde dog endnu udvise en mere anstrænget, under haabefuldere Affætnings Udfigter, end de nærværende.

Dog, vor allernaadigste Konge har ikke ladet Opmuntringer mangle til Industriens videre Fremme i Island; thi ved Forordn. af 13de Junii 1787 har han ei allene for 20 Aar siden udlovet Præmier og Understøttelser for opstillige Haandværkers Anlæg i Island, saasom især for Uld- og Linnedvævere, Hattemagere, Feldberedere, Kæbslagere, Grov- og Kleinsmede, Smedere, Bødlere, Huus-

og Stibstøttermænd, Maaumestere, Steen-
byggere, for sine Spinderier af vel sorteret
Uld, af Bomuld, Hør og Hamp, for ad-
skillige Tilværlinger af Hestehaar, for Fabrik-
Anlæg og Drenges Oplærelse til disse, men og
tilsagt dem Redskaber, Hjælp til de første
Indretningers Omkostning, og til Medsættelse
i Island, samt Nordlandet desuden Under-
støttelse til et Farveries og en Stampemølle
Anlæg sammensteds ¹⁾. Saare faa Haand-
værkere have dog siden meldt sig til samme,
nedsat sig i Landet eller der gjort noget af de
opmuntrede Anlæg til denne Dag, og de
faa, som for en kort Tid før eller siden have
begyndt med noget, have lidet udrettet, men
de fleste af dem snart igjen ophørt med egent-
lige Haandværker. Den lovede Understøt-
telse til et Farverie og en Stampemølle erholdt
Nordlandet vel af Hans Majestæts Kasse, som
ved allernaadigst Resolution af 7 April 1790,
skienkede dertil 500 Rdlr; man indrettede og
Actier i Island for Deeltagere i dette Anlæg,
til hvilket mange i Amtet tillige sammenskjød
en temmelig Sum, endog over 1000 Rdlr,
men formedelst et manglende rigtigt, passende
og

¹⁾ See Forordningen af 13 Juni 1787, Cap. 3,
S. 11:16.

og betimeligt Omkostnings Overflag, skal en stor og kostbar, forfæren Stampemølle, hvilkken Kassen derpaa ikke engang tillod at blive der opreist, fornemmelig have opsluget ogsaa det paatænkte Farverie sammesteds og virkelig været, som en af Alderdommens omdrømte mavre Rør, der opaad de federe, hvorfor Farverie, Stampemølle, den kongelige Hjælp og de private Tilskud berettes at være forsvundne og tabte for Island. Havde man mere tænkt paa et godt Farverie og ladet sig nøie med smaa Valsemøller, hvorpaa man i Aarhundreder endog saae ikke forkastende Prøver i Island, eller og med Indbyggernes almindelige Valsening i Tønder, kunde man nok for dette Farverie og Fabrik-Udslag sammesteds løvet sig et heldigere Resultat.

I Guld og Sølv have, foruden de i Kjøbenhavn oplærte, adskillige af Landets Indfødslede kunnet levere et temmelig godt Arbejde. Bogtrykkere har der i flere Aarhundreder høit flink, men godt Bogbindarie er først i de sidste Aar blevet der indført ved det Kongelige islandske Landoplysningsselskab.

Efter at Island ved Kompagniernes Handel havde for en stor Deel tabt sin Hveringsfrihed, og var derved efterhaanden bragt

sinde Veirmøller at opstaae, skjøndt kun de færreste af disse sidste duede.

Saaledes maatte det forløbne Aarhundrede taknemmelig erkjende de danske Kongers faderlige Omhu for Islands Røringers Opreisning, og derhos mange ædle Patriots Forsøg at virke til samme Maal med de tjenligste Anviisninger og Opmuntringer til allehaande Vindskibelighed og Industrie, endskjøndt hyppige Catastrofer, deels af Naturens egne tragiske Spil, deels større oeconomiske Foretagender igjennem alle Røringsgrene ¹⁾, og Nationens Aarhundreder lange Medfølelse under Monopolhandelens Jernaa, have for den længste Tid vorelviis levet samme illyrlige Afmagt til og Fordomme imod at vove og angribe noget mere, end ikke det nyttigste, med Kraft og Mod.

Jeg vil derfor og her, til videre, forlade Betragtninger over sørgelige Gjenstande, og atter forsøge, om ikke en glædeligere Udsigt maatte aabnes, ved at betragte Island i det attende Aarhundrede

3) i videnskabelig Henseende.

§. 15.

¹⁾ Se foran S. 48, 49, 66, 68, 131, 137, 140.

§. 15.

I Tidrummet eiede Island ifkun tolv-
 de offentlige Indretninger, der egentlig skulde
 videnskabelig danne unge Mænd, enten til vi-
 dere Fremmskridt paa Literaturens Bane, eller
 dog til brugbare Højskøler i Landet, nemlig
 tvende Latinskoler, paa Skalholt og
 Holum, samt Degnekald, ved de to Bis-
 pestole, Klostere og Hovedkald i Landet.
 Jeg vil først melde noget om disse. Et De-
 gnekald paa saadanne Steder bestod da blot
 i fri Underholdning for en Dimiss sammesteds,
 hvorimod han egentlig skulde ifkun forestaae
 Sengen, samt øve sig i at catechisere og præ-
 dike i Kirken; men, da hertil burde væl-
 ges ifkun fattige, sædelige og velbegavede,
 unge Menneſker, var Hensigten, ved at til-
 staae dem fri Kost ved et godt Kald, at betage
 dem al Næringsforg for nogle Aar, for at de
 aldeles kunne anvende sin Tid til videre viden-
 skabelig Dannelse og gode Bøgers Læsning.
 Men — misundelig saae Mængden af dem,
 som skulde holde disse Degne, hen til deres
 literaire Odlum og Roelighed, sagte derfor
 ofte at gjøre dem kjede af denne Stilling, ved
 flert Underholdning, og ved idelig frit at af-
 fordre dem allehaande Skrivelser, ja, Mark-
 og Gaard-Arbejde, nogle næsten som Arbeids-
 farle.

lærte. Endog dette søgte de i Uvilligheds-
 Tilfælde at faae fastsat ved Bispens Examinin-
 gen, og endelig saae man en Cancellie-Reso-
 lution af 15de Aug. 1795 udvirket, som i
 disse Dele synes at hjemle disse Degnes Afbe-
 tjening til adskilligt Arbejde. Men — med
 alt dette forseiledes dog den videnskabelige
 Hensigt med disse Ralds første Dyrkelse.
 Dog — fra 1760 til 1800 bleve de allerfleste
 efterhaanden ophavede, og Beraling, i Penge-
 for Degnens Kost paalagt Bedkommende, men
 Raldene selv, eller rettere deres ubetændelige
 Indtægt for Kosten, henlagte til Medicinal-
 næsenet, de oprettede Chirurg-Embedet, ja,
 endog til et astronomisk Observatorium. Disse
 Rald vare dog næsten de eneste videnskabelige
 Stivendier i Island selv i det attende Aar-
 hundrede.

Indtil 1762 skulde 24 Discipler nyde
 fri Kost og Undernæring i Skalhólts La-
 tinskole, og 16 i Hólms, men da blev
 een saa kaldet Discipel Almisse fra hvert Skole
 henlagt til Underholdnings Hjælp for de af
 Landphøfskus antagende Lærlinger i Chirur-
 gien. Efter Videnskabers almindelige Dyr-
 kelse i danske Skoler til forskjellige Tider, blev
 Undervisningen og i disse 10 islandske, som
 stedse have leveret mange durlige Mænd, med

J. J.

Stid besørget, var til 1781 i den Skolehold-
 ske, men for Holm ville nogle maaffæ-
 undrage en Periode fra 1724-42, da Skolen
 bestyredes af en videnskabelig, søg Rector,
 Sigurd Wiggfussen. For at under-
 søge Underviisningens Tilstand i Skolerne
 og Kirkerne og disses Forfatning, blev,
 paa Grund af det i sidste Anmærkning anførte,
 Biskop Ludvig Hørhø 1741 afsendt til
 Island som Generalkirke-Visitator, og han
 for

Den kække Rector Jon Thorselsen, som
 fra 1728-37 var Rector ved Skole-
 holdskolen, bragte, blandt flere mædige Efterre-
 ninger fra Island, ogsaa den om Wiggfus-
 sens Svagbed til Kjøbenhavn, som foranled-
 digede en Ordre til den, ogsaa i Anledning af
 dem, til Island, afsendte Generalkirke-Visitator,
 Biskop Hørhø, at examinere Wiggfussen.
 Efter min uforglemmelige Lærers Biskop Dr.
 Bispe's Fortælling til mig, fandt Biskop
 Hørhø ham og saare svag, og angaaende
 Græssen var berettede lidstbemeldte Biskop hin,
 at da han en Søndag forelagte ham Dagens
 Evangelium at analysere, blev Wiggfus-
 sen endog iderst forlegen med det, som Rector
 ham ved Rectoratet, men, vel at mærke, i
 Aaret 1742.

forbedrede meget Skole-Underviisningen, ved at udvirke den til Aarhundredets Udgang i Henseende til denne næsten ene gjældende Skoleforordning for Island af 3 Maj 1743, thi denne naturligtvis mindre kunne passe til Kulturens Kampeskridt i hinns sidste Decennier.

Dog selv denne for en rum Tid saa vel passende Andørnings Bud, bleve kun maadelig udførte; thi, vereløst fandt Bisperne god eller slet Regning ved selv at besørge Skolernes Deconomie; eftersom Aarene faldt gode eller slette, blev og Skolen holdt, og Læretiden ofte forkortet. Man tumlede paa forskjellige Maader med deres Guds, nu affordrede deres Husholdning fra Bispernes Forvaltning, og overdrog den til Forvaltere og Spiseværter, nu igjen affatte disse og atter overdrog hiin til Bisperne, som selv ved idelige Klager i slette, og ved Misundelse over Forvalterne i gode Aar, voldte den skadeligste Uorden. Et kongeligt Reglement af 10de Juni 1746 og Rescr. af 25de April 1749 om Skoleforvaltningen, valte snarere end hævdede mange Disputer. Flere Kommissioner bleve i Anledning af disse nedsatte, hvorefter Udsaldet blev endelig, i Følge confimerede Acter den 29de Maj 1767, at Skolehusholdninger bleve for bestandig skilt fra Bispernes

nes Forvaltning, kjendte, at denne dog skulde staae under dem, gav, som meldt, Anledning til evige Klager paa begge Sider.

En Række af Aar søttede og betynde Ugen Skolestifterne, hvis Jædfæst den Tid bestod i usikre Jordegods-Indtægt. Til Hølum Bispestol og Skole især maatte en Collect indsamles overalt i Danmark og Norges Kjøbstæder, i Følge kongelig Befaling af 28de Martii 1757, og fra Begyndelsen af 1784 bleve 7000 Rdlr. årlig udbetalte til Udgangen af 1793 i 10 Aar, altsaa 7000 Rdlr. til bemeldte Hølums Stiftelse af den kongelige Kasse, i Følge Kabinetsbefal. af 23 Febr. 1784¹⁾. Endelig bleve Kommissioner angaaende begge Skoler anordnede i Kjøbenhavn 1783, 1784 og 1799. Den første udrattede intet gjeldende for Skoleholdt, men vel udfærdigede en Plan for Forvaltningen paa Hølum, som dog især i nogle Poster blev fulgt,

1) Ved tilfagde Rescr. af 23 Junii 1758 til Stiftsamtmand Grev Kantzau Latinskolerne 200 Rdlr. af de 300 Rdlr. Biskop Bretz blev tilfunderet et Hæde; men et senere Reskrift af 7de Junii 1760 henlagde disse og de serige 300 Rdlr. ene og alene til Hølum Domskoles og Bispegælds Bygning.

fulgt, i Følge Forordn. af 1 Maj 1789, som selv blev siden ophævet og erklæret uanvendelig ved en anden af 9 Sept. 1791, hvilken og endelig blev ugyldig den 2 October 1801. Følgen af den mellemste blev, at den Skat holdtste Bispestoel og Skole, samt Domkirke, i Anledning af Skaptage Julels ædekegende Jdsprudning 1783 og de uansulgte betagne Jordstykke 1784, blev i Følge kongelig Befaling af 20 April 1785 forflyttet til Reikevigs Kjøbsted, hvor dog Muserne ikke fandt sig vel; men af den sidste Kommission fulgte, at Holums Bispestol, i Følge kongelig Befaling af 2 October 1801, blev nedlagt, begge Islands Skrifter forenede til eet Bispedomme og begge dets Skoler til een, som fra Reikevig blev i Aaret 1805 endelig forflyttet til Bessetted i Guldbytinger Spffel. Saaledes fandede man dog en Spaadom af den gamle islandiske Biskop Svend Sandfiger, som døde henved 1475: Skalhølt har herlig reist og udbredt sig, men det vil, elendigen tabe sig i Uffelhed¹⁾.

Med Rescript af 4 Maj 1789 befalede kongelig Kong Friderich den Femte, at

¹⁾ See Dr. F. Johannz i Histor. Eccles. Isl. Tom. II. pag. 488, samt Annalerne.

to Skolebiscoper aarlig skulde fra Island udsendes til en Latinskole i Sjælland, for at de, ved en formodet bedre Underrettning og Erfaringer om et eller andet, der siden maatte tjene til Islands Gavn, skulde saaledes blive hos mere brugbare Embedsmænd og Lærere i sit Fædreland. Men — dette blev kun ved det velmente Duffe, skjøndt den 8de S. i sidstbemeldte Rescript paalagdes saadanne den Forpligtelse, at vende tilbage til deres Fædreland og der at antage et offentligt Embed, men i modsat Tilfælde at betale deres hele Skolegangs Omkostning; thi, istæn saa udreiste af Landet, men dog endnu færre vendte tilbage, og de færreste af disse kom i den Ari, at de kunne virke i Embeder til Islands sande Gavn. I deres Sted saae Island andre Ubeskjendte at tage der til Talle med Embeder paa en meget kort Tid, som end Besørdringsvei, uden at have antegnet den sande Mytte, samt de flere af dem fortrinsligen have stirtet i et Land, fra hvilket deres Onsker og Hu lige fra Ankomsten vare bortvendte.

Til Oprettelsen af en Almueskole inden Guldbringe-Skiftet, legerede forhen værende Rector i Skalholt Jon Therkelsen i Aaret 1759, sine faste og løse Eiendomme, hvilket Skænkbeløb til henved 4000 Rdr. Heri

Hert Kilde 12 fattige Børn af betruddne Sys-
sel vel opdrages. Et Udsat indkomme i Dan-
mark den paa Rente indsatte tegnerede Kapital i
de første Aar efter Testators Død, hvoraf
Erfsteden Aar 1783, foruden nogle Jordeg-
Jord, havde ikkun 5700 Rdlr paa Rente
indtægtende, men ved Udgangen af 1800 var
Stolens Fond, paa 46 Rdlr 12 St. næ-
stnæst paa Rente staaende 9195 Rdlr
12 St.²). Erfstestens Directeur og Jor-
lands Stiftamtmand og Stokholms Distrikts
Testamentet er kongelig konfirmeret den 3 April
1789, og i Folge heraf fik Stiftamtmand Dr.
Stephensen i Aaret 1791 den tilslagne
Stole opretholdt og organiseret paa Jorden. Han-
selsind inden fornævnte Skole, fra hvilken
Der er fast Antal af 12 Børn efter Grundens-
for i samme indbetalt Opdragelse og Undervis-
ning. Betænker man denne Skoles endog
store ufuldkomne Indretning og det ringe An-
tal af Børn den, som Landets eneste Almu-
nskole, opdrager, vil Støtten for det hele
Land af en saa svag Indretning findes heel
umærkelig, beregnet efter den Deel af Opdra-
gelsen,

²) I Folge Hr. Distrikts Dr. Waller's gamle Be-
regning over de af ham betruddne offentlige Skol-
lærers Besoldning 1806. S. 22.

gessen, som samme maatte afsees nu at afgive
overtreffende den almindelige.

§. 16.

Litteraturens Dyrtelse for Island sænkes
dog ikke ganske al videre Understøttelse eller
videnskabelig Opmuntring; thi, ikke her at
nævne vor uadelige Suhm, om hvem siden
mere paa sit Sted, afg. Statsraad Andreas
Holt erindrede udmærket flittige og sødelige
Discipler i begge Skoler med smaa Præmier
for nogle Aar. Adskillige forærede i flere
Aar gode Bøger til den nu nedlagte Høi-
skole¹⁾, samt en ubenævnt Patriot ogsaa
nogle til det kongel. islandske Landoplysningss-
elskab²⁾.

Vor aftenaaugtste Konge Christian
den Envede, samt andre Videnskabernes
Befordrere have desuden især understøttet vigtige

1) See Kongl. Isl. Hist. Selsk. Skrifter 9. 10
og 11 B. desangaaende.

2) Anførte i mine Mindeord Tidindi i B.
S. 475. 76. Skjende det ei hører til det at-
tende Aarhundrede, vil jeg dog ikke forbigaae
helt at nævne, at i Aaret 1804 har nu af-
døde Kjøbmand Jensen i Trondhjem leveret
dette Selskab 50 Rdlr.

tige eller dog for Island almeeenlyttinge. De-
 gers Udgave, saasom: Eggert Olafsens og
 Blarne Paulsens Reisebeskrivelser, og den
 første Fachanologie for Island; O Olavii
 oekonomiske Reise; hans Urtagarðsbók;
 hans Afhandling um Fiskeveidar og Meta til-
 buning 1771; hans Skrifter um Smolt-
 og Osta búnað, og um Litunargjörð;
 hans Fálnalist; Stiftamtmand D. Ste-
 phensens Undersögun i Reikningslist og
 Algebra; Hørsters Udtog af Bibelshistorien,
 hvoraf 1000 Exemplarer paa Islandsk bleve
 frie adbeelte; Blorn Halvorsens Atli og
 hans Graðnyttir; Enkelmand Magnús
 Kellisens Sau hárhjörðing og hans Lil-
 raunir med Söðtegunðir og Plöntur;
 Kjöfod um Jarðeyli; Þoroddís Pánkar
 um Afurðföru; Blarne Einarsens um
 Vatnsmilnur; Buchwaldb's Yfirsetu önn-
 na skoli paa Islandsk udgivet ved Provst
 Vigfus Jonsen, og Landshövits Jon
 Svendsens islandsk Oversættelse af Cap-
 torph eller Yfirsetu önnna fræði.

Ikke blot med Hensyn til Island, men
 og i Almindelighed Videnskaberne, have flere
 Island angaaende Skrivers Udgaver fundet
 mere eller mindre Understøttelse, saasom Pri-
 stign

stann rettur Þorláfs og Ketils 1775 1). Rector Mag. Haldan Einarsens Sciagraphia Histor. liter. Isl. 1777, for hvilken han et Aar efter blev beæret med tre Medailler i Guld, to fra Hans Majestæt Kongen og en fra Arveprinds Friedrich 2). Især bør her anføres det vigtigste Værk af alle, nemlig Biskop Dr. Finn Jonsens Historia Eccles. Islandiæ, 4 Bind i 4to, paa publice Betæstning udgiwet. I Hensigt til Robbene bleve Mohrs islandske Naturhistorie 1786, og M. Stephensens Skrive om den nye Vulkan. Udsprudning i Vester. Skaptæfells Syssel, udkommet 1785, ogsaa understøttede. Det øvrige meste vil nok findes S. 18.

Dette maa vel anses for meget; men, i Henseende til Islands Færd og uholdtge Udsættelse fra Udgang til alle videnskabelige Samlinger og fra al lærd Commers, dets Mangel paa brugbare Bogsamlinger, efter selv at være yderlig udryndret for dets ældre, endnu dog saa overhaands lidet afbenyttede, kostbareste videnskabelige Skatte, og dog fornemmeligst i Henseende til dets mange forvun-

lig

1) See Forberedelse til D. Olav til Nisse Side OLXX.

2) See Ibid.

lig gode Hoveder, er det dog beklageligen altsom-
 lidet, som Videnskabs Dyrkere i dette Land,
 endog med de bedste naturlige Anlæg og den
 største Lust af Verden, kunne der trostes, opmunt-
 res eller understøttes, end lige belønnes ved.
 I et Land, hvor Livets Ophold nu er blevet
 meest kostbart i hele Europa, og hvor Videns-
 skabs Dyrkere, efter at have gjennekjempet
 fattigdommens Besværligheder eller tilsat sit
 eget Patrimonium og fordybet sig i Gield til
 videnskabelig Dannelsen uden for sit Fædreland,
 kan troste sig ved, efter alting ueløst, at
 vende tilbage til Levebrød i Høland paa 30 til
 100 Alde, men ofte at affse de bedre, som
 andre, ret som af Gunst, for en kort Tid ansøge;
 der maa det næsten anses, som et sandt Un-
 der, hvormange dog, af en ikke større Folke-
 mængde endnu stedse, som før, hæderligen,
 udmærke sig paa Videnskabernes for dem næsten
 utilgængelige Bane, trods Digtarens ellers
 erkjendte Ariorar.

Non facile emergunt quorum virtuti-
 bus obstat

Res angusta domi.

§. 17.

Med alt dette have Sandets Børn dog
 ikke blot stræbt, som melde, efter Mueligheds
 at

at bekvæmtgjøre dem selv til Statens Tjeneste, men og ved Videnskaber at virke det best efter Omstændighederne muelige til Nytte for et, undertiden uafnemmeligt Fædreland, hvilket de dog ufrømligt og inderlig have elsket, da de for dette have skiftet endog videnskabelige Selskaber, skønde disse ugerne stenge viden under Kængens Herredømme. Det første af disse Selskaber, som jeg veed at anføre for dette Land maaestende at være oprettet, blev stiftet henved 1760, under Navn af det ufrømlige Selskab. Navnet selv giver tilkjendelse, at det arbejdede den Tid Skidt, og søgte ikke offentlig at bringe af mange tomme Navne, men i Stilhed at virke ved en udvalgt Samling af Mænd, som det selv valgte sig og indbød. Dets Hensigt og Bestemmelse var, vel at fremme videnskabelig Kultur overhoved, i Island, men især dets egen Historie og de nordiske Antiquiteters bedre Belysning.

Dets første Arbejde var Udgaven af Speculum regale eller Røngs Stuggsio, som Rector Mag. Hålf dan Einar sen besørgede med tilstøede danske og latinske Oversættelser. Vel havde Justitsraad Schønning længe forhen arbejdet til samme Viemed, og da ikke mindre Biskoppen Dr. Hans Finsen især, endog lange og malsommeligen, da

An.

Anmeldelsen om Mag. Einarsens forhen-
rende Udgave af denne Bog udkom i de offent-
lige Blade, men begge hine standse derpaa
strax og beviste den Edelmødighed ved deres
Arbejder endog betydeligen at bidrage til et
Værks Udgaves Fuldkommenhed, som det en-
delig blev Conferenceraad Jon Erichsen
forbeholdet at fuldende, ved tilføiede Rettelser
og Tillæg ¹⁾. Liden for Selskabets første
Stiftelse og dets egentlige Stifters Navn,
veed jeg ikke nøie at angive, ei heller dets en-
delige Oplosning, endskjøndt al Rimelighed
giver Anledning til at indskrænke dets Tilvæ-
relse til Aarene 1760-70, og til at formode
Mag. Haldan Einarsen at have været
dets egentlige Stifter, samt Synsfemand
Nieme Haldorsen (en gammel Rector i
Skalholt og en videnskabelig Mand) en af
dets vigtigste Medlemmer. I øvrigt veed
man ikke at dette Selskab har søgt andet-
eller mere udrettet til sit roesværdige Siemod.

Et andet og mærkværdigere Selskab
blev i Kjøbenhavn stiftet den 30 Aug. 1779,
under Navn af, det islandske Litteratursel-
skab og under Forsæde af Conferenceraad Jon
Erichsen.

¹⁾ Se hans Forberedelse til Specul. regale
1768. Side XXVII.

Erichsen, indtil hans Død den 29 Martii 1787, men siden af forrige Stiftamtmand Hr. E. A. Thodal. I forskjellige Greene af Literatur og Haandteringer udgav dette Selskab efterhaanden i alt 14 smaa Bind i 8vo af dets Skrivter, tildeels indeholdende Originaler og tildeels Oversættelser, som her da formeentes at kunne interessere eller gavne i Island, sædvanlig eet Bind hvert Aar indtil 1793, men fra 1796 eller nu i 12 Aar intet, hvorfor det billigen maa regnes at være for længst hensovet. Efter Erichsens Død blev etters for samme udvirket kongeligt Prædicat og samme bevilget den 22 Junii 1787.

Hvad der synes fornemmelig at have bidraget til dets saa hastige Undergang eller Afslagselse, er:

1) Dets egen underlige Plan og ubesigtelsesmæssige Bestyrelse, da alle Stedse skulde afgjøres her og bestyres af dets egne unge Gæmmer, de ældste deraf selv studerende og fattige Akademister, som hverken havde Tid eller Midler at anvende for samme; og de ældste af dem, da en paa Erfaring og det Locale grundet Kundskab, om hvad der var passende eller ikke passende for Landet, hvad oekonomisk gavnligt, iøretskætteligt, hvad meest fornuftigt at rette og forbedre.

Natur
ligvis

Igiglis er den endnu umodne Ungdom i de Aar, hvor Erfaring saa kort eller lidet har sunnet raadspørges, og i praktiske Materier en mindre fliske Reformatent af en Nations Forbomme og Mangler.

2) Erfarne og gamle Embedsmænd i Island, og overhoved Mænd, som ikke mindre end de unge, havde haderligen indvirket sig ved Videnskaber og i Almindelighed endnu mere ved praktisk Kundskab, fandt sig endog stode over, at deres Arbejder fulds var benyttet, omfattet og forlades af den yngre Afsky, unge og endnu uerfarnede Soner; samt endog af de indvandrede Gæster og de oftere af Kongen sendte Overførsler at vilde om Mangel paa et flersomt Maa for Island, samt undertiden at mangle Uerfarnede eller økonomiske Mænd, men dog i Almindelighed. 3. De små og store Høi- og Løbe, og endelig de Selskaber, og dette endog sine sagelose, ubeslutsomme Draggende, samt de Stykker, som ellers ikke betragtes som værdige Aftryk, eller Forbøger.

Selv indseae Selskabet allerede forlangt dette Ende, og foreslog derfor Medlemmernes i Island i Aaret 1788, at forflytte deres Forhandlinger og Bestyrelses egentlige Sæde til Island. Dette Indbudsse gik, understøttet

ven af næsten alle ordentlige Medlemmer, circulerede blandt dem, efter dets egen Foranstaltning paa samme Aars Alting og ellers omkring i Landet, og alle Borte fandtes, ogsaa der, eenstemmige derfor; men — at Kabale her, som oftere, har fundet Gehør ved den endelige Beslutning herom, sluttet billigen deraf, at Udførelsen af samme endnu ikke er ibetvælsat, skjøndt Plurima, ja alle næsten havde saaledes stemmet derfor, men derimod er Selskabet selv dog hendaanet i ra Aars Hvilsomhed. Dog — selv var jeg i flere Aar Medlem af og den Embedsmand til 1789 i dette Selskab, som efter Erichsens Død fik for samme ved Ansøgning udvirket det kongelige Prædicat, og i nogle Aar tilveiebragt ved mine Venner endel Afhandlinger for samme, som endnu stedse vilde kunne regnes for dets vigtigste, altsaa: de mortuis nil nisi bene.

Det tredje videnskabelige Selskab er det Kongelige islandske Landoplysningsselskab i Island. Det er, som Amtmand Thorsarensen allerede forlangt har, her kjendgjort¹⁾; egentlig stiftet af mig, som første Ophavsmand, og siden uden Betaling

hids

¹⁾ See Minnis-ord Tidendi i D. S. 322 og 323. eller Holanophili Bedr.

hibent bestyret. Men de allerførste, som tiltrådte samme, som Medlemmer og Medstiftere den 19 Julii 1794, vare: forrige Stiftsamtmand Olav Stephensen, som blev valgt til Præsæs, Biskop Dr. Hans Finsen, Amtmændene Stephen Thorarensen og Stephen Stephensen, Stiftsprovst M. Magnussen og daværende Eier af Bogtrykkeriet paa Leisaaegårde Biskop Gottskalksen. Det talte mange Medlemmer i de første Aar, endog over 1200, såsom Indskuddene vare lave, de ringeste endog paa en halv Rode, og Mængden såaledes fandt de deestage heri; men ved de siden påfølgende yderst haarde Aar, da almindelig Trang og Nød, efter at en stor Deel af Husbødrene blev tabt, og Gisseriernes Mislingelse gjorde Tilbebringelsen af det daglige Brød saa dyrt, og til Mængdens første Omfarg, tog Altidets Brindelig af ²⁾).

De ved dette Selskab paa Island udgivne mange og vigtige Bøger, saavel Originaler, som Oversættelser af udvalgte, til almindelig frugtbær Oplysning og Forbøttelse.

²⁾ I Bøger No. 7 til det Bind af samme Bog S. 475 findes en summarisk Extraciberegning fra Selskabet.

Udbrøddelse hos Menigheden passende Skrifter, af en Baggesen, Balle, Bastholm, Campe, Galletti, Gellert, Marmontel, Martinet, Pope, Rahbek, Sturm, Snorre Sturlesen. Suhm og flere berømte Mænd, opregnes tildeels i dets udgivne Minnisverd Tidendi 1 og 2 B., samt 3 B. 1 og 2 D. Disse Tidender fremstille fra Begyndelsen af 1795 i et sammenhængende historisk Udtoget Beretninger om de ved offentlige Blade og flere Journales kundgjorte erindringsværdigste Tilbegæftelser i og uden for Island, men især omstændeligt alt physico-historisk, samt oeconomico-politisk dette Land angaaende, med tilhørende mindre Afhandlinger og Afskrifter, - og, naar de fremdeles kunne fortsættess, vilde de levere en tilkommende Historie-skrifter for Island, ikke aldeles uvigtige Bidrag til et endnu fuldstændigere Eftermæle for det nittende Aarhundrede, - end jeg for det attende har kunnet opdage ¹⁾.

Hans

¹⁾ Disse Tidender ere begyndte 1795 ved mig og fortsatte i to temmelig stærke Bind, næsten til Udgangen af 1801; dog har min Broder Amtmand Stephensén forfattet dem for et Aar imellem 1798-99 i min Fraværelse. Fra

Hans Majestæt Kongen overdrog den 25 Sept. 1795 til dette Selskab Forlagsret-
tigheden til Dr. Biskop Balle's evangeliske
Lærebog paa Islandsk, som der blev indført
i Kirker og Skoler, og ved Rescript af 22de
Juli 1796 anthoniserede Selskabet til at væl-
ge, ordne og udgive en for vore Læder og Is-
land passende nye Psalmebog, samt, efter
Revision af Biskoppen maatte indføres i Kir-
kerne, ligesom Selskabet ene blev overladt
Forlaget af denne ¹⁾. Der overdrog Hr. Bi-
skop G. Widalin og mig, efter gjort Ind-
bydelse til de bedste Digtere, at levere nye
udsøgte Bidrag, og, efter Udvalg af de Høf-
neste i de nyeste danske Psalmebøger for at
oversættes paa Islandsk, heraf og af Landets
egne ældre og nyere store Forraad af Psalmers
Blandingsgods at udvalgte de bedste og meest
passende i en nye Samling. Saaledes ud-
kom den nye Psalmebog, trykt i Aaret
1801, og blev strax i adskillige Kirker indført,
men, ogsaa indgroede Fordomme og dog end-

1801 har jeg formaaet Studios. Finn Magnus-
sen, en velbegavet ung Mand, til at for-
fatte den.

¹⁾ See det angaaende Rescriptssamlingen hos F. S. G.
mann.

nu mere Avindshges Kabaler, bleve derved stærkt syffelsatte med at vække Ulyst til dennes Modtagelse; hvorom mere vil kunne sees S. 24.

Paa min i Maret 1800 indgivne allerunderdanigste Ansøgning behagede det Hans Kongelige Majestæt allernaadigst, at tilføje dette Selskab den 27 Junii 1800 sin allerhøieste Beskyttelse, samt tillade det at føre Navn af Kongeligt og bruge et samme bevilget eget Segl¹⁾; et Bogtrykker-Privilegium for alle dets endog følgende Bogtrykkere blev det forandret den 8 Nov. 1799, og ved Kongelig Resolution af 24de Decbrer 1800 Portofrihed for alle Breve til og fra samme, dets Formaal betreffende, med Posterne i Island.

Gode og oplyste Mænd agte og bedømme hjærtigen dette hidtil arbeidsomme Selskabs ufortrødne Bestræbelser at virke til almets Nytte, og saadanne Mænd ene kunne rigtigen bedømme samme; men da der ogsaa, desværre! gives fedske avindshge og lave Sjæle, som misfommeligten søge at nedsette ethvert endog det nyttigste Foretagende af samtidige Landsmænd, ikke mindst i dette Land, og blandt et mindre cultiveret Folk, maa man af-

varte

¹⁾ See Lovgældende for 1800, No. 27.

varte Mængdens paalideligt Dom, indtil disse Avindsyge, enten have udtømt sin Galde eller og selv rives fort af og i den ubarmhertige Lerke²⁾).

Ogsaa Læsefælskaber bleve med Aarhus-bredets Udgang oprettede i Jylland, det første paa Sønderlandet ved Stiftsprovst M. M. a. g. russens, dog blev dette Selskab først 1794 sat paa ordentlig Fod ved dets Vedtægter samt i Aar³⁾, og beindelig foretaget under den lærde Biskop Dr. Hans Janssens Forskab i to Aar, indtil hans Død i Aaret 1796, da dets afmaalte Cirkel indbefattede de fem Stiftelser: Guldbringe, Kjøse, Borgerfjords, Arnes- og Rangaaevallé. Efter hans Død blev jeg 1796 valgt til dets Forstander, men ved min Vortreise til København i Efteraaret 1799 og formedelft davyærende Svagbed, fandt jeg mig anlediget til at søge Entledigelse fra dets

²⁾ Kædger synger ellers, meget rigtigt:

Det Sandheds gamle Skjebne er,

At den først lækkes af enhver.

Den længe qvælt af Dumbhed bliver,

Som ædelig Hjælp af Stolthed faaer.

Det Sandhed dog tilslut, som Fællen gaaer,

Jo mere man rumler den, jo mere skien den giver.

³⁾ Trykte i Kongl. isl. Lit. Selsk. Skrifter 14 B.

dets Forstanderskab; men derefter, indtil Aars-
hundredets Udgang, saanedes dette næsten als-
delss, og nu er Selskabet for det meste op-
hørt igjen, skjøndt en Beholdning af dets
nogle Bøger vel endnu kan forefindes i Gulds-
bringe-Syssel, hvor et nyt mindre, meest
for Reikevig og de danske Folk sammesteds,
iden blev oprettet. Moerskabslæsning udgjør
dog nok den større Andeel i dette. Vanske-
ligheden med Bøgernes sikkre Forvaring ved
Omgangen imellem Medlemmerne, og med dem-
nes uopholdte og ordentlige Befordring, voldte
især hiints altfor hastige Undergang.

Ammemand Thorarensen stiftede, hen-
ved 1792, et lignende Læseselskab for Hu-
nevands, Slages og Østjords Sysseler¹⁾, og blev derpaa dets Forstander. Des-
lige mindre og senere Forsøg i enkelte andre
Sysseler, høre ikke til Tidrummet.

§. 18.

Den nordiske gamle Litteratur fandt
i dette vigtige Befordrere og Dyrkere, dog
med Jælands store Tab af denne; thi da en
Landkommission, bestaaende af Assessor Arne
Maga-

¹⁾ Dets Vedtægter sees ligesledes trykte ibid. i

Magnæus og Saugmand Poul Bidalin blev anordnet til Jordegodsernes Skyldsetning og i den Anledning gjorde Omreiser overalt i Landet fra 1702 til 1712, lod dem sig være ikke mindre anliggende, at udfynde Island for dets dyrebareste Documenter og Haandskrivtet af Antiquiteter, Historier og andre Stykker af videnskabeligt Værd, paa Pergament og Papiir. For Island blev den største Deel heraf for evigt tabt, og snart meget tilføjede herved for Videnskaberne, da den vigtigste Samling heraf gik derpaa op i Røg ved Kjøbenhavns Ildbrand 1728¹⁾, og det, allers megest, øvrige hidtil er kun saarsparsonst afbøynket.

Hvad denne store Ildbrand dog levede af deslige Antiquiteter og Historier, legerede Professor Arne Magnæus til Kjøbenhavns Universitet, og desuden 10000 Rdlr, for ved Kenterne af denne Kapital at understøtte fattige Studerende, som maatte lægge sig efter de nordiske Oldsager og arbejde paa deres paalidelige Udgave, samt til at afholde dennes Omkostninger. Selskabet døde han i Kjøbenhavn 1730; men Grundarsen for denne hans Stiftelse

¹⁾ See Dr. J. Johann. Hist. Eccles. Isl. Tom. III. pag. 575-76.

teffe bragtes først ifland 30 Aar efter. Dog
saa man Stiftelsen at virke faare libet Gavn
indtil 1772, paa det nær, at den understøt-
tede vor lærde endnu levende Antiquar Jon
Dansen (fra Sveynøe i Island) til at lyste
ne udgive hans mærkværdige Skrifter: de
Baptismo 1770 og de Cognitione spiri-
tuali 1771. Dette bevægede og Hans Maje-
stat til i Aaret 1772 at anordne en bestandig
Commission af lærde Mand i Kjøbenhavn,
for med Kraft og Iver at fremffynde de nors-
diske Oldsagers Udgave, efter Stifterens Hen-
sigst. De lærde Mand, Biskop Dr. Hans
Fin sen og efter ham nuværende Geheim-
Archivarius Justitsraad Grim John sen
Thorkelin bleve dens Secretairer. Ad-
skillige Studerende erholdt nu af Stiftelsen
Hjelp til Oversættelser og Forklaringer paa La-
tin af disse Oldsager, og i Førfølgningen gik
Arbeidet temmelig vel fra Haanden, da Kristi-
ni Saga, Gunnlaugs Ormskunga Sa-
ga, Hungurbala, Biskop Pål's og Þor-
valds Vidforla Saga udkom til 1788, i
hvilket Aar Kongen og skienkede Stiftelsen
1000 Rdlr, som Hjelp til Trykke-Omkostnin-
gerne. Siden udkom en Part af Samundar
Edda, men Grettla eller Grettirs Saga,
har endnu ikke forladt Pressen, skjøndt den
alle

allerede for 27 Aar siden anmeldtes, som næsten færdig¹⁾). Fra den Tid veed jeg intet at være kommet fra denne Kommission, som en af vore fortjenstfulde Lærde forlængst har anmærket, at snart maa anses som gangen til Hvile paa sine Daurbar²⁾).

Bidenfærbarnes store og ædle Befordrer, den udsødelige Kammerherre Suhm, beniste sin magesløs liberale Godbødighed ved i mange Aar kraftigen at understøtte ogsaa adskillige af Islands studerende Sønner, fornemmelig til de nordiske Oldsagers Fremme, ved af Mærket at fremdrage endeel af deres forborgne Skatte i de gamle og for det meste ubekjendte islandiske Haandskrivter, og ved med eget betydeligt Arbeide og Omkostninger efterhaanden at udgive dem paa Tryk. Hertil regner jeg Landnåma- og Orkneyinga-Saga, Nífnbrigla, Eyrbyggja, Vígslúms- og Herbarar-Saga, samt Níðla³⁾), som dog endnu ikke er ganske færdig, eller videre, end som for omtrent 20 Aar siden,

lige

¹⁾ See herom Forbered. til Olavii Næste Side CLXV VIII.

²⁾ See Scandinav. Museum for 1802, 3. Hefte S. 51 & 53.

³⁾ Den islandiske Text af denne udgav Olavius i Kjøbenhavn allerede 1772.

ligesom Egil Skallagrímssens Saga 1). Den saare vigtige endog i hans Tid længe beskaffede og bearbejdede harmoniske Samling af de islandske Annaler, som dog endnu ikke er færdig, er dog iblandt meget ander, mig rimeligviis endnu ubekendt i denne Materie, som hædrer denne høistfjeldne Mands store Fortjenester af Videnskaberne 2).

Med endnu større, ja, kongelig Pragt, foretog Hans Kongelige Højhed, den afdøde Arveprinds Frederich sig paa Islandsk, Dansk og Latin at udgive en Samling af de bedste og største islandske Haandskrifter, Norges Historie angaaende, saasom Snorre Sturlesens Heimskringla, Eberis saga, Kong Haagen Haagensens, forfatter ved Stur.

1) Denne er dog trykt i Havn hos tilkigernes Armons Saga 1782. Man har og en, nu meget rar, paraphraserende Oversættelse af Egil Skallagrímssens Saga paa Dansk, under Titel: "En Historie om Egil Skallagrímssen, udsat af Islandsk paa Latin, og af Latin paa Dansk, og nu forbedret med nogle Vers og Riim af T. M. Trykt i dette Aar." (aar 1738).

2) En Forbered. til Olavi Risse S. CLXIX til LXX.

Sturla Þorðarson og Rnyllinga, eller
 Danmarks Kongers Historie i Middelalderen,
 som dog før havde trykt med *Arna Magnæi*
 latinske Version. Vel ere kun tre Tømer af
 den første, eller *Heimskringla*, endnu udfomne
 og den fjerde skal have næsten færdig: vel
 er Fortsættelsen af Barket efter Planen, om
 siden Arveprindsens Død, og ved de derpaa
 arbeidende Mænds iktagende høie Alder, maas-
 ske mere at ønske end haabe i vor Tid for det
 svrige, men; hvad vi allerede have erhholdet,
 hædret dog ikke blot den kongelige Udgi-
 men og ikke mindre dem, som have confereret
 den islandske Text med de bedste Codices og
 derpaa oversat samme i det danske og latinske
 Sprog, et Arbeide, som længe vil blive et
 Hæderaminde for afgangne Justitsraad G. H.
 Schiønning, som allerede i sin Tid ful-
 dændet de første to Tømer af Barket
Heimskringla, ligesom den siden udfom-
 ne tredje og den næsten færdige fjerde Deel af
 samme er, og vil upaatvivtlig blive, for vore
 saa forjente Lædes, Justitsraad G. H.
 Thorslacii og de emeldte Jon Olavsens
 i den lærde Verden saare fordeelagtigen be-
 kjendte Navne. Den sidste har dog ikke min-
 dre ved sit lærde Priisffrivt: om Norden s
 gamle Digtekunst 1786, kronet med 100
 Rdlrs

Kdres Præmie-Belønning af det kongelige danske Videnskabers Selskab, erhvervet sig den lærde, lange Udødelighed, ligesom Børres Heimskringla's Udgave, Forfatteren Snorre Sturlesen, om endog de ham ved Jagersprets blandt de forstenteste Mand af høibemælte Arveprins Frederik med kongelig Pragt i Marmoret spreiste Greminder engang skulle friste Tidens Uretfærdighed og aldeles sunde hen.

I Aaret 1760 udgav Biskop Dr. Hans Finsen Kristinnrétt hiin gamla og noget efter Afhugasembir eller Anmærkninger til samme; de islandske ældste Annaler med latinsk Version og mere herhenhørende ¹⁾. Børns fra Starðbaae Annaler udkom i Grappoe 1774 og 1775 i to Tomer 4to; men 1775 udgav Justitsraad Thorstein den S. 153 ommeldte Kristinnrétt Þorláfs og Ketils; i Aaret 1777 den nye eller Biskop Arnes Kristinnrétt, som dog før havde trykt med Arnæ Magnæi latinske Version ²⁾,
og

¹⁾ I Langebek's Scriptores rerum Danic. T. II. i hvilket Værk mange Anmærkninger til Necrologium Islando-Norvegicum vetus, ibid. pag. 503-19 og ere af ham.

²⁾ Ved Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Diplom.

og endnu samme Aar Kongs erlød og Riksfishtiorn i Norge; 1779 og 1780 Baskprædnis mål og Blyfløda, foruden andet herhen hørende.¹⁾

Tre videnskabeligt Værk have dog Islandes Sønner i det attende Aarhundrede, som egen Original, bragt for Lyset af et saa rigt litteraire Værd og udbredt Berdom, ogsaa med Hensyn til de nordiske Oldsager, som Biskop Dr. Finn Johnsans Historia Eccles. Island. (see S. 153), da det tillige indbefatter saa meget af andre Historiens Grene. Men — den første Plads efter dette formener jeg ustrødig at tilkomme Rector Mag. Haldan Einarsens Sciagraphia Histor. Liter. island. udkommen 1777 (see S. 153), der saa endelig røber en Forfatter af megen Bæring og Erudition. Hans med Tid uarbejdede fjerde Udgave af Kongs Flugtsiø 1768 (see S. 155) paa Riksmænd Søren Mørss Befølgning²⁾ og for en stor Deel hans endnu

utenf.

2) Saaſem: Statuta provincialia 1778. og i. A. Analecta ad historiam et jus publ. Norv.; Index Geographiae veterum; Diplomatarium Arna-Magnæanum.

3) I Aaret 1766 holdt den lærde Biskop Doctor Hans Finſen en latinsk Dissertation om

utrykte *Ættsögur Presta i Hólastipti* eller *Geistlige Biographier* for *Holum Stift*, foruden hans adskillige mindre litteraire Arbejder, maa billigen give denne opbyggelige *Mands Minde* en ophøiet Rang blandt *Islands Lærde*.

Men — for her at forfølge videre de islandfke *Udsagers* og *Historiers* *Udgaver* i det attende Aarhundrede, maa jeg og anmærke: at en nye *Udgave* af *Ara Frodes Schedæ* udkom i *Orford* 1716 og en anden i *Kjøbenhavn* 1733 med *Buffsæi* latinfke *Version*; denna *udgav* og 1732 en danff *Oversættelse* af *Grønlands Saga*. I Aaret 1756 lod *Saugmand Vigen Marcussen* trykke 24 islandfke *Historier* (*Sögur*), foruden den førstte *Robinson* paa *Islandf* og en *Fortælling* om *Engellanderen Berthold*. De islandfke 14 vare: om *Almund Tréfof* og *Grettir stærka*; *Bárd Snæfellsás*; *Bannamanna Saga*; om *Vest Bárðarson*,
Há.

Denne *Sag*, som findes trykt foran samme, hvort han anfører adskillige Grunde for den Formodning, at den er forfattet kort før eller henved 1160 af *Eindrida Unge*, den Fornemste ved den næste *Konges Haagen Herk* breids Hof.

Hávorb hallta eller Jðfirðinga Saga; Jökul Búason; Þórhall Aulkofta; Þórd Hædu; Þórgrím Þrúða, Viglund Bæna og Péturíði, alle i 4to; men Rjalnesinga Saga, Króka-Neft, Hordb og Hólmverja, Gísli Súrðsonar og Vigaglúms i 8vo ¹⁾. Af Sæmunds Edda udgav Sandvig en dansk Oversættelse i 2 Hefter, Kbhvn 1783 og 1785.

Til en Thormod Torfæi, en Arne Magnai, en Jon Erichsens, en Paul Vidalins, for det meste hos Worm ansejede store Fortjenester af de nordiske Oldsager, komme endnu de berømte danske Mænds en Grams, Langebøls, Schiønnings, Lurdorffs, men dog langt over alle, den udsædeltige, store Mands, Peter Frid. Suhms.

Her har jeg ikke forbigaaet at anmelde to udfomne smaa Stykker i dette Sag, som vi have at takke idende vore meget fortjente Lærde,

¹⁾ Udtog af Grettis Saga Cap. 34-37, og Thórgrím Þrúðes, samt Viglund Bænaes 11. Saga med kommenterende Anmerkninger, her med nu af Kaptein Abrahamsen i Kabinets Museum for 1800. Side 37-67 i 1ste B. og 2det B. C. i 11.

de, nemlig Udgaven af en Oversættelse af et Fragment af Haild, en halstrak romantisk Fortælling i det gamle skandinaviske Sprog ved Kaptein Abrahamson i Scandinaviske Literatur. Geistl. Skrifter for 1805, 1 B. S. 263-334, og — Udsigt over Nordens ældste Poesi og dens Literatur, et Program ved Forelæsningsens Begyndelse over Danmarks ældre poetiske Literatur, ved Prof. H. R. Norup, Kjøb. 1798. 800, og se indtæller ibid. for 1798, 2 B. S. 510-11.

Endog Fremmede, især de Svenske, togde de nordiske Oldsager høit. I Upsala nævner Kampedatter indlem 1737 adskillige af de islandiske Haandskrifter, saasom Alþinginn Norðrægs Runga, Saga af Þorlfi Þræfa, Alfi Rungi, Hrómundr Greipsson, Hálfdáni Þronufóstra, Magnari Þórðbróðr, Þorna-Þésti, Þolsungum, Friðþjóffrakna, Samsoni sagra; videre af Áni Þogsvelgir, Hálfdáni Rungi, Eyfsteinsson, Þaurli Þræfa, Þorsteini Þærmagna o. fl. Desuden ere ved Þeringssölderne udgivne adskillige i Aarhundreder, saasom Hjalmar's Saga, Viarmaland's Runga 1710, med svensk og latin'sk Urtolkning; Bilfina og Þissunga Saga 1715 (den forste er Historien om Kong Wilrich af Bern);

Saga

Sögubrot af -noðrum forn -kǫngum í
Dana- og Svía-veldi, Stockh. 1719, deri
om Bráavalla Slaget, Islandsk og Svensk,
Hjalmar's og Olvers Saga 1720 ibid.
Ásmundar Kappabana S. med latinsk og
svensk Version ibid. 1722, og Brockmann
udgav Ingvars Blotforla Sögu ibid.
1762¹⁾).

Snorres Edda udgav Goranson paa
Svensk og Latin 1746 og 1759; Walsby,
Hávamál og Vafþrúðnismál med svensk
Forlaring. Mallet udgav Snorres Edda
paa Fransk 1756, og atter i forbedret Udgave
1787; efter den første udkom en nydd Over-
sættelse til Grefswalde i 4to. 1763, samt en
engelsk i Northern Antiquaries 1770 i London.
Af Samund's Edda udkom en indsk. Over-
sættelse fra Schimmelmann 1777 i 4to i
Götting²⁾, inden overmande flet.

1) See Fortællt til denne Udgave S. II, samt
Scipgraphia Histor. Liter. Isl. Sac. III, 16. 4.
og Professor Weyerup's Chronologie i Ger-
ters Weagur, II Band. Leipz. 1792.
S. 366. 69.

2) En i Leipz. anmeldt Udgave af denne nyd sam-
me 1788, anseer Prof. Weyerup l. c. S. 379
inter have at betyde.

Et mærkværdigt Stykke skal endog være
 udgivet paa Engelsk, nemlig Egil Skallagrims-
 sons Hofsudlausn i Five Pieces of Runic
 poetry, translated from the Islandic lan-
 guage. Lond. 1763, og følgende af bave-
 rende engelske Gesandtskabspræst Hr. Ja-
 mes Johnstone: Anecdotes of *Olaf*
the Black; og xviii Eulogies of *Haco*,
 King of Norway by *Snorri Sturleson* 1780.
 The Norwegian Account of *Hako's* Ex-
 pedition against Scotland 1263, in the ori-
 ginal islandic, with a engl. version 1782.
Lodbrøkar Quida isl. angl. et lat. ibid. eod.
 A Fragment of ancient History, islandsk
 og engl. 1783 ²). En engelsk Herre *Georg*
Damster skal endog have oversat *Vigdoda*.

Her undlader jeg dog ganske at anmel-
 de det meget af islandskke Oldsager, som de
 Svenske for det her omhandlede Tidrum
 have udgivet, efter at deres Collegium An-
 tiquitatum, under hvilket adskillige lærde
 svenske siden arbejdede, blev stiftet 1666-67,
 saavel som de andre trykte herhenhørende
 Skrifter.

2) Se Prof. *Norup* l. c. S. 267, 72, og i
 øvrige maa jeg henrøse Læseren til hans mærk-
 værdige ovenanfættede Program, som opregner
 adskillige flere herhenhørende Skrifter.

Erster ¹⁾, ja endog de smaa blandt disse af vore egne, saasom en Jon Erichsen ²⁾, Eggert Olafsen ³⁾, Thorsten Nicolsen ⁴⁾, Justitsraad St. Th. Thorlacius ⁵⁾ og flere andre, som her vilde falske for videløstigt alle omstændeligen at anføre. Hvad man af Paul Vidalin haver trykt, laaer vel

1) See Sibbern Idea Hist. liter Isl. i Dreiermonum. Schöjers Isländische Literatur und Geschichte 1774. Joh. Stechau de isl. histor. monum. Island. Lund 1763. Böckes og Prof. Gräters Bragar 1. 2 B. Leipz. 1791/92 og Prof. Nörups forberedte Udsat.

2) De peregrinat. Islandor. et Philippis. Lipsie 1755; de nominibus et cognom. Septentrional. 1753. Specim. de expos. infant.; de somnia et geniis. Jon Lortsens Encomast paa Islandst og Danst udtommen 1787.

3) Disp. a. de ortu et progressu superst. circa ign. Isl. subterr. 1751, samt boga utroste Tilrauna og Enkili Landastjunnar; Rettritaðst og Drublaups Eidaðst Islendinga. Enarration. hist. de natura et constit. Isl. 1749. P. 1.

4) De comensatu veterum Islandorum 1759-60. Dissertation. a.

5) Antiquitat. boreal. Observat. miscellan. Spec. VI. 1779-1799.

vet og lad i dette Studium, men hører dog egentligst til det Juridiske og anmeldes under denne Artikel, endskiøndt haandskrevne og endnu utrykte Arbejder i Oldsagernes Sag haves flere, blandt andre af Eggert Olavsen, Stiftsprovst Jon Haldorsen, Præst Eijolf Jonsen til Wollum og Provst Vigfus Jonsen.

Vistigen maa Island i øvrigt være stift af den Art, at være det eneste Land i Europa, som fra Aaret 874, da det først blev beboet, indtil denne Dag, har kunnet bevare sit eget Sprog, Moderssproget for hele Scandinavien, om ikke flere Lande ¹⁾ virkelig

M a

ikke

1) Laugmand Paul Bidault i sin Commentaire over Jonsbogens Udtryk: dansk Tunga, har søgt at vise, at det islandiske Sprog ikke blot har været Scandinaviens almindelige, men og Ortenernes, Hælands, Grønlands, Færøes og Islands; han viser, at Islanderne omhyvde det endnu reent og uforøret tilbage, da fornævnte Nationers Sprog var saaledes forøret, at de selv ikke mere forstode deres eget gamle. I øvrigt melder han: at Angelsæter forud indførte det i England og at Eobardus Gæmner videre udbredte det der og gjorde det flidende paa nyt; men fra 1066,

ikke blot temmelig reent og uforfalsket i den
cultiverede Klasse Tale og Skrifter, men
endog efter Videnskabernes Fremffridt med Ti-
derne tillige, forholdsmæssig uddyrket til de
nærværendes Lær. Selv Fremmede have
med høi Forundring forlængst anmærket Lette,
som en modsat Erfaring den almindelige, om
de fleste øvrige europæiske Sprog, da det
Franske og Tydske, for Ex. skal være saaledes
forandret, efter hvad opbevarede Skrifter i
begge fra Begyndelsen af det niende Aarhun-
drede kunne oplyse, at de Tiders Sprog er
nu blevet forstaaeligt ikkun for de, med Dids-
ger bekjendte sande Lærde ¹⁾. Vel nægtes
ingen

da Wilhelm Bastard erobrede England,
leede det der sin Undergang i Mæde. See
Udtrøg herom i Isl. Literat. Selsk. Skr. 2 B.
S. 127-128. Biskop Dr. Finnur Jonson
udkræfter dets Brug til en Del af Tydskland
indtil Carl den Stores Tid. See hans
Hist. Eccles. Isl. Tom. IV, pag. 369, og se
for hermed Anmærkning. til Gunnlaugs
Ormskruggu Saga, udkommen 1775, Pag.
230 K. Mærkeligt Ord og Udtryk i det
Engelske ere endaa aldeles overensstemmende
med de Islandiske.

¹⁾ See blandt andre den fremste Erkebiskop Ugo v.
Trois Brev rørende en Brev til Island

ingenlunde, at i daglig Tale og Høstværks-
Arbejder ofte kan indblandes et fremmed Ud-
tryk eller Talemaade hos nogle, især de Ry-
sterne og Handelsstæderne nærmeste Folk, men
Mængden i Oplandet og overhovedt Mænd af
Kultur ere dog stedse istand til at frembyde et
reent og fælsktrykt islandsk Sprog. Det maa
ellers naturligen flyde af Videnskaberne for-
skjellige Grene, ja, Næringernes bedre og
mangehaande Uddannelse, Uppodelse og Mang-
foldiggjørelse i de senere Tider fremfor i de
ældre, at Beskrivelser og Skrifter i hine nu
maa beriges med passende, endstjondt nydan-
nede Benævnelser, analogisk og etymologisk
overensstemmende med Sprogets Natur;
men — saaledes blive disse kun en sand Bin-
ding for Sproget, som derved bliver sat i
Stand til, uden Laan fra Fremmede, at ud-
trykke, beskrive og forklare alt ligesaa skønt,
som.

1772 (med den berømte Joseph Banks).
S. 177-79, hvor han anser det Sprog, han
hørte i Island, at være endnu ligesaa reent
og det samme, som blev talt i Østerrig, Dan-
mark og Norge i det niende A-hundrede, men
anfører herimod Carl den Stores Samers
aflegte Ved og Balleus til dem paa Frank og
Lyds Her 806, til Balleus for disse Sprogs
ulige store Forandringer.

som naturligen med sig selv passende. Høst vilde man ellers, ved blot at indskrænke sig til de gamle Sagns Fattigdom paa Ord, for vore Tiders philosophiske, dybtske, (hvortil jeg henfører saavel Naturvidenskaberne, som de medicinske), samt for Handelens Videnskaber med de under samme hørende mange for aldeles afjendte Productioner, og saaledes i ethvert Fag, ligesaa i Beskrivelse af borgerlige Indretninger og Krigene selv, som nu føres paa en aldeles forskjellig Maade, — kunne videre udstyffe sig, og blive forstaaelig, uden Gatten. Hvor betydelig en Uddannelse har ikke det danske Sprog i de senere Tider modtaget? Men skal da det Sprog vi nu læse i en Schæters, Guldbergs, Bæstholms, J. Badens, Mallings, Rahbets, Pears, Baggesens, Nyerups og mange af Danmarks første Videnskabsmands nyere Skrifter anses forældet, fordi det ikke falder i den Arild Hvijsfeldtske Periodes Smag? Dog — enkelte sætte Hæder, især blandt dem, som elske ickun Oldsager, finde ikke Smag i noget andet end Archaismer, og søge, maaſkee for deres egen Vigtigheds Skyld, at sætte Verden den Brille paa Næsen, hvorigjennem den suckende skal troe sig at aind et Sprogs Forsald, som netop fremstrider i Uddyd.

beretning, som andre levende Sprog. Man har endog en islandsk ironisk Sang perom af den ellers saare fortjente Digter Eggert Dlafsen ¹⁾; men — Horatii: pictoribus atque poetis quidlibet audendi — har han veri som Digter troelig fulgt, thi jeg formener, at selv Snorre Sturlesen uden Glæde kunde i vore Tider vedkjende sig, et Exempel, et Sprog, som findes i de afdøde Biskopper Jon Vidals og Dr. Hans Husfens Skrifter i lige Maatier, for at jeg ikke skal ærgre hine med at anføre deres Sammenlevende, hvis Sprog dog stedse vil blive bedt fordsieligt og mere sjænt, end en absurd Sammenpaktning, endog i Prosa af evige Figurer og selvdannede uforstaaelige Archaismer, som nogle have frembudt, igiennem hvis Mærke, det som de ældste og mørkeste Sanges, de selv, endog ledsagede af Rabeners evige Røsten og de Text, knap vidste at finde nogen Udvei, hvis ikke Conjecturers Dramatismer moatte saa ofte blive Tilflugten. Man har

-) See hans *Quædium Gætt og danda Jælandskunnar*, forfattet circa 757, hvortil han synes at have laant Ideen af *Funccius's* da nylig udkomne Skrivt, næsten med samme Titel: *De inertis ac decrepita senectute lingvæ latinæ*. Lemgov. 1750.

har endog erhøldet en næsten uforstaaelig islandsk Lærebog for Ungdommen i Arithmetik, udgivet 1780 ¹⁾), i et med de sælsommeste Archaismen og selvskelede unaturlige mørke Figurer heel igjennem opfyldt latterligt Sprog, hvis Måge Aldtiden neppe vil kunne opvise, og man har nye Sange, mod hvilkes Mørke den Samundinske Eddas Sange blive lutter Lys ²⁾). Naeligen indse saadanne Digtere, at i et saa uigjennemtrængeligt Mørke, gaar selv de tanke- og smagløseste Monsens aldeles skudfrie; thi omfatter man nogle af deslige Stykker i forstaaelig Prosa, og søger en Digter værdige Tanker og Indfald, hvor indseelig bliver man da ikke oftrængt af tomme Flaaheder? Er man her end bemyndet med en diogenesisk Engte, bliver man dog ikke lettelig Digteren væk med det ingenium og den mens diviniore atque os magna sonaturum, som Horatius kræver hos samme, men sander oftere danske Tilfæls

¹⁾ Af O. Olavius under Titel: Begleidskaft til Talræknisbøger.

²⁾ Hermaa maa bare nok at anføre til Exempel Islands, Bala i isl. Lit. Selsk. Skrifter 18.

sluvers Klage over disse første Egenstabsers
 Lærn ¹⁾).

§. 19.

For Naturvidenskabernes aabnede flere
 til disse Lærn foretagne Retter til og Undersø-
 gelsler i Island mere glade Udsigter i Tids-
 rummet. Da Langmand Eggert Olafsen
 og Landphysikus B. Paulsen bleve i Aaret
 1750 opsendte til Island af daværende Kongl.
 Bibliothekarius og Historiograph, siden Stats-
 raad Melmann, for at indsamle gamle
 Haandskrifter, hvortil man og foregav, at
 det Nøgnænske Legat havde givet Understøt-
 telse, blev dem og paalagt at indsamle mærk-
 værdige Naturalier især henhørende til Værtes-
 og Mineralriget ²⁾, til hvilket de endog mode-
 toge

¹⁾ For 1793, S. 344:

Saa mangen en Taabe sit Navnet af Stor,

Der præled med tomme velslignende Ord.

Saa mangen en Digter sit udmærket Sang,

Skøndt saa eller ingen forstod, hvad han sang.

²⁾ Effisaga B. Pálssonar, udkommet i Island
 1800, anfører S. 38. 39 Dr. Hauber, som
 Formand for den Expedition, og nævner ham
 Redse, som Bibliothekar, hvortil ingen Grund
 findes. Eggert Olafsens 1784 trofste
 Effi S. 6 medder iltus, at den første Rejse

toget Kongelig Befaling af 23de April 1751. De reiste altsaa atter derop i Aaret 1752 og fortsatte deres pphysik. oekonomiske Reise over hele Island til 1757. Det Kongelige danske Videnskabers Selskab bestyrede ellers denne Sendelse og besorgede Udgaven af deres mærkværdige Reise, hvis første Udkast, forfattet af Eggert Olafsen, modtog en heel Forhandling og Forbedring, især saavidt Stilen angik, samt i flere Henseender efter Fortalens Ordmelbende, ved daværende Professorer Jon Erichsen og Gertb. Schiønning ¹⁾).

Allerede forhen 1749 havde E. Olafsen beskrevet Islands Udseende og Forfærning i de ældre Tider, skjændt man meget maa beklage ikke at have erholdet dette smukke Skrivs sidste Deel trykt ²⁾, og i det samme Aar udgav

et forslag af dem til egen videre Belærelse i Naturvidenskaberne, hvorfor blaa Efterretning maa henføres blandt flere mindre paalidelige i denne Biographie.

¹⁾ Se Eggert Olafsen og Nierno Paulsens Reise igjennem Island. Copen. 1772.

²⁾ Se de S. 105 her anførte Enarrationes hist. de natura et constit. Isl. 1749. P. 1. samt hans Disputat. de ortu et progressu superstitionis circa Ignem Isl. subterran. 1751.

gav D. Paulsen en samlet Afhandling om nogle

I Anledning af disse Christens Anmeldelse kan jeg under denne Artikel ikke holde mig fra her at udskrive en mærkelig Beretning af hans og Paulsens Reise S. 740, overladende til Læseren Bedømmelsen af de omhandlede Tilfælde, hvis sande Grund jeg aldrig kan bestemme, at jeg ikke kan indse:

Et præstetigt forgiftigt Puffen, som en sort Olje, i Stille af en Værnerod, havde i næstefølge 100 Aar læst sig til Syge paa Siglesfjords Skarv, en bei Bjeldvel imellem Fjorden og Siglesfjord (imellem Skagefjords og Nessfjords Eysler), hvor det i en smal Sti, Nat og Dag, stød sig ned paa de Rejsende, dog, skødt de vare mange baade for og bag, istan paa een ad Gangen, da den samme bøde i et Dieblis. Dog reiste Folk alligevel ofte herover, uden at komme til Skade. Henved 1730 tog dette Onde meget til, og man holdt det almindelig for den onds Rands Virkning. Cristenrosten Hr. T. Skaptesen fik da af Bisoppen (Magister Stein Jonsen) Befaling at holde Den og Gudstjeneste paa Stedet. Et Alter af Stene blev opbygget og Gudstjenesten holdt i mange Menneffers Hæder. Dette skee henved 1735, og fra den Tid er ingen kommen der

nogle islandske Gøerplanter ¹⁾. Om de islandske Fiskjerger (Krev Rector Thord Thor-
kelsen Vidalin vel allerede 1695 ²⁾), men
først udkom det nu oversat paa Tydsk ved
Paul Starnesen Vidalin i hollænds-
gisch. Magazin 12. B. En Ubeskjendt Ital-
ellers tidlig i det attende Aarhundrede, nem-
lig for 1717 have bereist Island og forfattet
en ikke umærkelig physiske Beskrivelse over
samme ³⁾. Jordbranden ved Myvatid
1724-25, 1727-28 bestred Præsten Dr.
Jon Samundsen til Reykjavik og Sku-
tustad; for de to første Aar udkom den eryt
paa Dønsk 1726 ⁴⁾. Niels Horteboom
kom

til Skade." Beretningens Rigtighed er i Lan-
det almindelig erkjendt.

1) Observat. circa plantar. quarundam maris Islan-
dici et speciatim Algæ saccharifera, originem
etc. 1749.

2) De montibus chrySTALLINIS Isländiz.

3) See Baron von Eggers Beschreibung (anført
i Noter S. 6.) S. 63-64, Note i, hvor den-
ne Beskrivelse berettes at være forfattet 1717,
dedicert til Præst Leif Paulsen til Eyd
ved Skutulsfjord og undertegnet med L. L.

4) Relation om det udi Island brandende Fjeld
Kæbla.

Kom op til Island 1749, forblev der to Aar, og udgav 1752 de C. 4 og 5 ommeldte Efversretninger. En Beretning fra E. Davsen og W. Paulsen om Nordfjælvet og Ildsprudningen af Røtflugt 1755 oversatte Conferenceraad Jon Erichsen paa Dansk og lod den trykke ¹⁾). Ensselman Haldor Jacobsen skrev om ildsprudende Bjerge 1757 ²⁾), og i samme Aar udgav Ensselman Jon Snorresen sit lærde Skrift om Islandernes Agerdyrkning ³⁾). Aar 1764 blev den danske Botaniker J. Berh. König opsendt til Island, hvor han forblev til Efteraaret 1765 for at undersøge og optegne de samfundets vorende Planter, hvorover Conferenceraad D. J. Müller siden udgav en Fortegnelse ⁴⁾); men Königs Register over dem udkom bag ved E. Davsens og Paulsens Reise

¹⁾ I Kjøbenhavns Videnskabs Acad. Skrifters 7de B. No. 6.

²⁾ Guldrandig Efterretning om de i Island tilstedeværende Bjerge. Kbh. 1757.

³⁾ Tractat. Histon. physie. de Agricultura Islandorum.

⁴⁾ Enumeratio Stirpium in Islandia sponte crescentium i Norv. Act. Nat. Curiosit. Tom. IV. (Se og Berns Lexicon).

Kæse under Titel: *Flora Islandica*.
Hellas's sidste Udsprængning 1766 beskrevet
Bisshop Dr. Hans Rinsen samme Aar ¹⁾

Den ved videnskabelige Fortjenester og
Ædelmodighed til lige Grad saa fortærligen
og vidt i Verden udmærkede Mennesken,
Hr Baronet Joseph Banks, Medlem i
den engelske Konges Rådsraad og Præsident
for Videnskabernes Selskab i London, som
paa Naturhistoriens Vegne gjorde flere bety-
nigtige Rejser saa vidt om Jordsteden, som og
til Island 1772, og med ham Dr. Soltau
der, samt daværende Doctor, Aden Erlehrs
Kap Uno von Erck; de besøgte Hella,
Geyser og flere Egne i nogle Uger, og Hr
Banks især efterlod sig paa denne Rejses
rigtigt Minde for hans indtagende, blide Hum-
or, Ædelmodighed og lærd Bilsomhed ²⁾.

Uno

¹⁾ I hans Efterretning om Tilbagekomsten ved
Øerget Hella ic. 1766.

²⁾ Et nyt denne adid Mand (aa naar karakteris-
rende. Dertil paa fandt og varis Beskrivelse i
den tilfældig liden. Monstruøse Mand og
Bare, hvor glimende alle Efterretninger fra
London, med de i Januar, dette Aar herfra
indkomne og til Kjøbenhavn ankomne danske
Bøger, medbragt, at, nemlig Hr Joseph

Uno von Troil udgav siden en Beskrivelse
over denne islandske Reise ¹⁾.

Kammersecretaire N. Olavius berisfe
Islands vest. nord. og østlige Kyster 1775-77.
Den af Conferentsraad Erichsen, som og
gjenuekligil det siden herover udfomne og S. 24
anfættede Bæth, dette tilfæstede Forberedelse
er det mueligste af det Hæls. Om Hensete
og Jænners Opføndelse 1775, for at under-
søge Gudvælmihorne og Gurtæbrand
Sjælde er mælbet S. 128-29, og at deres Beret-
ninger findes offentlig bag ved Bættet. Om
Udfaldet af Bæltens og Adam Hælers
Om

Wank's da paa det krasligste og varmeste inter-
serede sig for, at de opkrægte islandske Skibe
og Ladninger maatte frigives, og Island, sag-
vidt mueligt, forkaant for Hændeligheder under
nærværende Krig. Saalange Joseph Wank's
lever, har Mennefteljerlighed altsaa ikke romt
mer ethvert engelsk Dyrst. Sid han og lange
haatte lønnes med den Glæde, han saa forigen
om Wal vusse sig, at kunne virke med Hæls, som
en vasskøffen og adel Mand til Himmelvej og
Hælsliges Hæls!

¹⁾ See hans Bæf rørende en Hæls til Island
1772. Upsal 1777; dog anker man den tydske
Udgave af denne Bæf, udfomnen i Upsal og
Leipzig 1779, for endnu vissere.

Opførelse 1776 for Saltværkernes Skuld,
 er og det fornødne beretter S. 131 og 132,
 ligesom og S. 129, at Olavus paa sine
 Omrejser 1775-77 havde fundet en efter An-
 seende god Porcellainjord i Røfollodals
 Grunde. Enkel, hvoraf noget blev ned-
 sendt til den Kjøbenhavnsske Porcellainfabrics
 Direction; men da det Nedsendte fandtes
 for lidet til en friløbende Provs, og man
 besøgtede, at en god Porcellainjord vilde med
 Liden sømnes for betydelige Fabrik for Born-
 holm, blev Student Michael Møhr op-
 sendt til Island i Aaret 1780, for nærmere
 at undersøge denne Jord i Røfollodals, samt
 endvidere at opsøge saamme. I øvrigt blev
 ham pålagt at antagne, hvad andet han
 maatte forefinde til Oplysning i Naturhistorien
 og Oeconomien. Han nedsendte samling Aar
 et betydeligt Quantum af en, efter Anseelse,
 god Porcellainjord med Skagestrands
 Elie, som, til Uheld, forulykkedes ganske.
 I øvrigt beredte Møhr de nord- og østlige
 Kyster fra Skagestrand til Væstfjord, men
 vendte derpaa tilbage Aaret efter, nemlig 1781,
 og udgav 1786 den første ordnede Naturhisto-
 rie for Island *).

For

*) See hans Forsøg til en Islandss Naturhistorie
 1786.

For endelig at give en fuldstændig Ud-
 sigt over de øvrige til Aarhundredets Udgang
 i dette Niemed udsatte Reiser i Island, har
 jeg ikke forbigaaet efter Ordenen at anføre: at
 Hr. Kammerherre og nuværende Amtmand i
 Husum Levetzow reiste i Efteraaret 1783, da
 Skaptæe Iselen først brændte, op til
 Island, og jeg tilligemed ham, efter kongelig
 Befaling. Ham blev overdraget at under-
 søge, hvad der maatte tjene til de ødlagte
 Egenes Ophjelpning paa ny, og mig naalagt,
 foruden ogsaa hermed at gaae Hr. Kammer-
 herren tilhaande, at forfætte en historisk-oph-
 sist Beretning om og Beskrivelse over denne
 skadeliggjorte Udspændning, hvilken derpaa udk-
 kom med Kobber 1785²).

En Naturhistorisk eller dog en Enstreife til
 Island, foretog en ung engelsk Herre, navn-
 lig John Stanley, som i Aaret 1790 be-
 saae Gensir og Hella.

I Aaret 1791 blev nuværende Landhøv-
 dingens Sneyd Paulsen af Naturhistorien

Selsk.

I Under Titel: Beskrivelse over den nye En-
 selv Udspændning i Vestre Skaptæe
 Syssel paa Island i Aaret 1782. Kbhv 1785
 med Kobber.

Selskabet i Kjøbenhavn opsendt til Island, til naturhistoriske Undersøgelser og Omreiser i Landet. Han erholdt 300 Rdlr aarlig til Rejsepenge i tre Aar, eller 900 Rdlr i alt og omtrent 58 Rdlr til Redskaber, men — han reiste kun lidt. Af hans Dagbøger findes dog Uddrag i Selskabets Skrivters 2det B. 1ste og 2det Hefte og 3die B. 1ste Hefte, deriblandt en anatomisk Beskrivelse over Delphinus Phocaena. De af ham nedsendte Skorpstene eller Jordarter fra Geisleren og nærliggende Hveret, har Prof. Schumacher beskrevet i 4de B. 2 Hefte. En topographisk Beskrivelse over Islands Gjælde, af Paulsen, blev der ogsaa topographisk Selskab tilsendt, som dets Niemed nærmere. For en vel lønnet Naarmand kunde hande maaskee været mere at gjøre i et paa Mærkværdigheder saa rigt Land, som Island.

§. 20.

Islands Landhusholdning tildrog sig og i Tidrummet ikke mindre Opmærksomhed. Reiser foretoges og forskjellige Slags Skrivter udkom i Anledning af samme. Det første var tillige det vigtigste i hele Aarhundredet, nemlig; det ofte forhen anførte Skrift af Laugmand Paul Widalin, Deo, Regi, Patriæ kaldet, angaaende Islands Opløst; siden

iden foretaget og udgivet paa Dansk 1768 af Jan Erichsen; dette Skrift blev ellers først i Tidrummer forfattet, men omtrent paa samme Tid tillige et andet af Rector Arne G. Therkelsen Bidalin, angaaende Forbedringen af Islands Forfatning ¹⁾. Kong Frederich den Fjerdes Tid bereiste en Matthias Koch Wangel det halve Island, efter hins foregivne mundtlige Befaling, for at inagrage alt, som maatte tjene til Landets Opreisning, og forfattede derpaa, under Christian den Sjettes Regjerings Tid, derhenhørende Anmærkninger ²⁾.

Laugmand Hans Becker reiste tilligemed Arne Magnussen og P. Bidalin omkring i Landet i fire Aar, og skrev derpaa et Forslag til dets Opkomst, endnu utrykt. N. Horrebow forfattede, foruden hans S. 4-5 anmeldte Skrift, et andet, endnu ogsaa utrykt, under Titel: Relation og Betænkning over Islands Deconomie &c. 1751. Den S. 67 ommeldte svenske Baron Frid. Wilh. Haffner skrev 1757 upartiske Tanker

N 2

¹⁾ Consilium de Islandia in optimum statum constituerenda.

²⁾ Over Islands Indbyggernes fattige og forarmede Tilstand.

ter om Islands daværende Tilstand og
 dets Forbedring og døde 1762. Kjøbmand
 Thomas Valle udgav 1760 oeconomicke
 Tanker over Island og Islændernes Haab
 til Kongen om allernaadigst Forandring i
 deres haarde Aar 1771. Clausen og
 Paulsen reiste og til samme Tiemed, som
 dets Bær noksom bevidner; Mohr tildeels
 og 1780 (see S. 192). Land-Commissio-
 nens Reiser 1792: 13 etc anm. S. 165-66.
 Hartner Jon Grimseu blev i mange Aar
 lønnet af Kongen for at omreise i Landet og
 lære Almuen Høvedyrkning, men — udret-
 tede næsten intet. Student Thorod Tho-
 roddi reiste paa kongelig Bekostning omkring
 i Sverrig og Island fra 1773-80, for at
 iagttage alt, hvad der maatte opbjelpe Islands
 Næringer, men forrettede næsten intet. J.
 Aarene 1779-80 bereiste daværende Kammer-
 junker, siden Kammerherre Levehøw Island
 i samme Hensigt. Man er ikke offentlig un-
 derrettet om de Oplysninger denne Reise kan
 have afveiebragt, og dog endnu mindre en Hof-
 junker Brandts i samme Land 1756, og saa-
 ledes om nogle flere. Næsten til det samme
 Tiemed reiste daværende Bicelaugmand, nu
 Amtmand St. Thorarensen i Aaret 1779
 om i Norge, hvorefter ham i de første Aar
 der

Derefter bleve tillagte 100 Rdlr aarlig, for at undervise om og iværksætte Mosers Udtapning i Island blandt andet, som var bleven foreslaaet. Dette gav da Anledning til hans Afhandling om Mosers Udtapning ¹⁾ og at Kongen udsatte Premier herfor, til hvilke dog næsten ingen meldte sig. De øvrige Skrifter i denne Materie anføres S. 22.

§. 21.

Forinden jeg forsøger et summarisk Overblik over de vigtigste angaaende Island eller ved dets Sønner udgivne Skrifter i Aarhundreder, maa jeg fortælle herom Historien for Tidrummet, af Landets Bog-Officiner, Trykkerierne nemlig. Høllum Bogtrykkeriet, som indtil 1773 var det eneste i Landet, Skjehne, har den lærde Biskop Dr. Siuure Johnsen og Syffelmand Magnus Kettilsen, samt endelig Ammand Thorarensen efter disse offentlig fremsat ²⁾. Man seer

¹⁾ S. Isl. Lit. Selsk. Skrifter 2 B.

²⁾ S. F. Johann. Hist. Eccles. Island. Tom. III. pag. 226, 373, 381, 676, 746. R. Petri. Saml. af Retsordninger for Island Tom. 2. S. 352. og i Mønst. og Helanaphili i Brev i mine Minnisverd Tidindi 1 B. Side 322, 38.

deraf, at det udisputerlgen tilhørte Biskoppen
 Mag. Thord Thorlacius som Eiend-
 dom¹⁾, men blev i Aaret 1701 af Sønnen
 Brynjolv Thorlacius bortsolat til Bi-
 skoppen paa Holum, Mag. Bjørn Thor-
 levsen, som og for egne Penge købte og hen-
 stattede det til Holum. Hans Enkefrue afhæn-
 dede det siden til Biskop Steen Jønsen sam-
 mesteds i Aaret 1712, som Betaling for den
 gjorde Abod paa Bispestolen, der skulde ud-
 redes til ham, som Eftermand i Biske-Em-
 bedet. Men tolv Aar derefter, nemlig 1724,
 fik denne Biskop det speculative, men i øvrigt
 ugrundede Indfald, at påstaae Bogtryk-
 riet udeleveret, allene som en Bispestolen forud
 tilhørende Eiendom, efter et Testament af den
 forlængst bortdøde Biskop Gudbrand Thor-
 laksen, til hvilken Ende han fik udvirket en
 Commission mod den eenfoldige Brynjolv
 Thorlacius, som han endelig, understøttet
 af Laugmand Paul Bidalings listige Over-
 talelser fik den 17de Julii s. A. narret til
 uden Dom at fravige sig al Ret til Bogtryk-
 riet. Fra dette Trykkerie udkom dog siden
 ad-

¹⁾ See 2de ser. af 14 Febr. 1685, 7 April 1688
 og Mag. Thord Thorlaeti Testament af
 30 Junii 1695, i samme Aars Beggingisbøl.

adskillige gode og nyttige Bøger, efter de Læders Kultur, dog beklageligt endda mere af smagløse Psalme- og Bisesamlinger, flane, aandelige Betragtningers og Bønners oversatte Braggods, for det meste i det syttende Aars hundredes crasseste Smag af Mytist. Endelig hvilede det næsten aldeles henved i 20 Aar, men i Folge et kongl. Reskr. af 14 Juni 1799 bleve dets indslidte Levninger med andet derhen hørende henlagte til Bogtrykkeriet paa Extraaegarde, under det kongelige islandsk Lands Oplysnings-Selskabs Enebestyrelse.

I Aaret 1772 den 4de Juni erholdt fornævnte Secretair Olavus kongelig Privilegium paa at oprette et andet Bogtrykkerie i Island, uden dog i samme at maatte trykke theologiske Skrifter. Han anlagde det i Hrapssoe Aar 1773 og bestyrede samme for en Tid, men siden Eghelmand M. Ketilsen. Derfra udkom de S. 171 ommeldte Annales, to Dele af Forordningers Samling for Island og den tredie i Kiøbenhavn, til 1730, en meget stet islandsk Oversættelse af Christian den Femtes norske Lov, Maanedstidender, Njempe og andre Biser, Egils og Armanns Saga og andet Smaat. Endelig hvilede det, som det Holumske og i samme Tid, formodentlig dets kostbare Drevt, som allerede havde forarmet dets

hets forhen rige Entrepreneur Boge Benedicte, for hvis Penge det egentlig var bleven anlagt og drevet, da Boghandelen i Island løser kun en yderst mager Fortjeneste. En Svigersøn af denne Mand, ved Navn Børn, Goteskalksen, købte ham altsaa Bogtrykkeriet af i Aaret 1794 med Land-Ophjælpnings-Selskabets Understøttelse, hvorefter han overlod Selskabet paa billige Villkaar Brugen deraf, men dette forskyttede det til Leiraagaarde og overdrog mig Beskæftigelsen af samme. Selskabet afskaffte ham derpaa i Aaret 1798 dette Bogtrykkerie, for strax der af med tilhørende Bygning og 1000 Rdlr i Penge og Materialier at oprette en videnskabelig Stiftelse for Island. Dets for indskrænkede Trykkefrihed blev udvidet ved Cancelli-Strivelse af 13 Sept. 1794, men bekræftedes nu allene af Forordn. af 27 Sept. 1799, og det erholdt som Vane, de nysommeldte Høi- og Læse Lovninger 1799.

Fra Leiraagaarde Bogtrykkerie, der fra 1794 udgavne flere udvalgte Bøger i allehaande Videnskaber, saavel Originaler, som Oversættelser af de meest klassiske og til almeen Kulturs Udbredelse bedst passende Bøger (see S. 161). Men — dels flere haarde Aar, dels den endnu uaffat henliggende Mængde af

af dets Forlagskriver, og alle Børnsdenher
ders til Børkers Drift i de sidste Tider saa
høit oplobne Priis, har fraraadet samme saa
uaffbrudt, som i de første Aar, i de senere at
forlægge mange nye Skrifter, medens de an-
dres Udsalg ikke understøttede Omkostningerne.
Dog vise Minnisverd Tidindi, at en Deel
er og i de senere Aar udkommen, og foruden
nye Oplage af currente Lærebøger, har det
allene i Aaret 1806 udgivet mine to Skrifter
Minnisverd Tidinde i et temmelig stærk
Bind, og Eptirmæli Atjāndu Aldar.

S. 22.

Den islandste Literatur har i Aar-
hundredet erhholdet mærkværdige Tillæg, hvor-
af jeg lader mig noie med her at antegne de
vigtigste, saasom:

I Theologien: Tvende Udgaver af
Bibelen, nemlig en ved Biskop Mag. Steen
Jonsen 1728 i Folio, heel maandelig og en
fra Mønsenhuset i 4to 1747, samt det nye
Testamente i 8vo, efter Biskop Thorlaf
Skulefens noget bedre Udgave. Den
første Deel af Biskop Dr. Valles Bibel-
læsting, oversat ved Provst Arnor Jon-
sen, udkom 1799. Biskop Mag. Jon
Arne

Arnesens Spurningar, eller Lærebog i Religionen, udkom i Kjøbenhavn 1722 og blev strax indført, isledet for de forskjellige, som Præsterne til den Tid selv forfattede og brugte. Pontoppidans Lærebog, Samletti Gudsbrædskunnar fortrængte derpaa Arnesens i Marts 1738, da den ved et kongelig Reskr. af 22 Aug. s. A. blev indført; den første oversættelse islandiske Oversættelse af den, forfattet ved Biskop Haldor Winjolfssen, udkom i Kjøbenhavn 1741. Brugen af et i øvrige godt Udtog af Pontoppidans Lærebog, udgivet ved Præst Vigfus Jonsen til Missaloholt, i Kjøbenhavn 1770, forbød Generalkirke-Inspect. Collegium den 26de Martii 1772. Biskop Dr. Balle's evangeliske Lærebog udkom paa Islandsk 1796, og blev strax indført i de fleste Kirker og Skoler efter Reskr. 25 Sept. 1795. En Oversættelse af Lassen's bibelske Aarne udgav Rector Jon Therkelsen 1744, men Rector Mag. Hafsdan Einarsen 1776 en forbedret Udgave af Horsters Udtog af bibelske Historier med et oplysende Tillæg, indeholdende et kort Udtog af det Allervigtigste i Kirkehistorien, den islandiske især. En meget forbedret Oversættelse af Pauli Brev til de Galater udgav den

den berømte Biskop Dr. Hans Kinsen ¹⁾, og vor lærde Jon Olaffen ligeledes en af Esaias ²⁾. Biskop Mag. Jon Vidalins skønne Skrift saannur Kristinnðómur udkom 1720, og hans, efter den Tids Kultur fortreffelige og oratoriske Huuspostil, som endnu er den eneste i Landet og yndet af Almuen, udkom 1718, men siden ofte. Hans sex Passionsprædiker 1722 ere maaskee hans bedste, men den syvende tillagt af Biskop Steen Jonsen, heel middelmaadig, og selv Biskop Jon Vidalins Sis Ordabók, hvæder et til hans øvrige Arbejder. Biskop Herslebs Prædiker over Christi syv Dø paa Korset udgav Synsfemand Peter Thorsstenssen paa Islandsk 1770. Det øvrige meget Braggods, udgivet paa Holum, forbigaaer jeg aldeles som høit-umærkeligt. Anonymi Passionsprædiker udgav Landoplysnings-Selskabet 1798, og en ved Stiftsprovst Marc. Magnussen forfattet Oversættelse af Sturm's aandelige Betragtninger 1797-98 i to Bind, ligesom og en Oversættelse af Dr. Basthølm's christelige Religions Hovedlær-

¹⁾ Hans Qvædske i D. udgiven ved Landoplysnings-Selskabet 1795.

²⁾ 3 Jnl. Litter. Selsk. Skrifter 1-6 B.

lærdomme, ved Provst Gudmund Jon sen 1799 i to Bind, og af hins Betragtninger for Communicanterne ved Præst Thorvald Bødvarsen 1800. I samme Aar udgav det en ved denne i Bets forfattet Oversættelse af Selters der Krist, med Tillæg. Natt-krustodarium, oversat efter Sørhin ved Præst Jon Jon sen, udkom med Tillæg 1798. Ny liben Donne- og Psalmebog af flere forfatter 1798; Campe's Sædelære, oversat af Provst Gudlaug Svendsen 1799. Den nye til Brug i Kirkerne antihoriserede Psalmebog, er allerede nævnet S. 162-63, som dog paa sine Steder vanskeligt kan fortrænge det meget over 200 Aar gamle, anstændige og aandelige fattige Graduale.

Af blandet Indhold ere: 14 smaa udkomne Bind af det kongelige islandske Literatur-Selskabs Skrifter. Eyselmand Magnus Ketilsens Maanedes-Tidender 1774 til 1776, og de paa det kongelige islandske Land-Opl. Selskabs Forlag udgivne Qvæbboofur i to Bind ved Biskop Dr. Hans Jansen, og ved mig Bina-Gledi, samt Gaman og Alvara.

I det Juridiske har man kun faaet lidet at anmeldte; foruden Laugmand Svend Sol-

Solvefens Typo juris, som i den Tid, den udkom, i det fdieste kan antages at have svaret til Navnet, og hans nu ligesaa, næstest rettelige Jus Criminale. Den islandske Rettergang af Enffelmannd Jon Arnesen i 762, forbedret ved Erichsen, til den Tid samme blev udgivet. Udtog af Paul Vidars Lins Commentaire over Jonsbogens forord, ved Dds, ved Thoraren Ellendal og hans Brev de Jure patronatus Islandorum, udgivet ved Magnus Ketilsen. Proff. Egil Thorhallsen udgav en dansk Oversættelse af Jonsbogen 1765, hvis Mangles Biskop Dr. Hans Finsen paaanførte ved en Recension, der fødte nogle Stridsfrivter, saasom N. Olavsens Anmærkninger til Jonsbogens danske Oversættelse og Finsens: Engang for alle til Oversætteren af Jonsbogen 1765. Længe-tingsbøgerne til 1800, skøndt disse ikkun indeholde et eller andet Rescript og nogle Længe-tingsdomme. Den S. 199 ommeldte islandske Oversættelse af Chr. den Femtes norske Lov, og

1) I nogle Bind af 161. Aar. Selsk. Skrifter.

2) Denne har og før sin Dds. forfattet et udforsligt endnu utrykt Skjot: om Retslernes Retligheder og Eiendomme i Island, nu det Magnaanfse Regals Eiendom.

og Enffelmannd M. Ketilsens' deraf særffilt udgivne 3te B. 2det Kap. med Anmærkninger, give et ringere Begreb om denne i øvrigt videnskabelig fortjente Mands juridiske Kundskaber, der egentlig ikke vare hans Hovedsag, men derimod Historie og Deconomie. Hans Samling af Forordninger og Rescripter i tre B. 4to, er ellers udgiven efter flere gode Samlinger i Landet, især Biskop Dr. Hans Ginsens udvalgte, samt nogle andre Documenter og Raugtingsbøgerne. De af Biskop Dr. Hans Ginsen og Justitsraad Thorsellin meddeelte Kristinnretter ere S. 171 anmeldte, tilfeligemed andre herhenhørende Oldsager; naar hertil føies nogle Stykker af min udgivne Gaman og Alvaro og hele eller halve Dissertationer, saasom *Thorsensens de homicidio*, *Odd Vidulins de ulu lingvæ Islandicæ in enodandis term. juridic.* og nogle faa flere, har man sikkerlig langt mere end Kvintessentsen af det Hele i dette Fag.

Hvad den nordiske Literatur og Historien har bundet i Lidsrummet, er anført S. 165 178 tilfeligemed Minnisverd Tidinde S. 97, hvortil maa føies, foruden den islandske Text af Snorre Sturlesens Verker, som Landoplysningsselskabet har begyndt bestemt at udgive, Biskop Dr. Finn
Jon

Sonsens Disquisitione de noctis præ die naturali prerogativa, Sennen: Dr. Hans Sinsen's akademiske Pund: Afhandling; An. Arnastus episcopus Arhusiensis *Christophorum I.* Danicæ regem in sacra coena veneno interfecerit; hans Afhandling om Skovhandel i Island i Kong Friedrich den Andens Tid, Afhandling om Døds Mortalitet sammesteds, men fremfor alt hans fortrinlige Skrive: um manu factum af ballarum (om Jølledd af Uaar) paa Island, alle i 1st. Uter. Selskabs Skrifter.

Endnu bør her anføres, hvad jeg, ved Hr. Secretair Werlauffs Underretning, først angik har faaet Kundskab om, en dansk Oversættelse af *Sunnlaugs Saga*, ved Rasmus Abrahamson ¹⁾, Justitsraad Thorsellins *Fragments of english and Irish history in the ninth and tenth Century*. Lond. 1788. 4to indeholdende Extracter af adskillige islandiske Sagar. J. Jonstone. *Antiquitates Celto-scandicæ e Snorrone, Sandnamahof, Eg. Scallagrimi Saga, Njala re. Rhyn* 1786. 4to. *Hervarar Saga*, oversat paa Fransk ²⁾, og ved Sieberg i Lund, Lodbrolar-avida og Rigs-
mål

¹⁾ I almindelig dansk Bibliothek 1778. 79.

²⁾ I *Magasin Encyclopedique* 1786. 4to.

mål 4to. I Mæret 1801 er Specimen VIIum af Hr. Justitsraad Thorlacius Antiquit. boreal. udkomne, indeholdende Høstlaug og Þorkðrápa. Som byggede paa Oldsagerne's Beretninger, høre endnu hertil Hr. Bibliotheksecretaire Werlauffs historiske Efterretninger om Hestefjeds Brug til Menneskers føde i Norden i ældre og nyere Tider, komne af det kongelige danske Videnskabsers Secretat. Åhr 1807.

Endnu minde, jeg, at forrige Samfund: H. Jacobsen i Grønne Åhr 1798 paa Islandsk en gammel Chronologie, med Titel: Heimfins Fæmatal, 4to, og i Kjøbenhavn 1793: Hættalyst af Døpt den rige Guttormsen. Under af Værdsenhed Historisk erindrer jeg ikke at være udkommet; foruden de i Noobvokur og Vinogledi (see S. 204) indførte Stykker; men i Manuscript ved jeg at anføre en ikke ringe Samling af æstetiske i Tidrummet forfattede Annaler, hvoraf nogle allerede ere høistare ¹⁾.

3

1) Til Tidrummets Annaler henregner jeg: Hestes. Annal, forfattet ved Præst Benedicte Petersen, som gaar fra 1664 1724. 2de Petersen bøde. Christenhusen Jan Halvorsen forfattede den derpaa til 1734, men bøde 1736. Denne forfattede og et godt lib-

I det medicinske Fag blev Tilværelsen
 stor, i Forhold til de ældre Tiders, men i
 Grunden

dog af Odd Erichsens lange og uordenlige
 Gyttis Annal fra 1643-1719, forbedrede
 og rettede samme overalt. Denne mærkelige
 lærde Mand, Stiftspræst Halvorsen, nød
 det, at Sønnen Biskop Dr. Finn. Jensen
 havde at samle de vigtige Samlinger og hjælpe
 Tilber, han efter hiin forefandt til sit berømte
 Bærk: Histor. Eccles. Island., da deriblandt
 findes hans Girdstibro Annall, Biskupa An-
 nall, Løgmannna Annall, Jógeta, Lögfring-
 iðskrifara, Rectora og Skólhóla, Presta-
 Annall, nogle heraf dog ufuldstændige og alle
 kun gaaende til Aarhundredets Færdighed. Hans
 Søn Præst Vigfus Jensen skrev en An-
 net om alle Islands Løgmann fra 937 til 1746.

Halvor Thorbergson, en Snæfellslands-
 Adjunct i Skagafjörð, forfattede Biskops af
 Skarðsæe Annaler fra 1645-1729.

Student Thorvald Marcussen af Siðar-
 borg, samlede gamle Annaler i eet og forfattede
 dem det 17de Seculum ud, og noget ind i det
 18de; men jeg ved ikke naar et andet, hvor
 langt.

Den lærde Præst Eftelv Jensen til Vaj-
 sum i Svartfærdal, skrev og nogle Annaler
 for

Grunden saare ringe. Den S. 152 ommeldte Buchwalds Jordemoderkole, udkom paa Islandst 1749, og mod Aarhundredets Slutning den sammesteds anførte Oversættelse af Saxtorffs denne Videnskab. I Olavii Reise S. 305: 18, i Noterne her, indeholdes Lagerens Undersøgelse og Erfaringer ved Brug af de S. 130 opregnede mineralske Rids i Island. Efterat Smaskopperne 1785-87 havde bortrevet 1500 unge, fra foregaaende Aaringers Landeplager levnedes Mennesker, udgav det kongelige Danske Cancellie igjennem det

for sin Tid, som udkom 1745; men hvilke Aar de indbefatte, er mig ei nokså bekendt.

Provst Thorsteen Ketilsen til Hrafnagill skal og have optegnet det Merkværdigste han vidste fra 1716-54.

Jon Olavsen af Grimstad i Snæfjeldenes-Eyssel skrev en Stump Annaler fra 1735-64.

Provst Gudlaug Svendsen til Vatnsfjord skrev Vatnsfjarðar Annál sidart fra 1750-1800. Herforuden anfører Troll i. c. S. 171 en Arval, skreven af Biarne Qaldrupsen, som skulde indbefatte 1650 til 1772; men jeg har dog Hærfag at tvivle meget om dens Eksistens.

Det islandske Litteraturselskab, en Anviisning til Koppernes Indpodning ¹⁾; imedens Kopperne da rasede, blev den for heldigen anvendt af adskillige, men siden Anviisningen udkom, har Island været fri for Kopper. Det hører ikke til Tidrummet at nævne Vaccinationens Fremgang i Island, eller den til samme udgivne Anviisning ²⁾. Chirurgus Jon Peter sen udgav paa Islandsk tre Afhandlinger: om Gigt, om legemleg Irregularitet, og om Aarsager til Sygdomme, samt en fjerde paa Dansk om den islandske Skjorbug. Landphysikus Jon Gisle sen skrev fire Dissertat. de medicina veterum septentrionalium 1779 - 82 og senere de Elephantiasi. Conferentsraad Jon Erichsen

¹⁾ I dets Skrivers 8de B. oversat ved Assessor Grundt.

²⁾ I Aaret 1805. I springt havde jeg i det islandske Sprog, i mine Minnisveed Tidende 2 B. S. 104, 14, da allerede givet den mig mueligste Underretning om Vaccinationens Natur, Omgangsmaaden med samme og dens ved Erfaringer bekræftede Nytte, samt paa det nærmeste anbefalet samme. Dog — Wenigmands Længsel og Fordomme mod en saa vejslærende Indretning, som nu er der endnu altsamvældig, skønde mange dog afbenyttede den.

sen udgav en oversat Anvisning af Hensæ-
ler om Drufnedes og Thjelfrosnes Red-
ning ¹⁾. Landphysikus Jon Svendsen
udgav paa Islandsk en Afhandling om Land-
farsot (Epidemier), en anden om et Huus-
Apothek og Oversættelse af Home om Skjor-
bug ²⁾. Landchirurgus Svend Paulsen
et islandsk Ravneregister over Sygdomme,
og en Afhandlings Begyndelse om de almin-
deligste simple Sygdomme ³⁾. Den medi-
cinske Gehalt af adskillige blandt disse Skrif-
ter, og hvad de vel formaae til Udbredelsen af
en næsten uljendt Videnskab i et Land, hvor
Mængden dog er udsat fra fornøden Hjælp af
et hvijsvagt og aldeles utilstrækkeligt Medici-
nalvæsen, overlader jeg gandske til de dertil
competente Ræger at bedømme.

3

*) Litteraturselskabets Skrifter 6 B.

2) Ibid. i 4de og 12te B. Et mangeaartigt Rygte
gav Haab om en Afhandling fra ham i disse
Skrifters 15de B. om de letteste og sim-
pleste Lægemidler, og fra Chirurg Sv.
Paulsen om dødelige Sygdomme i Is-
land, endnu uopfyldt.

3) Ibid. i 9de og 10de B. og i Gamlen og Al-
naa i 2de.

I Naturvidensskaberne ere adskillige
 Skrivter anførte allerede S. 19. S. 186: 194.
 og i isl. Literaturselskabs Skrivter har man
 nogle originale og oversatte Afhandlinger hid-
 hørende, fra Olavins, Præst Gudm.
 Thorgrimsen, Sv. Paulsen, Mohr
 og flere, og nogle i Biskop Dr. Hans Fin-
 sens Dødsbøksur, i min Vinaglede, Sv.
 Paulsens Oversættelse af Martinets
 Menneffets physiske Beskrivelse, og den S.
 204 anmeldte Natfurskodari. Her bør
 ei heller forglemmes den 1786 udkomne smukke
 Begyndelse til et vigtigt Værk, hvis Fort-
 sættelse man saa længe har savnet, nemlig
 Baron von Eggers Beschreibung von Is-
 land, 1ste Th. 1ste Abtheilung.

I de mathematiske Videnskaber udkom
 adskillige smaa Afhandlinger i Statist fra
 Stephen Wiørnsen i bemeldte Selskabs
 Skrivter; den S. 184 ommeldte Talnallist
 fra Olavins 1780; Undirvissun i Reik-
 ningslust og Algebra fra Kristammund Ol.
 Stephensen 1785, siden indført i islandfke
 Skoler ved Reser. af 10 Febr. 1786. Basa-
 qver eller Regnetabeller for Bønder ved Jon
 Jonsonius 1782. En Læse-Calendar
 (Læs-rim) udgav Biskop Mag. Jon Arne-
 sen

sen 1707, et *Stingrarinn* eller *Dacrylismos* 1739 og Afhandling om Islendsk *Cystamor* (*horologium island.*). Derforuden har man *Stephen Biersens*: *Introductio in tetragonometriam* 1780, samt nogle *Disputationer* af ham, og af *Kaptein Magnus Mresen*, *Rektorerne Thorlob Haldorsen* og *Jon David sen Gam.*

Landhuusholding og *Handel* indse-
 sette i syrige Mængden af *Skrivenerne* for
 eller imod *Island*, fremfor andet. I S. 20
 S. 194-97, ere nogle hidhenhørende *Skrifter*
 allerede anførte. Nogle af de øvrige findes
 iblandt *Litteraturselskabets* *Skrivere*. Maa-
 skee indrømmer enhver upartist kjender mig
 lettelig den Paastand, at iblandt de vigtigste i
 dette Rag ere følgende 6 af *Stiftamtmand D.*
Stephensen: om *Jaar*; om *Hornqvæg*;
 om *Heste*; om *Fiskerier*; om *Edderfugle*
 og om *Næringernes* indbyrdes *Forhold* i
Island; *Landfoged St. Magnussens*
Oplandsbonde med *Tilleg* og *Gæstemand*
M. Ketilsens *Anmærkninger*, samt dennes
Afhandling om *Mælkeqvægets* *Indelukker*
 om *Sommeren*, foruden et og andet i hans
Maanedstidender 1773-76. *Amtmand St.*
Thorarensens om *Mosers* *Udtapning*, om
Hoemagastner, og om *Hocavlingens* *For-*
 hold:

holdsberegning mod Kornadling, ligesaa i dette Selskabs Skrifter; ikke at forbigaae hans Skrift om Uaar og deres Virkninger i Island 1792, hvori han gjentager kraftigen de ældre Forslag, om Fødemagasiners Oprettelse ¹⁾. Herhen maa i visse Henseender ogsaa henføres Biskop Dr. Hans Finsens nyere lige Skrift om Folkeed af Uaar; om Svovelhandelen; om Børns Mortalitet ²⁾.
 Soffels

¹⁾ Efter Deo, Regi, Parit. S. 338 har Baron Hæsther endog før 1756 bragt dette i Forslag; derpaa en Anonym i Anmerk. til Udsøgt af J. Snorresen om Islanderes Agerdykning, indført i oeconom. Journal 1758 S. 94; saa Stiftamtmand O. Stephensen 1771 (see hans korte Underretning om den islandske Handels Færdse fra 874 til 1788. Kbhv 1798. S. 49. 50). Videre Stiftamtmand Fieldsted 1783 i sit Præis Skrift om en nye Handels Indretning i Island 1784, og Biskop Dr. Hans Finsen 1787, efter hans Afhandling om Folkeed af Uaar S. 208 Note 384.

²⁾ Denne Afhandl. i Literat. Selsk. Skrifter indeholder egentlig en Gjenbrivelse af Dr. og Prof. P. Thorsensens mthøit grundebede Dissertat. de perversa infantum nutritione in Islandia 1772.

Spffelmand Viarne Einarfens om Klip-
fiftoifning; Spffelmand Jon Jacobfen
om Melkens Behandling, Prof. Daffens
om det fomme, famt om Olbrygning, Bage-
ning, foruden flere i disse Skrifter af adffil-
lige, i dette Fag forhen anmeldte ¹⁾), og af
Dlavira, faafom om Marftrands Baade-
bygning og Fifkerie, om Garverie, om Smee-
og Ofres Tilberedelfe, og om Væds og Fodern-
arter; Præften Marcus Eholvfen om
Høehjering, Samund Holm om Sand-
havrens Affefforinda Stephenfens i Bom-
mebog for Madfarning 1800, S. Thø-
rfenfens om Joraffidning, Provft Gudlog
Evendfen om Hufe, og en Ubekendt om
Høeladebygninger, famt Eriß Viarnfens
Anviifning til at fmedde og hærde Jerns nogle
anmeldes S. 152.

Paul Vidalins ved Conferenceraad
Erichfen omarbeidede Skrivt, Deo, Regi,
Patriæ, har jeg faa ofte anført, men erindrer
det her endnu, ikke blot fom et Hovedfkrivt
i Landhuusholding, men og i Henseende til
Handelen, for hvilken dette lagde høiftvigtige
Planer, ligefom og adffilligt i Rector Arng.
Vidalins, Wagels, Beckers, Horren-
boms, Hæftfers, Walles S. 195-96

an

¹⁾ S. 133-35, 122-24.

anferte Skrifter levere gode Bidrag til dette
 Værnes Udvikling, ved at beskrive dens for-
 rige Form og foreslaae dennes Forandring.
 Iblandt de nyere blive her at anføre afg. Hr.
 Geheimeraad Ove Høegh Guldberg ¹⁾,
 Etatsraad Martfeldt ²⁾, Rigsraad
 Arve Gudmundsen ³⁾, endsskjønt denne
 Stribler knap synes fortjene videre at erin-
 dres; Landsfoged Skule Magnussen ⁴⁾,
 Wicelangmand Jon Olavsen ⁵⁾, Confe-
 rereraad Jon Erichsen ⁶⁾, Stiftammand
 Fielda

¹⁾ med hans Philodant Undersøgelse af Phi-
 lopateias's Anmærkninger 1770-1771,
 og Tanker om Philocosmi Betænkninger
 1771. Tillæg til Philodanus udkom s. A.

²⁾ 3 Philocosmi Betænkninger over adskillige
 vigtige politiske Materier 1771, og Brev til
 Philodanus s. A.

³⁾ med sin berøgtede Islandophilus 1771 og
 Anmærkninger over Compagniets Handel paa
 Island 1771.

⁴⁾ med hans Orar paa Islandophilus i Ma-
 gaz. for patriot. Stribentere 1771.

⁵⁾ See hans Betænkninger over den islandske
 Handel 1772.

⁶⁾ Med hans Fors. til Forberedelse til at besvare
 Landhusholdings- og Selskabs Prøfespørgsmaal;

Steldsted ¹⁾, Justitsraad Carl Pontoppidan ²⁾ og Stiftsamtmand Olav Stephensen ³⁾. Det meget Baron von Eggers til samme store Diemed har skrevet og virket, er for det meste endnu utykt ⁴⁾. Den frigravte Handels Kredsang i de første Aar, foranledigede Islands almindelige Ansøgning til Kongen 1797, og en Vennelsig Anledning af samme, udykt først af den famiente R. H. H. N., som nu ikke videre fortjener Omtale ⁵⁾.

De skønne Videnskaber og især Poesien, har i Tidrummet ikke aldeles savnet Dyrkere. Til disse regner man først Laugmandene Paul Biballn, Svend Solvesen

om den sidste Handels Indretning for Island 1783.

¹⁾ See hans: Poesierne: om en nye Handels Indretning udi Island 1783.

²⁾ I Samlinger til et Handels: Magasins for Island 2 Dele 1787. 88.

³⁾ See hans: Fort Underretning om den islandske Handels Forfælde fra 874 til 1788. Kbhvn 1798.

⁴⁾ Den det næst, som læses i Tilfælde og Tabeller til Forordn. 13 Junli 1787.

⁵⁾ En Recension af det vigtigste i denne Ansøgning udkomne, findes i Scandinav. Museum 1798, S. 377. 384.

vesen, og dog fornemmelig Eggert Olafsen, som Glæder af, en god Digtersmag og Islands ypperligste Eljald i Aarhundreder. Videre Provst Gunnar Paulsen, og, som Forfattere af de bedste Kjempeviser, og Oversættelser af Eogur i Vers, Gudmund Bergþórsson, som døde 1705, Soffelmand Thorlaf Gædbrandsen, død 1707, Arne Bødvarsen, og selv forhemlede Paugmand Sv. Sølvesen ¹⁾. I latinsk Døstie udmærkede sig især Rectorerne Thord Thorkelsen Vidalin og Jon Therkelsen, Biskop Mag. Jon Vidalin, Paugmand Paul Vidalin, Provst Gunnar Paulsen, Studios. Paul Biarnesen Vidalin, der døde i Leipzig mod 1770, som en da meget haabesfuld ung Mand. Rectorernes Mag. Halldan Einarsen og Mag. Biarne Jonsen, Præst Kolbein Thorsenssen og Soffelmand Odd Vidalin. Alle disse ere, ligesom Aarhundreder, gaaene til Hvile.

- *) Som digtede Kjempeviser eller Rímur af Gísli Surt Jarl, en af Islands magtigste og snebigste Høvdinge i Sturlunga Tid, og der 13de Aarhundrede, udkomne i Island 1800, Hans Sørgevers over Amem. R. Gisle sen og E. Olaffen, trykte ved dets Biographier, udmærke ham og som en god Digter.

Hvile. Præsterne Hallgrim Petersen og Stephen Olaffen vare det syttende Aarhundredes fortrinligste Digtere, men blandt de Afdøde Laugmændene Solvæsen og især Egg. Olavsen det attendes. Den førstes Lovfsu: Lilla, den sidste Friderik's Drápa, þad uppvaðnada Ísland (Islandia expergefacta ad Jubilæum), Búnadar: bólfur¹, og den største Deel af det saare meget, som dog endnu høves, desværre! utrykt, af

- 1) Denne er udkommen i en fri dansk Oversættelse ved Studios. Finn Magnussen 1803, under Titel: det islandske Landbøynet. Denne haabefulde unge Digters Arbejder hør egentlig ikke til det attende Aarhundrede; thi, hans i Aaret 1800 udgivne Ubetydeligheder ere hans Ungdoms første Forsøg; hans Oversættelse af Abrahamsons Secularsang, udkom 1806, bag ved mine Mindeverds Tidende 2 B. 2 Hefte; hans Fortættelse af disse eller 3 B. 1 Hefte 1803; men hans Bidrag til næiere Kundskab om det attende Olds fortjente Íslændere, i Minerva for Junli 1803, er et altfor stort Hastværk, som behøver en nærmere og uinteresserede Rettselse. Desuden har han udgivet i nyt Biblioth. for Phvs. Med. og Oecon, for 1805, 4 H. Et Par Ord til Gjensvar paa Lieutenant Ohlsens Beretning om den almindelige Bygningsmaade i Ísland.

af denne til sin Tid hyppelige Skjalds Digterarbejder, kunde altid retfærdiggjøre dens næ Dom.

Blandt de endnu levende Digtere i Nordskandinavien udmærke sig meget hæderligen Assessor Benedict Grøndal, som Islands meest cultiverede Digter ¹⁾; Præst Jon Thors Laksen ²⁾, og Gyssemand Jon Jonssonius

¹⁾ Derpaa kunne hans Oversættelser af Theocritus, Anacreon, og Horatti nogle Sædvanlige afgivne Deviser i det kongel. isl. Litter. Selsk. Skrifter 9de B. og af Wopes Rygtes Tempel ibid., samt 10de og 11de B. og længe har man ventet at see dets Slutning i det 15de B., samt dette Bind selv. I det 10de Bind er Visen: O! hørstu mig og afkyggla flestra sinni ic. Rósen, i Saman. og Alvora i Hefte, og de saare skønne Vers: Þrúttin af ecla þrúttis hjálm ic. over Biskop Dr. Hans Finsens anført i min islandiske Bog: Eftirmæli 18des Aldar, 1806, S. 702, Originaler af ham. Foruden hans forhen anførte prosaiske Skrifter, er endnu en til dette Fag ogsaa henhørende ufuldstændig Oversættelse af Carves Prüfung der Fähigkeitten i Litter. Selsk. Skrifter 9de Bind, som man maatte ønske fortsat og sluttet.

²⁾ Fra ham have vi en, om det just allerede

rius¹⁾), Enffelman J. Espolin har og ved
 smaa Stykker ibid. i 12 B. samt Sam. og Alv.
 og mine Tidend. 2 B. 2 Hefte og flere. Keilig-
 hedet udmærket sig som Digter; og, fornem-
 melig i den geistlige Poesie, Præst Thorvald
 Bodvarsen²⁾). I den latinske har Eusebie
 triumphans³⁾ forlangst raft Justitsraad S. L.
 Th. Thorslacius Digterkrandsen.

Overhoved have de skønne Videnskaber
 i Aarhundredets sidste Decennier af og til sun-
 det

saa dog paa de fleste Steder holdigen leveret
 Oversættelse af nogle af de Tullinske San-
 ge; af Pops Essay of Man, af to Bøger
 af Miltons The Paradise Lost, og den tro-
 die Dag kunde nok engang i Tiden ventes med
 Lige. Self. Skrivters 15de B. Videre er en
 Samling af hans flere smaa Poesier og Over-
 sættelser trykt i Hraapssø 1775, og enkelte
 smaa i Minnisverd Tidendi 2 B., samt i Sa-
 man og Alvora 1ste Hefte.

*) Af ham have vi Christiansmål 1782,
 samt adskillige smaa prosaiske og poetiske Styk-
 ker og Oversættelser i bemeldte Selfskabs Skr.
 1, 3, 5, 8 og 12te B.

*) Foruden endel geistlige Sange og Oversættel-
 ser, har han og leveret Valforts der
 Krist paa Jøland.

*) See Acta Academiae Havnae 1774. P. 67-73.

det flere heldige Dnslere i Island, end i de foregaaende fleste, hvorom de fra begge de islandiske Selskaber udgivne Skrifter, blandt andre, bære Vidne.

Opdragelses Videnskaben indeholder: en Oversættelse af *Plutarch* de puerorum institutione, fra Affter Islev Einarsen; af *Campes* Sædelære ved Provst Gudtang Svendsen med Tilleg om Børn, uetugt ved Hasse, oversat ved Esselman, Sg. Snorrezen; af hans Sjelelære ved Præst Bjarne Arngriimsen; og af *Lids* fordriv og Undervisning for Børn 1799, ved Provst Gudmund Jonsen.

S. 23.

Endstjøndt Musiken er Poesien, nærmest flægtet, ja, Philosophiens, i Særdeleshed Naturlærens, og selve Naturens guddommelige Datter og Lolk, som fra de første Tider, af har fundet sine berømte Nylønders og Dnslere næsten overalt i Verden, ikke blot en *Jabal*, *David*, *Assaph*, *Salomon* og andre, som vor Bibel opregner, men og den *Orpheus*, som ved sin Harpe kunde endog levage, omdanne og forbedre de vildeste og meest føleløse Menneſker, samt foruden ham *Apollo* selv, en *Pythagoras* og utallige
 efter

efter dem, har dog ikke engang en Drøbe-
 lue fremstaaet endnu i Island, for ved dens
 Ernydskraft enten der at adspredde det traurige
 Mørke, hvormed, en sparsommere Uddeling af
 Naturens milde Glæder, Frugtbarhed og Un-
 dighed, men derimod Klimatets større Kaa-
 hed og undertiden Værsthed, i Forening af flere,
 med Afsondringen fra et alt oplivende Sam-
 kvem med den øvrige Verdens fleste Menneſker,
 forbundne Sorgestener, naturligtvis maa be-
 lægge dets ofte modfaldne Beboere; eller dog,
 for at formilde deres Sæder og Tænkemaade,
 udkult. Mod. og Haab og Fyrighed, indplante
 Verbødighed for majestatiske Gjenstande.
 Denne henrykkende Kunst, yndet af hele Ver-
 den, fra selv Grønlands Skrællinger indtil
 Hottentotter og Malabarer, har, naar
 andtages de røde Araber²⁾, fundet maaſkee
 mindst Indgang hos det islandſke Folk, om
 ikke af alle Verdens, saa dog kultiverede Na-
 tioner. En saare ringe og uffel Forsmag paa
 en bedre have vel de sidste Aar i Aarhundre-
 det frembudet; dog gives der endnu ikke
 som engang ret kjende eller agte noget paa Takt
 i Musik eller Sang, som dog de Vilde selv af
 Natur

²⁾ See Dr. Vasthols historiske Efterretninger
 om Menneſket i dets vilde og raa Tilstand
 1803. 2 D. S. 357. 82.

Blæseren lare, at Hænde og Fødder, og Bæft
 bølme paaftaner I. c. S. 226. "at Kælelsen af
 "denne er alle Mennesker medfødt og ligesom
 "indvævet i vare Sandser." Mange af det
 islandske Folk have en meget god og behag-
 lig Stemme; men saane faa forstaae endnu
 med nogen Regelmæssighed og til Behag at
 anvende den. I Skolerne skulle vel gives en
 Smaale Underviisning i Sang, men Lærerne
 selv forstaae, som oftest, mindre end noget i
 Sangens Regler, og havde ifftm til deres
 Betledning, som Lærebog, en dem af Muna-
 Rene, lævnet ældgammel, igiennem flere Aar-
 hundrede i Island forfattet Anvisning til
 Sang paa saa Maade, dog ved de over 200
 Aar gamle Kirkegradualer, endog efter en der-
 radbrættet Form, ellers først opfunden af Ab-
 bed Gui d'Alregg, tidlig i det tolvte
 Seculum, hvilket tilligemed Sprængsler,
 Modernes Figurer og Inddeling i Takter, siden
 efter flere Grundtoner, andensteds, undergik
 en heel reformerende Forvandling henved
 1360¹⁾.

Det gjør mig inderligt ondt, at jeg her
 maae bekjende en saa væsentlig Mangel paa
 Kule

¹⁾ See Hofmanns Lexicon Universale under
 Hymnorum genera.

Kultur hos mine Hære Landsmænd, som de-
ne, thi jeg havde meget ønsket at kunne i den-
ne Post give en mere fordelagtig, men tillige
sandfærdig Afskildring af deres Følelse for de
skønne Kunster; men, desværre! har man i
Landet ingen det eiendommelig, glædelig So-
ne eller Melodie, ingen Dands, eller munter
Arie, mindre større musikalske Stykker; alt er,
enten geistlige, slet og utaktmæssig affmænge
Choraler, eller for det meste tåløse Kjemperi-
fers evige Monotonie, næsten bedst skikket til at
bortmane de onde Aander selv, hvor de troes
at groffere, og i saadanne Sange finder Al-
mindst dog, i Mangel af andet bedre, endnu
nogen Behag. Videlangmand E. Olafsen
følede stærk denne Mangel hos sit Folk, endog
i sin Tid, dels vidne adskillige af hans egne
Poetier derom, for hvilke han valgte ofte
muntrende, afvejlende, men der fremmede
Melodier, dels flager han høit over hvin i
Búnadabálk B. 4, ved at erindre: at istedet
for en behagelig Tonekunst, opvarte de ofte
med en melancholisk Nynnen; og Erlebisp
Alno v. Troils Dom, efter selv at have an-
hørt Sangen i Island, er et heller fordeslags-
tigere i hans oftnævnte Brev¹⁾.

Mer

¹⁾ S. 70: "I almindelighed svinge Islandere ganske

Naar endog de raæ og halvraæ Følke-
 Nag almindelig bruge Trommer og Viber, ind-
 til Fioler, Harper og andre Instrumenter,
 har man i Island for den allerlængste Tid ikke
 kjendt andre, end de til Klagesange og Jera-
 miadet bedst skikkede Fiddlar og Langa-
 Lejer *), og disse dog ikkun hos faa. En-
 kelt Fløiter høretes i den senere Tid, hvor i
 sit Hjørne, helst hos danske Folk; men i de
 sidste Aar et enkelt Klaveer, og ved eller paa
 somme Handelssteder, nogle Violiner, hvor
 de endelig fik paaguet en liden Deel af Nation-
 nen op, ret som af en lang Dvale, til mere
 selskabelige Forlystelser. I de sidste Decen-
 nier arbejdede de islandiske Selvfæber vexelsvi-
 s paa, at indføre ved smagfulde Arter i deres
 indtagne Skrifter, flere opmunrende og be-
 hagelige Løser efter de danske, endstjendit

P 2

disse,

* Ila, utan någon tækt eller behaglighet, i syn-
 nerhet, som de af Musikkens nyeste behaglig-
 heter, ej äga den ringaste känsledom."

- *) Begge anfører Trost l. c. og tildeels beskriver
 dem. Fiddla, som sævnligst bestaaer ikkun af
 en, over en langagtig Resonans eller hul Kasse
 Tre udsvænde, grov Stræng af spundet og roun-
 det Hesthaar, hvorpaa der gnides med en end-
 nu grovere Dug, er især utaalelig.

diffe, som andet Næt, nød en kold Middagelse hos Mængden, og derfor vel noget, men dog kun lidt og langsomt, kunde udbredes i Landet. Mod Aarhundredets Udgang, nemlig i Aaret 1800, bragte jeg det første Positiv, påfør meget gode Stemmer, op til Island, og opstillede det i Veiraae Kirke i Borgarfjorden, hvor det ved Gudstjenesten blev hørt, og altid bragt til almindelig Fornøjelse og til Orden i Sangen, indtil mod Slutningen af 1803, da dette behagelige Instrument flyttede med sin Eier til Jordreholm, fort derfra.

Naar man betænker andre kultiverede Folkeflags Fornøjelser, dels ved Naturens og Konstens mangehaande skønneste Prædellser og Yndigheder inden og uden for deres Boeliger, dels ved den forryllende Tonekunstes Concerter, ved Baller, Maskerader, Skuespil, interesserende Spadseregange, forskjellige Slags Spil, Kunstforeviisninger og mangehaande Lystigheder, kjender Island endnu næsten intet til de fleste af disse almindelige Fornøjelser. Allene i tvende Arter af Fornøjelser, kunde samme dog for den længste Tid almindelig tage nogen Deel, rigtig nok Arter, som ere tilfælles for alle Verdens Folkeflag og bleve bestandig Hovedgjensande for alle

alle Digteres Glædesfange og Lustspil; man gjetter sig altsaa let til deres sande og allerede gammel bekjendte Navne, nemlig: oplivende Drikke og Røstlighed. Af de første smagte Mængden kun det flatteste og ringeste, nemlig Beandevlin, ofte misligen omgraderet fra første til sidste Haand; men ickun saa lit Betilghed til at styrkes og varmes, mindre frydes ved Druernes Sæft, som dog udgjør en ikke ringe Andeel i de fleste Nationers Glæder. Ublue Dadlere bebeerdede det islandske Folk ikke desmindre Hengivenhed til Drif, som efter dets sørgelige Forfatning maatte synes mere undskyldeligt, siden denne Forlystelse skulde dog være næsten dets eneste, om saa end var; men denne Beskyldning er i vorigt aldeles falsk og ubesværet; thi, naar enkelte saa Individuer undtages, vil det befindes, at dette Folk, maaskee langt mindre end de allerfleste andre i Verden, fortjener et saadant Studsmaal, hvilket og endelig er sandfærvigen og med Varme oplyst af en uinteresseret Dommer ¹⁾, ligesom den aarlige Indførsel til Island af Drikkevarer, i Forhold til dets Folketal, og sammenholdt med andre Steders for-

¹⁾ Amtmand Vibe i hans Erklæring til Islands Handels Ansøgning 1797. S. 79.

forholdsmæssige Forbrug af deilige Artikler, kan endog fuldkommen bevise dette.

Kjerlighed stræbte dens ellers sædvanlige Prædikantere, flere surmulede Geistlige at udrødde, for at ingen Fornoielse skulde her blive Folket levnet, ved at faae dens Bifidafat og Glæder ¹⁾ affkaffede, ja, ved Domme det frastjender. Mueligen gav en Mistyndning der, som flere Steder, af Budet: Borer og former eder! nogen Anledning dertil ²⁾, og strax

¹⁾ Kort, men ufuldstændig beskriver Troil dem i c. Glæderne lignede ellers de gamle Julestuer eller dog en Act af Mafferade, og Vokserne udgjorde vel en flau og umusikalsk Synges-Concert, men som dog fornøjede Almenen (see Olassens og W. Pauksens Reise S. 351, 52), indtil Selskabeten til dem i sin heilige Iver gandske udrødde; i den islandste Oversættelse af Pontoppidanss Forklaring, bandlyser enhver saadan Fornoielse, samt Kjerlighedssange, som høist syndige.

²⁾ I Aarhundredets Begyndelse forbed til Erhverdende Kuldmægtig hos P. Bidalin i Dale-Syssel, Jon Magnussen, Broder til H. Magnæus og selv en stor Bøllesting, Glæden til Jorva-Saard med Dom, fordi man her havde Productionen af den næstførsægende Glæde sammesteds til 19 Bden.

Strax efter Indtrædelsen af det attende Aarhundrede forsvandt alle Glæder og alle Forskellens Forsamlinger; selv de halv Religieuse, som den gamle Heitdagur (dies votorum) eller Einmånadar-samkoma, en Forsamling seent i Martii til frivillige Bidrag til Fattige og Hospitaler, som dog blev i Norde landet holdt endog før 1470 og siden¹⁾, forsvandt, men Forsamlinger til Gudstjeneste i Jule-natten, samt den første Dag i Sommeren og ligesaa i Vinteren afkaffede Forordningen af 29 Maji 1744, §. 28, ligesom Forordn. af 26 October 1770, ni overflødige, tildeels gamle katolske Helligdage²⁾. Kort,

¹⁾ See Mag. Halfdan Einarssens Tillæg til Hørsters Udtog af bibelske Historier 1776, Side 370 i Noten, samt Dr. Finn. John. Hist. Eccles. Isl. Tom. III. p. 620. og Dr. Hans Jansen om Mannsædun ic. S. 70, Note 209, som melder, at denne Forsamling afkaffedes 1477.

²⁾ Endog disse afkaffede Helligdage holde adskillige blande Almuen, efter dens Forbomme og Brug, endnu sammeligen hellige, ved at tillade sig paa dem alt, hvad ikke hører til Moring eller Djerling, men intet, hvorved der kan fortjenes Brød, end ikke i haarde Aar, naar derimod mange mindre Forbomsfulde ved Stiden af dem

Kort, ifødet for de forberemte Glæder, fik man den 11 April 1702 Befaling, aarlig fremdeles at holde den, allerede 1686, anordnede store Bøds og Bededag, andagstigen hellig. Forordningen af 21 April 1730 og 29 Maj 1744 gjorde Skjertorsdag og Sangfredag til Helligdage, men tillod dog paa dem og store saadanne at søge Gifferte i haarde Nær, uden hvilke Plakaten af 13 Dec. 1797 iden udstrække denne Tilladelse til enhver Helligdag, naar en forbeeløst Gangt var at haabe, hvilket de Giffende fra flere Distrikter, saavel i Staden og Uden, som andre Børskedet, ofte bekræfter benyttede.

Ved at læse denne Beretning om Islands tabte Glæder, hvor disse til Opmuntring dog maa synes mere end andensteds tjenlige og undskyldelige, sæder Læseren biligen

erligen. Arbejde ogsaa paa disse Dage at afhverve Gode til sin og Familjes Næring. Derte ansee sine derimod for utilladeligt, sværte det og haane, men troe sig selv at fremme en Gud velbehagelig Dykkelse, ved da intet nyttigt at bestille, men dog foretage endog de besværligste unyttige Rejser til Lands og Vand, og hvilke da da undertiden ikke mindre celebrere Gader Evans Fest.

ligen paa at spørge: Gives der da ingen al-
 mindelig Opmuntring eller Fortyktelse mere i
 dette Land, ingen gymnastiske Øvelser mere
 af at opløse Sindet, hærde Legemet og give
 det en gavnlig og smidig Behændighed, en
 hurtig Færdighed i Bevægelser og disses An-
 vendelse? Har man da aldeles tabt alle Old-
 tidens Øvelser og Læge, og intet videre at
 lerne sig med? Endog de fleste af disse sidste
 meldte ere aldeles gangne af Brug, og de
 øvrige tager ligesaa meget af, som Mængdens
 Modtæthed ved Kysterne til, hvor disse Læge
 fornemmelig fandt Sted, iblandt det der for-
 samlede Folk, men sjelden i Oplandet nu i
 flere Aarhundrede, hvor og Boeliger ligge
 mere vidt adspredte. Af alle dem, som Hr.
 Justitsraad Thorslacius har beskrevet os¹⁾,
 havde man i Skolerne tilbage fornemmelig de
 overmaade nyttige og behagelige Glemme
 (kunstnæssig Bryden; og Hængbræt (Rings-
 brud). De første, udøvede med den List og
 Kunst, som er ligesaa skjøn, som nyttig til,
 i Tilfælde af Overlast, at redde sin Mester i
 en forresten overlegen og ulige Kamp, er en
 Øvelse, som paa det ivrigste burde opmuntres
 og

¹⁾ I hans skønne Skrift: *Bornalium veterum
 matrimonia*. Havnia 1783. P. 211-63.

og udbredes overalt i Landet, saavelsom det til Legemets Velfærd og Sundheds Befordring meget vel stiktede Ringbrud, som udgjør Landets eneste Nationaldans, men som kun faa, desværre! forstaae at udføre. Glimur især ere endnu i temmelig Brug ved Soelantanten i Fiskertiden, da mange Oplandsfolk forsamles her, men især paa enkelte folkerige Gaarde og ved særdeles Fæstligheder i Oplandet. I Skolen og nogle Forsamlinger ved Kysterne kan man vel endnu udføre Ringbrud, samt vade Baal, en ligesaa plump, som farlig Leeg. Man bruger end videre stærk Ridem og Kapridem til Lyst overalt, samt paa en vis Maade at voltigere, vandre Mølle, (Handahlaup), støbe Kølhafter, løbe Høfningahlaup, eller springe over hinanden i opstillede Rader med nogle Favnens Mellemrum mellem hver; færdigen og hurtig at svinge sig op paa, ja over en Hest, endog den største, uden at bruge Strigboile, og mange flere gandske bekvemme gymnastiske Smaaleege, Hurtigloben, Springen, Staaen paa Hovedet, Hængen ved Fodderne &c. saavelsom og Skæteløben, denne dog helst nær Kysterne, og den mere gemene Løben paa Hæstebeen over Jis, ved Hjælp af en Stang; men Skæteløben er i ingen Brug, og kun i Nordersjøen

en

en Smule bekjendte, uagtet udsatte og uddeelte
Præmier for Svølske i samme.

Til Huusforføielser høre: Skafspil,
endog almindeligt blandt Bønder, overalt i
Landet, Bretspil, paa forskjellige Maa-
der, adskillige Slags Kortspil, dog meest
en Art af Styrspil (Alkort kaldet), Duck,
og nogle saare simple der særegne Spil¹⁾; dog,
ved Kysterne paa Sønderlandet, nær og i
Handelsstederne, begynder man og stærk med
Polskas og Lomber, endog temmelig
høit om Penge.

I øvrigt forslaaer man Winter-Afte-
nerne, næsten i ethvert Huus, med bestandig
Forelæsning af Eogur, fornemmelig de gamle,
eller dog over 100 Aar; endog de smagløseste
Fabler og urimeligste finde just ved denne
Egenstøb almindelig 'meest Behag, men ved
de nyeste Skrivters Læsning, om man endog
vælger de blandt Dylste erkjendte gode, og
for den gode Smag og Menigmands Gavn-
ulige vigtigere, kjæder Mængden sig meget for,
luffer dem snart i og griber flux efter en Øk-
ger Danske, og saadanne Fabler, som ere
rige

¹⁾ Se videre herom C. Olafsen's og B. Pauli-
sens Rejse, efter Registerets Anvisning ved
Festligheder.

rige paa Underværter, Heres og Spøgelsehistorier. Disse især, samt overhoved alle gamle Historier, circulaite fra Huus til Huus, laanes til hei Forelæsning fra Veigd til Veigd, fra Snffel til Snffel, og skrives jevnlig af i store Samlinger, saavel som disse Ting udsatte paa Alim, de fleste høistelændige, hvoraf Samlingerne kaldes Alimur; verelvis høyles de mere ud, end spuges for hele Hufets Folk, visse Aftener igjennem, hvorved de, som have en naturlig god Stemme, ofte fortjene Brød, ved hertil at gaae om blandt Alimen, da en lang Praxis gjerne skaffer dem og flere en stor Samling af disse til Livs, hvorfor de ikke behøve en Bog, men temmelig umelodisk pleie udenad at fremsttraale en stor Mængde af deslige Visesamlinger. I Mærkingen og om Aftenerne fortælles der og af flere i Selskabet, forskjellige Eventyrer, især om Feer, Heres, mestere og Spøgesler. I en mod alle rette Syngeregler anstødende Art af accorderende Bassang, Lufsaung kaldet, øve nogle gode Syngestemmer sig undertiden.

Glæder og Lustigheder forsvandt i ørigt, som meldt, men endog flere andagelige og høitidelige Forsamlinger saae man dog i Marhundredet; den første efter kongelig Befaling af 29de Martii 1756, da en Bede- og
 Lat-

Jubelfest holdtes den 22de October samme Aar, til Erindring af Forsnæts milde Bessjermelse, ved Røtlugiás Jdsprøding Mærk Jæben 1755, og dermed forbandne ødelæggende Jordskjælv, som da udbredte sig vidt i Norden og omstyrkede Lissabon, ligesom Søbrud og Oversvømmelser paa flere Steder forøvede saa meget. Den anden efter kongelig Befaling af 14de Martii 1766, da en høitidelig Bededag blev i Island holdt den 24de August s. A. for vor allernaadigste Konges, Christian den Syvende s, lyfsalige Regjering.

Ogsaa Jubelfester holdtes nogle i Island, nemlig Aar 1717 i Anledning af Reformationen, med idelig Sang og Prædiken fra 31 Oct. til 7 Nov., dog især den 5 Nov.: denne blev altsaa den første og hidtil eneste Jubelfest i Island til Erindring af hin.

Aar 1749 den 28 October og følgende to Dage, i Anledning af det Odenburgiske Kongehuses 300aarige Regjering ¹⁾.

Aar

¹⁾ Ved denne Festsighed fremstod Skjalden E. Olafsen i Islands Navn, med en festlig Jubelsang til høifallig Kong Friderich den Femte, under Titel: Það uppvaknaða Island, hvortil han fæstede en latinsk Version: Islandia expurgata ad Jubilæum, trykt 1749.

Åar 1760 den 16 October, i Anledning af de danske Kongers da 100 aarige Guldfeirminstet ¹⁾).

Åar 1763 den 2 Aug. til Tæffigelse for den almindelige Fred i Norden, og for Forsynets Beskjermelse over de danske Stater i Krigens Tid, fra 1756 til 63. O! maatte os dog ret snart skjenkes den saa inderlig onskede Anledning til høitideligen at helligholde en lignende Jubelfest, for en glensvunden Freds uberegnelige Goder! Dens Jubler skulle vist engang trænge høit op fra hvert ærligt Bryst i de fredelige Danneftater; ja, gjenlyde fra Skyerne selv!

En Art af Jubelfest holdt man endelig paa enkelte Steder i Island ved det nye

Åar-

¹⁾ Nogets akademiske Præmier bleve i denne Anledning uddelte, hvoraf Biskop Dr. Hans Binsen erholdt den første for sin Udgave af Kristennrett i Biskopia eller gamla 1759, 60, hvortil han 1762 og 1765 udgav Curas posteriores. Den tredje Præmie blev tildeelt Thorsteen Nicolaisen for sine S. 178 anmeldte tvende Disputationer.

I Åaret 1767 vandt Biskop Binsen atter den af Universitetet udsatte Præmie for sit historiske Skrift: An Arnosatus etc. (se S. 206).

Harhundredes Indtrædelse 1801. Biskoppen forkyndte denne høitideligen, ja, næsten til Overflod i to Prædikener. herover paa Nyl-aarsdag; man sang, dandsede og spillede hyst og her, hvor man forstod dette; man aad og drak dobbelt den Dag paa nogle Steder, hvor man havde noget at tære paa; man heiste Flagge og afbrændte det attende Seculum reent i nogle om Natten derpaa antændte tomme Tjæretønder, for ret med Allem at udmærke Festen; conform med den Island lærrede Lej- lighed og Anstalt til Glæde og Festsigheder.

Glædesforsamlinger til vore allermin- deste Kongers Arvehyldinger, tæller Tidsrummet tre Gange i Island at være be- falede, nemlig ved Refsr. af 24 Martii 1731, hvorefter den talrigeste Forsamling, som Nogen Biskop Jon Arfens Tid, eller Reforma- tionen har indfundet sig paa Altinget, mødte den 13 og 14 Sept., da over 600 paa en- gang afslagde deres Troessabæed til Kong Christian den Siette; deriblandt talte man, foruden Laugmændene og Landfogden, 15 Provster, 21 Enffelmænd, 147 Præster 39 Laugrettemænd, 380 Forpagtere og Jorde- Eiere.

Efter Refsr. af 22de Januar 1747 af- lagde man i Island Hyldingsæed over hele Lan- det

det den 18de Sept. f. A. til kaiselig Kong
Friedrich den Fjerde, og

Efter Befel. af 14de Jan. og 7de Febr.
1766 paa Altinget den 16de Juli f. A. til
vor nu regjerende allernaadigste Konge, Chri-
stian den Syvende.

Under de fire ellegode Konger, som For-
synet skienkede Island i Tidrummet, naar
dette, saa ofte trængende Land, med en Døds-
og tafnemmelig Verbødighed erkjendte, at sa-
derlig Vilddhed og Naade er, som Regjering-
gen selv, bleven aldeles arvelig paa den danske
Konge-Trone.

§. 24.

Vil man nu end finde, efter at have
gjennemseet denne tredie videnskabelige Afde-
lings foregaaende §§. 15, 23 inclusive, at
Kulturen endnu er i sin Barndom i Island,
i Sammenhold med Videnskabernes Udvik-
ling i det øvrige Norden i vore Tider, og at
altsaa uendelig meget endnu er at gjøre, for
dens videre Fremtard i dette Land, vil man
dog let med hvi Forundring kunne erfare de
virkeligen store Skjæmskridt, med hvilke den
i den attende Aarhundrede, langt over alle de
foregaaende, er der gaaet fremad, og sende
sig ved Haabet, at det usigeligste vil ikke
min-

mindre befordre dens videre Fortskridt. I det jeg tør affige denne fordeelagtige Dom, beder jeg den Læser, som mueligen tørde forarges over samme, ikke uden Hensyn til Islands ringe Folketal, og adspredte ringe Antal i den videnskabelige Klasse især, dennes Udsættelse fra næsten alt litteraire Samkvem i Verden, fra Bibliotheker, fra alle lærde Understøttelser og Opmuntringer, eller til denne Klasses almindelig store fattigdom til at anskaffe sig endog de første lærde Fornødenheder, at maale dets Fremskridt i Kultur, og ikke med Videnskabers og deres Opmuntringers større og mere runde Aften ved Universiteter og overhoved i Dannerstaternes store Steder, men med strengt Hensyn til Videnskabsmands snevre Strilling i dette Land. Dog, med alt det, har intet Aarhundrede i Island gjort i allehaande Videnskaber og Kultur saadanne Fremskridt, som det attendes; maaskee saa Lande eller intet, i Forhold til Folkemængden, leveret flere Skribenter. Man roser Islands ældste Litter, de første Sæller efter dets Besøelse, for deres fortrinlig blomstrende Videnskabelighed, og de fortjene det; dog har den gamle nordiske Poesie paa den nheres Beføstning tilskueget sig en mindre forskyldt og virkelig overdreven Poes; men man gjør de nær-

værende Tider megen Uret, naar man paa-
 staaer, at de ikke engang endnu have oprettet,
 hvad Landets Selvfærdigheds Tab og Pave-
 dømmet i Middelalderen og noget efter sam-
 me, sk nedkuert. Næsten allene Historie og
 en meest militaire Poesie syffelsatte de ældre
 Islændere, og disse bragte fra og fandt lettere
 i Norge og andre Lande, som de i deres Rigs-
 doms og Velmagts Dage saa idelig besøgte,
 større Hjælpekilder, end nu frembyde sig i det
 bogløse Island, hvilket, for Fædrenes
 Samlinger, Arbeider og videnskabelige Skatte,
 er nu forlængst reent afplukket. I en Åre
 og Samund Frodes, Snorre Stur-
 lens og Sturla Thordarzens Tider,
 vare for Ex. begge Eddaerne, og deres
 øvrige herommelige Skribter, lettere com-
 plerede og forfattede af da sikkert for Haanden
 værende Samlinger og visse Efterretninger ¹⁾,
 end selv i vore Tider en Historia Ecclesiasti-
 ca, en Sciagraphia Hist. Literar. Islandicæ
 fra de ældste og os nu mørke Tider; ja selv
 vore Tidens Commentarier og udmærkede Af-
 handlinger over hine nu saa langt bortfjernede
 Oldsager fordrø et større Arbeide og flere Rund-
 skaber.

¹⁾ See og Justitsraad Thordacti Fortale til
 den tredje Tome af Heimskringla.

Kaber. I Voesten selv, saavel gammel som ny, bliver det ikke videre Spørgsmaal, om en H. Petersens, en E. Olassens, en W. Widalins, en Sølvesens, en E. Olassens og endnu efter vore Tiders Smag en Grøndals og Jon Thorlaksens Navne fuldkommen fortjene at opstilles ved Siden af en E. Skallagrimsens, Ein. Skulesens, Eyst. Asgrimsens, Brødrene Olav og Sturla Thordersønners, og de øvrige Islanderes; thi, leverede Eysteind end en Lilla, saa have vi dog meget mere end Bafuta i dette Aag, fra Steffen Olassen, Hallgrim Petersen og mange flere. Mod selv Skulesens Geist og deslige tør man i Skjønhed og poetisk Bærd nok sætte E. Olassens uppvaknada Island, Fridriksdrápa og Fridriksvardi og Sølvesens Lilla. Ikke at nævne den første andre overhaands mange Fjærne Digte, saasom hans Dúnadarbálf¹⁾; Hafnar-

2

sæla,

1) I en Anmeldelse om Indholdet af denne Kjönnede Sang i Scand. Museum for 1803, i D. S. 211-14 anfører Kaptein Abrahamsen, at en Afdeling af samme kaldes Heimstætt, som han oversætter ved Besægt; men det første Ord er neppe islandsk, og det rette Navn

sæla, Fullsæla, Íslands-sæla, Heimsótt, for det meste hans Ísland, Qvædi um Hornstrandir, og fra Poesiens Side et andet um Sott og dæuda Íslendskunnar, hans Mýramal, Leidarsteinn, Helblinda, og saa mange andre, og ikke at vor nyeste poetiske Literatur lig nu i det islandske Sprog frembyde, for det meste heldigen overførte Prover, endog af en Pops, Miltons, Tullins og flere vore Egnes Mestrarbejder. Vel har Musiken gjort mindst Fremgang; dog have de senere Tider frembudet der en Samling af ikke blot mere fordelelige, men og mere syngelige og skønne Melodier til de nyeste Sange.

Seer man hen til Theologien, er det ufornødent at gjøre Sammenligningen imellem vore nuværende og de ved og noget efter Christendommens Indførelse gængse, træffe, og med

er Heimsótt, som betyder Hjemlængsel eller Nostalgie. I øvrigt ere de af ham auførte Navne: Fullsæla, Íslands Sæla og Heimsótt (ikke Heimsótt) Navne paa E. Olafsens nogle andre Digte, som slet ikke vedkomme Digtet Búgaðarbáll, hvis rette Melodie er den danske: Vaag op og slaas paa dine Strænge.

med Hedenſkab blandede Begreber, thi en Sammenligning imellem diſſe ikkun i Slutningen af de 17de og 18de Aarhundreder, vil let viſe os Kulturens ſtore Fremſkridt ogſaa i dette Land. I det første fyldte Overtroen næſten hvert Hjørne i Landet endnu med Hexemeſtere og Spøgelfer; de ſiſte graſſerede tildeels endnu omkring i mine Ungdomsdage, men have i de ſenere Aar næſten gandske rømmet Landet, og de første aldeles, dog tilſkrev man Hexemeſtere ſnart enhver da uſædvanlig Tildragelſe eller Virkning, hvis pynſke Grund man i de Tider enten ikke kjendte, eller gjorde ſig falſke Foreſtillinger om, og ſtrax maatte den Miſtænkte bøde med Livet; allene fra 1660-90 bleve 16 Menneſker under et ſaadant Paaskud henſlæbte paa Baalet; og at man ikke ſkal foreſtille ſig denus Mening, om Troldmænd allene at have været gangſe iblandt den raae og fordomsfulde Almue, vil jeg her anføre, at Provſt P. Wiſenſen i Selårdal, ſom var Provſt over 50 Aar og lige til ſin Død 1706, en Mand, ſom da anſaaes der, ſom det ſtørſte Lys i Theologien, ſom efterlod ſig flere haandſkrevne Commentarier over Bibelenſ adſkillige Bøger, en Mand, hvis Beredom en Torſæus og Dr. Finner Jonſen

fen ¹⁾ lappes om at berømme, denne Mand var dog de foregivne Troldmands uforsønligste Førfølger; allevegne troede han at sine dem og spore deres flemme Virkninger endog paa sig selv; denne Mening om Hererie og Djaævelens Indflydelse i enhver saelfom Tilbragelse, indblandede han næsten i alle sine Skrifter, sagfegte flere Mænd for Hererie, og fordrøede uden Staausel deres Død. Den verdslige Arri stod ham og troeligen bt i en saa ugrundet Førfølgelses Fuldbyrdekse, thi Laugmand Thorleiv Kortsen dømte frist væk paa Provstens Angivelse flere Ustyrdige til Baalet 1662: 79, til Stjandset for Kultur og Kersfærdighed; ja, man ilede undertiden strax med Executionen ved Hjemtinget, og tog derpaa Laugrettens Confirmation paa det allerede udfærrte Drab. En overtroist, men halvstuderet Naturskyndig Jon Gudmundsen skrev en mistænkelig Bog ved Navn Stjandafæla (D: Djaævels skrækt) ²⁾, som voldte ham Landsførviisning Apr 1614, da den ansaaes som en Anviisning til Hererie, og fra den Tid begynde

¹⁾ See Deo, Regi, Patriæ S. 47 og Hist. Eccl. Isl. Tom. III. pag. 554-55.

²⁾ See Finn. Joh. Hist. Eccles. Isl. Tom. III. pag. 591.

gik man ret for Alvor at brænde Troldmænd. En saa mærkværdig Gjenstand fortjener nærmere Beviser for det anførte, for tillige at oplyse den i det syttende Seculo herkende Tankemaade og den Tids Kultur, og for at vise, hvor store Kiøpessfridt denne Siden har gjort i det attende, da Hefemestere ikke videre sagsøges, eller dømmes og knap nedbrydes i Landet. Man behøve altsaa at eftersee dem i nedenstående Uddrag af Laugtingenes Protocoler ²⁾. I øvrigt lader jeg mig

- ²⁾ 1) Anno 1669, den 29 Junii, fremstod den hæderlige Sysselmand E. Wiersen for Laugretten ved Øreraas Ting, med den Proces og de Domme, som ere gaaede i Jon Leiffsens Sag, hvilken Jon nu er afstraffet og brændt, og erklærede hele Laugretten, samt Laugmændene: at de ansaae disse Domme at være grundede paa Hans Kongelige Majestæts Brev og Landsloven, tilligemed den Laugmands Eragting, som deri er given, og at de Sysselmand fortjene Tak, som saa retfærdeligen og gudfrygtigen fremme Retten i deslige Sager. Men denne Jon Leiffsen havde erklæret en Erlend Eiliffsen for at have været sin Lærer og saaledes voldet ham denne Ulykke. Jon Leiffsen bad det, nemlig,

mig nøie med til samme Sted her at anføre,
at kjønde Bandsættelse engang er anvendt i
Is.

lig, optegnet efter sin Minde, at Erland
Eiolfson har voldet ham denne Ulfte, men
ingen anden Levende eller Død, som ved Brugem
af Hæerte har sældet ham, og det efter hans
egen Begjæring. Nu benægter Erland dette,
paa det ene nær, at han har leveret den af-
døde Jon den Figur Hs. Kors, som Er-
land nævner den. Dette aggraveres endnu ved
en Anklage fra den berømte Præst, Provsten i
Vardestrands Sjøfel, Hr. Paul Dirksen,
som ordret følger:

"Værdige og agtbare Herrer og Lands-
Høvdinge, Laugmand H. Sigurd Jon sen
for Sonden og Østen og Hr. Thorlev Rort-
sen, mine Herrer med al Agtelse!"

"J Jordfjælvs griber enhver til, hvad fast
han kan faae fat, og jeg ligeledes nu, saavel
for min egen Skyld i min Modgang, som J
vel har hørt om, som andres i lige Forfat-
ning, stræber at faae Eder begge fat, som Lan-
dets faste Stolper, midt i den rasende Hæertes
Alarm, som aarligen ryster og truer de From-
mes Vel og den kristelige Kirkes Grundvold
her i Vestfjorden, hvilket ikke kan ved-
hørlig blive udvirket for Ederes Herredømme,
for

Island i Biskop Jon Arnesens Tid i den første Halvdeel af det attende Aarhundrede, et dog

formedelst Eders mange Forretninger og Functioner paa Løgberget (3: Tingstedet, hvorpaa Retten holdtes), endstjændt det synes at man først burde pompe lens, for en Løsning, som ellers vil synke denne Landets Egn under. Thi beder jeg i Guds Navn og ved Hans Majestæt, at denne Jon Pettsen, som jeg lyser at have voldet alle de gruelige Piinlser, som i afsvigte Vinter overgik mit Haud, hvilket derom ergangen Proces tydelig udviser, som 12 Dannemænd have forberedt til Dom, undgaaer ei den Retfærdighedens Dom, som Troldmænd fortjene; thi, slipper han med Livet for denne Udaad, som han og selv har bekiendt, kan man vente, at han dræber, piner og beskadiger mig og flere. Det staaer altsaa Eder til Ansvar for og siden, om I forvolde at han beholder Livet."

"For det andet tilsiger jeg Eder hans Skolemeister Erland Ejsølsen, som har undervist denne Jon, hvorledes han skulde ved Heretie oversøse mine med denne Klændighed, samt lært ham og flere andre Arter af Heretie. Med eet Ord: denne Skurk Erland, er Djævelens Sæt, af hvilken udræb.

dog denne frækkelige Ceremonie selv endelig ble-
ven bandlyst af vor Konginning, ved Rescr.
af

lægger, hvad hver en Ond begjærer, detes
Næster, som allerede have lært eller ville lære,
et sandt Kildevæld til al Djevlelsdom i den
Bølgd og maaskee flere, fuldberygtet og
fordømmelig, fuld af Djævelen; hvorfor
jeg troer, at et tusinde Mand gjerne sniste
ham henrettet. Men — hvo kan eller vover
at ytre saadant? Erindrer derfor Eders Gud,
hvilken I bør staae til Regnskab, for at det
Onde, saavidt mueligt er, maatte udryddes af
Israel, ellers kan formodentlig een, om der
ikke være flere, Ulykken komme over Land og
Folk. Gud være med Eder og styrke heri og
i alt Gødt.

Helárðal Anno 1669, den 7 Junii.

Underkreven

Paul Børnsen mppria."

"Efter at dette var indført, faldt Laugmænd-
nes, samt Laugrettens Svær og Eragtning der-
hen: at bemeldte Erland med Rette bør
fængsles af Soffelmanden i Warbostrands
Soffel og paa det næsteste forhøres, efter Kon-
gelig Maieskæts Brev af Anno 1617. (hvilket
dog aldrig blev sendt til Island eller til samme
udgivet som Lov, men vel paa egen Haand af
Laug-

af 26 Junii 1782, ligesom og Exorcismus ved
 Daaben den 7 Maji 1783. Ungdommens
 Confirmation indførte Forordn. af 13 Januar.
 1736 og Rescr. af 29 Maji 1744, samt Gdn.
 af 25 Maji 1759; Rescriptet af 2 Julii 1790
 fastsatte og indskærpede Forældres og Præsters
 Pligter med Ungdommens Underviisning, og
 Klogskab og Netsfærd seirede endelig saavidt
 over ceremoniale Fordomme, at Mennesket
 blev tilladt at søge sin Næring, i Følge Plac.
 af 13 October 1797, ved at udsætte Gærn om
 Gærn

Laugretten antaget til Følge 1630), og efter
 Omstændighederne, samt alt i denne Sag her
 hørende.

2) "Anno 1670, den 30 Junii lod Hr.
 Laugmand Thorley Rortsen oplæse den
 Dom og Proces, som er gangen i Erland
 Ejslufens Sag, hvilken i afdigte Efteraar
 blev, efter at have bekjendt sin Brug af Hæx-
 erie og sine fordægtige Kunster, brændt, og
 syntes Hr. Fogden ligesom og Laugmanden
 Hr. Sivert Wiørnsen og Laugrettemændene,
 at den Proces og Dødsdom var rettelig
 udført."

Herved kan og sammenholdes Laugtings-
 bogen af 1674, om Hæxerie-Forchindring, for-
 mentlig ved Hæxerie, paa Præst Hr. Wiørns
 Enes

Søndag Aftener og Aftenerne for Helligdage naar de kun bleve saa tidlig optrukne den følgende Dag, at Kirkegang derved ei behøvede at hindres.

At man i øvrigt begyndte i det attende Aarhundredes sidste Halvdeel at gjengive Mennesker i Island den Frihed og de første Retsigheder, som Despotisme til den Tid saa ofte frarøvede dem, og især mod Aarhundredets Slutning, at løse de Baand, som til den Tid saa voldsigen fængslede alle deres Mæringer,

er

Snæbilsrnsens Baad i Snæfellsbæns Syffel, hvilken kostede Sladdereren Bødvar Thorstensens Livet paa det selvsamme Ting, uagtet han erklærede, at han havde opdigtet dette. (See forbemeldte Laugtingebog No. 4 og 12, samt Laugtingsbogen for 1677, No. 4 og 6).

Endelig blev en Clemens Blarnesen af Strandes Syffel. Aar 1690 den sidste, som paa Islands Laugting blev dømt til levende at brændes, for Undsigelser, Hererieforsøg og Brug af Kæpvers over sit Fæ. Et Reskr. af 5 Maj 1691 bemaadede ham med Livet, men bad ham at rømme Landet. I det samme Aar døde han i Kjøbenhavn og modtog der Afløsning og Sacramenter af den islandske Biskop Einar Thorstenssen.

er i øvrigt det flareste Beviis paa Kulturens store Fremmskridt i dette Aarhundrede, hvilket jeg særskilt vil nærmere vise ved dets almindelige Overskyn mod Bogens Slutning. Theologien selv, begyndte hist og her at fremstilles i en mere fattelig, for Forstand og Hjerte mere tilfredsstillende og takkelig Dragt, og at afrites nogle Masker, under hvilke den crasse Mystik havde før gjort den ligesaa ufkjendelig, som lidet virksom til sand Moralitets Befordring ¹⁾. Som i den Materie om Hexerie, saa=

- ¹⁾ Vel synes det at viden imod en almindelig Kulturens Fremmskridt, at endog de udsøgteste nye Skrifter og oeconomiske Forslage, efter Side 236, 162, 64 ned ikkun meget kold Modtagelse hidtil i Island, og at man der endnu holder fast paa Principet: Calumniare audacter, semper aliquid hæret; dog viser Erfaring, at en grundløs Skumlen ligesaa audacter foragtet indtil denne har raset ud, trættes og taaler sig efterhaanden, ja, forvandles til Lovtaler, naar Tiden om kort går Skumlen flammepud og viser dens Nøgenhed. Biskop Dr. F. Johansen melder i sin Hist. Eccles. Island. Tom. 3. pag. 516, at "da den latinske Sang i Kirkerne blev affaaret ved Udgangen af det syttende Aarhundrede, harmedes mange gamle

saaledes vandt og Retspleien i andre Henseen-
der en uanstelig Fremgang (hvorom S. 32 nærmere

og maadelig studerede Præster meget derved, men især den aldeles ulærde Almuu." Skjøndt det selv samme endnu og var Tilfældet, ved den nye Psalmebogs Introduction hos fordomsfulde, maadelig studerede og mistligstude-Præster i nogle Egne, efter hvilk den i deffige Sager eenfoldige Almuu let bliver fremmet, maa man dog til Menigmands Noes tilføie, at hvor Lærerne selv vare fordomsfrie og oplyste, og gjorde sig nogen Illage med, ved for-
nuftige Forestillinger at anbefale den hos Mo-
nigheden, blev den strax, næsten uden al Ind-
vending, indført og erkjendt af fortrinligt
Værd; men hvor de intet herfor arbejdede,
eller og mindre forsvarligen til det modsatte
Niemed, men smigrede og underholdt Almuens
Fordomme, der vandt den mindre Behag, end
det over 200 Aar gamle hollstforargelige Gra-
duale, hvorefter man endnu andagrigen beder
"imod Havens og Tyrkens Vord, under hvil-
ken sidste Skret vi erkleres endnu at staae,
uden at vide, naar Pestilenter forude alle Lan-
de, tilligemed Fattighom og Maar," og hvori
man høit bekjender, "at have bedrevet en stor
Mængde ære og halsløse Misgjerninger;"

med.

mere vil overvinde), dog endnu ikke den fulde
komment anffelige og til Landet aldeles passende.
Hvad for Naturvidenskaber, og Medicin, som
for henlaae næsten aldeles udyrkede, er virket
i Tidsrummet, viser tildeels §§. 19 og 22,
deels vil det herefter, saavidt Medicinalvæse-
net angaaer, nærmere berøres §. 33. Deco-
nomiens Fortskridt kan læses §. 8-14, 20 og
22; og Litteraturens overhoved §. 17-18 og 22.
De udvortes Sæder sif vel og en større Forts-
nelse end før, ved Smagen paa flere fremme-
de

mellem: "at den forbandede babiloniske Tyran
Belzebub fyrer endnu i sin Pineovn for at
skade os alle;" og endelig songes hver Ekse-
torsdag efter den gamle Psalmebog offentlig
i Kirkerne: "at vi vel bør bede for Overigheden
(hvis Overhoved dog Kongen er), Kiondt vi
dog alle maa taale store Tynghet og For-
urættelser af samme." Forømmeldte an-
fører jeg blot til Prøve paa den endnu bekla-
gelige svage Fremgang Kulturen har gjort i nogle
Egne, og den maadelige geistlige Smag i flere
Sogne, hvor dette Gode endnu af Folkelærere taa-
les og foretræktes den nye Psalmebog, hvis Hoved-
sif skal være, at man, som i Biskop Dalls
nye, favner aldeles Sange om Djævelens og
Arvesyndens Magt paa Jorden. (sfr. hermed
S. 162-63 og 204.)

de Dyrus-Artikler, som man snart lærte størst at forbruge, men slet ingen selv at producere, hvilket altsaa i Grunden ikke kan recommenderes Kulturens Fremgang til det Bedre, saa længe denne Forandring kun indbringer Armod, men giver den allene et større Forfinelses Anstrøg. Under denne Artikel staaer altsaa ifkun tilbage her at fremstille et summarisk Oversyn over Aarhundredets henfarne eller dog for Island tabte mærkværdigste og af samme mest fortjente Mænd.

Paa Listen over dem anføres her altsaa: **Erstamtmændene Kantzau og Ebdal.**

Biskopperne J. Vidalin, J. Arnesen, Dr. Finnur Jonsen og Dr. H. Finsen¹⁾.

Ant:

*) I Hensende til denne store Mands Værd, maa jeg henvise til hans 1797 trykte Biographie og mine Mindeord Tidendi 1796, 2de B. S. 268-72, samt min i Landbudsningsselskabet holdte Mindetale over ham (ibid. S. 295-322), og den ved vor udbødelige Sukk ikke blot givne Approbation paa det Udtryk jeg i et Epitaphium, trykt i Rjebenhøms lærde Efterretninger 1796, S. 720, havde tilskadt mig om ham, som Patriæ-ornamentum, men og dets Udvidelse, ved i sit Ham og end mere her
brende

Amtmændene Suhrmann *) og M. Giffelsen.

Liges

brønde fætte (ibid. S. 608) at erklære ham for: non solum Islandiæ, immo Septentrionis ornamentum, og endelig til Assessor G. Sandals S. 221 i Noten anførte Sjønns Bærgers vers over ham.

- *) Suhrmann var en Mand af meget gode og vel dyrkede Naturgaver, og maaske en af Islandts lærdeste Digtighedspersoner i det attende Aarhundrede, en duelig og virksom Embedsmænd, redelig, omgængelig, høfslig, trofast og fredeligssindet, som ved Rødgaff og Lemne fik Hordener rekrude uden voldsom Fremfærd, og blev derfor saameget mere almindelig yndet og siden savnet, som man hos hans Formand Amtmand Møller, savnede baade hans Forsand og hans Hjerte (see S. 32.). Imidlertid var dog Skibnen ham af og til ugunstig. I Hørningen maatte han efter Kongelig Resol. af 3 August 1716. tilkjøbe sig Erspectance paa Amtmands Embedet med 1000 Rdlr., og dersom indgaae 1718 af dette at betale den halve Sæge, da 200 Rdlr. aarlig, til Amtmand Møller (som dog endelig holdt op at leve i Børnedom 1720), foruden andre ham paalagte Statter. Desuden gæraade han i Process med en Jomfru

Aligesom Fuhrmann især regnes iblandt
Islands dueligste Embedsmænd i det attende
Aar:

fru Appollone Schwartzkopf, til hvil-
ken han vel havde givet sit Høitidsbrev for
mange Aar siden, men i Wellestrummet blev
han forelsket i en Kattrine Holm. Den
første erhvervede endog Høiesterets Dom 1719,
som tilstodte ham at ægte Schwartzkopf,
og nu forgik ham ganske al Lyk til Dom-
mens Fuldbyrdelse. Hun udvirkede altsaa et
Kongl. Rescript af 24 Febr. 1721, at han en-
ten fulde adlyde Dommen, eller aarlig betale
sin halve Bøge til hende. For at spare ham
Udgifter og i Haab om at faae hans Sind
omstemt, reiste hun op til Island 1722 og
forblev hos ham paa Besefted; men kort
efter ankom og did fornavnte Kattrine
Holm, og da hun blev mere yndet af Amb-
manden, opstod naturligviis Jaloufie imellem
begge. I Aaret 1724 døde Schwartzkopf
paa en mistænkt Maade, og erklærede for sin
Død for en Paul Kinch, at hun var for-
givet med giftblandet Mad, som hun bad ham
formelde sine Frænder i Danmark. Han reiste
derhen samme Aar, blev endelig forhørt, og
en Kommission i denne Anledning herom nedsat
i Island for at undersøge og paadømme denne
Mord

Harhundrede, saaledes vil man i S. 32 her-
 efter finde Anledning nok til at anse hans
 Formand Amtmand Christian Møller for
 Dets mædeligste og elligte færtigste Amtmand,
 da hans Embedslevnet var saa idelig mærket
 med forenet Barndom og voldsom Bistands-
 Til de øvrige mærkværdigste Mænd høre end
 videre:

R 2

Loug-

Wordsag 1725. Splid deelte Kommissionen.
 Den stærkeste Part idømte Rinch efter Fuhr-
 mann's Paastand hvie Byder, og deuden til
 at bøde sine tre Mark. Rinch appellerede til
 Høiesteret 1727, efter at Kommissionen havde
 været holdt i mange Uger. 1725. 26 og Biskop
 Jon Arnesen befalede at tilerøde samme.
 Høiesteret tilfandt Fuhrmann at betale 300
 Rdlr til Rinch, og 50 Rdlr til Landfoged
 Wulf, samt at bøde 50 Rdlr til vor Frelse-
 res Kirke paa Christianshavn. Angaaende
 Mordet blev intet opløst Fuhrmann til
 Skade, men kun femme Formodninger tilve-
 bragte imod Katarina Holm, hvilken Fuhr-
 mann dog indsatte til sin eneste Arving, blev
 rig ved Testament af Gudmund Thorle-
 sens, den Rige kaldet, og hans Hustrues 6
 Døttre, hele faste og løse Gods, og døde
 1733 paa Messetted.

Laugmændene: L. Gottrup ¹⁾, P. Vidalin ²⁾. og S. Sølvesen ³⁾.

Stiftprofterne: J. Haldorsen ⁴⁾, Thorh. Skaptesen og Mag. Halvdan Einarsen ⁵⁾.

Sysselmændene: P. Thorstensen, Jon Arnesen og M. Ketilsen.

Rectorerne: Erl. Magnussen og Mag. J. Arnesen, Jon Therkelsen, Mag. B. Jonsen og Mag. H. Einarsen.

Som Theologer udmærkede sig følgende afdøde Mand:

Provst P. Bisnussen til Selárdal, efter hvad andre lærde endelig ville (see S. 246), Bisperne J. Vidalin og Doctorerne J. Jonsen og H. Jinsen.

Som Jurister: P. Vidalin, S. Sølvesen, J. Arnesen, Stiftamtmand Th. Fjeldsted; men fornemmelig Conferenceraad Jon Erichsen. Tilbeels ogsaa Haldor Einarsen og Jon Magnusen, Sysselmand.

Som

¹⁾ See mere om ham S. 32.

²⁾ See ibld. og S. 194, 205, 216, 219.

³⁾ See S. 204-5, 219, 20.

⁴⁾ See S. 205 i Noten.

⁵⁾ Ofte omtalt i Bogen og S. 153 samt 172.

Som Historieſkribere og Oldgrandſkere:

Kongelig Historiograph Thormod Torfesen ¹⁾, som døde 1719, og Professor A. Magnæus, som døde 1730 ²⁾, P. Bidalin, Stiftprovst J. Haldorsen, Provst B. Jonsen, Præst E. Jonsen til Vøllum i Svarfadarðal, død 1746, Mag. H. Einarsen, Biskopperne F. Jonsen og H. Finsen, Vicelaugmand E. Olaffen, Provst G. Paulsen, Conferenceraad J. Erichsen, Præst Ben.

- ¹⁾ Denne fortreffeligen lærde Mand's Skrifter opregnes i Worm's Lexicon, saavelſom og blandt hans øvrige videnskabelige Fortjenester i hans Levnets Beskrivelse ved J. Erichsen 1788. Han er nok den eneste Islander, som jeg veed have nydt den store Ære og Naade, at blive ofte besøgt hjemme i hans Hus af vore Konger, saasom Kong Friderich den Tredie fra 1660-64, og af Kong Friderich den Fjerde 1704 paa hans Rejse i Norge, hvor denne store Konge besøgte Torfesen paa Ben Karren, og hillede med sit Følge Nationen over paa hans Gaard Strangeland, hvorom mere kan læses hos Worm og i Torfæi nyudførte Levnetsbeskrivelse S. 25, 27, 172-74.

- ²⁾ See S. 165-68, 174.

Ben. Petersen ¹⁾, Jon Ostffen for
Brunnavig, og G. Magnus, død
mod Aarhundredets Slutning ²⁾.

Som Læger: Rector i Skalholt Thord Th.
Bidalin, som døde 80 Aar gammel
1742; Landphysici W. Paulsen og Jon
Svendson, Chirurgerne J. Petersen
og H. Backmann; den sidste som praek-
tiserende hældig Læge, men ei som For-
fatter.

Som udmærkede Jordemøder: Madame G.
Haldorsdatter til Thingvalle.

Som Mathematikkens Dyrkere: P. Bida-
lin, Biskop Mag. Jon Arnesen,
Kapitain M. Arsen, Rector Mag. Th.
Haldorsen, Mag. Jon Dav. Sam,
som tilføjet var Rector i Næstved og
døde 1734, G. Jonsonius, men for-
nemmelig Studiosus St. Børnsen ³⁾.

Som

¹⁾ See S. 208 i Noten. Denne Mand var
Sognepræst til Høst. Præsteskald henved
50 Aar.

²⁾ Foruden hans Udgave af Terentius, er hans
Oversættelse af Samunds Edda med vidt-
videlskeftige Anmærkninger, og af Bretts
Saga, blandt andet heraf endnu ligger
utrykt, og fl.

³⁾ See S. 213, 14.

Som Naturvidenskabernes Dyrkere: nysnævnte Rector Th. Vidalin, Biarne Paulsen, E. Olafsen, Jon Petersen, Dr. Hans Finsen, Kammersekretair Ol. Olavius, død mod Marthundredets Udgang.

Som Forfattere i Landhuusholdings og oeconomicke Materier: foranævnte Olavius, E. Olaffen, Dr. Finnur Jonsen, Magnus Ketilsen, Provst B. Halldorsen, Landfoged S. Magnusen, Stiftamt. Th. Fieldsted, J. Erichsen, P. Vidalin og Mag. A. Therkelsen Vidalin, Rector i Maschow, som døde 1703¹⁾.

I de lærde Sprog udmærkede sig især de foranævnte fortrinligste Rectorer og Dr. Hans Finsen.

I Philosophien derimod ingen særdeles.

I Poesien: P. Vidalin, G. Paulsen, S. Sølvesen, men langt over alle den henfarne Eggert Olaffen (confr. Side 218: 22.)

I alle

¹⁾ See Deo, Regi, Patriæ S. 47 om Th. som døde Torfensens yttrede meget Gavn efter denne lærde Mand, samt Worms Lexicon og Scia-graphia Hist. Liter. Islandiæ pag. 176.

Ytte fra Bispensfabernes Side, men andre Henseender bleve tre Mand især udmærkede i Tidrummet, de to første ved Held, den sidste ved ædel Daad, nemlig: Provst Haldor Jonsen i Borgerfiords Snyffel, som døde 1704, var selv Præst i 53 Aar; og havde fire Sønner og fire Døttre. Sønnerne døde alle meget gamle i Præste-Embæder og tre af dem vare Provster paa engang ¹⁾; men han selv Rader til den lærde Stiftprovst Jon Haldorsen, Bedstefader til Provst Vigfus Jonsen og den udmærkede lærde Biskop Dr. Finnur Jonsen, samt Oldesfader til Biskop Dr. Hans Jinsen og hans hele respectable Familie. Den anden var Præst Jon Haldorsen til Ballum i Svarfadar dal, som selv var Præst over 60 Aar, og havde 10 Sønner og 10 Døttre, og døde 1779 ²⁾. Den tredie var Bonden Erlend Sigurdson i Rangaaevallé-Snyffel, som først fandt paa og lærte andre at benytte det vilde Korn eller Sandhavren til Brød og Føde, og som frivilligen nedslagtede alle sine

¹⁾ See F. Johann. Hist. Eccles. Island. Tom. III. pag. 556.

²⁾ Efter Proust G. Svendsens Bætnesfiarbar Annal, den senere.

fine Faar, da Faarepesten græssede, forinden nogen Befaling dertil udkom, indkjøbte en ny og frisk Besætning, som han ved omhyggelig Bevogtelse bevarede aldeles ubesørgt; men, endskiøndt ethvert Faar hos ham befandtes sundt, da Forordningen af 12 Maj 1772 udkom og befalede alle at nedslagnes, var han strax redebøn blandt de første ikke desmindre at nedslagte dem alle paa uge, og saaledes foregik andre med et virksomt og opmuntrende Ensigtheds Exempel i saa vigtig en Sag. En Walling og en Erichsen ¹⁾ fandt ham værdig til en udmærket Hæder i deres Skrifter, ja, Kongen selv ved tilkjendt Belønning herfor; hans Minde bør altsaa her ikke mindre fornøyes iblandt udmærkede Hædersmænd.

Jeg gaaer saaledes videre for at betragte Island i det attende Aarhundrede

4) I politisk Henseende.

§. 25.

Under denne Afdeling falder man lettelig paa, først af alt at betragte Islands Folke-

¹⁾ I store og gode Handlinger S. 522 og Forbered. til Olavii Reise Side LXXIX til LXXX.

Folketal, og i Anledning af samme at spørge: Er det Til- eller Aftagende fra det ene Aarhundrede til det andet? Hvad er dets jævnlige Beløb? og hvad hindrer dets For-
merelse?

Den Kyndige vil ikke vente disse Spørgs-
maale, som ere rige nok til udførligen at af-
handles i særskilte Skrifter, her omstændelig
besvarede i en Bog, som denne, der efter
dens Plan maa indskrænke Forfatteren til sum-
mariske Oversyn og Betragtninger, over Aar-
hundredets vigtigste Gienstande for Island.
Uden altsaa at indlade mig i en Undersøgelse
om Oldtidens Folketal i Island, da dets
Høvdinger hver for sig i Republikkens Tid
havde længe sine egne Tropper, som de kunde
ophyde og gjøre sig frøgtelige med i Landet;
uden at forsøge at udklede den rette Grund
for de forskjellige Slutninger til det hele gamle
Folketal, man har villet drage af Skattebøn-
dernes Antal i Slutningen af det ellevte Secu-
lum, efter Biskop Gissurs Optælling ¹⁾,
og

¹⁾ Arii Schedæ af 1733 p. 62-64. og Kristni-
Saga af 1773, Cap. 13, S. 112, samt
Sturlunga 4 Pátt. 3 Cap., efter hvilken
sidste Beregningen over Gissurs Optælling,
dog falder usikker i flere Exemplarer.

og som da udgjorde 4560, imod at til Er.
 Aar 1753 alle Bønders Antal udgjorde 6700,
 men Skattebøndernes (5: de mere Formuendes,
 som burde yde Skat), ifkun 2100 deraf, hvorefter
 nogle have villet anslaae det hele Antal
 af Bønder i Surningen af det ellevte Aarhund-
 rede forholdsmaessig derefter til henved 145402
 som sædvanligst ansatte de syv Personer til hver
 Familie, og ligesom hele Folke- Antallet 1750
 eller tre Aar før, allerede var 50700, saa
 skulle det i Begyndelsen af det tolvte forholds-
 maessig have udgjort over 100000, — vil jeg her
 allene anmærke: at Basis for denne Udregning
 er grundfalt, da Skattebønders ringe Antal
 1753 mod det hele Antal af Bønder, var en
 naturlig Følge af de da allerede paa tredie Aar
 heftigst rasende Aar, Hungersnød og Folke-
 død, som ikke levede mange Velhavende,
 som Skattebønder, men nedsatte Mængden til
 de Usleres Klasse. I Gissur Biskops Tid
 derimod var en stor Velstand overalt, og de
 Velhavernes Antal langt større end de Usleres,
 mueligt og, at ved Tiendens Indførelse, da i
 en god Tid og i den almindelige catholiske An-
 dags nye Ruus, Mængden har været mere
 villig end nu, til fuldt op at angive sit Gods til
 Tiende, især, da Angivelsen, efter Sturlunga
 Saga og de øvrige l. c. blev almindelig bekræftet
 med

med Eed. Tidligtid ere vigtige Grunde nok til at antage, en meget større Folkemængde i Island i dets ældre, blomstrende og egen Friheds og Handels Tid, end i de senere Aarhundreder, da Frihed, Handel, egen Skibsfart, Agerdyrkning forlængst vare tabte, da Aar og Aldsprudninger havde forvandlet nogle Landets skønne Øigder, som de gamle Historier have beskrevet, til ubeboede Ørkenner, da pestagtige og ødelæggende Syger, som den sorte Død, den store Koppesygdom, og excessive Aar, i Forening med udsuende Handels-Compagnier, som siden, saa længe Lækebandt Landets Væring, og maatte naturligtvis stærkt formindskte Folkemængden. Allerede Aar 1311 var Skattebøndernes Antal indfundet til 3330¹⁾; og at jeg blot skal holde mig til de to sidste Aarhundreder, saa er det klart, at Folkemængden i disse har idelig stærkt varieret efter Aarenes Mislighed i det Hele, dog noget over og under dens almindeligste høieste Sum 50000, over hvilken Naturen synes i de senere Tider seldn at have forundt Island i Folkemængde at opstige²⁾, (see Side

¹⁾ Efter Hirdskriba Annal.

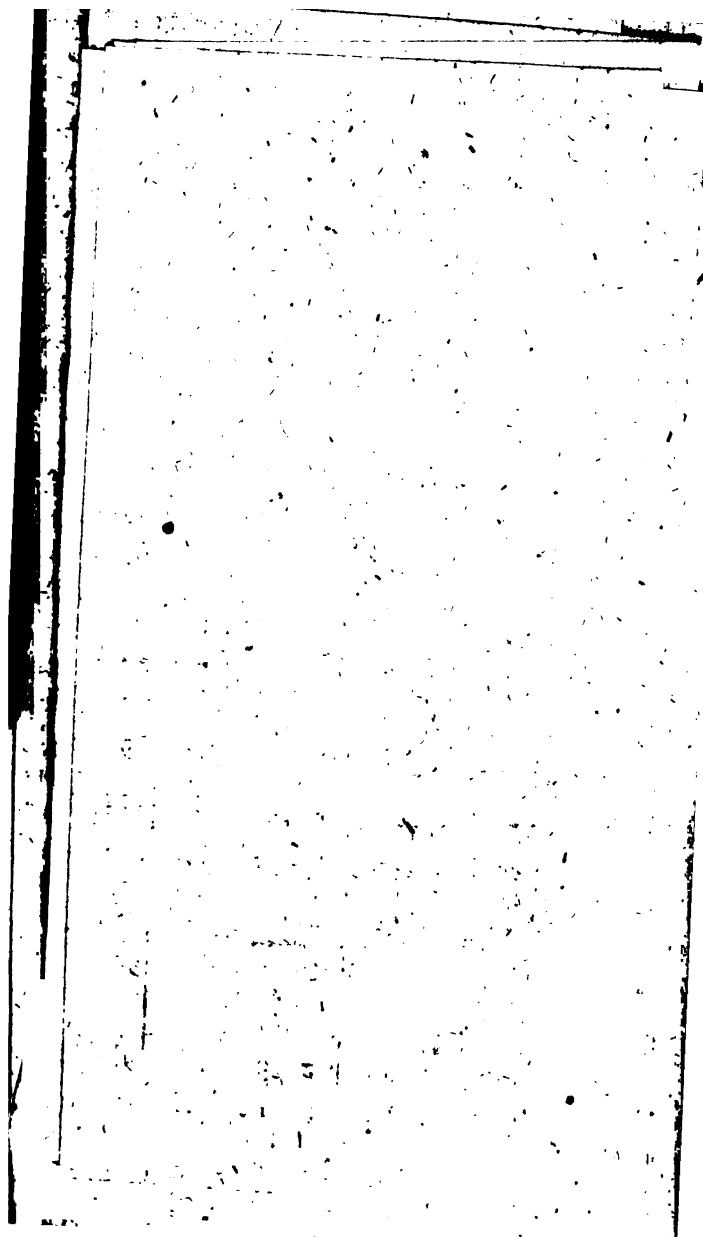
²⁾ Den sidste Fjerdedeel af det syttende Seculum var meget stræng og medbragte overordenlig

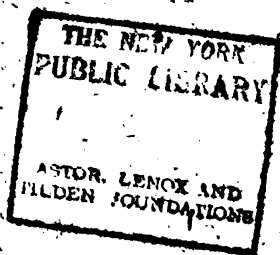
S. 36) hvortil man for det attende Aarhundrede vil finde tilstrækkelig Grund anført i S. 7 og i et summarisk Oversyn over Folkets Tab S. 38, endsskjønt hiint fra det syttende modtog en saa rummelig Beholdning, at der endog 1703, efter de første flette Aar, fandtes 50444 Menneſker. Aar 1707 var Folkemængden formes delst den store Koppesygdom nedfjunken under 34000; efter 42 Aar var dog Tabet oprettet, thi 1750 var Folketallet allerede 50700. Nu kunde Aaar ikke længere taale at see dets videre Tilvæxt, de nedlagde altsaa 1752-59 i Forening med Kopper 1762 og ødelæggende Følger af Høflæs sidste Udbrud i Aaret 1766 ud paa 1768, en Mængde Menneſker, dog fandtes endnu ved Folketællingen 1769 i alt 46201, og 1778 fik man endnu søldt de 50000, og havde 212 derover, da atter Aaar 1780 og endelig Skaptaaes Isørens Jidsprængning 1783, fremstode med deres ydmægtende non plus

Folkedød 1674-75, og efter 1688, ligeledes 1699-1700. Det sidste Aar drøfnede desuden 151 allene i Guldringe-Spydel, den sidste Dag i Maanedens Øha (omkring 20 Martii) 129 der og 22 under Snæfjelds Isfel i tre Timer, hvis Aarsag Fiskere endnu føle en Skrak for denne Dag, og ugjerne drage langt ud til Fiskeri paa samme.

plus ultra til de 49000, som da endnu fandtes i Landet (sef. S. 15: 16 og S. 6: 7).

Saaledes har Folkemængden tre Gange i det attende Aarhundrede rummelig naaet 50000, nemlig: 1703 til 1707, 50, 78: 79, men 1801 fandtes den ved Folketællingen den 1 Febr. endda ifkun at udgjete 47207. Over dette Folketal tilføjes her en omstændelig Tabel, af hvilken man med Forundring vil erfare: at ifkun 4761 Jorder vare da i Ait beboede i Landet; at Familiernes Antal kun var 7401, at altsaa 6 til 7 Personer endnu høre der, efter et Middeltal, til hver Familie (men 1753 regnedes 7: 8 til enhver), naar man i England regner kun fider over fire, i Holland mindre end fire overhoved at høre til enhver, en Omstændighed, som ikke er Folkemængdens Formerelse i Island gunstig, og som tildeels maa uledes fra Næringernes forleerte Søgning og paa sine Steder fra et skadeligt Strandsidderliv. Videre vil man finde: at Lomthausmænd da fandtes 590, de fleste i Guldbringe og Kiose, samt Snæfjeldsnæs Syffeler, og udgørde i det første over Fjortrediedelen, i det sidste Halvdelen imod alle Bønders Antal; gamle udslidte Folk over 60 Aar fandtes 5176, Børn under 10 Aar 12531, men den egentlige arbejdsdygtige Menneskeklasse

lasse fra 20 til 60 Aar, naar 275 virkelige og udtjente geistlige og verdslige Embedsmænd rædres, ifkun 9844 Mandspersoner og 12874 Fruentimmere. Naar, endelig fra Arbeidsklassen endnu regnes syge og svage Mennesker, vil man finde den, især af Mandspersoner, meget for svag for det store Lands tilføjelige Rægt og Næringsdrift, saa meget mere, som Mængden af Tomthussfolk kan neppe regnes til de Arbejdende, men meget mere, at udarme end gavne det Almindelige.

§. 26.

Efter Næringerens indskrænkede og for den længste Tid bundne Drift, samt med Hensyn til idelige Aar og nu og da indtrufne Naturens store Revolutioner, lempede vor naadige Regjering det offentlige Skattevæsen paa det mildeste og ringeste. Almuen havde i Aathundredet at udsvare ifkun den fra meget gamle Tider sædvanlige Skat, Gievtold og Tiende, Laugmandstold og Rævetold. Denne sidste, efter sin Natur allene bestemt til at afholde Omkostningerne i hver Bygd paa Ræves Jagt og Opelæggelse, blev dog bift og her ved Misbrug forvandlet til vilkaarlige Paalags Indfordring under dette Navn til

til de Fattige, med saare ringe Hjemmel, som jeg forlangst paa et andet Sted har viist ¹⁾).

De Foranstaltninger med offentlige Skatters og Afgifters Udsvær udgif til Island i Aarhundredet følgende:

For det saakaldte Sogefald, bestaaende for det meste af Bøder efter Storedommen for Høer og Leiermaal, aflagde Spiselmændene aarlig Regning indtil 1736, da en Kongel. Resolution af 26 Martii s. A. overlod dem dette til Forpagtning. Dets hele saae Afgifts Sum, da bestemt til 147 Rdlr 36 Sk. aarlig, blev altsaa reparteret forholdsmæssig paa Sogsejerne. Skadeligheden og U hensigtsmæssigheden af denne Forpagtning vil jeg nærmere vise S. 32.

En Prindsesskær blev paabuden den 28 Junii 1751, som skulde udgjøre en Tienbedeel af Embedsmænds og Forbejeres Indkomster over 100 Rdlr aarlig. Paabudet indskærpedes 1752 og 1756, men i samme Aar og 1757 blev Udsværet mange for det Halve eller Hele eftergivet.

Den 20 Martii 1759 blev en Contribution til det islandske Lugthus paalagt
alt

¹⁾ S. Gaman og Alvares 1ste Hefte 1758. S. 126 og 27.

alle Jærbegrebs og alle Døddet i Landet, men
igjen afsettet det geistlige Gods den 13 Martii
1793 og det øvrige den 9 Nov. 1796.

Fattige Nygibte, som ellers dog fandtes
tes Skattepligtige, eftergav Kong Frederik
den Femte Skatten i tre Aar fra 1761-63,
hvilken Eftergivelse endnu blev senere forlæn-
get paa tre Aar fra 1764-66. Jeg er ellers
i Tvivl om, at en saadan Eftergivelse siden er
Sysselmandene godtgjort, og selvsagen vilke-
lig længere forunde de Fattige, skøndt en
nyere Kongelig Resolution herom af 14 Martii
1774 synes at bestemme dette *) med den
saakaldte Boereisnings-Skat af Fattige,
der først satte Bøe, forlød høistbemeldte Res-
olution videre at forbre.

Sil en i Aaret 1764 opretter Justits-
Lasse henlagde Anordningen af 16 Nov. s. A.
de Laugrettemænds Løn, som efter Jonsbo-
gens Tingfarebalks 2 Cap. burde svares, og
hvis faste Værb, anslaaet i alt til 136 Rdlr
49½ Sk., efter en lignende og forholdsmaessig
Repartition, som Sagesaldet, udredes aarlig
af de Syssel-Indkomsterne i øvrigt forpagtende
Syssel.

*) See Forbered. til Olavii Reise S. XIX og
Løgtingsskel 1774, S. 21-22.

Enffelmænd. Videre en Afgift af verdslig Embedsmænds, samt Kloster- og mindre Ombudsjorders Forpagteres første Aars Indkomster; en Andeel af Hoerbøder, for Frihed fra al romme Enffelet, i til 5 Rd. efter Resc. 15 Mart. 1780, om hvis rigtige Udsvær med Grund kan tvivles; Bøder af trættekjære Parter og i Forseelser befundne Embedsmand, samt af dem, der uden Pas udføre nogen af Landet, og endelig en Kjendelse for hver bestemt begjært og bevilget Commissarius.

Extraskat blev paabuden i Island den 19 Julii 1765, men ved Kongelig Resolution af 17 Martii 1767 eftergivet de Enffelmænd, Præster og andre Embedsmand, samt de Selveiere og Forpagtere, hvis fornemste Indkomst var afhængig af Faareavlen, dog kun for deres Tjenestefolk. Naar og Hellas' sidste Brand 1766, samt Faarepesten foranledigede denne Lettelse for disse; men hos andre blev den strængt indfordret 1767-69, og endelig aldeles aflattet den 20 Martii 1775, samt de udestaaende Restanser af denne Skat da eftergivne.

I Aaret 1767 faldt Rentekammeret paa at fordrø Skat, Gjevtoold og Tiende af alle Embedsmænd i Island, som af Bønder, da formeentlig efter Landsloven. Alle vægrede
de

de sig ved disse Statters Udsat og søgte at bevise, at de i Følge denne Lov vare Pantesrie, men ikke desmindre reistes herom en langvarig Tvist. Til Tre for den afdøde indsigtsfulde Biskop Dr. F. Johansen vare det sagt: at han med en lærd Afhandling herom, grundet heel igjennem paa gamle historiske Beviser, fik lagt dette Kravs Ugrund saaledes for Dagen, at det strax 1771 i Hensigt til Geistlige frasagdes, men i Henseende til alle øvrige Embedsmænd, ved Kongelig Resolution af 7de Martii 1774, som ubetydlig erklærer denne Fordring at være ulovmæssig¹⁾).

Derimod blev Procentstatten indført ved Forordn. af 14 Marts 1768 og 12 Juni 1770, samt Resol. af 20 Martii 1775, saavel som Rangstat ved Forordn. 7 Febr. 1764, 24 Decb. 1772 og høistbemeldte Resolution.

Præsters og Kirkers Indkomster bleve saare knapt reglerede ved Forordn. og Regl. af 17 Julii 1782, og Offer til de første ved Resol. af 4 Junii 1790. At imidlertid forbemeldte Anordning, aldeles templet efter den til faste Tarxepriiser 1782 bundne Handel, nu vil, saavide de deri bestemte Udseer i

C 2 Penge

¹⁾ En Afhandling Dr. Finns Jonassons 1792, S. 21. 22.

Penge angaaer, under maaende mangfoldig
forhøiede. Priser paa enhver Fornødenheds-
Artikel, gjøre Heftlighedsaa taalelige, som
ikke at siige, onstendige Underholdning, samt
Præstegaardes og Kirkers Bedrighelighed
umuelig, og at den selgelig trænger selv til en
aldeles Omvæltelse efter de nærværende Tider,
ee en let fattelig Sandhed, som for denne høist
uffelt aflagte og trængende Stand søttes af
maatte, so for jo heller blive taget i allernaadigst
Betragtning.

Udgivet af Art paaendelig Forordn.
af 12 Sept. 1795 1).

Mynt- og Pengeberegning forandre-
des meget i Tidrummet for Island. Isten
det for Specieberegning for bleve Kro-
ner og Beregning til Kroner indførte ved
en Kongelig Resolution af 27de April 1751,
men Courantmynt og Beregning ved et andet
af 20. Martii 1753. Mynten blev i Først-
ningen modtagen med pøbelagtig haanende Bi-
ser. Nye danske Specier indførte Forordn.
af 2 Januar. 1776, som Enkelte elskede næ-
sten mere end Livet selv. Hvide Bancosed-
ler med Islandsk paa den ene Side indførte
Forordn. af 22 April 1778; de blaae, Pla-
taten

1) Confr. Saman og Alvaa 1ste Hefte Side
132-33.

Raten af 24 Junii 1791, og den 9 Oct. 1798
 anmeldtes Speciebankens Sedler, men kom
 ikke i Omlob i Island, og neppe engang der
 Alsyne. At Specier bleve dog overalt meest
 søgte, var til Landets store Glæde, da de
 hos Gæmle og Gniere kom aldeles udaf Cir-
 culation ved at henlægges paa Bunden af de-
 res Pengestrin, og tjente ikke videre til Om-
 sæts, eller til at fremme nyttige Foretagender
 og Udlæg, ja, knap engang i haarde Aar til
 at redde enkelte Niddinger, som eiede dem,
 fra Sult, for ikke at sige Død. Under næ-
 værende Forsamling maatte man næsten sasse,
 at de ikke vare fjendte i Landet. Smaa Cour-
 rantmynters Reductioner fik man der i øvrigt
 de selv samme at følge, som i Danmark. I
 Kjøbsted-Handel og offentlig Afgivts-Bereg-
 ning, forsvandt Landets gamle Regning til
 Hundrede, Alen og Fisse, meest fra 1776;
 men den bruges dog endnu ofte i Jorde-Af-
 givter og indbyrdes Lushandel efter den gamle
 Landtært, samt tildeels i Beregninger for Ud-
 svar til de Fattiges Forsørgelse; af nogle endog
 i Skatteberegninger, samt Bøders for Høer
 og Leiermaal.

§. 27.

De i §. 3.7 opregnede Tilfælde frem-
 bragte store Revolutioner i Landet, borthæste-
 de,

de, saalebes som S. 7 og 25 forklare, den
 Behoere i Rængde, og tillige dets fornemste
 Eiendomme, de Huusdyr nemlig, som der
 ere Rængdens At, ja, lagde dets Jord-
 godser, nogle for bestandig, andre periodisk
 øde. Har man end til alle Tider haft nogle
 Formuende, nogle Samlere af en liden Klaf
 frugteløse Penge og nogle Gniere iblandt
 Rængden, som have kunnet vel overstride
 Naarenes Anfald, har dog den store næsten
 altid i disse indtrufne Følledød kunnet overbe-
 vise selv den mindre erfarne Tvieler om Ræng-
 dens Fattigdom og Fare ved enhver af deslige
 Perioder. Ved Slutningen af dem har vor
 mitde danske Regjering altid fundet sig beklæ-
 geligen overtydet om Nøden, som den natur-
 ligvis ikke altid forud kunde forestille sig lige
 stor eller forebøgne, og hver Gang ikke min-
 dre faderligen søgt at gjenreise Landets faldne
 Sager, med betydelige Opoffrelser.

Følgende forte Oversyn over vore aller-
 naadigste Kongers særdeles Hjelp i Archun-
 bredet, til Islands Opreisning, skal bevise
 Nødtigheden heraf.

Jeg anfører da først en Eftergivelse af
 600 Rdlr i Afgifterne, som den store Konge
 Friderich den Fjerde bevilgede Island,
 i Anledning af den i Aaret 1700 indfaldne
 store

Store Mangel i Jordens Afgrøde og Fiske-
 ry, og som først 1702 kom Indbyggerne til Nytte,
 da Kongen paa Laugmand Gottfrups Ansø-
 gnings femte Post befalede, at hiin kun skulde
 komme de Fattige i hele Landet, men ikke For-
 pagterne til Gode. I Anledning af den
 første Post i bemeldte Laugmands Ansøgning
 bevilgede han Landet derhos den 10de April
 1702 den billigste og mildeste fast Handelstaxt,
 som det vel nogenstinde fik, og, paa Grund af
 de da raskende Aaar, Kjøbmændene en aarlig
 Eftergivelse i Afgiften paa 6000 Rdlr, imod
 at de skulde overlade Indbyggerne Føde- og
 andre Nødvendighedsvarer, saa meget lettere.
 Aar 1720 skienkede han 600 Rdlr til fattige
 Enker efter de i samme Aar mange Drukne-
 de ¹⁾. Fra 1712-19 lod han uden nogen
 Kjendelse derfor af Island, aarlig eet Krigs-
 skib conveyere dets Handelsstibe under davæ-
 rende Krig, og da et saadant, nemlig Fregat-
 ten *Gottenborg*, strandede ved *Thorlaks-
 havn* i *Arnæs*s Syssel mod Vinteren 1718,
 og Mandskabet kom til at overvintre i Island,
 lod han dog dets hele Underholdning samme-
 steds godtgjøre.

Slut.

¹⁾ See foran S. 22 og F. Johann. Histor.
 Eccles. Isl. Tom. III. p. 474 og 490. Note a.

Skulde jeg levere en nøiagtig Liste over alle vor allernaadigste Konges Christian den Syvendes og hans høifalige Hr Faders Kong. Friderich den Femtes (thi over Kong Christian den Sjettes kunde Listen gives heel kort) Naadegaver og Foranstaltninger til Islands Opreisning ved og efter indfaldne Perioder af stränge Aar, vilde en saadan Liste udgjøre et temmelig stort Bind, og altsaa ikke passe til min øvrige summariske Plan for dette Skrivt. Jeg lader mig derfor nøie med blot at berøre det vigtigste, af hvad jeg kjender derhenhørende, efter Christian den Sjettes Tid, og uden at finde Anledning til længe at opholde mig ved denne. Hvad egentlig angaaer de flere Handels-Compagnier nu og da tilstaaede Afslag i Afgifterne, eller deres Forandring og Udløsning, regner jeg deels ikke hertil, som almindeligst til hines Fordeel allene, deels vil saadant S. 30 worde berørt.

Jeg har allerede anmeldet S. 127, at den elagode Konge Friderich den Femte i Aaret 1751 skjenkede til en Uldfabriqves og flere Haandværkers Anlæg i Ketlevig, samt til Havfiskeriets Fremme en Sum Penge; denne udgjorde ikke mindre end 61300 Rdlr.

og desuden 4800 Rdlr til Landsfoged Skule
 Magnussen, som den, der egentlig skulde
 bestyre og sætte alt dette i Værk¹⁾. Hvødt
 da snart knækkede og ødelagde de saa kaldte
 nye Indretninger, og det i Anledning af
 dem opstandne Interessentskab er samme-
 steds og S. 138, samt S. 48 anført. I
 Aaret 1756 skjenkede han til Gaare-Volin-
 gens Forbedring i Island 10 engelske Bødere,
 og atter i Aaret 1760 nogle spanske. Begge
 Gange blev Baron Haster opsendt til at
 have Opsyn med disse høistvigtige Forseg.
 Deres uhyggelige Udsald er ommeldet S. 67;
 men alt dette blev til Ubæld begyndt netop i
 den allerhæderste Tid i Island, i de fra
 1752-57, meest rasende Aar, da de allers-
 fiskeleste Aaringer forenede sig med Kætlu-
 gius' ødelæggende Jdsprubning 1755, for
 at ødelægge Mennesker og Fæ, som tildeels
 er viist S. 20, 24-25 og 38. I den da
 grasserende Hungersnød skjenkede Kongen end-
 nu

1) See Deo, Regi, Patriæ S. 321, Note k. Men
 i denne Sam indbefattedes Hutterterne Fri-
 rik's Gave og Fridrik's Ønske, som
 bleve overdraget til de nye Indretninger, og
 hvorfor Provst Gunnar Paulsen indgav
 en Taksigelse i Vers.

nu 3000 Tbr Fødevarer til fri Uddeling blandt de meest Trængende Aar 1756 ¹⁾).

Under de sidste meest ødelæggende Aaar 1779-85, samt før og efter samme bevistte vor allernaadigste Konge Christian den VII vafladeligen, ikke blot at faderlig Mildhed og Omhu for Islands Redning var, blandt andre Kong Fridrich den Femtes ophviende Dyder, aldeles arvede af Allerhöfssamme, men og at Han endog i samme, om mueligt, overgik Sin Kongelige Fader, thi for Ham var det endnu kun lidet, at have skjenket 300 Rdlr til endeel i 1783 forladte Jorders Gjenbeboelse i Norder-Essel og flere i Norder-Amtet; lidet at have i Efteraaret 1783 sendt en Skibsladning Bygningstømmer og Kornvare til Havnesejord, for frit at uddeles til huusvilde Menneffer, som vare bortflygtede for den da rasende Jordbrands Ødelæggelser ²⁾; lidet at have 1785 sendt en Skibsladning paa 80 Læster, af Bygningstømmer til Ørebrock, med samme Bestemmelse for de Neds-

¹⁾ I Anledning af alt dette fremstod Digteren Egg. Olaffen 1757 i Islands Navn med en Pion Takkesang, som han kaldte Fridriks Vardi (Fridriks Erminde).

²⁾ See min Beskrivelse over den nye Vulkans Ildsprudning 1785 i Fortalen S. 7.

Nøderangende i Arna's og Manganæs-
 valle-Skifteler, som ved de Skrællelige Jords-
 Skjelve 1784, havde mistet Huse og Eiendoms-
 me ¹⁾; lidet at have i samme Aar befalet at
 føre to Skibsladninger Fisk fra Vesterlandet
 til Nordlandets Trængende, og een fra Søn-
 der til Østerlandet, hvilke Transporter allene
 kostede 1762 Rdlr ²⁾, samt at have laant to
 Skibe til andre nødvendige indenlandiske Trans-
 porter i Island, thi, herforuden lod Han et
 stort Quantum Fisk blive efterstaaende paa
 Handelsstederne, til Hjælp for de høit Træn-
 gende; føre norsk Baadestømmer til Havn-
 fjord og Olfsvig, for at bygge Baade
 af til de derhen flygtede Oplandsfolk og besørge
 dem Huuslye sammesteds; befalede at aabne
 Kredit paa Handelsstederne paa de uundvær-
 ligste Nødvendigheder, for de Fattige; tillod
 først den 10 Dec. 1783 og atter den 9 Febr.
 1785, at indsamle frivillige Gaver over alle
 Rigerne, til Hjælp for de Skadelidte ved be-
 meldte Jordsbrand og Jordskjælve 1783-84;
 endnu den 15 Junii 1788 tillod Han den is-
 landske Handel en Godtgjørelse af 57462 Rd.
 48 Sk. for en overordentlig Proviantering

1787

¹⁾ See Aker. Selg. Skrifter 5 B. S. 291.

²⁾ Efter Justitsr. Pontoppidans Magazin for
 almene nyttige Bidrag 2 D. 1793, S. 350.

1787 opsendt især til Nord- og Østerlandet, samt en Deel af Sønderlandet i Island og hød endnu den 22 Junii samme Aar at forøge Provianteringen til 26 a 28000 Tønder Korn, foruden en i Følge Kongelig Befaling af 13 Julii s. A. Nordlandet tilsendt Extrahjælp af 3499 Tønder Korn, som da kostede 18360 Rdlr 72 Sk. ¹⁾).

Hvad der for Geistligheden og særdeles Klasser, samt for nogle Stiftelser er virket af vore allernaadigste Konger, faaer jeg siden Leilighed nærmere at vise, ligesom jeg S. 138-40 alt har berørt, hvorledes vor mildeste Konge endnu ved udlovede Præmier søger at opbylde Industrie og Haandværker, og til den Ende skjenkede 500 Rdlr i Aaret 1790 til et Farveries Oprettelse paa Nordlandet, hvor forenede Kræfter dog fandt større Besværligheder i at kunne realisere et saadant Anlæg mod Aarhundreders Slutning, end enkelte i dets Begyndelse ²⁾. Andre Naadegaver og mindre
Præ

¹⁾ See 161b. S. 349-50 og Litter. Selsk. Skrivt. 5 B. S. 291-93.

²⁾ I Aaret 1702 oprettede Laugmand Göttrup ene og paa egen Bekostning et Farveris hos sig paa Thingøre Kloster, og indbød i samme Aar Laugtingsbog offentlig enhver at sende Toier

Præmier falder her for vidtstøftigt at opregne ¹⁾, ligesom jeg fra kongelige Gaver til Islands Opkomst maa undtage de siden bevilgede Understøttelser eller Laan af Islands egne Collectpenge, som 2000 Rdlr. til hele Landet 1792 og 2000 Rdlr. til de Skadelidte ved den Røse-Oversvømmelse og Orkan Natten imellem den 8 og 9 Jan. 1799 (see S. 20-21), samt Laan deraf til Handlende, 1000 Rdlr. kongeligt Laan til Kongens Bønder i Guldbringegryd, og andet endnu senere ²⁾; endskjøndt ethvert saadant Beviis paa vor allermildeste Regjerings uafsladelige Omhu for Island, samt deriblandt de S. 152 anmeldte Understøttelser til alvæennyttige Bøgers Udgave forsamme, give Materialier ndt til ogsaa i dette Band at opreise Kong Christian den Syvende et uforgjængeligt Erminde, blandt et Folk, der fra Slægt til Slægt føler sig gjennemtrængt af den varmeste Taknemmelighed

og Uld derhen for at farves, for 18 St. pr. Alen af udfent Tøt og for hvert Pund Uld.

¹⁾ Om dem kan iøvrigt læses i Deo, Regi, Patriæ, Forberedelsen til Olovit Reise, nogle Sange, tingebøger, og Liter. Selskabets Skrifter.

²⁾ See mine Mindeverb Tidindt 2 D. S. 455

hed for det danske faderlig milde Konger-
huus ¹⁾.

§. 28.

Det er ellers i denne Materie vanske-
ligt at sige, enten Regentens Exempel her vir-
ker meest paa Nationalkarakteren, eller denne
paa hiin, thi endt det gamle: Regis ad exem-
plum totus componitur orbis, synes at
bylde den første Sætning. Lykkeligt er det
Land og det Folk, hvor begge saa nøie forenes
til det samme ædle Maal, ved fælles Be-
stræbelser at lindre og om muligt advelde at have
den livende Menneskehedens Nød, ja at gjen-
reise og bringe denne i en haabefuld Nærings-
vei, som i de lykkelige danske Stater, hvor
Regenten og Folket stedse vise en naturlig
Kappelyst at overgaas hinanden i Edelmødig-
hed. Viser Historien os end blandt andre
Land

¹⁾ I Anledning af de store Børne-Anstalter for
Island i Aaret 1783, fremskøde nogle Is-
lands studerende Sønner med en Taktesang til
Hans Majestæt Kongen, trykt s. A. i stor 4to,
endkjøndt Sangen selv, Christianus mål fa-
det, med dens latinske Oversættelse, er alle
af Gysselmannd Jonsontus, og de særskilte
trykte latinske Vers over Vignetten til samme
af mig.

Pandes Kjægttere kun faa, som i Mildhed og
 ædelmodig Gævmildhed mod sit trængende Folk,
 fortjene at sættes ved Siden af vore Fri-
 deriche og Christianer, viser den os ligesaa
 lidet et Folk, som i Forhold til dets Egener saa al-
 deles havde, ved en ligesaa vis som Menneske-
 tierlighed, gjort sig fortjent til at styres blot af
 hine, som det fortreffelige danske og norske
 Folk, under hvilket første det holsteenske nu
 indbefattes. Vi behøve ikke at gaa langt til-
 bage i Tiden for at søge Beviser derfor, selv
 de nyeste og daglige overvælde os med hyppige,
 og aldeles henrive deres, redelige Betragter,
 fra Beundring til Hoiagtelse, og fra denne
 igjen til en varm Taknemmelighed og Kjærlig-
 hed for et Folk, som er saa rigt paa ædelmor-
 dige Menneskevenner, saa endragtigen henn-
 giver sin Konge og Fædreland, saa aldeles
 besjelet af et respektfuldt Borgerind. Konger-
 borgen 1794, en Deel af Staden Kjøbenhavn
 1795 og 1807 gif op i Røg, engelske
 Krigere anfaldt denne 1801 og 1807, dræbte,
 lemlestede, ødelagde aldeles flere Familier, og
 frarøvede Danmark paa Stiemands Wiis dets
 Flaade, men, hvad saar vi dette ædelmodige
 Folk foretage sig? alle Klasser strax at fremby-
 de frivillige store Bidrag til Kongeborgens
 Genopbyggelse, til de Brandlidtes mægtige
 Under-

Understøttelse, til de Faldnes Efterladtes Forsørgelse, til de Dødestedes Hjælp og Husværelse, til Kysternes Værn med Kanonbaade, til en nye Flaades Anskaffelse ved ligejaa store som ædelmodige Bidrag og Offere af kostbare Skibe, af Ege og andet Bygningsstammer, af Guld, Sølv, Penge og de meest fornødne Artikler, ja selv personligen at fremstille sig og forenes i frivillige Korps til Landets og Frihedens Værn, at udruste Kapere til Fiendens Foruroligelse og Skade, at fornægte hans før. kjereste Varer for at fremhjælpe Landets egne Fabriquer. Selv Regjeringen see vi med den æmme Dmhu at drage Dmsorg for de Skadelidtes mærkeligste Opbudsning, selv at skienke beindeligt og at foranstaler og opoffre alt, hvad Omstændighederne vel tillade, til at lette dem og enhver Undersaat Rigs. Underholdning. Ja, midt under de store Gange tilfødte store Uheld, see vi dette edle Folk i de sidste Liden at have forenet sig, for med fælles Bidrag, fælles Indsigter og Overlæg, at understøtte Regjeringens store Planer til Almeenvællets Fremme og til at fremme Landvæsenet og indenlandsk Fabrikation, samt selv Vidensskaber, og at danne og opdrage med udmærket Dmhu sædelige og opløste Slægter for Borgersamfundet; det ene fortreffelige Institut

opstaaer, det ene patriotiske Selskab efter det andet, for, uden Byrde for Staten, blot ved frivillige Bidrag og kloge Indretninger at iværksætte alt, hvad mueligt er af Regjeringens store Ønsker og Bestræbelser for det Høies Vel. Heri kappes det ene Institut og det ene Selskab ivrigt med det andet, og her kan man see ligesaa virksomme, som skjønne Beviser paa indbyrdes Ålerlighed og Tillid imellem Regenten og hans Folk, her, blandt dette ellegode Folk, gjenfinde endnu et lykkeligt Paradiis paa Jorden.

Atter og atter gjennemtrængt af disse glade og heroeliggende Betragtninger har jeg her tilladt mig nogle Utringer, som egentligen maatte indlede et til mit egentlige Æmne hørende, stærkt Beviis, at dette danske og norske Borgerind ikke blot har det lykkelige Danmark til Gjenstand for dets ædle Daad, men og enhver, ligesaa den meest bortfiernede Deel af Dannerstaterne, naar denne kun haardt trænger til Haandværkning. Beviset er fra Aarene 1784 og 85 strax ved Haanden og angaaer allene Island; 1783 blev dette Land, som meldt (S. 26-29), ved underjordiske Omvæltninger af Jldsprudning og Jordstjælve i dette og følgende Aar haardelig plaget, og, Folgen deraf blev, at Mængden tabte næsten

alt af levende Kreaturer, ja, mættedes af en rasende Hunger sammesteds. Men aldrig saasnart havde Justitsraad Carl Pontoppidan, som Landets ødelmodige Ven, den 1 October 1783 indgaaet med en allerunderdignigst Ansøgning til Kongen om allernaadigst Tilladelse til, at en frivillig Collect for Island maatte indsamles, førend en Kongelig Resolution af 10 December bevilgede denne i Kjøbenhavn, og den 9 Febr. 1785 overalt i Rigerne, til Understøttelse for de Gladelidte, og ikke før blev Folket herom underrettet og dertil opmuntret, end fra Kjøbenhavn indkom til dette Niemæd . . . 9704 Rd. 25½ f. men fra de øvrige Riger og

Land

31831 — 52 —

Altsaa tilsammen 41535 Rd. 77½ f.¹⁾. Heraf bleve 9706 Rd. 79½ f. efterhaanden anvendte til Islands Understøttelser, men det øvrige sat paa Rente i den kongelige Kasse, til Bedste for Island, som Nødpenge. Ved Aarsaaar 1798 var deres Beholdning med Renternes Tillæg endda dog en rentebærende Kapital paa 47822 Rd. 53 f.¹⁾, men siden ere i
Følge

¹⁾ See Pontoppidans Magazin for almeent nyttige Bidrag 2 D. S. 325 i Noten, samt S. 349-50 og Laugtingsbogen 1798. Side 40-41, hvor Beregningen maa antages mere paalidelig.

Følge publicerede Pant-Obligationer for Lands-
Overretten nogle Summer heraf udlaaante til
Handlende, og en svær aartlig Udgiwt fra 1800
paakommen denne Kasses Renter, da af disse
en kostbar Kyst-Opmaaling i Island endnu
og fremdeles afholdes, hvorfor dens egentlige
Kassebeholdning ved sidste Aftaar, knap naaer
de 37000 Rdlr.

§. 29.

Spødt der i Almindelighed er saaledes
sagt om Understøttelser til hele Islands Re-
ning i Tidrummet, maa og gjælde om nogle
Pia Corpora, Præster og Fattige i Cærde-
lesked. Den første i Aarhundredet, som an-
befalede det trængende og saare ufselt aflagde
Præsteskab i Island til Kongernes Naade,
var den i saa mange Henseender fortjente Paa-
mand Gottfrup, som 1702 ansøgte, at
Kongen fremdeles vilde forunde Holum
Stifts fattige Præster den 100 Rdlrs aarlige
Naadegave, som Kong Fridrich den An-
den havde ved Rescr. af 28 April 1751 og
20 Martii 1573 tillagt dem, men som før
1702 ikke havde været dem udbetalt i 11 Aar.
Den store Konge Fridrich den Fjerde
bevilgede den fremdeles, og befalede Biskoppen
paa Holum aartlig at uddele dem paa den

11te October til Stiftets trængende Præster saaledes, "som han vilde staae Gud og Kongen til Ansvar for." Den 13 Maji s. A. communicerede Rentekammeret Biskoppen denne Befaling, og anviste disse Penge, samt endnu 1707 befalede Landsfoged Beyer at udbetale dem i Kroner, istedet for Specier til fornøden senere Oplysning om dem, eller naar og af hvad Aarsag denne Gave ophævedes, har jeg ikke kunnet erholde, uden allene, at den blot nævnes i Amtmand Fuhrmanns Brev af 16 Martii 1722. Ved Rescr. af 14 Febr. 1705 bleve visse Contingenter af de bedre Præstekalde bestemte til emerite Præster, og deres Indsamling ved Rescr. af 7de Maji 1735 og 5te Juni 1750 S. 7 meget lettet dem, og sidstbemeldte Rescript tillagde Præst. Enkeltne Brugsjorder, nogen Pension af visse Præstekalde og andre smaa Accidentser.

Biskop Dr. Finnur Jonsen udvirkede Aat 1754, da han blev ordineret til Biskop, de fattigste Præster i Skalhøltis Stift 200 Rdlr til Kroner fremdeles aarlig forundte, og Biskop Gisle Magnussen 1755 ligeledes 100 Rdlr til samme i Holum Stift, ved en lige Leilighed ¹⁾, samt desuden

¹⁾ Se Biskop Dr. Finns Jonsens 1793

uden 1757 til Hielp for de fattigste Præster og Præstegaarde, som havde tabt meest i de haarde Aar, 700 Rdlr, som da og bleve til dem inddeelte ¹⁾. Collecten til den Holumske Bispestoel i Aaret 1757 og de siden 1784 skienkede 7000 Rdlr til samme, har jeg nævnet S. 147, saavelsom i Noten Biskop Friises Bøder, hvilket alt, samt 3 a 400 Rdlr aarlig Tilskud i Holum Stift for 6 Aar, en høist overflødig grundmuret Kirke paa Holum, bygget fra 1757-63 for det meeste af danske og norske Kirkers Almisser og Almuen, i Forening med dens lige overflødige Bispestoel ganske opslugede, skjøndt denne nu er nedlagt, og hiin erklæres utjenlig situeret. Dog — i den Tid var Byggelysten endog til Island stærk udbredet.

Paa

S. 18. og Tilpredik. af Gisle Magnússon 1779. S. 29.

- ¹⁾ Det er at formode, at disse 700 Rdlr have været en Andeel af den Side 147 ommeldte Collect, hvoraf en Rest blev 1783 modtagen af Biskop Dr. Valle, som under hans Bestyrelse var til 31 Dec. 1806 voren til 1945 Rd. 24 Sk., i Følge hans offentliggjorte Berægning 1807, S. 11, hvoraf 50 Rdlr aarlig af Renterne udbetales til en gammel Præst og en gammel Kandidat.

Paa offentlig Betsfning opstode det fra den Tid grundmurede Kirker paa Reikevig, Bessfested, Vidoe og paa selv Westmannoe for Islands usleste 150 Beboere sammesteds, samt andre murede Bygninger paa Bessfested, Vidoe, Raab, Arnarhol, her dog til liden Naade; paa Reikevig blev en Skole reist 1786, og atter nedreven 1807. Men — jeg vil paa nye henvende mig til Geistligheden, blandt hvilken Rescr. af 1761 tillagde Præster, som ingen Embedsgaard havde eller ingen beqvemiede i Sognet, en saadan til fri Boepæl, og Biskop Dr. Hans Finsen udvirkede 200 Rdlr til fattige Præster: Enker i Skalholt og 100 Rdlr i Holum Stift, aarlig skjendte af Postkassen 1777, da han blev ordineret til Biskop ¹⁾).

Kort over det islandske Præsteskabs elændige Kaar, opmuntrede Biskoppen i Christianslands Stift i Norge, D. Tidemann til Stifts Geistlige til Bidrag for samme. De sammenskjød derfor i Aaret 1775 og flere følgende en anseelig Hjælp i Penge til de fattigste Præster i Island, for hvilken Gave Provst Gunnar Paulsen og Præst Kollheim

¹⁾ Ere Wifsgu Dr. Hans Finnssonar 1792
S. 24. 25.

Sein, Thorstensen i alles Navn aflagde Bælsigelse i latinske Vers ¹⁾. Hines sidste Gave var bestemt for Holum Stifts Præster allene, hvilken Stiftsprovsten Mag. Haldan Einarsen og en Præst Jon Jonsen paa samme Maade takkede 1782 ²⁾. Disse Vers lod Conferenceraad J. Erichsen 1783 trykke og sendte dem til begge Rigernes Biskopper med en varm anbefaling for Islands Præsters Hæd i da rasende Aar. Ved deres godbædige Medvirkning indsamledes i alt 4586 Rd. 21 Sk., hvilke det, ved Rescr. af 7 April 1784, blev overdraget til vedkommende Biskop og Amtmand at uddele ³⁾.

Statsraad Andreas Holt tænkte i adskillige Aar nogen Hjælp til de fattigste Præste-Enker, som sad med uforsørgede Børn, og lod uddele Præmier til de flittigste og sædeligste Skolediscipler; Biskop Harboe 200 Rdr

¹⁾ Under Navn af Charis Islandica 1776, see og Dr. H. Sinsens um Mannfædun ic. S. 176 Note 281. b.

²⁾ See Rescr. af 7de April 1784 hos Fogtemann.

³⁾ For denne Collect aflagde Erichsen offentlig Bøgnak i Minerva for October 1786, Side 497-501.

Rdlr til Islands fattigste Præster. Frimærkskabet sendte fra Logen Zorobabel i Kjøbenhavn 100 Rdlr. til de meest Nødtidende, og en H. H. adelmødig Giver i Holsteen, lod ved Justitsraad Christiani 100 Rdlr. tilstille de Skadelidte ved Skaptesjælds Syffels Jordbrand. Hr. Geheimeraad Dve Høegh Guldberg sendte til to af de meest trængende Præster i Skalholt Stift ogsaa en Almisse¹⁾, og Kongen tilstod Præsteskabet Deeltagelse i de S. 290 ommeldte 9706 Rdlr 79½ Sk., som bleve uddeelte af Collectpenge-
ne til Understøttelser efterhaanden, og til at afværge Hungerdød.

I Island selv skienkede Gudmund den rige Thorlevsen Aar 1720 Beneficesgaardene Prestbæcke i Hrutefjorden og Veidamslæk paa Bardestrand. Biskop Maag Jon Arnesen over 1000 Rdlr i Jordegods til Præster, nemlig Garpðdal, Strönd i Svog og Beresfjord i Mule-Syssel med tilhørende Huusmandspladse, Arnarbæli i Grimsnæs, Geitagil, Veigastade og Hafos. Sysselmand Dm Dadesen nogle Jorder til Saudlauksdals Kirke, til Præsten til

¹⁾ See Dr. H. Finsen um Mannsedum i S. 176, Note 274 b.

til Garpsdal, samt til Præsten og Kirken
 paa Skarðsströnd. En Olav Olavsen
 skienkede til Præst og Kirke paa Helgafell
 Jorden Hlyðarhús og Ananást ved Reike-
 vig; men Boge Benedictsén og hans
 Søster Helene fra Hrappstoe, byggede en
 Kirke paa Dagverðaríð 1758, og gave
 5 Hundrede af denne Jord, samt en anden
 kaldet Nýpa til Præstens Underholdning ¹⁾.
 Ensselmannd Thorsten Sivertsen skienke-
 de Jorden Sörlastad til Annexkirken paa Re-
 tilstade ²⁾. Ensselmannd Biarne Haldor-
 sen i Aaret 1763 Jorden Medalheim med
 fire Qvilders Besætning til saakaldet Kristfé
 (Kristgode), og bestemte, at Afgiften skulde
 deles imellem 12 Tinglauge i Hunevands
 Enssel. Ensselmannd David Scheving i
 Aaret 1792 Jorden Lægri Badal med to Qvil-
 der til de Fattige paa Barðestrand. Bispe-
 Enkefrue Sigrid Jonsdatter Vidalin
 Jorden Hrafnstóptir 1730, for med Afgif-
 ten at bestride velbegavede, fattige og sædelige
 faderløse Børns i Enstrahrepp i Arnas Enssel
 Underviisning i Læsning og Skrivning,
 og

¹⁾ See Dr. F. Johann. Hist. „Eccles. Islandiz
 Tom. III. pag. 510.

²⁾ See hans Rættar- og Rættminning S. 23.

og Præst Thorvald Audanarsen Jordan Randsbøl til og at bestride fattige Børns Underviisning i Saurbø Sogn. Om Rector Therkelsen's Gave er meldet S. 149 = 50. Stiftamtmand Olav Stephensen skjenkede mod Aarhundredets Udgang 1000 Rdlr i Jordegods, som han tillige fra sig hertil afhændede, til Fattige i Stagesstrands Rep. I øvrigt tilbrog sig den store Gøddadighed han, som ellers stedse, især i de haarde Aar 1783 = 85 udviste mod Nødlidende og Hjælpeløse, hvorved en stor Mængde fandt Redning, Hans Kongelige Majestæts Opmærksomhed, i hvilken Anledning Allerhøiøstsamme 1786 beærede ham med den store Medaille pro Meritis i Guld, for (som derved utvørlig bestemmes), hans da og ellers udviste Patriotisme ¹⁾.

Jeg har S. 151 anført nogle til en Skole og et videnskabeligt Selskab skjenkede Bøger; her bør nu tilføies en Kjøbenhavns Borgers Stie strups Gave i Aaret 1756 af 600 Exemplarer af den ved Wanssenhuset 1747 trykte islandske Bibel og 1600 af det nye Testamente, sammesteds oplagt 1750, som

Prov.

¹⁾ See islandske Liter. Selsk. Skrivter 6 B. S. 268 = 59.

Provsterne skulde gratis uddele til de Fattigste i Landet ¹⁾). Rigesad Agent Søren Gylde d'endals Gave 1783 af et Exemplar af *Olav v i i* Reise til hver Hovedkirke, Bispestolerne og Skolerne paa Island ²⁾).

Den skjulte ædle Patriot, som skenkes de Bøger til det kongelige Landoplysningsselskab, udsatte og 50 Rdlr i Præmier for adskillig oeconomisk Vindskibelighed i Nord- og Østet-Amtet, samt for en god Besvarelse paa et forelagt oeconomisk Priisspørgsmaal, 1798 ³⁾), for hvilken sidste Præst Hr. Jon Jon sen til Grund i Vessjorden erholdt den udlovede Præmie 19 Rdlr, for en Afhandling om Huusholdnings-Forholdet intellem hjemmeslagtede Faar og fremmede Fødevarer, siden trykt paa Islandsk. Atter har samme ædle Patriot i Aaret 1800 udsat 25 Rdl. for den beviste største oeconomiske Virksomhed og Dilettighed i samme Amt, og 10 Rdl. for den

¹⁾ See herom og om Stiefstrups Conferenderaad Ralling's store og gode Handlinger S. 650.

²⁾ See Isl.-Littr. Selsk. Skrifter 3de B. Side S. 287-88.

³⁾ See mine Minnelæver Tidindi 1 B. S. 470 og 2 Bind 2 Hefte i Tilaget No. IV. Side XXVII. XXX.

alt af levende Kreaturer, ja, mættedes af en rasende Hunger sammesteds. Men aldrig saasnart havde Justitsraad Carl Pontoppidan, som Landets ødelmodige Ven, den 1 October 1783 indgaaet med en allerunderdignigst Ansøgning til Kongen om allernaadigst Tilladelse til, at en frivillig Collect for Island maatte indsamles, førend en Kongelig Resolution af 10 December bevilgede denne i Kjøbenhavn, og den 9 Febr. 1785 overalt i Rigerne, til Understøttelse for de Gladelidte, og ikke før blev Folket herom underrettet og dertil opmuntret, end fra Kjøbenhavn indkom til dette Niemeed . . . 9704 Rd. 25½ Sk. men fra de øvrige Riger og

Land . . . 31831 — 52 —

Altsaa tilsammen 41535 Rd. 77½ Sk.¹⁾. Heraf bleve 9706 Rd. 79½ Sk. efterhaanden anvendte til Islands Understøttelser, men det øvrige sat paa Rente i den kongelige Kasse, til Bedste for Island, som Rødpenge. Ved Aarsaaar 1798 var deres Beholdning med Renternes Tillæg endda dog en rentebærende Kapital paa 47822 Rd. 53 Sk.¹⁾, men siden ere i Følge

¹⁾ See Pontoppidans Magazin for almeensnyttige Bidrag 2 D. S. 325 i Noten, samt S. 349-50 og Laugtingsbogen 1798. Sider 40-41, hvor Beregningen maa antages mere paalidelig.

Følge publicerede Pant-Obtigationer for Land-
Overretten nogle Summer heraf udlaaente til
Handlende, og en svær aarlig Udgiwt fra 1800
paakommen denne Kasses Renter, da af disse
en kostbar Kunst-Opmaaling i Islaub endnu
og fremdeles afholdes, hvorfor dens egentlige
Kassebeholdning ved sidste Aarsaar, laap naar
de 37000 Rdlr.

§. 29.

Hvad der i Almindelighed er saaledes
sagt om Understøttelser til hele Islands Red-
ning i Tidrummet, maa en gjelde om nogle
Pia Corpora, Præster og Fattige i Cærde-
leshed. Den første i Aarhundredet, som an-
befalede det trængende og saare ufselt aflagde
Præsteskab i Island til Kongernes Naade,
var den i saa mange Henseender fortjente Lang-
mand Gottfrup, som 1702 ansøgte, at
Kongen fremdeles vilde forunde Holum
Stifts fattige Præster den 100 Rdlrs aarlige
Naadegave, som Kong Fridrich den An-
den havde ved Rescr. af 28 April 1751 og
20 Martii 1573 tillagt dem, men som før
1702 ikke havde været dem udbetalt i 11 Aar.
Den store Konge Fridrich den Fjerde
bevilgede den fremdeles, og befalede Biskoppen
paa Holum aarlig at uddele dem paa den

11te October til Stiftets trængende Præster saaledes, "som han vilde staae Gud og Kongen til Ansvar for." Den 13 Maji s. A. communicerede Rentekammeret Biskoppen denne Befaling, og anviste disse Penge, samt endnu 1707 befalede Landfoged Beyer at udbetale dem i Kroner, istedet for Specier til fornøden; men senere Oplysning om dem, eller naar og af hvad Aarsag denne Gave ophørte, har jeg ikke kunnet erholde, uden allene, at den blot nævnes i Amtmand Fuhrmanns Brev af 16 Martii 1722. Ved Rescr. af 14 Febr. 1705 bleve visse Contingenter af de bedre Præstekalde bestemte til emerite Præster, og deres Indsamling ved Rescr. af 7de Maji 1735 og 5te Junii 1750 §. 7 meget lettet dem, og sidstbemeldte Rescript tillagde Præste-Enkeltne Brugsjorder, nogen Pension af visse Præstekalde og andre smaa Accidentser.

Biskop Dr. Finnur Jonsen udvirkede Aat 1754, da han blev ordineret til Biskop, de fattigste Præster i Skalhøltis Stift 200 Rdlr til Kroner fremdeles aarlig forundte, og Biskop Gisle Magnussen 1755 ligeledes 100 Rdlr til samme i Holum Stift, ved en lige Leilighed ¹⁾, samt desuden

¹⁾ En Høfsogn Dr. Finnur Jonsens 1793

uden 1757 til Hjælp for de fattigste Præster og Præstegaarde, som havde tabt meest i de haardes Aar, 700 Rdlr, som da og bleve til dem uddeelte ¹⁾. Collecten til den Holumske Bispestoel i Aaret 1757 og de siden 1784 skienkede 7000 Rdlr til samme, har jeg nævnet S. 147, saavelsom i Noten Biskop Friises Bøder, hvilket alt, samt 3 a 400 Rdlr aarlig Tilskud i Holum Stift for 6 Aar, en høist overflødig grundmuret Kirke paa Holum, bygget fra 1757-63 for det meste af danske og norske Kirkers Almisser og Almuen, i Forening med dens lige overflødige Bispestoel ganske opslugede, skjøndt denne nu er nedlagt, og hiin erklæres utjenlig situeret. Dog — i den Tid var Baggelysten endog til Island stærk udbredet.

Paa

S. 18. og Lfepredil. yfir Gísli Magnússon 1779. S. 29.

- ¹⁾ Det er at formode, at disse 700 Rdlr have været en Andeel af den Side 147 ommeldte Collect, hvoraf en Rest blev 1783 modtagen af Biskop Dr. Valle, som under hans Bestyrelse var til 31 Dec. 1806 vøren til 1945 Rd. 24 Sk., i Følge hans offentliggjorte Beretning 1807, S. 11, hvoraf 50 Rdlr aarlig af Renterne udbetales til en gammel Præst og en gammel Kandidat.

Paa offentlig Betøftning opstode der fra denne Tid grundmurede Kirker paa Reikevig, Bæsfæstet, Bidoe og paa selv Bestmannoe for Islands ufleste 150 Beboere sammesteds, samt andre murede Bygninger paa Bæsfæstet, Bidoe, Næs, Arnarhol, her dog til tiden Waade; paa Reikevig blev en Skole reist 1786, og atter nedreven 1807. Men — jeg vil paa nye henvende mig til Geistligheden, blandt hvilken Nefst. af 1761 tillagde Præster, som ingen Embedsgaard havde eller ingen beqvem viede i Sognet, en saadan til fri Boepæl, og Biskop Dr. Hans Jansen udvirkede 200 Rdlr til fattige Præste-Euler i Skalholt og 100 Rdlr i Holum Stift, aarlig skjenkede af Postkassen 1777, da han blev ordineret til Biskop ¹⁾).

Kort over det islandske Præstestabs elændige Kaar, opmuntrede Biskoppen i Christiansands Stift i Norge, O. Tidemann til Stifts Geistlige til Bidrag for samtte. De sammenskjød derfor i Aaret 1775 og flere følgende en anseelig Hjælp i Penge til de fattigste Præster i Island, for hvilken Gave Provst Gunnar Paulsen og Præst Kolsbein

¹⁾ See Tilløgu Dr. Hans. Jannssønar 1797, S. 24, 25.

bein, Thorstensen i alles Navn aflagde Taksigelse i latinske Vers ¹⁾. Hines sidste Gave var bestemt for Holm Stifts Præster allene, hvilken Stiftsprovsten Mag. Haldan Einarsen og en Præst Jon Jonsen paa samme Maade takkede 1782 ²⁾. Disse Vers lod Conferenceraad J. Erichsen 1783 trykke og sendte dem til begge Rigernes Biskopper med en varm anbefaling for Islands Præsters Skab i da rasende Aar. Ved deres godbødiges Medvirkning indsamledes i alt 4586 Rd. 21 Sk., hvilke det, ved Rescr. af 7 April 1784, blev overdraget til vedkommende Biskop og Amtmand at uddele ³⁾.

Statsraad Andreas Holt tænkte i adskillige Aar nogen Hjælp til de fattigste Præste-Enker, som sad med uforsørgede Børn, og lod uddele Præmier til de flittigste og sædeligste Skolediscipler; Biskop Harboe 200 Rdr

¹⁾ Under Navn af Charis Islandica 1776, see og Dr. H. Sinsens um Mannsædun 2c. S. 175 Note 282. b.

²⁾ See Rescr. af 7de April 1784 hos Fogtemann.

³⁾ For denne Collect aflagde Erichsen offentlig Begjærd i Minerva for October 1786, Side 497-501.

Rdlr til Islands fattigste Præster. Frimurerselskabet sendte fra Logen Zorobabel i Kjøbenhavn 100 Rdlr. til de meest Nødtidende, og en St. it ædelmodig Giver i Holsteen, lod ved Justitsraad Christiani 100 Rdlr tilstille de Skadelidte ved Skaptersjelds Syffels Jordbrand. Hr. Geheimeraad Dve Høegh Guldberg sendte til to af de meest trængende Præster i Skalholt Stift ogsaa en Almisse¹⁾, og Kongen tilstod Præsteskabets Deeltagelse i de S. 290 ommeldte 9706 Rdlr 79½ Sk., som bleve uddeelte af Collectpenge-
ne til Understøttelser efterhaanden, og til at afværge Hungerdød.

I Island selv skienkede Gudmund den rige Thorlefsen Aar 1720 Beneficesgaardene Prestbæcke i Hrutefjorden og Briámblæf paa Bardestrand. Biskop Maa Jon Arnesen over 1000 Rdlr i Jordegods til Præster, nemlig Garpðdal, Strönd i Sevog og Beresfjord i Mule-Syssel med tilhørende Huusmandspladse, Arnarbæli i Grimsnæs, Geitragil, Reigastade og Hafos. Sysselmand Orm Dadesen nogle Jorder til Saudlauksdals Kirke, til Præsten
til

¹⁾ See Dr. H. Jensen om Mannsecten i S. 176, Note 271 b.

til Garpsdal, samt til Præsten og Kirken
 paa Skarðsströnd. En Olav Olavsen
 skienkede til Præst og Kirke paa Helgafell
 Jorden Hlþdarhús og Ananýsst ved Reike-
 vig; men Boge Benedictsén og hans
 Søster Helens fra Hrappþoe, byggede en
 Kirke paa Dagverðarhlæð 1758, og gave
 5 Hundrede af denne Jord, samt en anden
 kaldet Nýpa til Præstens Underholdning ¹⁾.
 Ensselmannd Thorsten Sivertsen skienke-
 de Jorden Sörlastad til Munkerkirken paa Re-
 tilstade ²⁾. Ensselmannd Biarne Haldor-
 sen i Aaret 1763 Jorden Medalheim med
 fire Qvilders Besætning til saakaldet Kristfé
 (Kristgode), og bestemte, at Afgiften skulde
 deles imellem 12 Tinglauge i Hunevands
 Enssel. Ensselmannd David Scheving i
 Aaret 1792 Jorden Lægri Badal med to Qvil-
 der til de Fattige paa Barðestrand. Bispe-
 Enkefrue Sigrid Jonsdatter Vidalin
 Jorden Hrafnstóptir 1730, for med Afgif-
 ten at bestride velbegavede, fattige og sødelige
 faderløse Børns i Enstrahrepp i Arnæs Enssel
 Underviisning i Læsning og Skrivning,
 og

¹⁾ See Dr. F. Johann. Hist. „Eccles. Islandiz
 Tom. III. pag. 510.

²⁾ See hans Vettar og Vefminning S. 23.

og Præst Thorvald Audunarsen Jorden Rambahol til og at bestride fattige Børns Underviisning i Saurbæ Sogn. Om Rector Therkelsen's Gave er meldet S. 149 = 50. Cristammand Olav Stephensen skjenkede mod Aarhundredets Udgang 1000 Rdlr i Jordegods, som han tillige fra sig hertil afhændede, til Fattige i Stagesstrands Rep. I øvrigt tildrog sig den store Godebædighed han, som ellers stedse, især i de haarde Aar 1783 = 85 udviste mod Nødlidende og Hjælpelese, hvorved en stor Mængde fandt Redning, Hans Kongelige Majestæts Opmærksomhed, i hvilken Anledning Allerhøiøstsamme 1786 beærede ham med den store Medaille pro Meritis i Guld, for (som derved udtrykkelig bestemmes), hans da og ellers udviste Patriotisme ¹⁾.

Jeg har S. 151 anført nogle til en Skole og et videnskabeligt Selskab skjenkede Bøger; her bør nu tilføies en Kjøbenhavns Borgers Stiestrup's Gave i Aaret 1756 af 600 Exemplarer af den ved Wanssenhuset 1747 trykte islandske Bibel og 1600 af det nye Testamente, sammesteds oplagt 1750, som
Prov.

¹⁾ See islandsk Litter. Selsk. Skrifter 6 B. S. 268, 69.

Provsterne skulle gratis udbele til de Fattigste i Landet ¹⁾). Ligesaa Agent Søren Guldendals Gave 1783 af et Exemplar af Olav vti Reise til hver Hovedkirke, Bispestolerne og Skolerne paa Island ²⁾).

Den skjulte ædle Patriot, som skenke-
de Bøget til det kongelige Landoplysningsselskab, udsatte og 50 Rdlr i Præmier for adskillig oeconomisk Vindskibelighed i Nord- og Øst-Amtet, samt for en god Besvarelse paa et forelagt oeconomisk Priissspørgsmaal, 1798 ³⁾), for hvilken sidste Præst Hr. Jon Jon sen til Grund i Vessjorden erholdt den udlovede Præmie 19 Rdlr, for en Afhandling om Huusholdnings-Forholdet intellem hjemmeslagtede Faar og fremmede Fødevarer, siden trykt paa Islandsk. Atter har samme ædle Patriot i Aaret 1800 udsat 25 Rdlr. for den bevisste største oeconomiske Virksomhed og Dilektighed i samme Amt, og 10 Rdlr. for den

¹⁾ See herom og om Stierstrup Conferentsraad Walling i store og gode Handlinger S. 650.

²⁾ See Isl. Lit. Selsk. Skrifter 3die B. Side S. 287. 88.

³⁾ See mine Mindeord Tidendi 1 B. S. 470 og 2 Bind 2 Hefte i Tilaget No. IV. Side XXVII. XXX.

den bedste Afhandling om Hovedsaagerne til Aar i Island og de anvendeligste Midler til at forebygge eller dog formindste deres skadelige Følger. Mueligen har han endnu senere udsat flere, men mig ubekjendte Præmier. En Takkesang til denne skjulte Giver af Præsten Hr. Jon Thorlaksen paa Islandsk, er forlængst trykt og oversat paa Dansk ved Justitsraad Thorlacius¹⁾.

Man har i øvrigt fundet sig i Island beklageligen overtydet om, at man der er henfalden fra den ene Yderlighed i Gavers Uddelselse til den anden. Gæmildhed til Kirker, Geistlige, Bispestole og Klostere gik indtil Reformationen over alle Grændser; man bortskjænkede for sin Sjel fast og løst i Flæng og forvandlede en stor Mængde private Eiendomme til publiqe Geistlige, men efter Reformationen og til denne Dag, kan en fattig Mængde ikke ofte nok bese hver Skilling den skal udrede til sin Præst og sin Kirke, inden den endelig giver slip paa samme, ja søger ved al muelig List at fravende dem alt og forringe det usle Bidrag til Underholdning og Bedligeholdelse, Lovgivningen har for dem

brist.

¹⁾ See ibid. 2 B. 1 Hefte af Amtmand Stephen sen, S. 147, 49.

Boistparsonneligen bestemt. Dog manglede Det ikke paa eftertrykkelige Opmuntringer ¹⁾, kjøndt man gjerne prøvede her for en Dø, naar det skulde gjælde Bidrag til Geistlige og Kirker.

§. 30.

Saa snart man blot nævner Handelsformer og Forandringer for det meste indtil 1774, reise sig alle Haar paa hver menneskes kjerlig tænkende Betragters Hoved. Historien selv vil billige hans Harme over, at see en fra Verdens øvrige Samkvem udsat Nations Handel gjennem Secler lankbunden til maa-delige Tarter, og flere alle Landets Røringer medkuende Enkeltheds tyranniserede Kompagnier. En saadan Handel, at jeg ikke skal gaae høiere op i Tiden, udarmede Island saare meget i 104 Aar fra 1602 til 1706, da mit Tidsrum egentlig begynder; men i sidstbemeldte Aar blev Handelen forpagtet til separate Kjøbmandahuse, fornemmelig i Kjøbenhavn.

¹⁾ See Dr. F. Joh. Hist. Eccles. Isl. Tom. IH. pag. 508 - 9. og Biskop Arne Thorarensen om geistlig Barmhertighed 1770, S. 10, et Skrivt, frevet med sin Barm for en ønskelig Dag, hvori dog ungdommelige Lidenskaber have indlistet sig.

benhavn indtil 1733, for 20190 Rdlrs aarlig Afgift til 1724 og siden til 1733, som oftest for 20 til 23000 Rdlr ¹⁾. Nu oflaste en Kompagniehandel den separate fra 1733 til 1743 for ifkuh 8000 Rdlrs aarlig Afgift. Da i sidstbemeldte Aar nemlig, blev Enehandel paa Island overladt til et grunit Hørframmer-Kompagnie i Kjøbenhavn for 16000 Rdlr Kroner i aarlig Afgift indtil 1759, da dette endelig forbrød sit Monopolium for Landets Hette Behandling ²⁾. Intet Handelselskab udevede stærre Tyrannie imod Island end dette; det nedfuede, udsuede, ødelagde og endelig opløste et i Landet selv privilegeret og af høisalig Kong Friderik den Fjerde, som S. 237-38 og 281 forbemeldt, mægtigen understøttet Interessentskab til Industriens og Landets Næringers Fremme, med alle dets dyrt belastede Anlæg. I de excessive haarde Aar 1752-58, da Fiskerier for den længste Tid aldeles udebleve og Kølbugaus' Jidsprudning ødelagde saa meget, lod det Providering qveralt mangle

¹⁾ See Stiftamtmand Stephensen om den islandske Handels Forelse S. 19-20. og Dea Regi, Patriæ S. 106.

²⁾ See Stiftamtmand Stephensen l. c. Side 25-27.

mangle for Landets Indbyggere, som derved bleve udsatte for en lang martrende Hunger, og endelig ved denne og for den flette Provisderings Skyld, bortreves indtil 8000 i Tallet¹⁾; dog maatte Kongen affjabe dette grumme

- 1) Jeg har S. 137, 38 anmærket, at Kompagnierne indvilligede det islandiske Interessentskab i langvarige Processer, knækkede aldeles deres økonomiske og Fabrik-Anlæg, og at Epsid og Menighed forstyrrede alt. Det første Udfald af de reiste Processer i denne Anledning blev, at Landfoged Skule Magnussen og Interessentskabet tabte 1768 sin Proces, og blev dømt til at betale 5000 Rdlr, men Landfogeden sat fra Indretningernes Direction, og til samme indsendt i dette Aar en Kjøbmand fra Jönköping, Krigsråd Arve Gudmundsen, men i samme Aar kom og meget forværret Measover, hvoraf 1000 Tønder blev endog i Kjøbenhavn kasserede, men det øvrige meget nedsat i Prisen, og nu anlagde Skule Magnussen en nye Proces mod Kompagniet, hvis Udfald her er berettet fra 1772. Slutningen af det islandiske Interessentskab blev endelig: at hver Interessent tabte sine Actier næsten for intet, af Sagen blev ved Refr. af 12 Maj 1779 forliget, og at alle dets nye Anlæg i Landet tabtes saaledes efterhaanden og aldeles.

me Kompagnie, med Eftergivelse af tre Aars halve Afgift, at opgive Handel paa Island fem Aar før end deres Monopolium var stilet paa, for Selv derefter fra 1759 til 1763 at lade for Allerhøisfamnes Regning der føre Enehandel.

Fra 1764 til 1774 blev denne endnu overdragen til et Kompagnie, det almindelige Handels-Kompagnie kaldet, som for dette Monopolium skulde dog ikkun betale 7000 Rd. aarlig. For Næringerne i Landet var det, hvad alle de foregaaende Kompagnier havde været, en almindelig Plage, og i Aaret 1768 oversendte samme det i Note 303 ommeldte fordærvede og for Menneskers Helbred skadelige Meel, hvorefter det ved en Kommissionsdom af 8 Febr. 1772 blev tilfundet at bøde 4400 Rd., som fra 14 Maj 1773 staae paa Rente, for ved denne at opmuntre, befordre og opbjelpe Næringerne i Island, og især Landhuusholdningen ¹⁾. Hans Maestæt Kong Christian den Syvende indløste dette Kompagnies Handels-Eiendomme, saavide Island angik, i Aaret 1774 for 300600 Rdlr ²⁾, og lod derefter føre Handel for Sin Regning sammesteds indtil 1788,

¹⁾ See Stiftamt. Stephensen l.c. S. 25. 28.

²⁾ See Forbered. til Olovii Relse S. XCVII.

1788, da saare fåa Kjøbmænd i Maret 1787 kunnede endda begynde deres egen Handel, endskjøndt denne, dog allene for de kongelige Undersaatter, blev frigiven for Fremtiden paa Island fra den 18 Aug. 1786.

Siden 1788 har altsaa en saakaldet Frihandel været ført i Island, skjøndt den ikke saa gandske synes at svare til Navnet, saavidt Handelen er indskrænket allene til de danske europæiske Stater, og der endnu er saare liden Concurrence i en Handel, som paa mange Pladse har endnu ifkun een eneste undertiden svag Handelsende. Men, et for Friheden gandske nedsluende Stavnsskaand, som forbandt Mennesker aldeles til visse Handels-Districter, er dog herved lykkeligen løsnet, og denne Frihed har selv bidraget meget til at oplyse adskillige Næringsgrene og indenlands Handel, ordnet Priser mere forholdsmæssig paa Ind- og Udførselsvarer efter Løberne, men derimod ikke synderlig til at fremme Industrien, og ved at forøge Antallet paa Nødvendigheder for den indbragte stigende Luxus, hvor man i Landet selv endnu ikke lærer at producere noget til dennes Tilfredsstillelse, har den voldet en stor Dyrtid paa Livets fleste Nødvendigheder, samt i visse Egne foranlediget en forvædt og Landhuusholdningen

nedsuende Form i Næringernes Søgning, ved at
 aabne større Leiligheder for et skadeligt Strands-
 liggerliv og Løsgængerie i Landet.

§. 31.

Under Monopolhandelens Jernaaag fandt
 Gøland sig steds bundet til faste Taxter. An-
 dre Sorter Vare end de saa samme indeholdt
 kunde det hverken erholde eller havde Tilla-
 delse til at producere; altsaa vare de et reent
 Forbud mod al Forædling. Den bedste Fa-
 brication af det Eider, som modtoges, betal-
 tes ofte lige med det fletteste, og naar det ene
 Stib var fuldt, som affendtes til hver Havn
 jævnligh, blev alt det øvrige gjort som oftest
 til Braggods. Almuens hele Flid og Arbeids-
 somhed var ud og var ind blev saaledes ofte
 belønnet med at den viistes tilbage med sine for
 denne Handelsform overflødige Producter i gode
 Var, og efter forgjæves Transport af dem til
 Handelsstederne maatte den flere Gange taale
 at see endog det bedste der udfærdigt, som Brag-
 gods, og uden med dette at kunne tilhænde
 sig nødvendige Artikler for sit Hus, eller op-
 lægge noget i gode Var for sine Børn, eller
 til egen Hjælp i de flette, havde den ifk en
 nye Uleilighed og Omkostning med deres Trans-
 port hjem igjen, uden at vide nogen Udvei til
 deres

deres Realisation. Driftede man sig dog til at salbyde dem i nærmeste Distrikt, gjeldte det ikke ringere end Huden og Slaverie, hvorpaa flere Exempler ville fremskilles i næstfølgende S. 32. Hvad Under altsaa, at Indbyggere efterhaanden henfaldt til Modløshed, til Uvirkelighed, og nedstyrte sig snart i Armød med deres saa aldeles hendaanende og nedtuede Mæringer! En friere Lust troer man dog allerede at aande, en blidere, haabefuldere, mere opmuntrende sjerne Udsigter at sine under selv den nærværende Frihandel, at dens endnuværende spage Barndom uagtet. Faste Fakter, som Love, nedtue ikke mere Mæringerne, hele Landet staaer hver Handlende og hver Indbygger til Bæres-Omsætning aabent; der gjøres allerede Forskjel paa gode og flette Varer; man vrager ikke mere blot for Mængdens Skyld gode Varer, man forsøger flere Slags Forædlinger af raa Produkter, dog endnu beklageligen alt for lidet, da raa Varer udføres i store Mængder fra Landet; man gjør Forskjel paa gode og flette Var, paa Overflodighed og Trang. Man viser en ulige større Kultur i Omgang. Intet heraf kom for i nogen Betragtning. Giff var snart den eneste Vare, dog kun til et ringe Quantum, som man var noget begierlig efter. Med

Landbrugets Fortuelse lokkede Taxterne, gunstigere for Søe- end for Oplandsbonden denne ned til de ufrugtbare og tomme Kyster, satte en Deel af det gode Opland derved øde, førte lokkede Tjenestefolk fra Jordernes Røgt i Oplandet til en evig Ørkesløshed ved Strandkanten, og gavedes saaledes middelbar et Hjertesød til Landbrug og Fædrift, ja, til den allerede forud kraftløse Subordination og Huustugt. De Taxter, som Tidsrummet paatvang Landet, vare: den første af 10 April 1702, som gjeldte til 30 Maj 1776, da en nye udkom og gjeldte til 1787. For dette Aar allene udgik en Taxttarif, men siden have de efter Tiderne idelig varieret og saaledes opsteget fra Aar til Aar, at en Tønde Meel, som ved Aarhundredets Komme gjeldte 2 Rdlr, gik ved dets Udgang indtil 10 Rdlrs Priis, og 5 Lispund Tørfisk, samt en gammel Bede, som hvert for sig før gjeldte 1 Rdlr, løb nu i de senere Tider op i 3 til 5 Rdlr.

Man gjorde sig, som det synes, i Førstningen større Haab om Frihandelens gode Virkninger for Kjøbstæder, end Naturen i Island synes at frembyde rimelig Grund til nogenfinde, naar man vil raadspørge Historien om de idelige Aaar og naturlige Revolutioner i dette Land, da 6 Handelspladse blev forundt
 Nav.

Navnet af et Kjøbstad, ja endog særegne Fri-
heder tiltænkte dem ved Anordn. af 17 Nov.
1786. I Aaret 1807 var man allerede over-
bevist om, at der var intet Haab om at faae
saa mange realiserede. Westmannøe og
Grønnefiord udslettede Plakaten af 22 April
s. A. af deres Tal, men fire, nemlig en i
hver Landsstæding, Keilevig, Isfiord,
Vesfiord og Espefiord beholde dog endnu Nav-
net; naar det første undtages, synes der at
være kun lidet, ja intet Haab om de øvrige,
og selv Keilevig, som syntes ved Tidsrum-
mets Ende, at være paa Veien til nogen Op-
komst, ved da at tælle lidet over 300 Indvaa-
nere i alt, med Børn og ublevede Mennesker,
gaaer nu meget mere tilbage. Dyrheden paa
alt tog i samme Grad til sammesteds, som
Belmagten af, og dog Lysten til i alt at efter-
abe de fremmede mere formuende og blomstren-
de Steders Overdåd og det Slags Ødselhed,
som man nu henregner i Enklens Skjød til de
finere Moder og Dagens Orden. Resultatet
blev, at hver Embedsmand søjede stærk sin
Gages Utilstrækkelighed, satte betydelig til og
nogle fornybedes i Gjæld, Latinskolens Perso-
nale og Discipler fandt her ligesaa et Udkom-
me og maatte flyttes bort, hver Kjøbmand
flagede med Grund over ideligt Tab, hvorfor
det

det ene Handelsburis efter det andet næsten aarlig pakkede ind, hævdede sin Handel og med Familier drog bort, ledsaget af den Overbevisning og tildeels Erfaring, at dette maatte Sted nu snart er blevet det dyreste Levested i de danske Stater, om ikke i Europa. Selv Haandværksfolk kunde, som meldt S. 138: 39, ikke trives her; nogle forfalbr af Mangel paa Fortjeneste, andre levede kummerlig, og endel af de saare faa Ankomne drog bort igjen, ja, den Uldfabrique, som fra 1753 holdtes her for den længste Tid i nogenledes god Gang, og til Tidrummets Ende, dog i nogen, op horte og undergik nu aldeles i det nye Aarhundrede, og med den Landets eneste Fabrik Skole.

Saalidet befordrede denne eneste Bys nogen Tilvæxt Industrien enten hos sig selv eller omkring i Landet, men den tjente dog tildeels at give enkelte Næringsgrene og indenlands Handel mere Liv og Udvidelse, deels at gjøre dem dobbelt kostbare og til at opdrive, samt overhoved at skabe den samme Priis næsten paa alle Nødvendigheder i Landets fleste Egne, som Trang opdriver dem til i denne By. Udsigterne til dens videre Opkomst ere saaledes for nærværende Tid kun maadelige, og denne vil allene hænge af en Række gode eller slette Aar. I øvrigt blev Reisevig tidlig

Lig beelagtig i den flere smaa Byer og Fletter almindelig egne Patriearind og andre ubehagelige Følger af Savnet paa et værdigt Borgerind og sand Kultur, som saa meget kan bidrage en Byes og et Lands Opkomst.

§. 32.

Justits- og Politievaesnets Forsaet-
fættning i Tidsrummet var stedse svag, men i
dets første 20 Aar gandske forfærdelig. Føl-
gende korte Udbrag af Landets daværende sver-
ste Justitsbestyrers Amtmand Christian
Müllers Embeds-Biographie i Island, kan
oplyse dette, og at dette Land da beklageligt,
som for en lang Tid, er det stæret efter Kabalers-
Indskyddelser mod de fortjeneste og dueligste
Mænd: Mod det syttende Aarhundredes Ud-
gang blev Biskoppen paa Holum Mag. Jon
Sigfussen ved de evigen avindsyge Kom-
pagnie Monopolhandlere diffameret i Kjøben-
havn, for en større indenlandsk Handels Om-
sats, end deres til faste Distrikter bindende
Monopolium vilde tilstæde. Amtmand Müll-
er og Landsfoged Hvidemann reiste i den
Anledning til Nordlandet, for at opfiske alt
mueligt, ja holdte endog et Inquisitionsting i
nogle Dage desangaaende i Rægheden af Ho-
lum,

lum; den første udvirkede derpaa et *Commissorium* imod Bispfen, hvorefter Landfoged Heidemann blev befalet, som Actor at føre Sagen, men Bigfussen reiste bort af Landet til Kjøbenhavn forinden han blev stævnet. I hans Fraværelse reiste Amtmand Müller og Heidemann anden Gang Nord paa, og erhvervede endnu flere Oplysninger og Vidnesbyrd i den ustævnte Mands Fraværelse. I Maret 1690 kom Biskoppen tilbage og blev stævnet til Altinget for en Kommissionsdom, hvori Amtmand Müller præsiderede efter al hans Deeltagelse forinden i Sagen. Til Retten bragtes Efterretning om Bispens Død, men uden at agte derpaa eller engang forordne hans Enkefrue og Børn noget Forsvar, dømte Müller og Kommissionen, at af den døde Biskops Stervboe skulde for kongelige Mandaters Overtrædelse betales 1100 Rdlr i Bøder og 600 Rdlr til Heidemann i Omkostninger. Allerede foreløbigen havde Müller arresteret Bispens Indkomster; men dennes Søn appellerede Dommen til Høiesteret, som den 15de Junii 1693 kjendte den "uefterrettelig at være, og ikke at burde komme Biskoppen i hans Grav, eller hans Arvinger til mindste Blam eller Penges Udgiwt, paa 100 Rdlr

nær i Proces-Omkostninger, og Arresten paa hans Indkomster ugsaa¹⁾).

En Præst Jon Jon sen til Hitar nes i Vester Island havde tilskrevet Dronning Charlotte Amalie et Brev paa Tydsk, angaaende hans Supplique om det ledige Hitarbals Præstekald, som bortgives af Kongen Selv. Dette Brev fandtes, indsluttet i en tjæret Trækasse, opdrejet af Sæu 1691, og blev indleveret paa Altinget. Amtmand Müller brækkede det, og i Anledning af Præstens Driftighed heri, uden Amtmandens Vilde at skrive om saadant, anlagde Sag mod ham herfor, samt beskikkede til at besørge Stevningen forkyndt Stedets Synselsmand Magnus Hromundsen; i den Copie af Stevningen, som denne lod Stevningsmændene bekræfte og aflevere, stod af Feiltagelse underskrevet Krian Müller, hvilken Feiltagelse Præsten afbenyttede til en Exception mod Stevningen, som han meldte var fra Fuglen Kria (paa Danst en Terne), men ikke fra Amtmanden, som heed Kristian, hvor-

¹⁾ See Rescr. 14 April 1694 og F. Johann. Hist. Eccles. Island. Tom. III. pag. 734. 36 og Stiftsprovst Jon Haldorsens Hirdstørra 16. Aftr.

hvorfor Stevningen blev afviist. Men — nu
 reisste Amtmanden herom en saa forfærdelig
 Sag, at ikke mindre end fire Synoder i mange
 Uger og to følgende Aar bleve holdre deri og
 en stor Mængde af Stiftets Geistlighed møi-
 sammelig indviklet. Af Mistanke mod
 Stiftets Biskop Mag. Theodor Thorla-
 ei us, som ellers var hans varmeste Ven til
 den Tid, bestilte han til Synodum Biskop
 Einar Thorstensen fra Holum, men vil-
 de i Sagen udelukke den rette Biskop, dog
 var denne for klog til at antage den tilbudne Væ-
 re og Bestilling. Udfaldet blev, efter den skjæn-
 digste Action, fremført paa Amtmandens Beg-
 ne af daværende Synfelmand, siden Læugmand,
 Jon Ejlvsen, som Historien før eller siden
 har havt Exempel paa i Island, ja, en i Plump-
 hed mageløs Action, som varede Uger og
 bragte næsten et almindeligt Oprør i Gang, at
 det uskyldige Præsteskab maatte udrede Bøder
 til Amtmanden, men Synfelmand Hro-
 mundsen og Præsten til Hitarne, begge
 miste deres Embeder og svare endnu høiere
 Bøder. Rngtet herom bragtes til Kjøbens
 havn og udvirkede, at Müller blev 1694
 kaldet til Regnskab for sin Fremfærd og alvor-
 lig Jrettesættelse given ham, at handle en
 Em-

Embedsmænd mere værdigen og retfærdeligen for Fremtiden ²⁾.

Hans varme Ven blev dog Laugmand Lauritz Gottstrup siden og af ham brugt i fire Aar som Fuldmægtig i hans Fraværelse 1697, 1700, og i sidstbemeldte Aar modtog Gottstrup fornemmelig, paa hans Vegne, Indbyggernes Hyltingsseid paa Altinget. Med Müllers Raad supplicerede man i Aaret 1700 om, at en af Laugmændene maatte nedreise til Kjøbenhavn, for da at forestille Hans Majestæt Landets betrængte Forsatning; det blev bevilget 1701, og Müller valgte, samt ansporede sin Ven Gottstrup dertil. Denne reiste altsaa med Frue og Betjente til Altinget, for derfra med Sønderlandets første Skibe at afgaae. Men — nu benyttede Gottstrup's flertænksomme Avindsmænd, deriblandt Paul Bidalén, sig af Müllers store Svaghed, sværte ham for denne, og fik ham overtalt til paa al muelig Maade at hindre hans Afreise. Til den Ende bortsnappede Müller voldelig en af Laugmændene ham i Laugtingsretten til Samthille forelagt og af mange

²⁾ See Finn. Joh. Hist. Eccles. Isl. Tom. III. pag. 669-72. og Stiftsprovst Jon Halder sen um Hirdstóra ic.

mange underskrevne Ansøgning den 15 Julii 1701, og gandske undertrykkede samme, hvorefter ved Venfæbet imellem ham og Gottrup tog en modsat Vending. Ikke desmindre reiste begge til Kjøbenhavn, og Müller arbeidede i alt mod Gottrup, som dog i de fleste Poester beholdt Seieren, androg blandt andet, om de Handlendes Tyrannie, som endog 1699 havde ladet Lagstrøge en Bonde Holmfast Gudmundsen i Amtmand Müllers Overyværelse for at have solgt 20 Stk Torsk, 10 Kuller og 3 Langer, til en Kjøbmand i nærmeste Distrikt (endskjøndt den rette Kjøbmand intet derved fragil, da disse Fiske vare af ham selv vragede), og dog indladt til Amtets Resolution om han dermed maatte slippe fra Slaverie; ja hændet Dom til Slaverie og Boeslods Forbrudelse over en Thomas Conradsen, fordi denne solgte nogle Fiske, fangede i Stappens Distrikt, uden for dette. Hvilket alt udvirkede Kongens skarpe Paa-mindelse til de Handlende om et mere menneskeligt Forhold, samt en mildere Takt for Landet af 10 April 1702, og at Island 1703 blev forundt i Kjøbenhavn at holde en Consul til at iagttage og anfæge, hvad der maatte tjene til dets Færve¹). Ligesaa blev

¹) See om dette Raadingsbogen 1701 og M. R.

Bevilget den af Gottrup omsøgte Tilladelse til, i Forening med Kjøbenhavnere at udruste et Fartoi til Havfiskerie fra hver af Landets fire Fjerdinge, men Mangel paa Driftighed, Midler og den fornemmelig Enighed forhindrede Afbenyttelsen heraf, foruden at Måleter 1705, af Uvenskab til Gottrup, søgte at forspilde Landet aldeles Tilladelsen, ved at erklære: at Indbyggerne derved fik større Anledning til at holde sig til Engellændere og Hollændere end de Danske.

Dog — denne var vel den mindste Gortise af en Amtmand, som Professor og Assessor Arne Magnæus 1706, dengang som Landkommissarius offentlig bebrejdede Dumhed og Ukyndighed om Landet og dets Eodgiving. Deels det anførte, deels saameget andet, som han androg, erklærede og foreslog, synes og at vidne om Mandens store Enfoldighed; som ofte geraadede Island til megen Glæde ¹⁾, ikke at nævne hans svage Lettroenhed,

tillens Samling af Forordninger 3 D. S. 314-15. og Arnesens islandske Rettergang S. 323.

¹⁾ Som da han 1705-6 med Hefstighed procurerede for en monopolist Kompagniehandel i Island

hed, Partiegang og opkrusende Ubesindighed, der fødte saa mange Ulykker og Undertrykkelser.

land og Forbud mod al indenlandsk Handel og Omset, hvorefter A. Magnæus kraftigen satte sig. Islandt hiins mange eensfoldige Forslag og Erklæringer, fortiente nogle af 1703 at udmærkes, saasom: at Repetere Skulde holde Examen og Inquisition i hver Bægd om Huustrugt og Opdragelse og afstraffe samme. At de, som vare fæde og fattige eller manglede Understøttelse ikke maatte give sig. At fattige Fruentimmer intet Sølvs maatte bære og ingen saadan give et Sølvsbælte til sin Brud. At at indbyrdes Lusthandel straffes haardt, og Landets Produkters Salg over Tæstens Pris. 1704 anbefaler han stærk Kompagniehandelen, som den bedste Handelsform, vil fordrive Haandværksfolk til Island fra Holland; erklærer umueligt at udvide Fædrixten i de til Fiskerier grændsende Herreder, undtagen ved Bundenfæd, Sticksholm og Reiskevig. At paa Agerdyrkning ikke er at tænke, da Island er en Ø, men Havet volder Kulde, som med stærk Frost, Sne, Storme og Uveir tiltager Aar fra Aar, hvorfor der ikkun i sex Uger er nogen Varme.

Fer. I denne sidste Henseende tilbød **Arne Magnæus** sig for Kongen at godtgjøre, at **Mule**

At Island ikke har Raad til at anskaffe sig større Skibe eller mere Fiskeresskaben og Provisioner, end da haarbes. At dets Fisk vel kunde sælges ligesaa høit i Middelhavet, som den Terraneuske, men at der vovede for meget ved at føre dem saa langt, hvor stor en Fordeel man end kunde erholde. At Fiskefartsiers Udbredning fra hver Landsfjerding forbyde haarde Ar og fattigdom. At Hvalfangst vel er lettere at drive fra Island under Grønland, da Afstanden er kun 40 Mile, men at Franske og Engelse tag tidligere i Foråret komme derhen, end Skibe fra Island, formedelt Vaarisen (!!!); thi Heidemann Kulde have sagt ham, at alle Fjorde fryse til, undtagen Sørømfjord. (Maar andre almindelig fryse til, da undtages ej denne, men blint er kun i de allerstrængeste og høistenkelt Vintere et sjældent Tilfælde for en kort Tid i Feb-uars, de nordlige Egne undtagne), og endelig: at han ingen Nytt finder ved et Postskib imellem Island og Danmark, og at Postgang i Landet, er formedelt Sne, Storme og Uveir, umuelig m. v. — I øvrigt har man flere Prøver paa Amtmands

Müller ulovligent holdt Handels-Forpagter-
nes Partii og underkuede Almuen. Müller
blev opbragt herover og klagede den 4de Maj
1706 over Bøndernes tiltagende Uvillie, efter
at den af Magnæus og Paul Widaltin
bestaaende Landkommission blev anordnet, hvor-
for han knap kunde videre erholde Friheds til
Altinget, men i samme Anledning erklærede A.
Maga

mænds Ukyndighed om Islands rette Mærking
og Huusholdningsform, deriblandt et temmelig
nyt i Erklæring 1796 til Islands almindelige
Ansøgning S. 79, "at Fisk er Islan-
dets eneste Føde." Men — hvor nyder
da de henved 20000 Tønder Korn og andre
Fødevarer, som dertil aarlig indføres? Hvo
helt Oplandets Mængde af Kjød, Mælk, Æier,
Fjælbegræs, Bærpestedernes Mængde af Æg,
Kysterne mange Søl og dog nogle Hangevarter?
I gode Oplands egne og de allerfleste uden for
Kysterne bliver Fisk ikke en Sjettedeel af Fols-
kets Føde; og, naar man fraregner den aarlig
udførte Fisk fra Landet, bliver det øvrige af
Fiskevarer overhoved beregnet knap en Sjettedeel
af det Heles Føde; thi selv ved Kysterne consu-
meres af Kornvarer endog mere. Resultatet
bliver altsaa almindeligst, at af Fisk fortaere
Indbyggerne kun en liden Andeel, imod andre
Fødevarer.

Magnæus den 16de Sept. f. A., at just Amtmand Møller saare meget misbrugte denne Friheds, tog Folkets Heste flere Dagreiser med sig og behøvdte dem en lang Tid af Sommeren; at nogle bleve først længe efter leverede tilbage, men nogle aldrig, og at i Aaret 1701 havde han krævet af Bønderne frit at skaffe ham 96 Heste, som alt forsøgede deres Uvillie.

Imidlertid fortsatte Amtmand Møller, avindshg over Laugmand Gottrups ædle Bedrifter til Landets Bedste, sit nysbegyndte Fiendskab til ham, anklagede og forfulgte ham for alt mueligt, udvirkede, at han selv og Landkommissionen, hvori hans gamle Avindsmænd Paul Vidalin sad, bleve Dommere over hans ringe Forseelser, som for deres Ret gerne opvorte i en Hast til Kameler, men for Høiesteret, som ophævede næsten alle deres Domme, forvandlede igjen til Nyggens Storhed. Om denne Møllers Bestræbelse vidne selv Reser. af 10 og 13 Maj 1704 og 13 Maj 1707 tydeligen. Han voldte endog en uskyldig Svoger af hin, en Fogedfuldmægtig Jørgensen Tab af Levebrød til Gottrups Harm; tre udsuende Kommissioner udvirkedes 1704-5, angaaende dennes og P. Vidalins Stridigheder, deriblant saae man udnævnte flere af

Gøttrup's aabenbare Efterstræbere, hvilke denne, da det kom til Stykket, vidste at udmynstre af Kommissionen med ædel Kjækhed, saasom Bisp Biørn Thorlevsen, som Bidne, Müller, som Part, der uden Lov og Dom havde arresteret hans Indkomster for N. Vidalin, og denne samt A. Magnus, som Modparter, som sees af Rescr. 10 Maji 1706, 28 Martii og 12 Maji 1705 og 16 Maji 1707. Endelig blev Gøttrup for Alvor opbragt mod Müller, da han saae 1707, at denne ikke blot havde udvirket Odd Sivertsen udnævnt til sin Vicelaugmand og Efterfølger, men og som Fiscal og Stifts-Guldmægtig beordret Actor mod sig, med den hin, som flere Guldmægtige, egne Uforskammenhed, og nu viiste han Amtmanden, at denne behøvede meget mere at seie for sin egen Dør, stævne ham til at anføre et Tingvidne han da strax efter erhvervede, angaaende, at Müller havde ladet udføre en Dødsdom paa en for Tyverie dømt Mand, navnlig Thorsten Thorsen, efter at Laugmanden havde forkyndt ham Sagens Appel til Høiesteret, og viiste ham et andet, Aar 1702 ligeledes erhvervet Tingvidne, angaaende, at Albert Asgerisen var i Müllers og Heidemanns Nærværelse paa deres Boepæl Bessetad
dag.

Fagstrøgen, fordi han ikke vilde i Bærtiden roe paa en af Forpagternes Baade, i hvilken Anledning Müller fandt endelig, at der var nulla salus bello, holdt strax op med alle Forfølgelser i Island, gjorde sig al Umage for at forlige sig med Gotttrup, og forlod endelig strax i den samme Sommer for evig det Land, hvor han saalange havde stiftet meir sammelige Uroeligheder sig selv til Vebreidelse og Had af saa mange, istedet for en fredelig og retsindig Styrrelse.

Yderst mærkværdig er ellers Bedømmendes Forestilling til Kongen af 15 Febr. 1702, i Anledning af Gotttrups Ansøgning i Landets Navn, hvori der anføres, som Marsager til Islands Trang i de Aar, hvis forskjellige og naturlige man dog let kan udfinde¹⁾, følgende: 1) Guds Vrede og Straf. 2) Jordbrotters Haardhed. 3) Landprang og Hjemmeljeb. 4) Dyrighedens Hæderløse Rættensbehandling, og 5) at man altid maatte troe det, som den stærkeste Part fra Landet foredrog.

Den førstbenævnte Marsag overlader jeg til de Herrer Velstlige at bedømme. Den

F 2

a n d e n

¹⁾ See Dr. H. Finsen um Mannsædun Sids. 98. 103.

anden formener jeg, at mod det syttende Aarhundredes Udgang og fra det attendes Indtrædelse til nogen Indflydelse ingenlunde har fundet Sted, eller kan bevises. I Henseende til den tredje Post, er det her nok at erindre, at Amtmand Müllers i Forening med de Handlende havde saaledes, som allerede er viist S. 316, 18-20, forsøgt at nedkue al indvortes Rørelse, Virksomhed og Frihed i Næringerne, at Indbyggerne ikke mere tillodes at drive dem, ikke at arbejde for sin egen og Families Redning, ikke at søge Hjælp i Nøden indbyrdes hos hverandre eller verke deres Varer mod andre høinødvendige, hvorved de kunde blive understøttede; thi alt Salg, Hjælp, Laan, ligesaa paa Livets første Nødvendigheder, kaldtes Landprang og Hjemmekjøb, som her anførtes blandt Islands Ulykker. For da at afværge disse, fældedes de nysnævnte Slaveries- og Ragsstrængnings-Domme. Aar 1680 fældedes Syffelmand Paul Lørfesen fra Embede og Boeslod, for at have tilhændlet sig nogle Fiskeliner af engelske Fiskere for nogle Par Varter og Strømper, førend det danske Handelsflib kom, for at hans egne Vaade ikke skulde i den bedste Fisketid staae ham frugtesløse i Land, af Mangel paa Liner. Kongen formildede Straffen 1682, til Straf paa

paa yderste Formue til Bessetøds Kirkes Opbyggelse efter Amtmandens Villigsigelse; men jeg tvivler meget, at han før 1696 er igjen bleven indsat i Embedet. Aar 1700 bleve tre Mænd fra Isefjorden dømte til Bremerholms Slaverie og til Boeslods Tab for at have kjøbt to Alen Rirsen af en engelsk Fisker (see Raugtingsbogen for samme Aar), ja, alle Handels- og Næringsgrene havde de Handlende saaledes lænkebundet, at Frihed og Virksomhed hos Landets Sønner saaledes nedruet, at Leilendinge ikke engang maatte levere deres Natural-Afgifter til deres Husbønder i det nærmeste Distrikt, men bleve tvungne til at afhænde dem til Kjøbmanden i deres eget. Raugmand Gottorp reiste, som meldt Side 315. 16 med Frue og Tjenere i Islands offentlige Anliggender og med Kongelig Tilladelse 1701 fra Landet, men ikke fra sit Distrikts Havn, og lukkede altsaa med yderst Nød faae Tilladelse til, at indkjøbe sin Reiseprovision i et andet Distrikt. Forpagterne af Kongens Afgifter og af Handelen erholdt endog Renteskammerets underpfaalige Tilladelse 1691 til at indføre Mandslaan paa Forlehninger, som de ligesaa fra fjerne Egne i Landet, derefter haardt krævede (see l. c.). De af dem forpagtede 15 Baade, som tilhørte Kongen, maatte

naaatte de udrede med Kongens Bønder, men ikke flere, men desuden udredede de 80 til 100 Baade endnu 1706 og optog til sammes Bemanding næsten enhver, som søgte hen til Guldbringe Syffels Bærsteder, ogsaa fra andre Distrikter, men Indbyggernes egne Baade raadnede op af Mangel paa Besætning, hvilket A. Magnæus den 27 April 1706 eftertryffeligt forklarede i sin Indberetning til Kongen, og her skal man søge den første Kilde til den store Mængde ørkesløse og udtærende Strandfiddere i tomme Huse, som overstrømmede og endnu udtære Guldbringe- og Snæfjeldsnæs Syffeler, ja Kilden til denne Væder i deres Bærsteders Velmagt.

Med Hensyn til den flerde Post maa jeg erindre: at foruden de anførte Svagheder hos en Amtmand Måller og enkelte af hans senere Efterkommere, hvis Perioder endnu falde for nær vor Tidspunkt til her i et historisk Øversyn at veies, var det længe Brug hen mod Tidsrummets første Halvdeel ogsaa hos Amtmænd og Syffelmænd at afgjøre Sager ved Domme, stelden efter visse Love, men ret som Lovgivere, saaledes, som de efter eget Sindelag eller Lykke fandt for billigt, eller efter Omstændighederne tjenligt. Amtmand Måller bragte ved den værste Lovbog til Landet

det

Det med Ordre til nogle Vedkommende at for-
 fatte et Udkast til en nye for Landet passende,
 men ingen ansaae enten for Pligt eller engang
 Ret at følge den i noget, førend Amtmand
 Fuhrmanns Instrux af 1718 endelig paa-
 bød blot norske Lovs Formalitet ved Process-
 sers Drift, og dog vise Raugtingsbøgerne,
 hvor nødig Paul. Vidalin, en i de gamle
 Love meget kyndig Mand, hvis Praxis og
 Dommer-Retskæffenhed ikke altid svarede til
 Theorien, vilde forlade den gamle Maade paa
 sin Vis at afgjøre Sager, eller antage den
 nyere Formalitet. Senere Rescr. af 1732, 34,
 69, 76 og Fdn. af 1786-87 indledte endelig
 ikkun enkelte flere Kapitler af Christian den
 Femtes norske Lov. Men — de Embeds-
 mænd, som mindst af alle agtede paa denne
 eller nogen Lov og Ret, vare de Stifts- og
 Amtsfuldmægtige, som der tyranniserede især
 fra 1707-18, og med selvtiltagen Myndig-
 hed, med ligesaa dristige som ugrundede Re-
 solutioner anmassede sig at sætte ergangne Dom-
 me, selv Synodalrettens Domme, ud af Kraft;
 efter Velbehag at bortgive, og sælge Embeder,
 ja, suspendere Høie og Lave fra samme med
 den største Uretfærdighed, og hvo kan opregne
 al den Grækhed og de Illegaliteter, som deslige
 Fuldmægtige have tilladt sig for at gjøre sig
 frøge

frygtede og forhadte, og kunne træde hver en
 i Landet, som de blot lystede, paa Ratten?
 Laugmand Odd Sivertsens og Landfoged
 Meyers mærkværdige Biographier, den før-
 stes, som den store og gode Stiftammand
 Guldensløwes, den sidste, som den før
 beskrevne Müllers Fuldmægtigers, kunne
 bevise dette. Meyer var Müllers gamle
 Tjener, som endelig blev Handels-Assistent i
 Island, og 1707 til Forundring Landfoged,
 og som da forrettede Stift- og Amtmands
 Embede, som Fuldmægtig, en stor Druffen-
 bolt og derhos uregjerlig rasende. Odd
 Sigurdsen blev snart det selv samme, stolt,
 hidsig og voldsom, som end ikke undsaae sig
 ved at oversalde den berømte Biskop Mag-
 Jon Vidalin med Hug og Glag paa hans
 Visitationsreise, hvorfor denne nødtes til midt om
 Natten at singte bort fra Gaarden, og hin vilde
 have opvartet Laugmand Paul Vidalin
 med lige Confecter, hvis ikke Arne Mag-
 næus havde opstillet sig som Fredsmægler¹⁾.
 Spisselerne bleve af disse Fuldmægtige forlenes-
 de, ja søgte ikke til den værdigste eller den
 dueligste, som meldte sig; nei, til den, som
 ved Auction paa dem blev høistbydende (som om
 det

¹⁾ Se Stiftsprovst Halvorsen l. c. og Dr. F. Jon-
 sen i Hist. Eccles. Tom. I. l. p. 734. 36.

Det kunne være et gammelt Stykke Meubel), eller til en, som den Gang stod i Naade hos en Amtmand, Foged eller Fuldmægtig, hvor Lidet hau end monne være embedsfor. Det bortgivne Embede den ene Dag, blev overdraget den følgende til en anden, som betalte Lidt mere, og undertiden gav den ene Fuldmægtig det bort til en anden, som hans Colega et Par Dage før havde overdraget til en ¹⁾, som blandt andet var Tilfældet med Dale- og Strande-Syssel 1717, hvilken første, eengang overdragen Paul Vidalin, blev ham siden flere Gange frarevent af de Fuldmægtige, som vilde selv udelviis trække Fordeel af nogle Levebrød, samt have nu hist, nu her at byde, og lode derfor flere Sysseler paa deres Begne forestaae af Fuldmægtigs Fuldmægtige, ligesom Laugmændene selv, og gjorde med de Sysseler de havde forlenede, men dog ligesom Sysselmændene, bleve i lang Tid, formeddelt begges Trang til de Enevolds-Handlende, ofte nok forledte af dem og Afgivtsforpagterne til mislige Embedshandlinger. Man har endnu fra 1681 et gyseligt Exempel derpaa, som Refer. af 13 Maji 1707 nøie oplyser ²⁾.

J

¹⁾ Efr. S. 44. No. 2. 3 og Moterne til samme.

²⁾ Dets Fortælling lyder kortelig saaledes: Fogdens Fuldmægtig sendte et Bud ud i Landet,

I den første Deel af Tidrummet laae Geistligheden gjerne til Feldis, med de verdslige Embedsmænd, men maatte dog stedse bukke ander, og bønnade sig, kun, som oftere siden, ved saa meget skarpere aandelige Udfald paa disse fra Prædikestolen. Den geistlige Disciplin var og i dets første Halvdeel undertiden heel streng og besynderlig. Saaledes beretter Biskop Dr. Finnur Jonsen¹⁾, at Biskop Jon Arnesen i Aaret 1724 høitidelig bandsatte en halsstarrig Bonde, Gisle Davsen, og at dette er det eneste Exempel i Island fra Biskop Jon Arnesens Tid eller 1550; men, da denne Tugt intet frugtede, satte man den bandsatte Synder i Gæbestokken 1725, og derpaa blev han atter 1728, med al muelig Høitidelighed overantvordet i Sattans

dette offede fri Førsel over en Flod af en Bonde ved Navn Absalon Joachimsen. Denne erkjendte det ikke at være sin Pligt for intet, men blev derom anklaget for Laugmand Sivert Blærnsen, som dømte ham til to Gange at hudstrypes, og lod dette saa eftertryffeligt strax fuldbyrde, at Bonden hver Gang besvmede.

¹⁾ See F. Johann. Histor. Eccles. Isl. Tom. III. p. 520 og 706. 7. og Gieslings Jættellærere i D. S. 492: 501.

Hans Bold. Aabenbare Skriftemaal, og dem af Strænghedens første Skuff, anvendte man ikke blot for Leiermaal og Hoer, indtil dette omstødet blev i Island affkaffet, men og gjerne endnu søsler man samme paa enhver for anden offentlig Forbrudelse dømt.

Dog — intet har før eller siden i Eldsrummet mere haanet Retfærdigheden og hele Justitsvæsenets Bestyrelse i Island, end uophørlig Splid imellem de vigtigste Embedsmænd, Partiaand og Kabaler, som have stedse haft Landets egne duelligste Mænd til Gjenstand; saasnart nogen af dem har kunnet udmærke sig ved mere Duelighed og Kundskaber, og komme til nogen Forfremmelse eller Velstand, have avindsyge og lave Sjæle, misundelige over deres større Fortjenester og Held, overalt søgt at stifte Kabaler for at nedrive dem, og forlede de fremmede til Landet ankommande Amtmænd til at virke til samme Maal, ved tidlig at bibringe dem falske Forbømmel. Hvad Indflydelse den stik hos Müller, har jeg i Henseende til Laugmand Gottfrid og Biskop Thorlacius viist S. 314 17, og hans Eftermand Biskop Vidalin gif det ikke bedre. Arne Magnus bebrejder Müller 1706, at Fiendskabet og reiste sig fra Vidalins Uvillie at samnykke i alle en

Müller

Müllers dumme Forslag. Selv A. Magnæus, Paul Vidalin, Bisperne, Amtsmændene, Laugmændene, de Fuldmægtige, satte alt i Fyr og Flamme, den enes Haand, dog i afdeelte Partier, var opløstet mod den andens; Landkommissionens Arbejder bleve tildeels forvandlede længe til morsommelige og fornærmende Proccesser. Magnæus og P. Vidalin dømte for Ex. Aar 1708 Laugmand Sigurd Børnsen fra Tere, Embedsnavn og Boeslod, og mærkeligt er det, at Vidalin, som for Børnsens Vicelaugmand, derved tildømte sig selv Embedsæven fra den virkelige, men foreløbigen befalede et Rescript allerede den 4 Maji 1709, at denne Dom ikke skulde volde Børnsen Blam eller Skade til Sagens Uddrag. Den 15 Maji 1713 tildømte Høiesten Ret Laugmand Børnsen alt det ham Fradømte igjen, og 300 Rdlr i Bøder og Omkostninger af hans svage Dommere. Jus talionis mod Paul Vidalin fandt og Sted samme Aar, da Laugmand Odd Sivertsen, som Gyldehløses Fuldmægtig, dristede sig til at suspendere ham fra Embedet, som han igjen ved Høiesterets Dom 1716, med begges store Omkostninger dog igjen erholdt, men stod næsten bestandig i Tvist og mislige Proccesser, og døde endelig indviklet i Strid med Amtmand

mand Fuhrmann 1727. Ogsaa Laugmand Oddur Sivertsen sølede Virkningen af Jus talionis, thi Pál Vidalin anklagede ham stedse og haardt herester, og endelig selv, som hans gamle Anklager, tilligemed Sivertsens egen Bicelaugmand Benedict Thorstensen, dømte dennes Principal Sivertsen fra Ære, Embede og Boeslod 1725, og Thorstensen altsaa sig selv ind i hans Embede. Saaledes vare Dommerne gjerne tillige høistinteresserede Parter. Sivertsen tabte sin Sag for ærerørigt Ansald mod Syffelmand Johann Gottorpf for Ketten; men 1745 blev denne Gottorpf, for netop det samme mod Syffelmand Biarne Haldorsen, ogsaa dømt fra sin Ære. Arnæ Magnæi og Paul Vidalins Kommissions-Periode var sikkerlig ikke Fredens i Island. De egentlige Kommissions-Arbeider gik derfor seent fra Haanden, hvorfor Kongen 1708 og Renteskammeret endnu mere alvorligen 1710 og 1712, især den 22 Julii sidstbemeldte Aar, paadreved Arbeidets Slutning, da dem og bebreidedes meget alvorlig, at de vakte Stridigheder, og dem aldeles uvedkommende Processer, forvirrede Ketterne, hidsede den ene op imod den anden, og bevæbnede ehværs Haand imod dem, hvorfor Magnæus strax kaldtes tilbage

og til Regnskab for sine Kommissions-Forretninger, for hvilke dog Rentekammeret, først efter hans Død 1730, erholdte en ufuldstændig Rigtighed. Over disse bestandige Kabaler besværede den gode Stiftamtmand Gyldebranden sig meget 1726 og forestillede, at de voldte Landets store Ulykker, da Processer og Kammerier aldeles deledede samme. Paa Nordlandet udgjorde Biskop Steen Jon sen og Paul Vidakin med begges Tilhængere det ene Partie; paa Sønderlandet de Fuldmægtige Sivertsen og Beyer og deres Følge et andet, undertiden vare disse og Uvenner, og gjerne var Biskoppen med sit Clerike endnu af det tredie Partie.

Fra 1730 nød man vel aabenbar større Noelighed i Island, men Misundelse har dog stedse til vore Dage stiftet der megen Splid og Uenighed, Kabaler og lumskte Forsølgelser, men ikke saa aabenbar en Krig, som før. Skjulte Bagvaskelser, som ikke saa let kunde afspareres, sandt snedig Avind siden mere sikre og haabefulde for at naae sit ønskede Formaal, at underkue sande Fortjenester og Retfærdighed, der ofte bleve altfor ukjendelige i 300 Miles Afstand. Dette har og forvoldet, at end ikke gode Forslage have altid fundet Gehør, da selv dets nogle Over-Embedsmænd
syn-

syntes altsfor ofte, som i Embedsforelsen, sa
 i andet næsten at have valgt sig til Regel, al-
 drig at harmonere med andres, og allermindst
 med sine Formænds og de underordnede Em-
 bedsmænds, nemlig Sysselmændenes Ideer,
 hvilke, paa Grund af den politiske ujenlige
 Indretning med deres Embeds Forpagtning
 og især det usle Sagesalder, imod at de selv
 skulle agere Arrestforvarere og underholde De-
 lingventer, samt for deres for en Øvrighedsper-
 son upassende ringe Levebrøds Skyld, stedse
 ere bleve mistænkte, oftere nedværdigede i
 Embedsbehandlinger og derved paaført en Af-
 magt og Ringeagt hos Over- og Undermænd,
 som har gjort mangen en modfalden for Tiden,
 udsat for uophørlige Chikaner og Trudser om
 Levebrøds Tab. Selv dettes ringe In-
 komst har ikke altid tilladt at vælge imellem habile
 Subjecter til samme, og dog har man ofte
 været ubillig nok, til at skjære den hele Stand,
 de Duelige og Retskasne med de Svagere,
 alle over een Kam, ja i alle Ting af nogen
 Bigtighed gandske at forbigaae dem, som selv
 uvigtige Personer, naar man af local- eller
 oeconomisk Ukyndighed har foreslaaet de be-
 synderligste Ting for Island, som endog al-
 deles ikke passede til, men meget hindrede det

Marin

Næringer. Et Register allene derpaa vilde kunne udgjøre en temmelig stor Pjece.

Hvad der i femte Post (S. 323) i øvrigt meldes, er altsaa, desværre! ikkun alt for sandt for den meste Tid, uagter man længe har gjort en saare usikker Regning paa en fortrinlig Duelighed eller Retsskaffenhed, ene hos visse Embedsmænd, eller dem isæt, som bemældte Post henfører til den stærkeste Part, som man ene maatte troe, og som da ligeledes ene skulde være Amtmændene, i Forening med Kompagniehandelens Korpagtere, som endog anfaae sig selv for Øvrighed, men agtede Undersøvrigheden som intet. Man kjender i det mindste endnu overalt i Island Nøgles gamle Mundhæld i den Tid, naar de satte en Almuesmand tilrette for noget, som de anfaae for dristigt: Mener du, at du enten er Kongen selv eller Kjøbmanden? men Øvrigheden kom i ingen Betragtning. Denne, Snffelmanen nemlig, var ofte fattig, undertiden i Embeds-Auctionernes Tid, heel svag og ustuderet i Lov og Ret, maatte gjerne tiltrøgle sig i den første Halvdeel af Aarbundredet en Caution og Laan hos Kjøbmanden, skulde i endeel Aar betale Afgiften til ham, og til alle Tider skulde dog Mængden af dem endeek til Handelsmand, af hvis Naade al-

saar

faa deres Embede maatte ligeledes hænge, som
 og af Amtmandens. Fattigdom paa den ene
 og Overmod paa den anden svækkede derfor
 meget ofte den fornødne Embeds Myndighed,
 den virksomme Upartheds, som de, ogsaa i
 de Kreditorerne anrørende Sager burde have
 udviist med fornøden Standhaftighed og Kraft,
 og tilslige deres Agtelse, til hvilket sidste Amt-
 mændene med Suspensions og Muleters evige
 Trudser, med haanlig Embedsbegegnerse,
 med Ophævelser af deres endog gode Embeds-
 Forhandling, blot ved mislige Resolutioner
 ofte paa eensidige, upaalidelige Andragender
 og Bagvaskelser, samt ved lidet hødrende Ind-
 beretninger om dem ved mange Feiligheder,
 vældigen og paa en af honet Ambition frakende
 de Naade bidroge. For adskillige af den se-
 nere Tids Syffelmand have juridiske Examina
 lettet Embedsførelsen; men — hvor ønskede
 jeg ikke med Grund at kunne angive, at alle
 eller dog ret mange af de øvrige anførte store
 Forhindringer vare ganske hævdede dermed og Un-
 derbetjentene paa en værdig Naade blevne ind-
 satte, behandlede og beskjattede i deres Em-
 beds Myndighed og lovlige Rettingheder!

Politievesenet havde ikke blot den selvs-
 samme, men, om muligt, flattere Skjebne
 af selvsamme Marsager, og derhos af den

vigtige: at **Øvrigheds- og Dommer-Functio-**ner ere endnu forenede hos den samme saaringe aflagde Berjent, men især Arrestholdet, om hvis Afsettelse af Sysselmændene Laugmand Gotttrup i Aaret 1702 i den gde Art. af hans Ansøgning forgjæves supplicerede. Dog — i ingen Henseende blev dets Worden saa skadelig, som i Huustrugten og Fattigvæsenets. Den første forfaldt aldeles og staaet med yderst Banffelighed til videre at rette; det sidste styredes efter ligesaa vakkende og varierende, uharmoniske og i flere Poster for det hele trykkende Princip, som der vare Øvrigheds og især afvejlende Amtmænds Hoveder. I dette Land ene af Dannestaternes ansattes Folk ikke blot for et uforholdsmæssigt højt, tvunget Udsvær til Fattige, uden at det paa ordentlig Fod kan anvendes, eller de selv anbringes til Arbejde og god Pleie, og desuden til alle sine trængende Slægtninge indtil sværende Mand, om de end ved Vdselhed eller Wordener kunde saaledes let blive en større Stræbsomheds Strafferis, naar en saadan Byrde, efter den danske og norske Lovgivning, ikke er gjort til en Pligt, der bør afvinges Menneffer, og neppe synes at burde udstrækkes vidt over de nærmeste Grader, allene i Slægtskabets op- og nedstigende Linie.

§. 33.

Ved at anføre Islands offentlige Stiftelser i Lidorummet, kan jeg her forbigaae de videnskabelige, som allerede ere ansteldte S. 143: 51, 159: 66 og 200, men som der vigtigste af de øvrige maaske Medicinal-Indretningen sammesteds ansees, at den endnu værende store Mangel naagter. Den 18 Martii 1760 oprettede den høisatige Konge Friðveit den femte der et fast Landphysikat, som da blev givet til den værdige Læge, Landphysikus Biarne Paulsen, og ham en Instrux meddeelt den 19 Marts s. A. Da bleve ham tilstaaede 300 Rdlr fast Løn og 200 Rdlr til Medicamenter for de fattige aarlig, samt 150 Rdlr til Instrumenter, foruden sei Hus og Jord, og for hans Enke blev bestemt den 22 Marts 1767 $\frac{1}{3}$ af hans faste Gage. Selve skulde han undervise i Medicin og Chirurgi fire bekvemme unge Mand, for at dannes til Chirurger i Landet, hvoraf een skulde ansættes i hver af Landets Herdinges; til, Bøger og Klæder til de aarlig tilkomne 10 Rdlr hvor saa længe, og Landphysikus i 1762, til Hjælp for deres Underholdning, en Skolediscipels Almisse af hver Bispestoel, og Degnepenge af Stree-de-Moster og Skalhóls Bispestoel (see S. 144). Ved Reser. af 26 Junii 1766

bleve de første Chirurger i Island beskikkede, nemlig: Nord paa Magnus Gudmundsen og Vester paa Hallgrim Jonsen Backmann, hver med fri Boejord og kun 66 Rdlr fast Løn, samt een Gang før alle 50 Rdlr for hver af dem til Instrumenter og Bøger, som skulde blive Embeds-Inventarium. Den første blev tidlig angreben af den spedalske Syge, hvorfor den erfarne Chirurg Jon Petersen afløste ham henved 1776, men døde 1801. Backmann tjente fra Begyndelsen af Aaret 1766 til Udgangen af 1802, da denne duelige og fortjente Læge erholdt ansægt Entledigelse i Naade og med Pension. I Øster-Island blev Brnjolf Petersen ansat 1772, og 1807 i Naade dimitteret. Efter 1772 blev det vidtløstige Vester-Amt deelt imellem Backmann og en femte Chirurg, Jon Einarssen, som endnu tjener, og 1799 blev for Sønder-Amtets fire østlige Sysseler Svend Paulsen beskikket til Chirurg. Den meget savnede Landphysikus Paulsen døde 8 Sept. 1779. Ham succederede 1780 Jon Svendsen og døde 1803.

Foruden de 200 Rdlr, som Kongen henlagde til Fattiges Medicamenter aarlig, skulde Handelen i Island udrede, i Følge
Detrog

Octroy af 15 August 1760, §. 38, ogsaa 200 Rdlr aarlig til samme Brug, men siden dens Frigivelse 1786, erlægges disse 400 Rdlr af Kongens Kasse allene ¹⁾).

Forstningen stode disse Penge under Landphysici B. Paulsens Forvaltning, da han selv besørgede Apotheket, men fra 18de Martii 1772 blev det i Følge Kongelig Befaling adskilt fra Landphysicater, da Islands første Apotheker Børn Jonsen samme Dag erholdt Bestalling paa Apotheket, men døde 1798. Allerede 1794 var Magnus Dimesen udnævnt som Designatus Apotheker efter ham, men blev først virkelig 1799 og døde 1801, efterat Apotheket i samme Aar allerede var forundt den nuværende Apotheker Gudbrand Bigfussen. I øvrigt blev Apothekerne og tilstaaet den halve Jord. Næs, det halve grundmurede Hus sammesteds til Boelig, og 200 Rdlr givne til Opbyggelse af et Laboratorium. Ligeledes bevilgede Reser. af 8 April 1760 Studiosis Chirurgiæ ved Kjøbenhavns Universitet nogen Hjelp; men examinerede Jordemødre saae Island først fra 1761, da en Danske med 60 Rdlrs aarlig Løn blev

¹⁾ See Forbered. til Olavtt Reise S. CLIX. og Plat. af 18 Aug. 1786, §. 22.

blev opsendt; men fra 20 Juni 1766 bleve 100 Rdlr aarlig henlagt til examinerede islandske Jordemødre tilsammen; deres Antal tiltog saaledes derefter, at ved Tidrummets Ende fandtes vel en i de fleste Sønner, dog ikke alle, og nogle af dem slet ikke bedre end de uexaminerede.

Naar man betænker, hvor lidet en med 5 Rdlr aarlig aflagt Jordemoder, ansat i et stort Sønner, som om Vinterdage ikke kan i samfulde hele Uger gennemreises engang af Mandspersoner, kan udrette i sit for Menneskehedens høistvigtige Kald, eller en Chirurg i samme Tid for een heel Landsfjerding, som saa meget større, endnu mere ubefarelig, og aflagt i alt med 66 Rdlr, samt henved 30 Rdlr i Medikamenter, især naar en hastig, ja øjeblikkelig Hjælp udfordres, saa maa man, uden at hense engang til den større eller mindre Dødelighed og Hæd disse Personer besidde, med dyb Beemod beklage, at, al den foranstøttede Kongelige Naade uagter, maa dog den største Mængde af Syge i Island stedse martrædes og bortdøes uden synderlig Hjælp af en Læge, som endnu er aldeles utilstrækkelig til at lindre med nogen sand og paalidelig Kraft, mindre have den under svære Sygdomme sultende Menneskeheds haarde Lidelser.

Fler

Flere Gange savner man et større Antal dygtige Læger og Jordemødre og Anstalt til Medicamenters Erholdelse i nogle Distrikter, thi med 30 Rdlr kommer Chirurgen ikke vidt, og til Apotheket om Vinter- eller Sommerdage at hente med Expreffer Medicamenter fra Landets Udkanter henved 100 Mile, vil, den hverhaands store Kostbarhed en saadan Express medfører naagtet, efter Maanedet kunne reddet istun faa Patienter. Flere Gange har man savnet Hospitaller og Engestuer og Læger ansatte ved dem, og flere Gange er af Landphysici¹⁾ og andre foreslået Nødvendigheden af Landets fire Hospitalers Omdannelse og deres hervedværende store U hensigtsmæssighed. Dog, om dem skal jeg nu strax nærmere handle.

Det hører ikke til min Plan her at beskrive Hospitalernes Oprindelse i Island eller deres Historie indtil det attende Aarhundrede, hvilken jeg i øvrigt har summarisk levetet paa et andet Sted²⁾; men her maa det være nok at berøre: at i Aaret 1652 bleve fire gode Jorder henlagte til Hospitaller et i hver Landsfjerding allene, for at modtage og pleie spedalske

¹⁾ See Rescr. af 20 Junii 1766.

²⁾ Næmlig i mit islandske Skriv: Optirmáli átlánu albar 1806, S. 569-76.

dalske Mennesker, at ikke denne vederstyggel-
 lige Sygdom, ved deres Omgang i indknebne
 Bondeboliger og ved en mindre passende Pleie
 for dem sammesteds, skulde endnu mere ud-
 bredes, hvorover Indbyggerne selv kort før
 havde beklaget sig. Man henlagde til dem i
 bemeldte Aar Klostersnes overflødige Inventar-
 rier, indsamlede frivillige Gaver og Almisser
 for dem, Kjendelser af Beslagtede indtil tre-
 die lige Led for Egteskabs Bevillinger og $\frac{2}{3}$
 af idømte Bøder til Kongen, eller ved Førlig
 Ham forbeholdte. Man blev i samme Aar i
 Laugtingsretten enig om, af hver Fiskebaad
 eengang aarlig at svare en Lod mere af Fang-
 sten i bestemt Tid til Hospitalet. Man
 forbedrede endog denne Indretning noget 1653,
 og fik den samtykt af Laugmand Magnus
 Biersen i Nord- og Vester-Laugdommet
 og dets Indvaanere, saavelsom 1656, da
 man i Laugtingsretten oplæste et nyt Rescript
 af 9 Maj 1655 til Admiral Biellke, hvori
 Kong Frederik den Tredie bebrejder Ind-
 byggerne Almuens Karrighed i Bidrag til Ho-
 spitalet, istedet for at udvise en kristelig
 Medlidenshed, og byder at paalægge Almuen
 pligt aarligt Udsvær til dem. Man paaskjød
 nu Syffelmandenes Lunkenshed i dets Indfor-
 bring

Bring ¹⁾, indskærpede Vedtægten om en Fisker
 Lods Bidrag aarlig og tilfæiede Bøder for
 Gjenstridighed derved. Laugmand Arne
 Oddsen foreslog da tillige, paa den gamle,
 S. 231. ommeldte, Heitdag, ogsaa til Hospi-
 talerne at indsamle frivillige Gaver, men
 man kunde om saa Poster blive ret enig, paa
 den nær, ærbødigt at takke Lehnsherren for
 hans gode Omsorg og overdrage til de nærs-
 te Egnes Synslemænd at indsamle Hospita-
 lernes ringe Indkomster, samt give til saadanne
 Egne nogen Hjælp til de Spedalskes Under-
 holdning, men ahvende de nærmestes Udsvær
 til Hospitalernes Holdelse.

Med denne Foranstaltning blev det og
 til Tidsrummets Begyndelse, ja indtil Biskop
 Jon Vidalins Død 1720. Eftermanden
 Biskop Jon Arnesen drog mere Omsorg
 for at spare og oplægge noget for Hospita-
 lerne, end at mange Spedalske bleve for-
 sørgede i dem, og fra 1720-44 talte man ikke over 6,
 7 til 8 Mennesker, som i dem alle nød Pleie
 paa engang, endskjøndt Underholdningen da
 ikke

¹⁾ See Dr. Rettilsens Samling af Forordnin-
 ger for Island Tom. 3. S. 151. Laugtings-
 bogen 1653 og 1656. og Dr. F. Joh. Hist.
 Eccles. Isl. Tom. III. pag. 620.

ikke kostede det halve mod nu. For Egteskabs- og andre Bevillinger betales i øvrigt mere i Aarhundredets første Halvdeel til Hospitallerne, end efter den Tid, da Rescr. af 12 Oct. 1764 overlod Bisperne ene at bevilge disse Egteskaber og bestemme Kjendelsen ¹⁾ og da man sjeldnere ved andre Leiligheder betænkte Hospitallerne. Domstolene vare ligesledes mere runde mod Hospitallerne indtil Anordningen af 16 Nov. 1764 betog disse det meste Haab om Andeel i Bøder, ved at henlægge denne til en da oprettet Justitskasse. Ellers havde man dog før udvirket Kong Frederik den Fjerdes alvorlige Befaling i Rescr. af 27 Martii 1730 om Bøders Inddrivelse til Hospitallerne. Biskop Harboe foranledigede Forordn. af 27 Maji 1746, som satte Hospitallerne for endeel paa en mere ordentlig Fod, og tillagde dem en vis Andeel af Fiske- og Fuglefangst omkring hele Landet paa en bestemt Tid, med tilføiet Straf som Tyves, for svigagtig Omgang med Fangstens rette Udsvær til dem, hvilken dog, desværre! synes næsten at være forglemt af altfor mange.

Den

¹⁾ See *ibid.* og *Hist. Eccles.* I, c. pag. 698. I øvrigt har Forordn. af 23 Maji 1800 nu ophevet al saadan Kjendelse af Beslægtede.

Den gjentog og om Slægeningens Kjendelser, inden dem kunde tillades Egetskab, og Geistlikes for Opreisninger: Begge Slags Kjendelser af Geistlige henlagde dog et senere Rescript af 5te Junii 1750 i. S. 10 til fattige Præste-Enker, og et andet af 20de Februarit. f. A. overlod Hospitalets Rod af Jangsten paa Bestmannøe til Stedets fattige Enge, ligesom og Rescr. af 21 Jan. 1752 forlagde Sønderlandets Hospital til Kalvadarnæs (se og Rescr. af 18 Febr. 1757).

I intet af disse Hospitæler bør nogen anden indtages, end de pørfattige venneløse Elændige, som stærk Spedalskhed har gjort affhyelige og farlige for Menneskers Omgang og som altsaa behøve, for at Sygen ikke skal udbredes, en særdeles omhyggelig Pleie. Har man end undertiden indtaget andre end saadanne, er det aldeles u hensigtsmæssigt og lovsstridigt, saa meget mere, som man har oftere klaget over Sygdommens Udbredelse ved for sparsom Indtagelse af de virkelig Spedalske, hvis Antal 1785 i Skalhøst-Stift udgjorde 99, eller 3 af 1000 ¹⁾. For dog at forebygge

¹⁾ See Biskop Dr. H. Sinsens um Mannfærdighed i Tabellen til S. 163 og Note 266 til S. 166.

bygge Smittens Formerelse forbød Receptet af 28de Martii 1776 alvorligen, at ægtevie dem, som viiste denne Syges Symptomer paa dem selv, under samme Straf for Præsterne for Overtrædelse heraf, som Forordningen af 8 Junii 1746 i §. 2 paalægger dem, der ægtevie Ukyndige i Religionen.

Bestyrelsen af Hospitalerne var ellers stedske henlagt under vedkommende Biskop og Raadmand indtil denne sidste Embede i 1800 ophørte ved Lands-Overrettens Indstiftelse, fra hvilken Tid den nok maa anses allene at vedkomme Stiftamtmanden og Biskoppen, som andensteds i Rigerne. Disse Stiftelser ere vel fire i Tallet, men alle paa den stæreste God, alle saa fattige, at de ikkun formaae at underholde den allermindste Deel af de altsfor mange sande Trængende til deres Hjælp. I Mødrefells Hospital paa Nordlandet have for Ex. neppe over 15 Menneffer i alt, i en Tid af 60 til 70 Aar fundet Underholdning for nogen Tid. At ønske var det dog, at Chirurgi aarliggen besøgte de Syge og erklærede under deres Embedseed, om Hospitalets Lemmer virkeligen alle ere spebalske; at ingen andre, end disse, naar de tilfælde ere purfattede, indlades eller taales der fremdeles; at man alvorligen kræver overalt den nøiagtigste Rig-

Rigtighed for Hospitalernes Forbringere, for at kunne hjælpe saa meget flere og forebygge Smitte og Bedersynggelighed blandt Folket, eller og, at de enten aldeles maatte, omdaannes fra deres nuværende intetbetydende Form til en bedre, eller gandske ophæves og forvandles til en for Landet mere nyttig Stiftelse.

Foruden de fire Hospitaler for Spedalske var der endnu i Lidenrummets første Halvdeel et Hospital paa Vidse for ublevede og purfattede Kongens Leilændinge af Guldbringe og Kiofe-Snyffeler. Egentlig var det stiftet i Islands gyldne Tider, for at befrie dets Lehnsherrer fra Snyltgjestes Overløb, og da kostede en Fattiglems Underholdning kun libet. Da man midt i Aarhundredet udsaae dette Sted til Landfogedboelig, blev det forlagt til Guvunæs, men 1795, efter Kongelig Befaling af 18 Sept. 1793, aldeles ophævet, og et aarligt Bidrag til Underholdning i Penge tilstaaet i alt 12 saadanne Fattige af benævnte Snyffeler, nemlig en Mandsperson 10 og et Fruentimmer 6 Rdlr.

Et Lughuus blev ved Arnarhol i Reikevig opbyggt fra 1759 (see S. 272-73 og 294). Foruden det der anførte blev det til henlagt Sagesalds-Beløbet 147 Rdl. 36 S. og ved Resolution af 4 Junii 1764 Ringøre Klo

Klosters og Jorden Arnestads Forpagt-
nings Afgift, indtil det kunde bære sine Ud-
gifter. Da Contributionen blev ophævet
1796 havde dets Kasse med ubestaaende Re-
stanfer pændt 9000 Rdlrs Beholdning, hvor-
af vel 7500 Rdlr rentebærende, men nu tør
jeg formode, at den snart er indsvunden til
en Trediedeel. Dersom man havde en trykt
Liste over Forbrydernes aarlige Antal og Un-
derholdnings-Omkostninger i Huset, samt
over det af dem Aar ud og Aar ind forrettede
Arbejde og derved indbragte Fortjeneste for
Stiftelsen, kunde man snart documentere
Ubensigtsmæssigheden af et Huses Form, som
Straffehuus, hvori Forbrydere see ikkun frit,
glade, magelige, god Fortjeneste og Velstand
lovende Dage møde, og hvori domne, samt
strængende flette Mennesker, ikke mindst i
haarde Aar, maa let fristes til at søge ved
advørende Forbrydelser, at gjøre sig værdige
at optages til fri Underholdning og god Rø-
lighed. Man har i øvrigt i Henseende til
dette saakaldte Tugthuus. Rescr. af 15 Octobr.
1762, 6 Febr. 1767, 9 Martii 1775, 16 Febr.
1787, 17 April og 26 Junii, 1789, og en
Fundats af 3 Martii 1784, samt Resol. af
9 Nov. 1796, foruden de S. 272-73 an-
førte, der afstøttede en Skat paa Landet, der

ikkun

Ikke altså ubensigtsmæssigen og til dets Liden
 Lærv anvendtes, og som det var at ønske, at
 Landet og dets Næringer ikke videre belægges
 med, til at belønne Forbrydelser eller forinden
 en, efter de i Collegialtidenderne for 1802,
 No. 29 og 30 og for 1804, No. 34 kundgjorte
 mere passende Grundsætninger for et offentligt
 Straffehus, enstelig Omorganisation af dette
 Islandske og dets mere tjenlige økonomiske
 Indretning og Bestyrelse er foregaaet, og da
 viser Nødvendigheden og Nytten af saadanne
 Waalag.

Som et Anhang til Stiftelser, kan paa
 en vis Maade hertil regnes Justitsklassen og
 Postindretningen i Island. Den første op-
 rettedes 1764 med de G. 273:74 anførte Ind-
 tægtskilder, havde til Aarsaat 1796 hanved
 1580 Rdlrs Beholdning, deraf 1400 Rdlr
 rentebærende, og med udestaaende Restanter
 omtrent 1700 Rdlr, men nu, formodentlig
 meget mindre. Ogsaa denne, samt Delin-
 quent, og Justitsfagers Drist, som saa ofte
 falde denne til upassende Last, trænge meget
 til en hastig Omorganisation.

Postindretningen bestemtes til visse Ti-
 der ved Resk. af 13 Maj 1776 og 8 Juli 1779,
 samt Forordningen af 13 Juni 1787, 1 Kap.
 § 2:3 men i flere Poster har man paa sine
 Stæ-

Steder forlagt de dert foreffrevne Regler, hvorfor Postens Gang i endeel Egne er bleven høistfjelden, uvis, forud ubekjendt, og Nytten for det Almindelige derved tildeels forfeilet. Man foreslog dog til dens Fremme om Vinterdage over store Fjelde at benytte Skieløbere. Hvorfor en Buch paa Husevig og flere bleve udlovede Præmier for at oplære andre denne Kunst, og 2 Rdt siden udsatte i tre til fire Aar, som Præmie til dem, der ved Øvelser i denne kunne opnaae nogen Færdighed ¹⁾. For Handelsens og Communicationens Bedligeholdelses Skyld imellem de danske Stater og Island, blev og et Poststeds stadige Gang imellem disse paa kongelig Bekostning bestemt, i Efteraaret til og i hvert Foraar fra Island, fra og til Kjøbenhavn, nu dog kun een gang aarlig, som i Forstringen var to Gange ²⁾.

§. 34.

Forinden jeg aldeles forlader Materien om offentlige Stiftelser og andet nærmest dertil hørende, maa jeg anføre de i Island i

Tids

¹⁾ See Forbered. til Olavli Kelse S. CLII-III. og Kongelig Resolution af 22 Martii 1786.

²⁾ See Plac. 18 Aug. 1786, S. 19 og Fdn. af 13 Junii 1787. Kap. I. §. 21.

Tidsrummet indsamlede ubetændelige Collecter, med videre pia corpora angaaende.

I Aaret 1753 den 24 Dec. befalede Kongen, at til Gjenopreisning af 24 ødelagte Torder i Norder-Mule Syssel, skulde i to Aar erlægges 1 Sk. af hver 5 Hundrede, som Tienden udgjorde, i alle andre end de da ved Naarene meget skadelidte Sysseler; da, ved hines Udbredelse i den følgende Tid, næsten alle af disse kom paa den samme Liste, blev denne Hjælp interessende.

Til Kirkers og Præstegaardes Bygninger indsamlede man flere Gange Collecter; thi i 1726 blev Kirken paa Kongens Tord Bessetsted anden Gang opbyggt af andre Kirkers Tilsat i Island, som efter Kongelig Befaling af 4 Febr. 1723 bidroge dertil i Rdlr hver, naar de havde 20 Rdlrs Indkomst. Det hele beløb sig til 404 Rdlr 40 Sk. Den tredie Gang sammenskjød disse Kirker endnu en Almisse til dens Opbyggelse, henved 1760, men selv Biskop Dr. Finnu r Jonsen var i 1775 uvidende om, hvilken Mængde den drog deraf ¹⁾:

Holum

¹⁾ See hans Hist. Eccl. Isl. Tom. III. pag. 314.
Note c.

Holum Kirkes kostbare Opbyggelse 1757 og fremdeles har jeg vel foreløbigen nævnet S. 147 samt 293, og Almuens Bidrag dertil i flere Aar, foruden det denne ved Rescr. af 19de Maji 1758- strengelig paalagte Pligtarbejde ved denne Kirke, men af den 1757 indsamlede Collect til denne Bispestoel, skal Cancelliet ogsaa til Kirkens Opbyggelse have indsendt 5000 Rdlr. Formuende Kirker i Skalholt Stift bidroge 1783 til den afbrændte Helgefells Præstegaards Gjenopbyggelse i alt 120 Rdlr.

For Kirkers og gudelige Stiftellers Midlers Frugtbringelse og Sikkerhed droge Kongelige Resol. af 19 Junii og 13 August 1783 Omf. Forordn. af 13 Junii 1787, Kap. 2. §. 19 ophævede vel den ved disse givne Tilladelse at indsatte Penge paa Rente i den kongelige Kasse, dog blev dette nærmere bestemt ved Plac. af 9 Martii 1792, 10 April 1795 og 24 Junii 1797 saavel i Henseende til gudelige Stiftelser, som Umyndige.

Overflødige Kirker og Kapeller afskaffedes i Mængde efterhaanden i Lidsrummet, de fleste dog paa eengang ved Rescr. af 17 Maji 1765, og endnu venter man, at mange flere skulle nedlægges og combineres.

I Henseende til Collecterne anmærker jeg endelig, at i Følge den Kongelige Beskjendtgjørelse af 23 Julii 1794, samt Indbydelse af 1 Julii 1795, indsamledes i Island friwillige Bidrag til Christiansborg Slots Gjenopbyggelse, og til Hjælp for de ved Kjøbenhavns Ildbrand 1795 Skadelidte. — En glad Følelse af den varmeste Taknemmelighed mod Kongehuset for den faderligste Beskjærelse og Hjælp i Islands egen Nød saa uafbrudt, og derhos Følelse af megen Erkjendtlighed mod Kjøbenhavn, hvis menneskefæderlige Deeltagelse i Islands haarde Eljebne 1784 blev som levende paa nye i enhver Erindring, besjelede strax Islands rettsindige Sønner, men uophørlig Trang og Fattigdom hos Mængden satte denne ene tilbage fra at kunne frembære værdige Offere paa disse Fædrelandets Altære. Endskjøndt jeg paa Islands Begne meget undseer mig ved at anmelde Gavernes Ringhed, trøstes jeg dog ikkun ved Tanken og Overbeviisningen om, at vor allernaadigste Konge, samt andre gode Bedkommende, have erindret sig og her anvendt det gamle: in magnis voluisse sat est.

Her er altsaa Listen anført:

Bidrag til Slottets Opbyggelse

1795.

Fra Sønder-Amtet .	2196 Rd. 88 $\frac{1}{2}$ f.
Fra Vester-Amtet (det meste af Snæfjeldsnæs- Syssel undtaget) . .	934 — 20 $\frac{1}{2}$ -
Fra Nord- og Øster- Amtet	1739 — 70 -
	<hr/>
i alt	4870 Rd. 83 f.

Til Kjøbenhavns Brandlidte

1796.

Fra Sønder-Amtet .	583 Rd. 9 $\frac{1}{2}$ f.
Fra Vester-Amtet (Snæ- fjeldsnæs, Myre, og Snappedals-Syseleer und- tagne)	131 — 26 -
Fra Nord- og Øster- Amtet,	1026 — 57 -
	<hr/>
i alt	1740 Rd. 92 $\frac{1}{2}$ f.
Med de til Slottet anførte	4870 — 83 -
I alt fra Island	6611 Rd. 79 $\frac{1}{2}$ f.

§. 35.

Seer man hen til Islands Over- og
Underbestyrere og Embedsmænd i Lidsrum-
met,

met, og da først til Hovederne for dem alle, nemlig til vore allernaadigste Konger, da ere disse ophøiede Navne, Bedrifter og store Egenheder, saavelsom deres Tronsfølge altfor Bekjendte og ofte nok fremsatte i Skrifter, til Her i et dansk, som dette, at behøve Gjensagelse; og hvad Island i Særdeleshed angaaer, kan næsten denne hele Bog afgive de meest paafaldende og henrykkende Beviser paa deres landsfaderlige Regjering, som dog, saavidt Kong Christian den Sjette angaaer, mere bestod i religiøse Anordninger, og dem der kunne i Island noget forbedre Hospitalers og Skolars svage Forsatning, end egentlige Foranstaltninger og Understøttelser til Landets Dylkomst, eller dets Næringers og Handels Fremme og Forbedring. De senere Anstalter til dette store Viemed skulde i Island blive evige Freminder for dets i landsfaderlig Raade mageløse Konger, den Femte Friederik og den Syvende Christian, hvilken Sidste, ikke blot i Gavnildhed og Kongelig Hjelp for dette saa ofte i Allerhøiøstsammes Regjeringstid betrængte Land, endog meget overgik Aarhundredets ellers udsødelige Friederiker, men og var den første af Islands Konger, der, med egne store Opofrelser vidste at gjengive dets forknyttede og saa lange un-

dere

dertrykte Indbyggere deres tabte Menneskeret-
tigheder, med Handels- og Næringsfrihed,
ved den viseste Lovgivning at omgjerde deres
borgerlige Frihed og Sikkerhed, og kraftigen
værne om enhver lovlig Ret. Allene Listen
over hans til dette Niemed udgivne Lovbuds til
Island, er meget for stor til denne min Bogs
summariske Plan. Nogle af de værdværdig-
ste har jeg paa et andet Sted ¹⁾ anført, og
her finder jeg det nok at slutte denne S. med
Henvisning til S. 27, S. 277-91, samt til
S. 240.

S. 36.

Af Islands Stiftamtmand i Tid-
rummet var den første den ypperste af alle,
nemlig den store og gode Christian Ulrich
Gyldenløve, Kong Christian den
Femtes naturlige Søn. Han svarede og i
dette Embede aldeles til sin opviede Herkøbst,
og betjente Embedet, dog i Island kun ved
mislige Guldmægtige (see S. 327-29) fra
1684 til 1719 inclusive, da han mod Aarets
Udgang døde. At han dog ikke var Islands
første Stiftamtmand eller Müller dets første
Amt

¹⁾ I Optirmæll átlánda áðar 1806, S. 528
til 595.

Amtmand, som nogle have foregivet ¹⁾), har jeg før viist ²⁾).

Admiral Peter Raben blev hans Eftermand 1720, og kom i samme Aar med et Orlogsskib til Havnefjord i Island, hvor han opholdt sig i sex Uger. Men — man kan neppe sige, at han kom der i Land, da han blot søvarts lod sig sætte hen til de varme Bade ved Laugarnæs, nær Reikevig, da i paafølgende Stet Veir blev meget vaad og kuede, som en Podagrif, ikke derefter ved Island videre staae paa sine Been. Han døde 1727, og det mærkværdigste man veed at fortælle om ham, som Stiftamtmand, bliver maaskee, at han var den sidste Admiral, som fik dette Embede over Island, men fra Reformationen til hans Død vare dets Lehnsherrer og Stiftamtmænd næsten alle Admiraler.

Geheimeraad Baron Christian Gyldecrone blev fra 1728-30 dets Stiftamtsmand, og derefter forflyttet til Viborg Stift, og saae Island aldrig.

Ham

¹⁾ See Kongslævs danske og norske private Ret I B. S. 233. J. Espolins Vidbættir við Galletti 1804, S. 165 og F. Johann. Hist. Eccles. Island. Tom. III. p. 467. 675.

²⁾ J. Eptirmæll ic. 1806, S. 597. 98.

Ham succederede Statsraad Henrik Døffen 1730 og døde 1750, uden at see Landet eller udrette noget mærkværdigt.

Geheimeraad Otto Manderup, Grev Rantzau blev dets fortreffelige, virksomme og for Island varmt sølende, desaarfag og meget elskede Stiftamtmand 1750 til sin Død 1768.

Stiftamtmands-Embedet efter ham blev i samme Aar overdraget til Conferentsraad Baron von Prosek, og han derfra efter rummelig et Aar igjen dimitteret først i Aaret 1770. Af alle disse 6 satte ingen sin Fod paa Islands Thi neppe kan dette siges om Raben, den eneste, som dog kom til Landet.

Justitsraad Lauritz Andreas Ehdal blev derpaa Stiftamtmand over Island 1770 til 1785, da denne for sin Ketskhedsbed almindelig yndede endnu levende Olding blev afløst i sidstbemeldte Aar af

Kammerherre Hans Christoffer Oiderich Victor v. Pevckow til 1790, da han blev forflyttet til Christianssand, men

Amtmand Olav Stephensen s. A. succederede ham, som Stiftamtmand til 1806, da han efter Afspøgning erholdt Dimission i Naade og med Pension, efter henved 40 Aars

Tjenes

Tjeneste, som Amt- og Stiftamtmand og i en Alder af 75 Aar.

S. 37.

Islands Biskopper bleve:

a) I Skalholt-Stift:

Mag. Jon Therkelsen Vidalin 1697, men 1726 døde paa en Reise i Salushuus under Drarhryggium (en Fjeldvei), denne Islands Cicero, fortjente og opbyggelige Biskop.

Mag. Jon Arneseu blev Biskop efter ham 1722, men denne ligesaa duede Biskop døde 1743¹⁾.

Biskop Ole Gislefen succederede ham 1747, døde 1753²⁾.

Ham

1) Under Titel: Verðleika minning Biskups Jóns Arnasonar, forfattede Egg. Olafsen en skøn Mindesang over ham. cfr. S. 249 og 330, samt hans Biographie hos Giesling i hans Jubellæres I D. S. 492-501.

2) Fra 1743-47 blev her Vacance, da Biskop Hauboes S. 145-46 og i Noten anmeldte Mission 1741-45 i Island indfaldt og begge Biske-Embederne i Vacancen bestyredes af ham, men 1746 kom først Ordre til Gislefen at nedreise for at ordineres.

Ham fulgte i Embedet den lærde Biskop Dr. Finnur Jonsen fra 1754-89, da han døde; den første Islænder, der blev Dr. Theologiæ og blandt meget andet, Forfatter af det lærde Værk: *Historia Ecclesiastica Islandiæ*.

Med ham blev adjungeret Biskop og efter ham virkelig hans berømte Søn og Dr. Theologiæ Hans Jansen 1777 og døde, af enhver i Island inderlig savnet den 4de Aug. 1796¹).

Islands nuværende Biskop Hr. Geir Vidalin blev hans Eftermand 1797 og da ordineret i Island, men fra 1801, da Holum Stift blev henlagt til Skalhólts, første ene-st Biskop i Island, siden Aaret 1107.

b) Holum-Stift:

Paa een gang bleve to Biskopper ordinerede til Holum, i Aaret 1692, Einar Thorstensen og Björn Thorleiffsen, hiin døde 1696, denne 1710.

Ham

¹ See Noten til S. 256, samt hans 1797 trykte *Ættsogn* og *Gæderens* ligeledes 1792, tildeels hos *Giesling* i 2 D. 2 B. S. 345-48.

Han succederede Biskop Stein Jonsen 1711 og døde 1739¹⁾).

Eftermanden blev Biskop Haldor Brynjolfsen 1746²⁾), som døde i Øresund paa en Reise til Kjøbenhavn 1752, for at blive cureret af en Kræft i Tungen, og er begravet ved Frue Kirke.

Biskop Gisle Magnussen blev ordineret 1755, døde 1779.

Biskop Jon Zeitsen ligeledes 1780 og døde 1781.

Biskop Arne Thorarensen ordineret 1784, døde 1787.

Biskop Sivert Stephensen ligeledes 1789 og døde 1798.

Han blev den sidste Biskop paa Holum og den sidste islandske Biskop, som i Kjøbenhavn er ordineret, hvilket Rescr. af 14 Aug. 1789 befaler fremdeles at skee i Island, i Følge hvilket han og 1797 ordinerede der Biskop Vidalin, den anden Biskop, som er viet i Island³⁾).

§. 38.

¹⁾ See Noten S. 187, 201, 203 og i Gieslings Jubellærere i D. S. 485-92.

²⁾ Den paa foregaaende Side omtalte Harbottske Mission gjorde, at Vacancen ogsaa her blev lang.

³⁾ Biskop Mag. Jon Vigfussen blev 1674

§. 38.

Amtmænd i Island vare i Tidrummet:

Christian Møller, til dets Ilden
Baade, fra 1688 = 1720. Fra 1707 saae
hans aldrig Island, men holdt der maadelige
Jusdmægtige ¹⁾, indtil Amtmand Niels
Fuhmann, efter at have 1716 faaet Ex-
spectance paa Embedet, 1718 kom op til Lan-
det, som adjungeret, men fra 1720 som vir-
kelig. Om hans Levnet og Død kan mere
eftersees S. 257 i Noten og S. 327-29.

Ham succederede Justitsraad Joachim
Hendrich Basten 1734, som døde i Is-
land 1744.

Efter ham kom en Lieutenant Chri-
stian Pingel 1744 og blev dimitteret 1752.
En stor juridisk Stakkel.

Laugmand Magnus Gisslesen blev
Kongelig constitueret Amtmand 1752, virke-
lig 1757, men døde 1766, den første Amt-
mand af Islands egne Sønner.

Bispe

den første i Island ordinerede Biskop, af Bi-
skop Mag. Brunslov Svendsen. See
Finn. Joh. Hist. Eccles. Isl. Tom. III.
pag. 732.

¹⁾ See S. 311-23 og 327-29.

Vicelæugmand Olav Stephensen blev adjungeret Amtmand 1764, virkelig 1766, fra 1770, da Island deelest i to Amter, Amtmand i Nord- og Øster-Amtet, og 1787:95 Amtmand i det da oprettede Vester-Amt, Stiftamtmand 1790 og tjente tillige fra 1791 som Amtmand i Sønder-Amtet. (See videre under Stiftamtmand S. 360.)

Nord- og Øster-Amtet fik nuværende Amtmand sammesteds Stephen Thorarensen 1783.

Sønder- og Vester-Amtet betjente Stiftamtmandene Thodal og Levekom hver i sin Embedstid efter S. 360 fra 1770 til 1790. I Sønder-Amtet fulgte derpaa Thomas Hammon Meldal 1790, men døde der 1791. Men til Vester-Amtet kom, som Amtmand, Joachim Christian Wibe først 1795 og døde tidlig paa Aaret 1802.

§. 39.

Rongebudet af 6 Junii 1800 ophævede det af Islands første Læugmand og Lovgiver Alfliot i Aaret 928 ved Oreraa stiftede og da allerede 872 Aar gamle Alting eller Læugting, saavelsom den i Aaret 1563 oprettede

rettede Overret, og i deres Sted anordnede een almindelig Over-Instants for hele Landet, under Navn af Kongelig Islandsk Lands-Overret, bestaaende af en Justitiarius, to Affessorer og en Justitssecretaire. Til den første blev jeg da tillige allernaadigst udnævnt, men nuværende Amtmand Stephen Stephensen til første Affessor, dog, til videre, som surnumeraire; til Affessorer Laugmand Benedict Grøndal og Sysselmand Islev Einarsen, samt Notarius i Overretten Børn Stephensen til Justitssecretaire.

J. 40.

Island havde følgende Laugmænd i Tidsrummet:

a) I Sønder- og Øster-Laugdommet:

Sivert Børnsen fra 1677, egentlig i virkelige Forretninger kun til 1705, da han søgte Dimission; han døde 1723; mere om ham findes S. 332.

Paul Jonsen Vidalin blev netop hos denne den første Vicesaugmand i Island 1697, berjente Embedet fra 1705 og døde 1727. Var en lærd Mand, vel bevandret i gamle Love-og Oldsager og en hædlig Digter i sin Tid, men i øvrigt et uroeligt Hoved, en mislig Præ-

Practikus, overmodig og af en tvetydig Karakter (see S. 32).

Jon Ejløvsen (see S. 314) tjente længe næsten som Amtmand Müllers Jagthund, blev desaaarsag anbefalet til et Vice-Laugmands Navn, som han endelig erholdt 64 Aar gammel, 1707; blev aldrig virkelig Laugmand, men døde 1716 og forrettede næsten intet i dette Embede.

Efter ham blev Niels Rier Bicelaugmand 1717, Laugmand 1727 og døde 1730.

Magnus Gislefsen blev Laugmand 1732: 57; videre om ham sees under Amtmand S. 364.

Biørn Marcussen blev Bicelaugmand 1750, Laugmand 1757, døde 1791.

Jon Olavsen blev Bicelaugmand 1758 i dette, men 1767 i samme Egenskab forflyttet til Nord- og Vester-Laugdommet, hvor han desaaarsag atter maa anmeldes.

Eggert Olavsen, hvis Arbejder i dette Skrivt saa ofte anføres, blev Bicelaugmand 1767, druknede 1768 med Frue og Familie i Breddefjorden. Hans Broder

Magnus Olavsen blev efter ham Bicelaugmand 1769, Laugmand 1791, døde 1800.

Wene

Benedict Jonssen Grøndal blev
Viceaugmand 1791, og er nu første Assessor
i den Kongelige islandske Lands-Overret.

b) I Nord- og Vester-Augdommet:

Laurus Christensen Gottorp,
(eller Gottorpf, see S. 32), blev her Aug-
mand 1695, resignerede 1714, døde 1721.

Odder Sivertsen (see S. 32) blev
hans Viceaugmand 1707, virkelig 1714,
dømt fra Ære, Embede og Boeslod, tilfældt
i Hølesteret 1727, fik Opreisning paa Ære
1730 og døde 1741. Af denne Mand blev
Lykken meget misbrugt, hvorfor den og selv
hævuede sig paa ham. Fra 1708-18 var han
den store Gyldelewes Faldmagtig, ja
endog undertiden ogsaa Müllers. Fik In-
strux som Fiscal 1708, i Kraft af hvilket han
tiltog sig Ret til at anklage og suspendere snart
enhver Rettensbetjent ¹⁾, hvilken han, som
forbemeldt S. 332, udøvede endog mod Aug-
mand Paul Bidalin.

Hans Viceaugmand blev Benedict
Thorstensen 1717, Augmand 1727 og
døde 1733 (see S. 333).

Alex:

¹⁾ See Augtingsbogen for 1707, No. 18 og J.
Arnesens islandske Rettergang S. 522, 23.

Alexander Smith blev Laugmand 1734, forlod Island Aaret efter og yefignerede i 1736 Embedet, hvilket daværende Laugmand Magnus Gislefson, i det andet Laugdomme, forrettede 1736-37.

Efter ham fulgte Hans Becker som Laugmand 1737 og døde 1746.

Hans Bicelaugmand blev Svend Solvesen 1742, forestod Embedet fra 1744, blev Laugmand 1746 og døde 1782.

Olav Stephensen blev dennes første Bicelaugmand 1756 og tjente længe i Island som Amt- og Stiftamtmand, som S. 360 er anmeldt. Den anden Bicelaugmand, hos Solvesen blev 1767 den i hint Laugdomme først ansatte Jon Olaffen (see S. 367), som døde 1777. hvis Aarsag nuværende Amtmand Stephen Thorarensen 1779 blev udnævnt til Solvesens tredje Bicelaugmand, forrettede Embedet fra 1781-88, men blev Laugmand 1782, dimitteret 1789, Amtmand blev han 1783.

Jeg blev i Foraaret 1788 befuldmægtiget til Bicelaugmand i dette Laugdomme og forrettede Embedet derefter; til virkelig Laugmand 1789, samt constitueret Laubfoged i to Aar 1793-95, og Aar 1800 til Justitiarius i den Kongelige Lands-Domstol.

Stephen Stephensen blev med
 Dieelaugmand 1790, første Assessor i nye
 nævnte Ret, som surnumeraire, i Året 1800
 og Amtmand i Vester-Amtet 1806.

§. 41.

Den første Landfoged i Island var en
 Christoffer Heidemann fra 1683 til
 1693, da han drog bort, blev tre Åar der-
 efter Amtmand i Norge, og døde 1703. Fra
 1693 og i Lidsrummets første Åar var ingen
 Landfoged beskikket, da de publike Afgifter
 bleve tilligemed Handelen bortforpagtede til
 separate Handelshuse i Kjøbenhavn, som ved
 Fuldmægtige selv inddrov dem ¹⁾. En af disse
 var Paul Benet allerede 1702, og Amt-
 mand Møller benyttede ham endog 1703 i
 sin Fraværelse, som Fuldmægtig, hvilket han,
 tilligemed Laugmand Odd Sivertsen for-
 blev fra 1708. Ved Rentekammer-Skrivelse
 af 16 Junii 1707 constitueredes han til Land-
 foged, og benævntes deri, som de forpagtende
 Kjøbmænds Fuldmægtig. Drukkenstab og
 anden Uorden voldte hans Hjemtaldelse 1717
 til

1) See T. Pontoppidans Handelsmagazin for
 Island i D. S. 219 og Deo, Patria
 S. 106.

til Kjøbenhavn til Rigtighed og Ansvar for sine forvirrede Regnskaber. Paa Reisen døde han i Norge i Laurvig.

Cornelius Wulf blev constitueret til Landsfoged 1717, og virkelig efter Beners Afgang, dimitteret 1727, døde 1734.

Christian Lørdorph blev Landsfoged 1727 og dimitteret 1739.

Christian Drese blev Landsfoged 1739, suspenderet af Amtmand Pingel 1749, men Synsmand Gudni Sivertsen constitueret i hans Sted.

Mod dette Aars Udgang blev Synsmand Skule Magnussen Landsfoged; Embedet blev ham aflettet 1793 og Pension ham forundt. Han døde i høi Alder 1794, som en af Islands i flere Henseender mærkværdigste Embedsmænd i Tidsrummet. Hans Søn Jon Skulsen blev ham adjungeret med Succession 1763, men døde før Faderen 1789. Begge bleve de 1786 for en kort Tid udsatte fra Embedsforvaltningen, men Hans Jacob Lind af indsat til samme saalønge.

Fra 1793-95 blev jeg, som meldt S. 369, i to Aar tillige constitueret Landsfoged; thi vel blev en Georg Christopher Lidenmark udnævnt til Landsfoged 1793, men uden

at komme til Island strax derpaa dimitteret 1794.

Paul Michael Finne blev vel 1794 udnævnt til Landfoged, men opkom først til Island 1795, og i dets Efteraar modtog Embedet, blev befordret til Byefoged i Tønsberg i Norge 1803, men døde i Island 1804, inden han kunde forlade samme.

§. 42.

Overretternes Skrivere vare:

a) Som Notarii ved Overretten:

Notarius Odder Stephensen, efter Bestalling af 1773 til 1800, da han ved Lands-Overrettens Oprettelse blev med Pension entlediget, og

Bjørn Stephensen, -bestillet til Vicenotarius 1790 og 1800 til Lands-Overrettens Justits-Secretaire.

b) Som Laugtingsfrivere:

Sivert Sivertsen den Ældre fra 1700-28, da han blev afløst af Magnus Gisle sen (forbemeldte Laugmand og Amtmand). Vel blev en Jon Jonsen 1712 udnævnt til Vicesaugtingsfriver, men da han aldrig forrettede Embedet og 1727 blev Sysselmænd

mand i Østfjords. Syssel, er her blot at anføre hans Udnævnelse.

Amtmand Magnus Gislefen blev altsaa Raugtingskriver 1728=32 efter Sivertsen, som allerede 1724 var tillige bleven Sysselmand i Arnæs. Syssel.

Gudmund Sivertsen fulgte efter ham fra 1732=34.

Oddur Magnussen efter denne 1734, døde 1738.

Jon Thorbergsen 1738, drafnede 1743.

Gudni Sivertsen (see S. 271) konstitueret 1743.

Sivert Sivertsen, ovennævnte Sivertsens Søn, 1743, forrettede Embedet til 1764, døde 1780.

Thorlev Nicolaisen blev Vice-Raugtingskriver 1764 og forrettede Embedet fra den Tid; virkelig 1780, dimitteret med Pension 1800, døde 1805.

§. 43.

Efter at jeg saaledes har leveret en kort Liste over de Mænd, som i Tidrummet bestjente verdslige Over-Embeder i Island, samt de øverste Geistlige, vil jeg nu ogsaa til

tilføie een over dets andre geistlige Øvrigheder i samme Tid, eller Stiftprovster¹⁾ og Provster. Altsaa

A) Stiftprovster i Skalholt-Stift:

Provst Jon Haldorsen til Hnarsdal 1720 = 22, døde 1736 (see Noten S. 208 = 9).

Biskop Dr. Finnur Jonsen tre Gange, forinden han blev Biskop, nemlig 1743, derpaa 1745 = 47 efter Harboes Afreise, og 1753.

I hans Fraværelse til Ordination 1753 til 54 Provst Gisle Snorresen, som døde 1780.

Dr. Biskop Hans Finsen 1775 = 77, om ham see videre S. 37. S. 362.

Provst

¹⁾ Under Naam af Stiftsprovster forstaaes her ikkun de, som i Biske. Vacancer eller dets Fraværelse forestod Biske. Embedet, hvorom Forordn. af 10 Juni 1746 handler, men ikke de særdeles Provster, som i gamle Dage vare efter Befr. af 3 April 1565 bestilte i hver Landsfjerding under Naam af Officiales, og i Grunden ikke vare andet end Provster. See F. J o h a n n. Hist. Eccles. Islandiæ Tom. II. pag. 374. Tom. III. pag. 15, 90.

Provst Marcus Magnussen 1796
til 97, i eet Aar.

B) Stiftsprovster i Holum-Stift.

Provst Thorlev Skaptesen 1710
til 12, anden Gang 1740 og tjente stedse til
Præste-Ordinationer i Harboes Tid, samt
efter hans Vortreise 1745 i 1½ Aar som Stifts-
provst ¹⁾; dog, i denne Mellemtid 1739 til
1746 var.

Provst Stephen Einarssen i et
halvt Aar Stiftsprovst, men undskyldte sig læn-
gere at forrette formedelst svagt Helbred.

Provst Jon Magnussen 1752-55,
og døde 1796.

Rector Mag. Halfdan Einarssen
1779-80, anden Gang fra sidst i Aaret 1781
til 84, mere om denne høist-arbeidsomme
Lærde S. 172, 73 og S. 45.

Provst Thorvald Davsen 1787-89
og atter 1798-1802.

C) Provst

¹⁾ See Noten til S. 187. Denne Skaptesen
faldt igjennem 34 ned i en Bøl og druknede
1748.

C) Provstier i Island 1701-1801.

1) Mule-Syssel a) det

bele ¹⁾ .	Ansat	død
Paul Amundsen	1689	1709
Nias Stephensen	1710	1740
Paul Hognesen afste denne, ubes- kjendt naar		1738
Brennolf Haldorsen	1733	1737
Jon Thorlaksen	1738	1790

b) I Søndre Mule-Syssel:

Den samme Thorlaksen	1746	.
Jon Hognesen	1786	1807

c) I Nordre Mule-Syssel:

Einar Jonsen	1746	1771
Hiorlev Thordersen	1747	1786
Paul Gudmundsen	1769	1782
Paul Magnussen	1783	1788
Arne Thorstensen	1789	.

2) I Skaptessjælds Syssel

a) det hele:

Thorlev Arnesen	1697	1713
Sivert Hognesen	1720	1732
Hogne Sivertsen	1722	1770
Biarne Thorlevsen	1739	1759
Einar Halvdansen	1749	1752
Thorlev Biarnesen, see No. 6	1753	1783
Jon Steingrimsen	1779	1791

b) I

H) I Aaret 1746 blev Mule-Syssel inddeelt i to Provstier.

b) J Oster-Skaptsefells

Enffel

Ansæt - død

Sivert Hognesen	1703	1732
Berg Gudmundsen	1754	1789
Arne Gislefen	1787	

c) J Vester-Skaptsefells

Enffel:

Einer Biarnesen	1703	1720
Jon Bergsen den Eldre	1754	1773
Jon Steingrimsen	1773	1791
Jon Jonsen	1792	

3) J Rangaaevall: S.

Biarne Hallgrimsen	1695	1723
Thorley Aresen	1721	1727
Olav Gislefen (see S. 361)	1727	1753
Sivert Jonsen	1747	1778
Gisle Snorresen	1775	1780
Paul Sivertsen	1778	1792
Gisle Thorarensen	1793	1807

4) J Arnæs: Enffel:

Arne Thorvardsen	1691	1702
Johann Thordersen	1703	1734
Olav Gislefen (under No. 3 ansæt)	1724	1753
Arne Thorleiffen	1726	1744
Bigsus Erlandsen	1745	1781
Illugi Jonsen	1750	1753
Jon Thordersen	1753	1789
Halldor Finsen	1767	
Jon Fritsen (see S. 363)	1775	1781
Evend Halvorsen	1780	1805

Guds

	Ansat	bød
Gudmund Jonsen	1792	
Torfi Jonsen	1797	

5) I Guldbringe- og
Kiofe- Syffeler:

Nlas Petersen	1699	1719
Torfi Haldorsen	1708	1747
Biørn Jonsen Thorslatus	1738	1746
Gudlauger Thorgeirsen	1747	1789
Aene Thorsarensen (S. 363)	1781	1787
Marcus Magnussen (see A S. 375)	1782	

6) I Borgerfiords- Syffel:

Haldor Jonsen (see S. 264)	1663	1704
Hannes Haldorsen	1704	1731
Dr. Finn. Jonsen (see S. 362)	1732	1789
Gisle Biarnesen	1754	1771
Thorlev Biarnesen	1767	1783
Biørn Thorgtimsen	1783	
Erik Vigfussen	1786	

7) I Myre- og Snappedals- Syffeler:

Jon Haldorsen, den Ældre, (see A. S. 374)	1701	1736
Jon Jonsen	1736	1740
Vigfus Jonsen	1740	1776
Haldor Jinsen	1775	
Christian Johansen	1790	1806

8) I Snæfjeldsnæs- Syffel:

Olmund Eielofsen	1690	1702
Thorð Jonsen	1702	1720

Snorre

	Anfat	død
Enorre Jonfen	1720	1755
Haldor Brynjolfsen (see S. 363)	1738	1752
Gisle Magnussen (see ibid.)	1746	1779
Wigfus Erlandsen	1755	1781
Sivert Stephensen (see ibid.)	1782	1798
Piarn Thorgrimsen	1789	
Arne Sivertsen	1791	1805
Piarn Thorgrimsen atter	1793	

9) I Dale, Syssel:

Magnus Magnussen	1699	1720
Jon Thorarensen	1720	1730
Thord Thordersen	1731	1738
Thoraren Jonfen	1739	1752
Gunnar Paulsen	1753	1791
Olav Einatsen	1781	

10) I Bardestrands, S.

Paul Biørnsen (see S. 245, 250, 260) for	1654	1706
Jon Jonfen	1705	1735
Haldor Paulsen, den Yngre	1708	1733
Erik Thorstensen	1712	
Gudmund Bernhardtzen	1727	1738
Gudmund Islevsen	1739	1758
Jon Teitfen (see No. 4)	1743	1781
Piarn Haldorsen (see S. 152)	1756	1794
Jon Drmsen	1782	

11) I Isefjords, Syssel.

a) I Vesterdelen:

Sivert

	Ansat	død
Sivert Jonsen	1680	1730
Hjalte Thorstensen	1711	1752
Paul Petersen	1728	1731
Jon Sivertsen	1732	1757
Magnus Snæbigenesen	1741	1783
Jon Asgeirsen	1783	

b) I Norderdelen ¹⁾.

Hjalte Thorstensen	1711	1752
Jon Sivertsen	1732	1757
Magnus Snæbigenesen	1741	1783
Magnus Leitsen	1762	1779
Gudlauger Svendsen	1773	

12) I Strande, Syssel:

Thorberg Illugesen	1700	1706
Jon Arnesen (see S. 361)	1708	1743
Jon Paulsen	1725	1771
Asgeir Jonsen	1768	1779
Gudlauger Svendsen (see S. 204,		

216 og Noten til 210) 1779

Jon Svendsen	1781	
Hjalte Jonsen	1798	

13) I Hunevands, Syssel:

Paul Jonsen	henved 1700	1721
Haller Olavsen ²⁾ , naar først er ubef.		1741

Worm

1) For 1711 var den under a) ovennævnte Sivert Jonsen Provst i hele Sysslet, siden var der og længe ifkun een Provst, indtil 1762.

2) Batusfiarbar Annal, den senere beretter: at denne og to hans Sønner, hans Bro

Ansæt. Død

Worm Wiarnesen, først 1720: 32, derpaa 1741: 47 med en Adjunct, Præst Thorsteen Petersen, var Præst henved 60 Aar	1764
Wiarn Magnussen	1739 1766
Thorsteen Petersen (nysnævnt, først som Viceprovst)	1741 1784
Wiarne Jonsen	1767 1798
Jonas Benedictsens	1782

14) I Skagefiords. Syffel:

Are Gudmundsen	1689 1707
Thorsten Skafresen (see denne S. S. 375)	1708 1748
Jon Thorsvaldsen	1724 1731
Samund Magnussen	1729 1748
Jon Magnussen (see ibid.)	1748 1796
Illugi Sivertsen ¹⁾	1756 1759
Haldor Jonsen	1758 1769
Jon Jonsen	1770 1799
Thorvald Olavsen (see l. c.)	1787 14

15) I Vefsiords. Syffel:

Thord Oddsens (hans Død ansæt- ter Dr. Finzen til 1707)	1798 1704
Jon Jonsen	1705 1707
	Olav

ber, Fader og Vedstefader, blev alle Jubel-
lærere.

¹⁾ Gradsomt Embedet 1758 for ærenærgaende
Grovheder imod Sægmænd S. S. 375 sen.

	Ansat	død
Olav Gudmundsen	1707	1731
Jon Giffesen	1721	1724
Thorsten Ketilsen (see Noten til S. 210)	1723	1754
Thorlak Thorarensen (bruktuede)	1751	1773
Hallgrim Elbjarnsen	1753	1779
Erland Jonsen	1768	1807
Magnus Erlandsen, Viceprovst	1794	
16) I Norder-Syssel;		
Geir Marcussen	1697	1737
Jon Marcussen for embedet dannet Adjunct		1738
Thorlev Skaptesen (see No. 14)	1734	1748
Stephan Einarsen ¹⁾ , (see S. 375.)	1748	1754
Jon Jonsen Vidallin	1755	1767
Stephen Thorlevsen i Noerdedelen	1768	1784
Sigfus Jonsen (først i Vesterdelen, siden i det hele)	1768	1803
Hans Lauritsen Schewing, Viceprovst	1797	

S. 44.

Sysselmand i Tidseemindet vare:

1) I Mule-Syssel:

a) dets Norderpart:

Bjørn

- 1) Da Biskop Harboe 1745 blev befaleet at foreslaae en til Biskop paa Holm, udrævnte han Einarsen, som frabad sig Embedet formodt Svagbed.

	Ansat	død
Blarn Petersen (døde efter 1726)	1695	
Thorsteen Sivertsen (Adjunkt fra 1714)	1721	1765
Peter Thorstenssen (Abj. fra 1748)	1751	1795
Blørn Thomassen (fre Mo. 212) const. 1757 = 58.		
Guttorm Hørleiffen, Adjunkt fra 1766, han blev, fast i Strigboilen, slæbt næsten ihjel af en Hest og døde ynkelig		1771
Gudmund Petersen, Adjunkt fra 1773	1785	

b) I Midparten:

Hesse Gudmundsen	1684	1723
Gisle Erichsen, Adjunkt 1709 = 11.		
Jens Wiium, kjøbt, for 300 Rdt Expectancen 1716	1723 ¹⁾	

Hans

- ¹⁾ Han var en dansk Mand, men af et Karakter og meget opfarende; blev 1740 med Tjener og et Kræftstimmer flyttet over en Fjord paa en Baad med fem Roerskarle. Dens Formand fandtes siden med to Sting øverst paa Bryster, som man antog at være efter en Kaardestids, og da ingen af disse alle kunde videre opspørge, paa to med megen Usfardighed gjennemreisende Ubejendte nær, formodede man, at Wiium med

Hans Wium, const. 1740¹⁾ (see
No. 4)

1741 1788

Jon Sivertsen, const. 1752 til
1756 (see No. 2)

Jon Arnorsen den Ældre (see
No. 12) expect. 1769, 78.

c) 3 Sønderparten:

Jon Thorlaksen 1670 1712

Høskuld Haldorsen, Adj. 1693,
døde 1701, og hans Søn
og Adj. fra 1702

Jon Jonsen Thorlactus liges
saa 1708, hvorfor Rector

Hallgrim Jonsen Thorlactus blev
Adj. hos Faderen 1712 1714 1736

Da bleve 1737 begge Stykrets
Parter b og c forenede under

Hans

med Tiener, efter at have i et Klammerie ned-
lagt de øvrige paa Baanden, havde fundet Vej
til at rømme i en Hast ud til fremmede Fl-
skere, som der da i Mængde besøgte Kysterne.

2) Denne var og, som Faderen, indvilliget i mid-
tænkte Sager 1752-56. En for Blodskam fra
Livet dømt Kvinde blev i Arresten hos Wium
atter besvangret og udlagde ham som Barnefæ-
der, hvis Aarsag han efter Kongelig Befaling
af 1751, blev suspenderet fra Embedet. 1752
til 1756, da Høiesteret atter tildømte ham
Embedet, efter aflagt Denægtelsesed.

Ansæt Død

Hans Wiium, men hele Søsleket
1779 inddeelt i 19, hvoraf
Peter Thorstenssen beholdt den
nordre, men

Thorlak Magnussen Jørford den
søndre

1778 1780

Jon Svendsen 1781 1799

Theodorus Thorlacius 1800

2) I Øster-Skaptfields- Søssel:

Jølen Einarssen 1684 1720

Jon Jølevsen ¹⁾, (adj. 1716) 1721 1733

Jon Thorstensen const. 1726
til 1731 (see No. 3.)

Jon Sivertsen const. 1731 til
1734 (see No. 1. b.) 1770

Skule Magnussen see No.

18 og S. 263, 281 og 371) 1734 1794

Sivert Stephensen (see No. 4) 1738 1765

Sivert Olavsens const. 1758-59

Jon Helgesen (suspenderet 1798
og siden dement fra Embedet) 1758

Christian Bisgussen, constit.
1798, suspend. 1804.

3) I

¹⁾ Han blev 1726 suspenderet af Amtmand Fuhr-
mann for et mistænkt Ringsvidne, og kom
siden neppe til Beretningen, indviklet herved til
sin Død i langvarige Processer (see No. 3).

3) I Vester Skæpfjelds.

Søffel:	Ansat	bed.
Olav Einersén	1691	1717
Blarne Nicolaisen, Adj. 1714 ¹⁾	1717	1764
Jon Thorstensen const. 1731		
til 1736 (see No. 2), henved		1747
Thorsteen Biarnesen, udmelig		
Adj. 1751-54.		
Eyd Gudmundsen (see No. 4)		
const. 1755	1756	

4) I Westmannøerne:

Olav Arnesen, Adj. 1696	1698	1723
Sivert Stephansen const. 1723		
(see No. 2)	1725	1765
Hans Wiium const. 1738-40		
(see No. 1. b.)		
Bødvar Jonsen	1740	1754
Eydur Gudmundsen (men og s. A.		
const. i No. 3)	1755	
Brynjuls Brynjulsen, adj.		
1754-58.		
Haldor Jacobsen (const. s. A. i		
No. 16)	1757	
Sivert Sivertsen (see No. 9 og 15)	1758	1797
Expræst Thorlac Gudmundsen		
const. 1760, see No. 6 og 15.		

Rector

¹⁾ Olev og i Anledning af det i No. 2, Note 3 ommeldte Tingældne suspenderet 1731 af Amtmanden til 1736, da han for Hølefteret vandt sin Sag.

Rector emerit. Einar Jonsen,

const. 1768.

Ansæt . . . død

Son Erichsen (Conferenceraad J.

Erichsens Broder).

1786 1796

Son Gudmundsen . . .

1798 1801

Son Thorlevsen const. 1797 . . .

1801

5) J. Rangaavalle.

Enffel:

Haagen Hannesen, Expecterende

fra 1688 ¹⁾

1696 1730

B b 2

Bygh.

¹⁾ De Fuldmægtige (see S. 327, 28) suspenderede

ham næsten uden Grund 1711 og gave hans

halve Enffel strax bort til Thorlacius,

men Kongen befalede 1712 og atter 1714, at

indsætte Hannesen igjen i Embedet, og staae

ham Regnskab for dets Indkomster. Vicelaug-

mand Jon Esolvsen (see S. 314 og S. 40)

havde begieret ham suspenderet. Man indsætte

ham altsaa meget nødig, men han og Laug-

mand Odd Sivertsen dømte 1714, at Kon-

gen endnu maatte resolve paa nye, om Han-

nesen kunde beholde Embedet. Dog, eftera-

de havde faaet Sagen trukken ud, og ikke vi-

dere torde love sig sammed hældige Udfald,

dømte de samme om igjen i Laugtingeretten

1717, "at de i Herrens Naam, og med Ro-

phens Tilhædelse voxede nu at ophæve de-

res egen (forbemeldte) Dom af 1714."

(See Laugtingsbogens 1716, No. III.

	Ansæt	død
Brynjolf Thordarsen Thorslacius det halve (see No. 6.)	1711	1762
Stephen Jonsen, const. 1711 til 1713 i det halve.		
Paul Haagensen, adj. 1716 til 1724 hos Faderen.		
Nicolai Magnussen, adj. fra 1724	1727	1742 ¹⁾
Jon Thordersen (see S. 42) const. 1742, druknede.		1743
Thorsteen Magnussen (den første Islander, som tog juridisk Attestats)	1743	1785
Jon Jonsen, adj. 1768, og for- rettede Embedet derefter		1788
Thorley Nicolaisen (see S. 42) constit. 1788: 89 og før i Jonsens Svaghed af og til.		
Wigfus Thorarensen (see No. 7 og 8)	1789	
berjente Laugtingsretten 1784 for B. Marcussen.		

6) J Arnæs. Synfel: Hans Williamsen Løndemann dansk ²⁾	1682	1709 Wig.
---	------	--------------

¹⁾ Fandt endelig en melankolisk Udgang af Livet
igjennem en underjordisk Vandhule paa Al-
tinget.

²⁾ Han beholdt hos Embedet til 1702, og led

Ansat	død
1702	1715

Rigfus Hannesen, adj. fra 1694

Axel Fridtjofsen, adj. 1714.

Sivert Sivertsen, den ældre,
1715 (see fort herester og
S. 42).

Gris

samme ved Guldmægtige bestyre, efter at han selv 1692 forlod Landet med Familie, og blev siden Tolder i Præstøe under Bordingborg Amt. Var gift med Gudrid Mærkedatter af Island, en Søsterdatter af den lærde Torfæus. Deres ældste Søn **Edvard Løndemann** til Rosendal, var født i Island 1680, reiste 12 Aar gammel herfra, fik siden adskillige Embeder og Titel af Biskop, blev Assessor i Højesteret, adlet 1749 med Navnet **Rosenkrone**; hans yngste Søn er Hans Højrevelige Excellence Hr. Geheimeraad **Grev Marcus Gerhard Rosenkrone**, 1773 ophæiet til den friherrelige og 1783 til den grevelige Vardtighed. Af **Edvard Løndemanns** Sødsøende **Torve** (see No. 6) og **Helene Løndemann**, som igjen kom over til Island, er der endnu en udbredt Familie. See **Thormod Thorfæus**s Biographie ved J. Erichsen S. 12. 14. Dr. F. Johann. Hist. Eccles. Isl. Tom. III. p. 568. Noter. Worms Lexicon 3 D. S. 472 og Lexicon over adelige Familier 2 D. 2 H. S. 117. 18.

Grimer Magnussen og Torse
Hansen Løndemann 1716.

Brønjsølv Thordersen Thorslacius
(see No. 5), købte Embedet
for 300 Rdt

1716¹⁾ 1762

Grimer Magnussen forbem. Adj.
fra 1715

1721 1723²⁾

Niels Riar (see S. 367),
conf. 1723-24.

Sivert Sivertsen den ældre, nys-
nævnt

1724 1746

Brønjsølv Sivertsen, adj. fra
1734

1746 1771

Gudni Brønjsølvsen fik Ex-
spectance

1769 1770

Einar Brønjsølvsen, den ældre,
tjente noget 1771.

Ex

- 1) Rigtigheds Afslæggelse for det S. 279 ommeldte
strandende Krigsskib Gottenborg, voldte ham
besværlige Stridigheder, som tilskyndede ham
1720 at tage sin Afsked. Aar 1715 gav
den ene Fuldmægtig Sysslet bort til Sivert-
sen, men Aar 1716 en anden Fuldmægtig til
Magnussen og Løndemann, men da
Thorslacius blev høistbydende, maatte alle
vige for ham.

- 2) I Melankolie puttede han sig ned i en Brønd;
hans Boeslod blev dog konfiskeret.

	Ansæt	død
Erpræst Thorvald Gindmadsen (see No. 4 og 13), const.	1771	1772
Greendor Jiasen	1772	

7) og 8) 3 Guldbringe- og
Kjæse-Øffeler¹⁾:

Son Ejulvsen (see S. 314 og 367, samt No. 5 Note 2) Müllers Guldmagtig	1694	1683	1716
Niels Klar (see S. 367) Brandur Viarchedinsen, adj.	1703	1703	1730
1709: 28.			

Son Oddsen Hattelin, adj.			
1728, const.	1730	1732	1754

Gudni Sivertsen (see S. 371 og 373), adj. fra	1743, const.		
1749		1750	1781
Thorsteen Haagenzen, adj.			
1749: 53.			

Gudmund Runolfsen		1753	1780
Gudmund Vigfussen, const.			
1780: 81.			

Vigfus Thorarensen (see No. 5)	1781		
Sivert Petersen, dimitt.	1803	1790	

9) 3

1) 3 Guldbringe-Øffel vare Landsfogderne for
den meste Deel af Læderummet Øffelmand fra
1707, men Øffelmanden i Kjæse-Øffel var
i hiint som Herredsdommer tillige. Landsfog-
derne sees S. 41.

	Ansat	død
9) I Borgerfjords: Syssel:		
Jon Sivertsen (see No. 10)	1678	1718
Sivert Jonsen, først som Adj.	1704	1762
Aenor Jonsen (see No. 19)	1741	1785
Jon Eggertsen (see No. 10 og 13)		
const. 1756	1757	1784
Gudmund Ketilsen, constit.		
1784-85 (see No. 10).		
Sivert Sivertsen (see No. 4		
og 15)	1786	1797
Thoraren Signalbesen Liliens-		
dal; const. 1792		1792
Gudmund Ketilsen, atter const.		
1793.		
Finnur Jonsen, const. 1793,		
(see No. 12)	1794	
Jon Jonsen Espolin (see No. 12		
og 18)	1796	
10) I Møre: Syssel:		
Jon Sivertsen (see No. 9)	1676	1718
Sivert Sivertsen den yngre	1718	1730
Sivert Hognesen, (en Laabe)		
const. 1731	1732	1765
Thorgrim Sivertsen	1741	1785
Hans Søn Therkel, adj. 1769		1769
— — Hallvor — 1770		1776
Jon Eggertsen (see No. 9),		
const. 1776-77.		
Gudmund Ketilsen (see No. 9)	1778	

	Ansat	død
11) I Snappedals: Syffel:		
Jon Jonsen ¹⁾	1694	1705
Vigfus Arnesen (see No. 12)	1705	1727
Steindor Helgesen, ednst. 1727	1728	1768
Paul Arelsen, const. 1755	1756	1786
Peter Petersen, adj. fra 1733, const. 1786.		
Gudmund Ketilsen	1787 ²⁾	

12) I Snæfjeldsnæs:
Syffel:

Magnus Biørnsen	1697	1707
Vigfus Arnesen (see No. 11), adj. 1692, 1705.		
Odder Sivertsen, Lau- mand (see S. 328-33), an- massede sig Embedet, samt Arnsflappens Ombuds For- valtning, uden Fæste, eller Kongebrev fra	1708	1741
Her vare hans Adjuncter:		
Jon Sivertsen (see No. 13)		
1709-12.		

Erst

¹⁾ Fra Dønustade og Hamrende; succederede den S. 313-14 ommeldte Syffelmand Promundsen, som i Amtmand Müllers be-
kjendte Rte. Sag, blev ulovligen frarevet Em-
bedet, styrrede ned af et Bjerg i Søen.

²⁾ I dette Aar bleve Syffelerne No. 10 og 11
combinerede.

Erif Olavsen 1713:14.	Ansat	bød
Jon Einarsen 1715:16.		
Steindor Helgesen (see No. 11.) fra 1717.		
Johann Christoffer Gottorp, const. 1721 (see S. 333)	1722	1754
Gudmund Sivertsen (see S. 373)	1734	1753
Einar Jonsen forlod Rectorat og blev const. 1753 (see No. 4).		
Jon Arnesen (see S. 205)	1754	1777
Thoralf Wagnussen Isfiord, adj. 1776, const. 1777, (see No. 1. c.)		
Jon Arnorsen den ældre (see No. 1. b.)	1778	1792
Jon Jonsen Espolin (see No. 9 og 18)	1792	
Ginnur Jonsen, const. 1792 (see No. 9)	1796	
13) J Dale = Syffel ¹⁾ :		

Paul

¹⁾ For ikke at sætte danske Læseses Laalmodighed paa Prøve, undlader jeg her omstændelig Fortælling om, hvorledes de Kuldmægtigede Stætte og valtede med Snæfjeldsnæs, Dale, og Strands Syffeler fra 1708 til 18, og flere Gange frareve dem de rette Besiddere, men en ubferlig Beretning derom kan sees i min islandske Ept i mæll 1806, Noterne 290, 91, 304 og 307.

Ansæt død

Paul Jonsen Vidalin (see
S. 329-33 og 366), const.
1696. 1697 1727

Hans Adjuncter her vare:

Biarne Biarnesen 1696-97.

Thorlaf Gudbrandsen Vidalin

(see No. 15) 1698-99.

Jon Magnussen (see No. 16).

1700-1707.

Jon Erichsen 1708-11.

Jon Sivertsen (see No. 12 og
16), const. 1712-17, men

Odd Sivertsens Adj. 1717-18,
bruknede 1720.

Jon Arnorsen (Vidalins Adj.)

1718-26.

Worm (Ormer) Dadesen¹⁾, const.

1727 (see No. 14 og 16). . . 1728 1744

Brynjulf Biarnesen, const.

1744-46.

Sivert Bigstussen, Ex-Rector,

(see S. Noten S. 149). . . 1746 1753

Jon Eggertsen (see No. 9),

const. 1753-54.

Mag-

¹⁾ Blev af Kongen den 3 Febr. 1741 udnævnt til
Laugmand Beckers Adjunct i hans Svagheb,
og vilde derfor ikke vige Ede 1743, (da han
paa trods af at forrettede hans Embede) for
Evend Selvesen, som Vicesangmand.

	Ansat	død
Magnus Ketilsen ¹⁾	1754	1803
Skule Magnussen, adj. fra 1796	1804	
14) I Vardestrandes S.		
a) I Sønderparten:		
Søren Matthesen	1700	1701
Einar Eimersen	1700	1707
Einar Enringsen og Walter, en Svensker, Adjunter.		
Blarne Petersen, den Rige		
Kaldet	1708	1768
Sivert Sivertsen, hans Adj.		
1712-14.		
b) I Vesterparten:		
Are Therkelsen, Adj. fra 1687	1695	1730
Zeit Aresen, henved	1707	
c) I hele Syffelet:		
Bemeldte Aresen fra	1718	1735
Worm Dadesen (see No. 13 og 16), const. 1723-24.		
Olav Jonsen til Enri, const.		
1736-37		1761
Olav Arnesen (see No. 20)	1737	1754
David Scheving, const. 1752,	1753	
Blarne Eimersen, adj. fra 1776,	1781	1799
Odder Halvorsen Vidalin ²⁾	1788	1803
15) I		

¹⁾ I Fæderelandets Historie og Islands Oeconomie velbevandret, og den opbyggeligste Syffelsmand i Lidsrummet.

²⁾ Suspenderet af Amtmand Bibe 1801, men ikke endelig fradømt, dsde han i eller af yderst Mangel.

Ansæt død

15) I Slesfiords Sjøffel:

Paul Torvesen ¹⁾, const. i det
halve allerede 1668 (see S.
324:25)

1671 1720

forestod nok og den anden
Halvdeel 1708:9 efter

Thorlak Gudbrandsen (see No.
13 og S. 219), const. 1700

til Nordparten, og der virkelig 1701 1707

Det hele Sjøffel fik hos de Fult-
mægtige

Marcus Bergsen 1711, const.
1710, confirmeret

1720 1753

Olav Jonsen (en Rabulist, see
No. 14), const. 1742.

Erland

- ¹⁾ Han blev atter først i Tidrummet indvoklet i
slemme Stridigheder for et 1702 der indstran-
det spansk Skib, thi han maatte udtælle 200
Rdlr herfor til Odd Siverlsen, og to
Bønder hver for sig 50 Rdlr; men 1723 maatte
Siverlsen for denne Handel bøde 450 Rdlr
Specie til Kongen. Aar 1740/41 indstran-
dede derimod to hollandske Haffterter i Skage-
fjorden i Skule Magnussens Tid, og det
uden at man enten vedborlig kundgjorde den
Strandning, eller at noget af Betændighed sees
derom at være paaanket af Vedkommende eller
Dorigheden.

	Ansat	død
Erland Olavsen ¹⁾	1742	1772
Olav Arnelsen (see No. 14), const. 1754, draf vel meget og døde samme Aar.		
Erpræst Thorlac Gudmundsen, const. 1754-56, (see No. 4 og 6).		
Sivert Sivertsen (see No. 4 og 9), const. 1760-65.		—
Jon Jonsen af Grønslad, const. 1767.		
Olav Erlandsen, const 1772-73		1790
Jon Arnorsen den yngre	1774	1796
Jon Jansen (see No. 16), const. 1796-97.		
Jon Jonsonius (en Antiquar, see S. 222. Note 1)	1796	
16) J Strande-Spffel:		

Jon

¹⁾ Han blev ved Landtinget to Gange dømt fra Embedet, nemlig 1754 og 55, men af Overretten igjen ind dømt i samme Aar 1755-56; den tredje Gang blev han 1762-63 af begge Retter fældet paa Embede, men 1765 ved Høiesteret endnu tildømt samme; 1767 dømte den constit. Jon Jonsen ham og Son Olav Erlandsen fra Ate og Embede; Dommene bleve ophævede af Overretterne, og Sættedommeren idømt Bøder og inhabil til Dommer-Functioner fremdeles.

Jon Magnussen ¹⁾ , adj. 1699	Ansæt 1700	død 1736
Paul Vidalin (see No. 13) fra 1710: 13 med		
Thord Biørnsen (see No. 17) som Adj.		
Jon Sivertsen ²⁾ (see No. 12 og 13), const. 1712: 13		1720
Eumarkibi Clemensen ³⁾ , (see No. 17), const. 1713	1714	1740
Paul Vidalin til Syffelet endnu 1717, affød det til		
Worm Dadesen (see No. 13), til hvem det ved Auction folgtes	1718	1744
Einer Magnussen, adj. 1726, ved Auction	1728	1772 Hals

¹⁾ En Broder til A. Magnæus, Svoger til P. Vidalin, og Mand af gode Kundskaber, men høist liderlig, var Præst 1689, blev 1709 dømt fra Syffelet for to Gange bedrevet Hoer; i 70 Aars Alder kom han saaledes tredje Gang, blev dømt fra Livet, men benaadet. See Hist. Eccl. Tom. III. pag. 567.

²⁾ Et forvorpent Renneffe og flandig Pasquillant.

³⁾ Blev i Guldstad' grov med Joh. Gottorps for Retten og dømt til hale Bøder 1717, faldt beskjæftet af Hesten og brækkede Halsen.

	Ansat	død
Hallbør Jacobsen ¹⁾ (see No. 4), const. 1757	1758	
Jon Jonsen, const. 1764: 66.		
Jon Jonsen, const. 1788	1794	
17) J. Hunevands. Syffel: Laur. Christ. Gottrup (see S. 32 og 40)	1684	1721
Jon Illugasen, adj. 1695: 1701 og 1711.		
Sivert Eimersen, adj. 1701: 4.		
Jon Erichsen, adj. 1705: 14.		
Biørn Thorlefsen, adj. 1710.		
Sumarliide Clemensen, adj. 1712: 13 (see No. 16).		
Thord Biersen, adj. 1716 (see <i>ibid.</i>) og		
Johan Gottorpf (see No. 12), adj. fra 1716	1721	1754
Biarne Haldorsen ²⁾ , (Rector) const. 1728	1729	1772
Grimer Grimsen, adj. ofte fra 1727, const. 1743: 45.		
Arngrim Jonsen fra 1765: 72.		

Mago

¹⁾ Blev suspenderet 1764 og 1788, fradømt Embedet 1790. (See Raugtingebogen samme Aar S. 37: 45).

²⁾ Beskyldtes for Haardhed og Mordgjern. Blev suspenderet af Amtmand Lafrentz 1743, men Haldorsen skønnede denne død ved hans Grav 1744 og kom til Embedet igjen 1745.

	Ansat	død
Magnus Gisselén, const. 1772	1774	1789
Bjørn Jønsen, const. 1789-91		
Jøsef Linersén (see S. 32), befordret 1800	1790	
W. F. Krogh, forflyttet 1804,	1800	
18) J. Skaggefiørd, Syssel:		
Thorsteén Thorlevsén, før	1665	1705
Nicolai Linersén, adj. 1696 (see No. 20)	1705	1707
Halldor Thorbergén ¹⁾ , const. 1707-1708 (see S. 209 i Notén).		
Benedict Magnussen Bæck ²⁾ , bed de Guldmægtige	1707	1719
Jens Madsén Spændrup ³⁾ , adj. 1715, const. 1719	1721	1735
Odder Magnussen (see S. 42), const. 1735-37		1738
Skule Magnussen (see S. 385 og No. 2)	1737	1794
Bjørn Marcussen (see S. 367)	1749	1791
Jon Snorreén (see S. 189)	1757	1771
		Mage

¹⁾ See Sciagraph. Hist. Liter. Isl. p. 137 og 194.

²⁾ Meget efterstræbt af sin Eftersmand druknede han i Herredsvandene.

³⁾ Constitueret til Laugtingets Betjening efter K. L. 1731, druknede og i samme Floed.

Magnus Gisslesen (see No. 17)

const. 1771.

Wigfus Scheving (see No. 19) 1772

Jonas Scheving, adj. fra 1795 1800

bryttede Syssel med Espolin
i No. 9, Mar. 1802.

19) J. Desjords Syssel:

Laurik Hansen Scheving *) af

Müller 1694

1705

1722

Jon Thorlefsen, adj. 1709.

Hans Scheving, adj. fra 1717,

const. 1721

1722

1726

Jon Paulsen Vidalin (Lang-

mand Vidalins Søn),

const. 1726, frøs ihjel

1726

Arnor Jonsen (see No. 9),

const. 1726:27.

Jon Jonsen (see S. 372)

1727

1762

Thoraren Jonsen, adj. 1738

1748

1769

Wigfus Scheving (see No. 18)

const. 1767:68.

Jon Jacobsen

1768

Hans Adjuncter:

Kammersekretære og Syssels

mand Gunnlaug Gudbrands-

sen Briem.

Ebenezer Thorstenjen, og

Sysselmand Sivert Snorresen.

20) J

*) J Odd Sivertsens Gravatteste 1715:16
forrettede han som Evidensmets Ind-
mægtilg.

20) J. Noorder, eller
Lingoe-Enffel:

Halbor Einerfen, const. 1700,
(en ferm Jurist) . . . 1704 1707

Peter Marcussen, adj. 1701
og 1707 . . . 1707

Thorgrim Jonsen, adj. 1699
og 1708 . . . 1709

Benedict Thorstensen (see
S. 333 og 368), const. fra
1708 . . . 1725 1733

Olav Arnesen (see No. 14 og
15), const. 1733-34, var

Ammand Lafranches Fuldmægtig 1736-37 i hans
Fraværelse.

Jon Benedictsen, const. 1734 1735 1776

Bisfus Jonsen, med Respect.
fra 1766 . . . 1776

forvildet af dnb Melancholie,
døde han paa Marken pludselig . . . 1795

Bjørn Thomassen (see No. 1. a.)
adj. 1756, const. 1783 . . . 1790 1796

Thorð Wiørnsen, const. 1796 1797

§. 45.

Bathstolernes Rectores vare i Lidsrummet:

a) Paa Stalholts og Reilevig: (see
S. 148).

	Ansat	død
Thorð Jonsen i 3 Aar . . .	1698	1720
Magnus Jonsen (Brufnede ved Reilevig) . . .	1701	1702
Magnus Marcussen, en ypperlig Rector i 6 Aar . . .	1702	1733
Jon Haldorsen (See S. 378), cønst. i 2 Aar . . .	1708	1736
Thorlev Aresen Thorkeilius ¹⁾ i 8 Aar . . .	1710	1727
Erland Magnussen i 6 Aar, for- treffelig Rector . . .	1718	1724
Biarne Haldorsen (See S. 400, No. 17) i 5 Aar . . .	1723	1772
Jon Thorkeilsen i 9 Aar (See No- ten S. 145 og 149) ²⁾ . . .	1728	1759
		Gifte

¹⁾ Var saa heldig at drukne i en Floed inden
Høstetterens Stævnning i Paul Rind's Sag
(See Noten S. 258-59) i hvilken Thorke-
lin var Kommissionens Formand, som gjorde
hele Udslaget, fik ham til Afslappelse rammet.

²⁾ En Mand af Kundskab, en stor Enier, og
efter Dr. J. Jonsen og flere upaalidelig i
Ord og Skrifter, men djærv Dagvaaker, hvis
Ufetterrettelighed, som ellers siden oftere i Is-
land, kjendtes først efter at denne havde voldet
en falsk Mistanke og de Ufrydige Fortrød.
Dermed vandt han dog selv at blive Hær-
bdes Secrétaire i Island. See Børns
Leve

Gisle Magnussen i 9 Mar		
(see S. 363)	1737	1779
Einar Jonsen i 7 Mar (see S. 44)		
No. 4 og 12)	1746	1781
Mag. Bjerne Jonsen i 28 Mar,		
en fortreffelig Rector, dimitte-		
rettedes 194 i samme Tid ¹⁾	1753	1798
Paul Jacobsen , mangesidig		
i Congregat., const. 1781 = 84		
Gisle Thordersen: Thorlacius ,		
dimitteret 1804	1785	1806
Jacob Arnesen , i hine Svaga-		
hed adj. 1796 = 1800		
b) Paa Holum : (see S. 148)		
Mag. Jon Arnesen (see S.		
361) i 27 Mar	1695	1743
Jon Einarsen , Corrector 1698		
til 1702, expecterende fra		
1697, med Rectorbestalling,		
men fikke ei som virekelig		1707
Thorlev Skaptesen (see S. 375)		
const. 1707 = 8, dimitterede		1748
		Hall

Regen 3. D. S. 806 og Hist. Eccles. T. III.
P. 546 - 47 og T. II. p. 294.

- ¹⁾ See Fortegnelse over de ved ham dimitterede
Disputer, trykt i København 1782. 8vo. og
Kommis. Sec. Jensen's Minutbøger Tidindt.
2 Bind 2 Hefte S. 125.

	Ansat	dob
Pedagrim Jonsen Thorlactus (see S. 384)	1758	1736
Mag. Thordis Haldorsen (et meget opvakt Hoved)	1761	1743
Gaerri Jonsen, Corrector 1712 (see S. 379)	1765	1736
Gudmund Bergsen i tre Aar, (drukne)	1720	1723
Erland Magnussen i eet Aar (see ovenfor a) S. 104	1723	1724
Sigurd Wigsussen (see Noten til S. 145 og 395)	1724	1753
Gunnar Paulsen (S. 219 og 379)	1742	1791
Stephen Biornsen (see S. 213 til 14), const. 1753-55		1798
Mag. Haldan Eimersen i 30 Aar (see S. 153, 172-73)	1755	1785
Haldor Hjalmarssen, Corrector i mange Aar, const. 1785-89		1805
Paul Hjalmarssen (til Skolens Vedlæggelse, eller 1802)	1788	

§ 46.

For nu endelig ogsaa at oversee, som
 henhørende til de offentlig bestillede verdslige
 Auctoriteter, de i Tidstummer anbefalede
 Dig

) Ved Biskop Hardsors Anbefaling af Kongens
 Maade skal han til Daler 1746, see
 S. 145.

Vigtigste Commissioner, behøver man, i Henseende til de for Videnskabernes Færø i Kjøbenhavn nedsatte Commissioner 1783, 84 og 1799, af hvilken sidste jeg og var Medlem, kun at eftersee det S. 147-48 desangaaende allerede anførte, og at tilføie: at ligesom der sidste havde de islandske Justitsers Hovedforandring, samt Stifters og Skolars Fæstning og de Holmiske Godsers Afhændelse til Følge, saa var og den Nelleskes Følge ikke blot den Skalhøltiske Domkirkes og Skoles Forlæggelse til Reikervig 1785, men og de Skalhøltiske Godsers Realisation og Overdragelse, under min Direction, som allernaadigst dertil udnævnte Commissarii, samt Islands Mæringers Beskyttelse af Monopolhandelens unge Waard, og en Frihandels Aabnelse for Landet. Ved disse sidste og mærkværdigste Glemmer man snart den første langsomme nok, men lidet andet end evig Tvist foruledigende Commission, anbefalet den 23de Maji 1755, angaaende Bispestolernes Separation fra Domkirkerne og Skolerne, og hvad til enhver særskilt havde udlægges, som vi endelig efter 9 og 10 Aar, 1764-65, bragte saavide, at en Kongelig Confirmation derved blev udvirket 1767, men blev i øvrige Tønder til nyt
 Galt

Stridigheder, og inden 20 Aar fandtes dens
hels Arbejde aldeles upassende.

De øvrige vigtigste islandske Commis-
sioner vare Lovcommissionerne og tre Land-
commissioner.

I Henseende til et Udkast til en ny Lov-
bog og Kirkelov for Island, befalede Rescr.
af 14 April 1688 Raugmændene med de lov-
synligste Soffelmænd at overlægge og indbe-
rette til Cancelliet, om en for Island passen-
de Lovbog kunde indrettes efter Christi-
an den Femtes norske, hvilket Biskopperne
med de fløigste Præster blev og befalede i Hen-
seende til dens anden Bog om Religionen og
Geistligheden. Biskoppen Mag. Thor-
Thorlacius med fire Præster foretog sig
vel noget desangaaende 1699, og affendte de-
res Erklæring ved Aarhundredets Indtrædelse
til Kongelig Bedømmelse, som ikke maa have
fundet den tilfredsstillende, thi et Rescript af
29 Maj 1709 gjentog Befalingen til Bisper
og Raugmænd at forfatte en ny Kirkelov efter
norske Lovs den Bog, same Aktuale, efter
det danske af 25 Juli 1685, hvorhos Raug-
mændene blev anlagte med andre dærlige Mænd
at forfatte en ny Lovbog for Island, og ved
Rescr. af 9de Juli 1721, saasaa Lovbogen
var færdig, ogsaa at udkaste en Politie-
An-
ord-

Ordning 2), hvortil Stiftamtmand Kæbe 1720 havde paa sig indgivet Forslag; men som da blev sendt Laugmændene til Doerbejelse. Beskr. af 11 April 1724 bebrejder Laugmand Odd Sivertsen og nogle Snfelmænd deres Uvirkelighed heri; hvorfor disse ved Beskr. af 23 April 1725 blev befalede at møde paa Mønstret til Deliberation herom. Biskop Jøhn Widalin døde 1720, men Biskop Steen Jousen lod i Marts 1721, 22 af de kongeligste Råds igjenhense, hvad der skulde foretages, og indbød dem at reise hjem til ham til Holm (en 30 Miles Vej), for at slutte Arbeidet, men man betænkte sig ganske, hvorfor Biskoppen sendte Udlastet til den geistlige Råd, indrettet efter norske Røds den 20 og til Cancelliet Mar 1726, hieldte: at de første 48 Kapitler være af Commissionen samtligen

1) Afrede 1702 indgav Laugmand Gottsup til Kongen et ikke anstændigt Forslag og Concept til den Kongelige Høiherredømmes Råd. 2) Forordning med Hensyn til blev en Kommission den 27 Marts 1703 i København indsat til at undersøge Sagen, derpaa sendt til Island, og 1704 der afsat; men siden den blev taget. Landkommissionen 1771 skal ogsaa indgivet et forslag, endnu urealiseret.

udløste, men da den ikke vilde reise hen til ham, havde han ens opsat de øvrige fire. Et Rescript af 12 Maj 1727 befalede begge Bisperne og Laugmændene at gjenmemsøe og omgørbeide det hele paa nye. Biskop Steen Jonssen undskyldte sig med Sygehed fra Reiser og indbød de øvrige hjem til sig, men alle betøffede sig. Paul Widasten døde i samme Aar; et Rescript af 23 April 1728 tilholdt Bisper og Laugmænd alvorlig at møde for Laugtinger paa Gaarden Kalmantunge (i Myre-Syssel, en Middelpunkt imellem Sønder- Vester- og Nordlandet, dog i Vester- Amtet), for at fuldende Arbeidet, samt afsende dette til Kjøbenhavn, som siges at være efterkommet; men — fra den Tid ved man intet om denne geistlige Døel af Værket.

Med den verdslige Lovbog gik det dog ikke bedre. En 168 Concept af Paul Widastin, blev vel gjenmemsøet af Laugmændene B. Thorsenssen og N. Riis og sendt til Sysselmandenes Betænkning; men — nu begyndtes en ny Sammenrøst, og endelig blev denne for den første og tredje Bog næsten endt, men Riis døde 1730, Sysselmandene undskyldte sig fra Reiser til Conferencer for intet, og Arbeidet holdt op. Rescr. af 2 Maj 1732 anførte at hver Laugmand to Sysselmand,

mand, en af hver Landsfjerding. B. Thorstensen, sit Worm. Dadesen og Jon Jonfen i Vefjords. Snffel, og M. Gislensen sit Thorsteen Sivertsen og Sigvert Sivertsen i Arvas. Snffel. Udvalget skulle paa flere blande Embedsmændene og herpaa foreslages dem samtligen paa Afgang, men Rangsingskrivere der føre Penningen Thorstensen døde 1722. Laugmand M. Smith succederede ham 1724, men, som han bedrøftede sig paa at bringe Olend paa Rongtøning for Island, vendte han 1735 tilbage fra dette, og fra Embedet til sit Brøggerie i Kjøbenhavn, men blev afløst 1737 af en Tømerhandler Becker, som engang var Skriver hos N. Magnus (see S. 195); Snffelmandene undskyldte sig fra Arbejdet for intet, dels med Svagheit, dels med Fattigdom. Refer. af 7de Maji 1735 aflyngerede Laugmændene endnu tre Snffelmand ved Lovarbejdet; men — nu for det gandske ind og mængdes ikke videre, indtil 16de Maji 1769, da det ene blev overdraget Biscelaugmand Jørgen Nielsen. Premisserne synes at være, om at de gamle Befalinger og Arbejder til dette Bismed, vare da allerede glemte, i det mindste satte man da mindre Tillid til Fremgangen af og Omhyggeligheden ved et saa væsentligt

Bog, som i Stumper forfærdtes efter ham, lod Stiftamtmænd Thodahl ved en ulovliggig Skriver afcopiere, og sendte derpaa det Hele til Cancelliet. Efter 16. Mar fra Dlafsen's Død, nemlig 1793, blev Biskopperne endnu befalet at sevidere den anden Bog efter hans Udfast, og mig, samt afgangne Laugmand Magnus Dlassen de øvrige, men man fandt snart, at Tidernes, Handelen, Næringsformerne og Lovprincipernes store Forandringer fra Midten af det attende Aarhundrede og Mængden af de udgivne Forordninger, Rescripter og Resolutioner i samme Tid, krævede det Heles Omarbejdelse fra nyt af, hvilken man uden Føn, ikke troste sig til at udføre. Den 6 Junii 1800 blev nuværende Amtmand Stephen Stephensens Arbeidet overdraget, til hvilket han siden har samlet og virket saameget, som idelige Kommissionsreiser og andre Embedsforretninger have tilladt ham, hvorpaa han og om kort Tid vil kunne fremlægge Prøver.

Som henhørende til denne Materie maa her anmeldes: at en Kommission, bestaaende af Justitiario i Lands-Overretten, og dennes tre daværende Assessorer, blev den 18de Julii 1800 nedsat til at forfatte Udfast til et passende Sporrel-Reglement for Retterns Betiente i

Jesland, forfattet med Beskømmendes Erklæringer forlængst er indleveret til Cancelliet, saavel som 1804 et andet, efter Commissarium til '08, de selvsamme nemlig, af 23 April 1803 opsat Udkast til en Anordning for Jesland: om Tilshyn med Umyndige og Børger, Overformynderie og Pantebøger, samt offentlige Stiftelser. I øvrigt blev Lands. Doerretten den 2 Aug. 1800 overdraget autoritære publica, at udgive paa Jesland efterhaanden de for dette Land udgivende Anordninger.

Den første af Landkommissionerne var Aene Magnæi og Paul Widglin. S. 41, 165-66, 332-34 ommeldte, som varede fra 1702-12. I Følge deres Instrux af 22 Maji 1702 skulde de ikke blot forfatte en ny Matrikul for Landet, men og overveie alt, hvad der kunde tjene til dets Opkomst. Man har for det meste hidtil fulgt den af dem forfattede Jordebog, al dens store Mangel naaget ¹⁾; thi en nyere Omarbejdning af dens nye og de ældre, med Hensyn til Jordegodsets Forsatning 1760, leveret af Landfoged Skule Magnusen til 1769, og derpaa rettet og fortsat til 1778, under Navn af hartsmonst

¹⁾ Opløst i Forberedelse til Olav's Hesse Omskrift LXVIII-IX.

monist Jordebog for Island, at være fuldstændig og upaatdelig, være uantastet, og i sig selv Mennefters Dægt. For Omarbejdningen af Jordebogen dog 700 Rdt af Rønggen (Se ibld. S. 19-20). Jeg har for øjeblikket den Afred og Opfølgende Kommissions Indblanding i Hæftagernes Afgørelser voldte i Hæft og disse Hæftetidsafald siden for Hæftet, ligesaa S. 163-66, hvorledes den udplundrede Hæftet for Røstbæst Manuskripter 7, og nu ved jeg intet videre at tilføje mærkelige af den for Island udrettet; ist Jorordningen af 15 Maj 1705 er vel et af den foranlediget Bæst, men maa nu anses som aldeles upassende for Island og vore Tidens mere liberale Grundføringer ²).

Den tredje og sidste Landkommission var aldeles af samme, dog meget mere indskrænket Natur, anordnet 18de Juni 1806 til Hæft til Jordegodsernes nye Matrikulering. Den bestod af de siden beskittede Amtmand Ludvig Erichsen og Stephen Erichsen, Secretairerne Arne Siversten

²) Hæftmand Göttrup havde ved sine Hæftstillinger 1702 selv foranlediget denne Kommission, men hvorledes den og især P. Wibell paa Hæftede Hæft, viser S. 32.

og G. Kallra og B. Lent, og endelig af J. Kolvig. Det er beklædt nok overalt i Island, hvor upaarlidelige Angivelser denne Kommission ere af Mængden frembragte, til Væbne at kunne bygge en rigtig og villeg Magistrat. Dens Arbejde vare endte 1805.

Den anden Landkommission blev nedsat den 20 Martii 1770 og en Forordning i den Anledning udfærdiget af 15 Maji s. A. Den bestod af Vice raadmand, siden Statsraad Andreas Holt, som Over-Landkommissaire (see S. 151), Raugmand, siden Stiftamtmand Thorvald Jonsen Sted²⁾, og forrige islandsk Rædmand, siden Cancellieraad Winkelfilde; Kommissionsfriver blev den S. 9 ommeldte Observator E. J. Jonsen. Saare mærkwerdig er dens Instrux af 22 Maji 1770³⁾. I de Lister var den og Kongelig udstyret: hver Commissarius fik 3 Rdlr daglig i Diætpenge og 400 Rdlr til Udredning; denne blev for Skriveren bestemt til 300 Rdlr og 2 Rdlr daglig til Diæt, og alle fik de desuden al Reises Omkostning fri.

3

²⁾ Han døde 1796, men hans Tab for Islandstinget, udtænkes kun altsfor svagt i mine Mindeord Tidindl. I. B. S. 243. 43.

³⁾ See Forbered. af Lauri Rasse S. VII. XIV.

I Island forblev Kommissionen i et Aar, og i Forening med Islands Embedsmænd overlagde mange Ting af stor Vigtighed til dets Ophjælpning. De høje Aars Nedsættning overalt, hvorved Aarsregnen blev udryddet; den vigtigste Anledning til Handelsens Frigivelse og strax dens Forandring til det Bedre; en større Flid ved Jordbrug og Haugedyrkning; Odesjorbers Optagelse; Gjerdesætning og Tuers Jevning; Apothekets Afskaffelse fra Lands-hospitaler (foruden mange andre nu uidsættede Forslag til Medicinalvæsenets Fremme); Kornmalingen i Island og uformaalet Korns Indførsel; Postindretningen, Medicinalvæsenets Forbedring og meget mere af de senere Tiders Anlæg, bleve, efter dens Forskifflinger, Gjenstande for Regeringens særdeles Omhu og tildeels for dens Forgivning for Island.

Almindelig Betragtning over Island i Aarhundreder.

Efter saaledes at have overfløjet de vigtigste Scener og Forandringer, de fornemste Anstalter, og Forsøg til Islands Ophjælpning og Kultur.

de forskjellige Slags Beskrivelser af dets Hoved-
Anliggender, som der attende Aarhundrede
haver frembudet, falder man til Slutning
Blikket paa, til en endelig afgivende alminde-
lig Bedømmelse af det Hele, at betragte:

- 1) Om Island i Tidrummet har, i Hen-
seende til Oplysning og Kultur, gjort
meget vigtige Skridt fremad eller til-
bage?
- 2) Om dets Justitsvæsen og Beskrivelse har
vundet en forbedret Form eller ikke?
- 3) Om borgerlig og Hæringsfrihed, samt
Handel og Produkter ere der betydelig
forsøgede?
- 4) Om Island selv har vundet en større
Velstand og Sikkerhed for Mangel i
Fremtiden?

Jeg har allerede S. 24, S. 240: 64 be-
svaret det første Spørgsmaal og documenteret,
at Oplysningen er der gaaet frem med store
Nempeffridt, trods de uophørligen magtige
Hindringer, som de S. 331: 36 anførte Ka-
baler til denne Dag have lagt og ville lægge
i Veien for samme. Disse arbeide dog stedse
paa at nedsatte ethvert nyt endog opbyggeligt
og godt Skriv i Almuens Pine, yalle Mis-
troe

troe hos denne til alt, og at indbilde samme; at den, omhyllet af gamle Landsvaner og selv de taabeligste Fordomme, ene kan leve lykkelig. Hvad andet, kan for Ex. være Marsag i, at en stor Deel af Præsteskabet endnu lader synge i Kirkerne det over 200 Aar gamle Graduale, anmeldt i Noten til S. 254 med alle dens Forargelighed¹⁾, men forkaster den af Kongen autoriserede nye Psalmebog, hvis Indførelse jeg har viist (l. c.), at allene antog paa Præsterne og er dem saare lët? Hvorledes man til Exempel arbejdede mod Landoplysnings-Selskabet tidlig, har man fra 1797 et mærkværdigt Beviis for, da man, efter forhen indsamlet Bidrag overalt i Høllum Stift til dette Viemeed, og for hos Almuens at vække Indtrykket af de S. 161-62 ommeldte

D d 2

meldte

- 1) I høieste Maade forargeligt maa jeg ansee det, at for Ex. paa anden Søndag i Fasten skulle hele Menigheder i Kirkerne abtone efter den gamle Psalmebog, "at de i Jesu Dine ere som Luwayne Tævehunde;" anden Paaske-dag: "at de to Hørmænd Phara og Soltath bemærker Døden og Dævelen." Ikke at nævne, at man i Ugepsalmer efter denne Bog, beder ivrigt "mod fæle Drømme, allehaande Spøgesser og ond Gjenfærd" til valdig Skyld for Fordomme og Overtro.

medde ved Selskabet efterhaanden udgivne Skrifter, efter den derværende Biskops Bælg, udgav paa Holum med megen Anbefaling gamle meditationes triumphales paa nye og en 100 Aar gammel Bonnebog, om hvis Egenskaber Amtmand Thorarensen og jeg allerede forlængst have afgivet offentlig Erklæring¹⁾. Da man ellers erindrede, at disse Forsøg ikke formaaede at afbryde Selskabets Bestræbelser, søgte Sabalen lumskelig paa den skammeligste Maade at forspilde det Medlemmer og Bogs Afsetning, ja, hyrede nedrige Mennesker til skjult at udstrøe ligesaa lumpen, som affindig Pøsten om dets Arbejder, alt for at stemme den raae Almue og andre i Kultur den nærmest angreendende mod samme.

Una

¹⁾ I mine Minnisverd Tidindt i B. S. 322, 38. Af flere Elegantser, som jeg i Brevene til Holm og Hillbrevet har anmærket i den nye Udgave af disse Meditationer, er her nok at udtegne følgende: S. 33: "at Gud spiller Betspil med Mennesket," (at dette gjerne maa tabe, er høist rimeligt). S. 141: "Jo federe Krop, desto elendigere Sjæl," en skøn Kompliment til corpulente Herrer. Side 156: "at Jesu Blod endnu bløder frem af Præsteres Munde over Syndernes moedue Synder." 16. 16.

Under saadanne videnskabelige Belønninger hører der vist nok en god Deel Sand-
 fastighed til at kunne vedblive patriotiske Be-
 stræbelser uden at lade Modet falde, og jeg,
 for min Andeel, havde sikkerlig ophørt forlængst
 med Forsøget at bidrage noget til dette Maa-
 l, som Selskabets Stifter og Directeur, hvis
 ikke Bevidstheden om dets udbredte Nytte,
 Letheden i at fremstille en sort Avindsyges
 Udaad i sit rette Lys til behørig Tid og Sted,
 og den Fornøielse at kunne samle ad kræftløse
 sunnste Angreb, havde fortruffet Erindringen
 hos mig, om den Pligt jeg skyldte mit Fædre-
 neland, mit videnskabelige Selskab og endes-
 lig mig selv. Under saadanne Conjunctioner,
 er det paa den ene Side ligesaa behageligt at
 kunne documentere, som allerede i S. 24 er
 skeet, Oplysningens kjæmpemæssige Fremgang,
 og at have dog noget bidraget til denne, som
 paa den anden for Patrioten derhos saare nd-
 mygende, endnu i det attende Aarhundredes
 Udgang og det nittendes Begyndelse, at finde
 altsor levende Bekræftelser paa det S. 331-36
 ommeldte Idesind mod de haabefuldeste nye
 Foretagender og fortjente Mænd, der saa me-
 get synes der at vidne mod Kulturens Indfly-
 delse paa Moraliteten ¹⁾. Ja, det udvortes
 Raad:

¹⁾ Ikke uden det Forundring kan man her

Knaeste i Omgang og Sæder er vel meget
 bortlevet, da man har tilsvittet disse noget
 paa

paaheraabe sig den forgelige Erfaring, der er
 saa lidet troende for den; der ærligen stræber
 at gaae sit Fædreland med opbyggelige
 Skrifter, og at formindste Hadelige Forbør-
 me og Bønsundighed, at naaet opløste, gode
 Selskaber og lærte Mand i Danmark optage
 med Skamfuld, ja hadende og opmuntrende
 Bifald deilige Forsøg, kunne de selv samme og
 af samme Forsatters frembudne Arbejder i
 Island, dette Videnskaberne dog engang for-
 søg liberale og berømte Sæde, istun gjøre Reg-
 ning paa hine ovenanførte Belønninger, i et
 Land, hvor videnskabelig Daad og Virksamhed
 synes næsten at være bleven til Brøde, naar
 den i Danmark og hos opløste Nationer løn-
 nes med Guld og Sæder. Misundt, haanet og
 forfulgt i sin Tid, men af Eftertiden foreviget
 for sin lærde Virksamhed, nemlig Islandets stør-
 ste og opbyggeligste Biskop Gudbrand Thor-
 lækse i sin Grav (se hans Levnets bog
 Gesling 1ste D. S. 168, 175-77, 180,
 198-200, Note o. r.), og naar Mængden siden
 med Glæde modtog de flaaeste, smagløse,
 mystiske crasseste Andagesbøger, som den i Rom
 S. 420 anførte, bleve almeengyldige bedre
 Sam-

paa fremmed Miss: men de S. 334 r. om
 kalte moralske Svagheder afløste deres Raag-
 hed. Man skulde snart troe for en Tid at
 forefinde nogle af vore engelske Kennen-
 i Miniature i Island. Søderne have ellers
 uægtelig faaet en forskjellig Daakledning, nu
 Børn, som den Velleriske Hat. Frem-
 mede Moder, især de, som Overdaadigheden
 Tøresskriver, hverve steds. flere og flere til de-
 res Jahner. Nu har man faaet Mynst til
 meget, som før erkjendtes meget godt og brug-
 bart,

Samlinger, udgivne af den lærde Doctor Mag.
 Halfdan Einarson: bestaaende med pøbel-
 agtige Viser og Spotteskrifter Varúðar
 glæla til Varúðar, netop af Geistligheds-
 den, ligesom og Magnus Ketilsens flere
 opbyggelige Arbejder bleve ulæste bortslængede,
 men nogle ogsaa af Geistligheden forhaanede,
 ved Circulatreer til Varúðar, ved gemene
 Viser udpebne, og den fortjente Mand selv
 neppe faaet paa Altinget for pøbelagtig Mo-
 lest. Literatur: Selskabets mange gode Skriv-
 ter ligge endnu for det mæste ulæste og uaf-
 satte. En noget lignende Skiebne fandt til-
 deels Landoplysningsselskabets Arbejder (see
 S. 161. 63. og Noten til S. 253) i det eget
 Land, men hos vor allernaadigste Regjering
 (see

bart, blot fordi det ere Islands egne Produkter, hvilke de fremmede, som dog for meget vel kunde undværes hos mange, fortrænge af Brug. Til sin største Ulykke i nærværende Krigstid, har man nu tabt meget af den gode gamle Huusholdningsform i flere Egne, og gjort sig en mangfoldig Provision af forskellige Færgesvarer til en høj Fornødenhed. Selskabet og Mød, Ungviin og Brændeviin, ere

(see S. 162-63)- en modsat, naadig og god, samt hos adelskænde danske og norske Mænd, som endog frivillig fremskødte for at understøtte dets patriotiske Bestræbelser (see S. 151 og Note 2, samt S. 299-300). Det er mig nu en sand Fornøjelse her at kunne bekjendtgjøre: at den forhen skulte bet S. 299-300 ommeldte adelsmodige Elver, der, imedens en god islandsk Oversættelse af Nopes Fetslog om Mennesker (see S. 221, Note 2), hverken fandt Læsere eller Kjøbere i Island, som vidner om den Opmuntring, med hvilken Videnskabelighed sønnes i dette Land, dog betænkte Oversætteren med en Bødder; den der flere Gange skulde udsætte Præmier til Videnskabeligheds Befordring i Island, var den nu afdøde Justitsraad og Landskommisnaire, Raadmand Lundin. Den af ham belønnede S. 299 anførte Afhandling, af Præsten Hr. Jensen, er trykt 1801.

blevne mestendeels Almuens Bedrøvelse, siden endel af de Fornemmere fandt bedre Smag i Røm, Puns, Biskop, ja sine Vane. Lige var før de Fornemmerses Høitids-Tractement; indtil Midten af Aarhundredet; og Caffee da først kjendt; nu er hiint næsten gandske forsvundet, men af dette indføres 8 til 9000 Pund og af Sukker og Syrup 23 a 24000 Pund aarlig; rigtig nok dobbelt til tre dobbelt til Sønderlandet mod de øvrige Lands Egne, og der især paadrage mange Strandsiddere og Almuesmænd, som allerede ere blevne stærke Caffee og Punsdrickere, sig Gjæld for saadanne Artikler, ligesom for Livets første Nødvendigheder; her begynder man og allerede at lære at bortspille sine Penge ved Kort, og snart venter jeg, at man med danske Tilfuer vil og der kunne istemme:

"Den Gud, hvis Alter alle skimle til,

Lyv de øffre Belfærd, Ly og alt er — Spil."

I Klædedragt, dens Tilsnit og Moder, er man ikke mindre bleven underdanig Tidernes Forsængelighed blandt Fremmede; man undseer sig allerede meget ved den i Landet selv fabriqverede Dragt, endog blandt Almuen i visse Egne; sine Klæder og Tøier, Gille, ja Fløiel, samt andre fine Sorter med forskjel-
lige

lige Farver, substituerer man allerede for de simple hjemmegjorte, som for almindelig bruges, og endnu i mange arbeidsomme Egne bruges, til den ret skønne og passende islandske Bondedragt. Mere paa dette og deslige udbortes end paa den indbortes Moral, synes Kulturen ellers at have virket, som ved at fremme Løsgjængerie, Strandfidderie og Dovenskab hos denne Deel af Arbeidsskassen, har endog givet Anledning til nogen større Trængsel, der dog fornemmelig har i Mangel paa sig ved enkelte Tyverier, da Nationens Sæder overhoved maa ansees udvortes temmelig gode.

Den anden Post, om Justitsvæsenets og dets Bestyrelses forbedrede Form, oplyser S. 32, S. 311-38 tilstrækkelig. Kong Christian den Syvendes Lovgivning for Island er desuden rig paa Anordninger, som vældigen virkede til dette ønskelige Maal. Nogle Straffeloves, Retspleiens og Instansernes Forandring, Forligessvæsenets Indretning, Amternes Inddeling, Næringerne's Løsning af Monopolhandelens Tvang, og med hiin indført mildere Tankemaade og Behandling af Landets Indvaanere, samt en aabenhjerteligere Omgang, hvad har alt dette ikke

-efter-

efterhaanden virket til at frembringe en Con-
 trast af en Amtmand Møllers i S. 32 be-
 skrevne Bestyrelse? Dog — naar først en for
 Island passende og anvendelig Politie- og For-
 sigtigheds-Anordning, et Sportel-Reglement,
 og en Anordning om fornødent Tilsyn med
 offentlige Stiftelser, Umyndige og Børger,
 Overformyndarier og Panteprotokoller, saae
 afhiulpet de endnu befindelige store Mangler i
 disse Henseender; naar det nu aldeles uhen-
 sigtmæssige Fugthuus (see S. 350-51) ganske
 omorganiseres; naar Misgjernings-Sagers
 Forsøgelse og Afstraffelse, samt Arrestholdet
 i Island indrettes mere passende for Landets
 Locale; naar Spffelmandene kunde befries fra
 colliderende Embedsbyrder, og forskaffes Leve-
 brød, der ei som nu, nøds dem til at søge
 deres og Families Underholdning for det meste,
 og nogle allene ved Bondebrug eller Arbeide,
 ei, som saa mange Aarhundredets sørgelige
 Exempler have vist os, fremdeles behøve at
 udsætte dem for Ringagt, plump Behand-
 ling og idelige Suspensioner, mindre see sig Li-
 vet saaledes forbittret, at deres Udgang fra sam-
 me altsfor meget derved frempastes¹⁾; naar
 intet

1) Betslagelig mange ere de Ilhæld, der i Tidss-
 rummet rammede det lidet Antal, ifkun af 24

Intet Lovbud mæte lægger Baand paa nogen af Folkets Hovednæringer, alt høivigtige og fornødne Poster, som dog alle skulde blive forbedrede vor nu paa Sin udsøfde Kongelige Faders Trone opstegne allernaadigste Monark Kong Frederik den Sjette efterhaanden at regulere, da først kan Islands endnu svagt Justits- og Politievesen siges at være sat paa en forholdsmaessig god og passende Fod, med Danmark og Norges, hvortil det endnu mangler saare meget.

Den tredje Post, "om borgerlig og Handelsfrihed", samt Handel og Produkter ere der betydelig forøgedet i Lidsrummet," affordret enhver Indvaaner den glædste Erkjendelse og Bekræftelse; dog, med Productioners Forøgelse gaader det endnu langsomt frem. Vel syntes Naturens Revolutioner i Aaret 1783 og 1784 at

til 26 verdenslige, helst Underkøllende, som Landet paa engang havde, nogle fremkaldede Følgesølgelser, opnaft Ergrelse, Mangel og Velfærdstab, da 12 af de saa ere efterhaanden suspenderede og dømte paa Embede, som de fleste dog ved høiere Instanser igjen erholdt, 3 paa sin Døds, 5 druknede, een død af Traug, een ihjelfrossen, 3 styrkede og slæbte ihjelt, 3 til 4 have ved vel megen Drift fremskynnet Døden, og 3 besuden ved dybeste Melancholle.

at være for Alvor ifærd med at gjøre der Ende
 paa Handel, Productioner, Næringer og selv
 Landets Bødgelse, hvorfor da endog tænkes
 paa at lægge det øde og bortføre de overblivne
 Mennesker og restlige Eiendomme. Men
 Kong Christian den Syvende og hans ædel-
 modige Søn Kong Friderik den Sjette, som
 i samme Aar 1784 og siden selv tog saa vigtig
 en Deel i Regjeringen, fordoblede Deres
 Omhu og Raade for Island. Ligeledes blev
 dragt det fortreffelige danske og norske Folk kraftig
 tigen til at understøtte Kongernes store Foran-
 staltninger til Landets Gjenreisning, hvilken
 saameget hastigere bragtes i Stand, som dets
 egentlige Frihedsperiode maa regnes fra forbe-
 meldte lykkelige Aar 1784; thi, allerede da
 uedsattes en berømtelig Kommission angaaende
 de Islands almindelige Væsen, som i den
 følgende fik udvirket Leilendingene paa den
 Skalhøllste Gods Leilighed til at erholde den
 res Fæstegaarde til Eiendom. Aaret derpaa,
 1786, bleve Monopolhandelens tunge Naad
 strax løsnede, 1787 Islands Frihandel regu-
 leret, Næringsfriheden udbredet og understøt-
 tet overalt i Landet, Eiendommernes Raadig-
 hed gjengivet Mennesker, og begge ikke mere
 omgrændsede af snævre, unaturlige Distrik-
 tiner; indbyrdes Communication og Handels-
 rørelse

§ 1806.

red. Kiste
n. gr.

Anmærkninger.

er 22

3-

18	1	115	19	1058			153
	3	"	3-7½	6550	12-1	½	
6	655	115	6-16½	17578	26-13	4½	153
21	"	"	"	"	"	"	"
10	"	"	"	"	"	"	"
85	"	"	"	"	"	"	"
28	98	"	6-½	16093	2-9		

da dette
Korur

beret sig, at to Par nu equivalede neppe set i de forrige Tider, da det mere er lidet brugbart. Årsagen er: at ellers kan Vonden intet ved sin Industrie fortjene over den saa lille Værdie.

allister

*) Antaget, at 1806 ere fødte antrent ligesaa mange Lam, som 1804, vil man heraf finde, at en Femtedeel af det Hele strax i en spad Alder er bortdød.

der
dog

number
ing 61

Næringer ved Frihandelen ere allerede bragte til et betydelig større Liv, i Sammenhold med Exporterne fra Island i 1624, 1630, 1743 og 1779, som jeg har valgt til Exempel. Alle disse Aar vare vel temmelig haarde, men dog ingen strænge Aar ¹⁾; af samme Aarsag har jeg og til en Sammenligning mod disse valgt Aaret 1806, som et af de flettere i Island, saavidt de vigtigste Fiskerier da meget mislingede, og, skøndt det for Landhuusholdning og Fæbrivt var godt, var dog denne ret uveligen mærkelig indsvundet ved Tabet af den store Mængde Saar (henved 80000), samt mange Kjøer og Heste, som det strænge Aar 1801 havde borttevet ²⁾. Man vil da af Tabellen let kunne bemærke; at Fiskerierne overhoved ikke have meget tiltaget; thi hvad Reikavigs Distrikt synes deri at have vundet, har Isfjords tabt; at Productionen altsaa i det Hele har kun lidt været, paa Havkalfiskeriet nær, som allevegne er meget udvidet, og som har gjort det meste til den udførte større Mængde Tran i Aaret 1807, end ellers er forholdsmæssig med de

¹⁾ See Amtmand Thorsens om Aar x. S. 711.

²⁾ See S. 66 og mine Minneløve i Tidsskr. 2 B. 2 Hefte S. 422, 24.

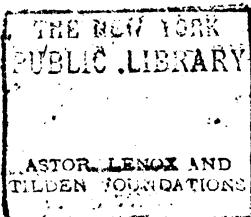
de øvrige udførte Fiskevarer, ligenede til Exempel mod Aaret 1779, at Sælhundefangst drives kun svagt endnu; at lidet udføres Sax, saa skøn en Leilighed, Landets mange lærerige Floder dertil frembydes; at Slagteriene endnu sige kun lidet mod det midde maadig. haarde Aars 1742, skøndt man nu, formedelst Tøllens opstegne Pris, leverer mere end da af denne; at de Tider ere forbi, da man for Ex. i Aaret 1624, som var et haardt Aar, kunde i Handelen levere næsten ligesaa meget Kød, som nu, og desuden 663 Tønder Smør, men nu intet af dette. At Mangel paa Fortjeneste ved Udarbejde har nodt Indbyggerne til dem skadelige Leverancer af raa Uld i Mængde, vant altsor mange til Indkjøb af kostbare Klædningsforter, istedet for at forarbejde selv deres egne Klæder, og i nogle Egne indbragt Lediggang. Med megen Forundring seer man dog endnu en levende, men lidet fordeelsagtig eller ordnet Industrie paa Nord- og Østerlandet, fra hvilket første en stor Deel af Keiservigs Uldengodses Exporter indkomme. Skade, at den hele Fabrication i Landet er kun maadelig, eensformig indskrænket og Gliden saare lidet lønnende! Af det islandske Uld kunde dog, ved bedre Kundskab om Maaden og større Afsetnings

Op.

3 deels udoide Fuglefangst. Hagstind

69

ccc

anden og store vifetning

AG

Opmuntringer, mangehaande forderlygtige Bæ-
 re forarbejdes; en opløsende Anvisning dertil
 og til affættelige uldne Bæresortens Frembrin-
 gelse i Island, skulde derfor, næst dets Gaar-
 rærs Forædling, være en af de allervigtigste
 for Landet. Beklægeligen seer man, at i et
 nogenlunde godt Aar, for Landbruget, som
 i 806, Moderfaarenes flette Pleie fornemmes-
 lig volder en stor Mængde unge Lams forfæd-
 lige Død, til Gaareavlens Hinder og Landets
 store Tab; de $7\frac{1}{2}$ Tusinde Lammestind bevid-
 ne dette kun altfor vel. Naar 32803 saltede
 Gaarestind udføres, kan man og sikkert ansætte,
 at henved 50000 vorne Gaar, eller $\frac{1}{4}$ af det
 hele Antal i det mindste, maa regnes aarlig
 bestemt til Handel og Slagterie hjemme, men
 og meget maa tabes desuden i vilde Hjeld-Dr-
 terier, ved Ræve, uløffelige Tilfælde, maae
 detlig Pleie og Sygdomme, siden Antallets
 Formerelse fra 1784, som Tabel III udviser, er
 gaaet saa yderlig længsomt frem i 20 Aar, at Gaa-
 rænes Antal da først steg til 218818. Med Ræve-
 fangsten, uagtet Rævestinds høit opløbne Pris
 i de senere Tider, sees det og kun at gaae mere
 tilbage end fremad, saavelsom med Jagt efter
 Svaner. Derimod har Fuglefjærs høie Pris
 under Feihandelen, dels forøget dets Urfan-
 sel og dels udvidet Fuglefangst. Fagstind

ere nu og endelig blivne til en uge, skøndt endnu intet betydnende Handelsartiklet, og nogle Keensdhyes faldede, men opsaakede Horn, ere snart det eneste, som Island endnu kan benytte af disse Dyr, der beskylides for at anrette en større Skade paa dets dyrebare spiselige Vild, samt paa visse Marker,

I meget større og for Island beklageligere Forhold mod Exporterne, ere dets Forhødenheder forøgede i Tidrummet, dets gamle, gode, efter dets Stilling mod andre Stater og Velggenhed paa Jordfloden, næsten ene tiendelige Hunsholdningsform tabt og udartet. Dette oplyser og den II Tabel over de til Landet indførte Varer i Sammenhold med de samme neden under anmærkede ældre Tider. Dette afgiver Conferenceraad Erichsens 1ste og 2de Tabel¹⁾ og de Forordn. af 13de Junii 1787 tilføjede Beregninger. Ikke blot Fødevarernes Indførsel og Landets høie Trang til denne, er bestandig fra 1630 vedblevet at stige. Alar fra Alar, men og næsten de fleste andre Varesorter, især Luxus- og Overdaadighedsvarernes uendelig, og disse's Arter ere ikke blot blevene meget

¹⁾ Til hans Forsøg til Forberedelsen om Islands Handels Indretning, hvorefter og med Exporterne er anstillet Sammenligning.

meget flere, men og nu allerede til Halvsned-
wendigheder for at kunne uden Skam, som
agt og Forargelse træde frem i Verden. Saa-
ledes således man endnu i Aaret 1630 med
5046 Tønder afslags tilførte Fødevarer, men
i Aaret 1743 var disses Fornødenhed fordoblet,
thi da bleve strax 10148 Tønder indførte; i
1779 (Malt og Humle fraregnet) 14264 Tdr.,
og i 1806 ikke mindre end 18554 Tønder, naar
Brødet anslaaes til Tønder, endog hver til
½ Lispund. Brændevin indførtes egentlig
først i det syttende Aarhundrede, og da i alt
kun 131 Almer, men nu, først i det nittende,
steg dets Indførsel over 1000 Tdr., og dog
kan man ikke med Grund forekaste Nationens
Driftsældighed. Da blev af Vijn indført 14
Orehoveder, nu 97, men Ol og Mied, hvor-
af var meget mere forbrugtes, agter man nu
kun lidt paa. Kaffeboener bleve først Haa-
delsvare 1772, da 110 Pund deraf indførtes
til Kjøbe; syv Aar derpaa var deres Indførsel
stegen til 3329, og i 1806 til 8608 Pund,
foruden meget af endeel Familier desuden for-
skrevet og Skibsfolks Udenomshandel. Suk-
ker blev endnu 1772 ved 663 Pund, 1779
kom det til 8644 Pund og i 1806 til 15500
Pund, foruden 8000 Pund Syrup. Tobak-
ken fik man først ret Smag paa i den sidste

Halvdeel af det tyttende Aarhundrede; 100 Aar efter forbrugtes deraf $20\frac{1}{2}$ Skpd., men 1779 ikke mindre end 257 Skpd., og 1806, kjendte da med 4000 ringere Folketal, 238 Skpd. Dog er det vist, at allehaande Luxus-Kramvarers Indførsel er i samme Tid opvoget i ikke mindre Forhold. Seer man derimod hen til de sande og store Nødvendighedsvarers Forbrug, deres nemlig, hvoraaf Næringernes Drikt saa aldeles hænger, som Salt, Jern, Tjære, Steenkul, Hamp, Rinegods, Scilgarn, er disse Artiklers Forbrug, paa Hampen nær for det udvidede Garnffiskeriers Skyld, aldeles ikke voret (om Tømmere kan jeg ingen paalidelig Sammenligning fremsætte), hvilket, foruden Udførsels-Tabellen beviser: at Islands Næringsdrikt endnu staaer paa en afmægtig Fod, og hvad jeg allerede S. 80: 81 har fremsat, at om end Guldbringe-Skiffels forandrede Form i Fiskerierne syntes at udvide eller dog concentrere disse til dette ene Sted, tabte de andre Distrikter mere end selv Martinus gen vandt i det Hele.

Følgende tredje Tabel kan endog bestyrke denne Paastand. I Aaret 1770 fandtes 650 Baade, mindre end Firemannefaar, nu 887, og da 811 af Middelskørrelse,

nu 1068; men derimod da af de største Slags 408, nu ifflun 208; da udfordrede alle Baade til Bemanding 9121 Mand, nu, naar 9 Mand beregnes til det største, 5 til det mellemste og 2 til det mindste Slags, henved 9000 Mand, og at jeg skal anføre det Syffel, der ligesaa meget tabte i sin Fiskerientring, som Garnpladsenes Søbrug tiltog, viser Tabellen, at Snøfjeldsbaas Syffel nu eiede ifflun 67 store Baade, men 1770 vare saadanne her 200, næsten alle i Gang. At i øvrigt ifflun det mindste Antal af de nu eksisterende Baade gaar paa Fiskerie, men at smaa og store allene skiftetis bruges efter Aarsiderne, Veirigtet, Fiskens Gang og Væsternes forskjellige Brug, bliver snart indlysende, naar betragtes, at en Rængde Bønder, især i Oplandets fra Fisketierne fjerne Distrikter, ifflue drager hen til Fiskerie, men fløgetigen passere sin Fædeviit og Jordbrug, og at Tabellen, uddragen af de officielle til det Kongelige Høitkammer indgivne oekonomiske Tabeller, ifflue en gang kan opvise fulde 6000 arbejdsføre Mandspersoner i hele Landet.

Naar altsaa disse Tabeller noie sammenholdes, og Dværgbysætnings samt Baade-Attaltet, men især Exportterne, i ældre og nyere Tider, vil man befinde: at Oplandet og Fædrivten

drivten er meget forfæstet og endnu i svag Forfatning, skønde Jordbrug og Hædrivet bliver til evig Tid den Hovedbæsis, hvorpaa Islands Velstand maa hvile; at det til Dyrtæning mangler virksomme Arbejderes Hænder; at disse ere tildeels at finde i tomme Huse ved Kysterne til disses altsor store Byrde sammenhobede i nogle Egne, for det meste til Orkesløshed, og altså med Hensigt at drive et høist usikkert og fløgtigt Gisseri; som derhos er yderst svagt og afsmægtet, og i Følge de S. 80-81, 108-9 anførte Grunde vilbes, i nærværende Forik, ubensigtmæssig og fluderagtigen allene paa Bondevlis; at Gisseriernes Exporter ikke nær have svaret til det Haab og den Forrestilling, man om disses Udvidelse har gjort sig, og ikke leetelig kunne betydelig udvides med det indskrænkede Antal af Mennesker, som Landbruget taaler til dem at afgive, med mindre Formen i deres Drikt meget forandres; at Eurusbarenes Forbrug er Aar fra Aar gaaet frem med saa stærke Skridt, at nu koste Drikkevarer Landet aarlig i det mindste

	46000 Rb.
Kaffee ligesaa	5000 —
Sukker og Syrup	10000 —
Tobak henved	19000 —

Altisaa, foruden overflødig

Kramvarer, omtrent	80000 Rb.,
	sem

som vist ikke er for høit anfat. En Kapital, vel i sig selv ringe i en udbredt Handel, men i dette Land alt for stor og stedse vorende over Folketallets og dets Næringsdrifters Forhold, som, hvis de end ikke indskrænkes, dog erfares saare lidet og langsomt at udvides, Hættelæsefangsten undtagen. Her vil man end videre kunne lægge Mærke til, at ligesom Kram- og Klædevarernes Forbrug tiltog, foruindskedes egne Klæders Forarbejdelse og en vel ordnet Industrie, men saa Uds-Udsforsøl vorte efterhaanden, og, hvad af alt er sørget, hvad Islands egne oplyste Sonner, ja andre kyndige Mand ¹⁾ saa inderlig have beklaget, at dets gamle gode og her ene tjenlige Husboldningsform tabtes for en meget flæmmere; dets ene visse, dets fordeelagtige Jordbrug forfaldt, for et høist usikkert og ødelæggende Kystbælt, men derhos afmægtigt, idelig afverlende Fiskerie, hvis Mislingelse i første og andet Aar, gjerne lægger flere Tusinde, selv i en blomstrende Alder, i Graven; at fremmede

Foder

¹⁾ See Fieldsteds Prælekræve, Erichsen om Handels-Indretningen for Island, Olavius om de opmuntringsværdigste Produkter i Island og Baron von Eggers i philosophische Schilderung ic. S. 446.

Fodvarets (foruden Lurusartiklers) Forbrug blev saaledes til en Nødvendighed, at da over 18500 Tønder (see S. 435) dræf i Aaret 1806 behøvedes, meget mindre dog i Fodvare udfortes; ligesom for at saavel 1630, som 1749, ja 1779, var ikke at nævne Velstanden Aar 1824, udfortes betydelig mere end indførtes af Fodvarer. For Lønne Island i alle middeletidske Aar uigelig medfødes sig selv, og, under denne Næringsformernes selvskabte udfølselige Forbøndling, ikke lenger, naar fordeles til de Jættar ikke inderskifte men — da de saa jævnt sig, bliver for Kystbeboere under saadanne Tilfælde ingen videre Tilflugt aaben, naar Krig eller andre Forhindringer afsløre fremmede Fodvarens Tilførsel. Lidet er

- *) I Aaret 1732 kom ilkun eet Handelsflib til Helsingør, og i alt til denne og Husevig 8 Havn 1000 Tønder Kornvare. At i Aaret 1759, efter at de stränge Haar havde fra 1732 til 1759 nedlagt næsten 10000 Mennesker (see Side 38), ilkun fem svære Skibe opsendes til Landet, vil jeg just ikke regne, da Folketallet dels saa mærkelt var indskrænket, dels gode Behovninger da allerede findes i Landet, hviler, som melde S. 281 & 82, Islands Fader Kong Frederik den 5. m. s. Pjenslede 3000 Tønder.

og for Snebunden at virke og at fortjene til egen, og Families Forsørgelse, naar det flygtige Haab om Fiskerie glipper, men for den Græbomme Landmand aabner Nøden 10 Hjelpesilden, naar den næsten eneste lukkes for him. Et Exempel derpaa afgiver i de nyeste Aar der Huanan's Søssel. Flere Aar stødte sammen, da Drivtis og Skibsforlis berøvede deres Handelssted af Tilførsel, og nu først lærte Almuen, dog i Forsteningen med nogen Hjælp fra andre Handelspladse, at fremhjælpe sig selv med eget Landbrugs klogere Indretning og Afbenyttelse. Man valgte sig her en nye Form for Samme. Faareavlens Bigtighed lærte man her at indsee, udvidede denne betydelig, men indskrænkede Avog. Antallet; en Mængde af hinc Vælt, og derved erholdt større Produkt af Smør og Skjær, meget af Kød, Tælle, Skind og Uld, hvilken sidste satte alle Hænder i Arbeidsomhed ved en, dog endnu, som oversalt, af Ukyndighed ilde styret Industri, gav Beboerne i alle taalelige Aar rigelig Føde, af hvilken og de øvrige Produkter, endog betydeligt kunde omsættes til andre, og et stort Quantum Værd afgives til Handel. Med alt det glemte man dog ikke Fiskeriet. I den for somme fordeelagtigste, men for Jordbruger mindst anvendelige Tid, fra Martii til Junii, drog

brug snart enhver arbejdsfor Mandsperson, som Jædrioten i denne Tid kunde undvære, hen til samme, vendte ofte tilbage med god, ofte og med liden Fordeel; men — selv i dette Tilfælde sølede Landbonden mindre Tabet, da hans og Families Belfærd mindst var bygget paa Søbrug, men Kystboernes aldeles, — vidt de her intet andet kunde gribe til, naaede de til kostbare Udredninger opoffrede Midler, (ja endnu en stor Gjæld dertil, som Mængden pådrog sig), gik forlorne. Mændt disse ere dog Strandsiddere i romme Huse der udføreligste, de skæbelligste af alle for Landet, strax ved fiskeklæde og fiskefløget Fiskeri. Da Landsbruget findes for besværligt, løbe Tjenestefolk hen i disses Næghed, saasom Arbejde her foretages ikke en eneste Dag, naar godt Veir frembyder sig til at drage paa Søen, i en Tid af 10 til 12 Uger; men — da Oplandsbonden derved ofte kommer i Forlegenhed med Arbejdere, leie nogle sig for en 8 Ugers Tid af Sommeren til ham for en høist overdreven Løn 20 a 30 Pund Smør ugentlig, foruden den overflødigste, bedste Kost. Forresten bestiller Mængden af disse Lomhusmænd tidt eller intet; de gjøre sig som Dreng, og aale en Mængde Børn, som ikke vannes eller oplæres til noget Arbejde, undtagen Mandtjenet til at fiske

fikke i en kort Tid, blive ellers fornødtst jævnlige
 Gult og usund Føds forkræftede, yderst slet og
 umoralff opdragne, og udgjøre dovne, forvorne,
 pjaltede Generationer, som ved første Nøds
 admærke sig ufordeelagtigen, fra Oplandets
 arbeidsomme, sundt og rask udseende, tal-
 felige og sædelige Beboere og Landets Bønder
 overhøved; de formaae snart aldrig at tage
 Deel i offentlige Byrder, men blive selv med
 talrige Familier næsten bestandig den sværeste
 Støt paa Ryssternes rette Bønder, paa hvilte
 deres Hele uforstøttede Familier henlægges ved
 første Aar, naar Forældrene løbe velsende
 eller skælende omkring, eller og bortdø af
 Gult, som her bliver strax Tilfælde.

! Hvad jeg her foredrager, er aldeles ikke
 grundet paa en speculativ Formodning, men
 desværre, paa min egen lange og aarlige Er-
 faring, som jeg beklageligen har haft Leilighed
 til ofte nok at indsamle, baade som Indfødt
 og Embedsmand i Landet, og som selv forsæt
 ved Ryssternes i 20 Aar, som selv har Fiskerier-
 Udredning, selv eier nogle tomme Døder, og
 som ved Overbevisning af hiin Sandhed har
 for flere Aar siden fattet det Forsæt, aldrig at
 bortbygge dem til Strandstodderie, men blot,
 efter deres første Bestemmelse og Hensigt over-

alle i Landet, at lade dem afbenytte til Fiskeris
 Tilholdsted i den korte Fiskertid. Jeg indseer
 ikke heller, at det enten kan være ret, eller
 positivist nyttigt, at de, som finde Speculation
 ved at bygge Strandstøberhuse, for ned til
 og i dem at lække fra Oplandet en fast og be-
 standig der etablerende Besætning for deres
 Fiskerier, mod tilsvaret pligtigslig Naarom
 allene paa deres Naade, som er det fuldeste
 Mandalaans Hovetis, der kan opvækkes, ~~ikke~~
 de ene bedste Fordel af disse Fiskerier, saa
 længe de slaar vel an; men saa snart de mis-
 linge og disse usle Familier komme i Nød, da
 ingen ikke formaae at understøtte dem, eller
 engang erkjende dette for Pligt, men lække hjælp
 Byrden deraf paa Distriktet, efter selv ene at
 have nyttet Frugten, eller og at de lade saar
 danne deres Livegne føde, af det Offentlige og
 den islandiske Collect, hvorefter disse Tjenere
 optage den Hjelp, som ellers, efter sin Be-
 stemmelses Natur, mere hensigtsmæssigen skal
 de anvendes til trængende Bønders Redning
 overalt i Landet. Vel er mig ikke ubekendt,
 at Enkelte anbefale Strandstøberlivet, som
 Middel til flere Egtesforbindelser, og en af
 disse igjen stødende større Folkeformørkelse, men
 en umoralisk og uvirksom Generation, som ikke
 lærer at fortjene sit Brød, ikke giver arbeidet,

og som i første Aar bortdør ligesaa hastig, som den kommer paa Fode, hvorom Lister over Fødte og Døde for flere Aar, kunne overbevise, men derimod trækker Mængden af Distrikts Jordbrugere med sig hen i Armod og Gjæld, ingen sikker Næringsvei har, og blæder voldsigen til et forladt Landbrugs Afmagt, er for de Egne, hvor denne Plage egentlig hører hjemme, den sørreste Værde, men i Binding for Landet eller Staten, hvorom atter maa endvidere henholde mig til det S. 40-41 og 75 anførte.

Det fjerde Spørgsmaal staaer endnu tilbage ubesvaret, nemlig: om Island selv har i Livsrummet vundet en større Velstand og Sikkerhed for Mangel i Fremtiden? Hvor ønskede jeg ikke her at kunne svare: Ja, og hvor meget smertes det dog ikke, at min Overbevisning, for en Deel, svæker Nei! Den tredie Tabel over den oekonomiske Forsætning i Landet Aar 1804 bekræfter dette. End ikke 1801 havde man gjenvundet det i Folketallet manglende for at fulde balanceres mod Aarenes Levninger 1703, ja 1804, uden strenge Aar, tabt næsten 1000 af det Antal, som fandtes 1801. Endog 4000 mangler endnu i det Folketal, som Island tre Gange for i Tids-

Lidrummet eteds (see S. 270). Den store Koppesygdom 1707 og tre senere Koppesygter; tre Rakter af ødelæggende Aar, fire Omvæltninger af underjordist Jld, Faarsygen, Sygdomme og haarde Aar; have ligesaa snart omskiftet den med Folkemængden tiltagende Velstand, og begge ofte for en stor Deel. Røringernes Drift staaer her stedse i sine Forhold med Folkemængden, og Velmagten med begge. Nødsbesætningen, der dog udgjør Landets Hovedkapital, viser, hvor betydelig den endnu mangler i sin flere Gange i Lidrummet erholdte Styrke; om Fiskerierne er mest det S. 438. Til alle Liden har Island, som ethvert andet Land i Verden, haft nogle formuende blandt en fattig Mængde, men for beviislig i hvert Lidrum meget mere og flere formuende, som gjerne kunde, som Exemppler, navnlig opregnes. Vel ere endel Penge indførte til Island i den senere Tid, vel have enkelte Samlere af nogle frugtesløse Penge været at finde, vel en jevnere Formue i visse gode Oplandets Egne, end ved Kystene, vel kunde Luxusvarernes større Forbrug synes at vidne om mere Velstand, saavel som Almuens Forbedelse i den senere Tid; men — betragter man derimod, at hvad Landet og kunde indvinde ved en for stor Deel fordeelagtigere Hænde

hel nu end før, er deels igjen bortvandret til Afbetaling af den mere end een Lønde Guld, som samtlige Overfødighedsaarers Forbrug aarlig udfordrer, deels tør man ikke benægte Rimeligheden af Baron von Eggers's Berregning l. c. S. 459, at Island, endog før Bankofedlernes Indførsel, virkelig havde kun en Tiendedeel af de Penge, som beregnedes at være indførte til samme, ogsaa at kunne gjælde endnu; deels er en stor Deel heraf igjen indgaaet i den Kongelige Kasse for de senere Aars Jordeskjød, skjøndt islandsk Jordegods Hver saalidet, at Erichsen melder ¹⁾ alle Jord- Afgieters Summa i Island, at være fra 1696 til 1759 nedstegen fra 33918 Rdlr til 24273 Rdlr, som viser Godsernes Albeeydelighed, samt Landbrugs og den almindelige Velstands stærk synkende Forsætning; ja; Baron von Eggers regner vel høit i det Helt l. c. S. 414, naar han anslaaer hele Islands faste Eiendomme til rummelig 7 Lønder Guld, imod at Fjeldsted opsætter dem kun til 3.

Men — vi ville endog antage nogen Sum Penge hist og her at findes adspredet og flygt i Landet, denge er dog en gandske uvirksom

¹⁾ 3 Dec, Regi, Patriæ S. 29.

som og beklageligt, ikke cirkulerende død Kaptal, der altsaa ingen Frugter giver, eller kan give, da ingen Indretning findes, som der aabner Eierne Leilighed til at kunne paa nogen anden Maade; end ved de mindre Jordetjeb, gjøre sig disse deres Eiendomme paa nogen sikker Maade frugtbringende; men til at anvendes til vigtige og haabefulde Anlag, der til ere de for ringe, som hos enkelte saa Mand, hvilke, deels Mistillid og for lidte Tab ved Entrepriiser, deels Mangel paa Indsigt skrammer fra forenede at angribe noget i det Store. At i øvrigt Mængdens Forsætning er arm, vilde de uhyre udestaaende Restancer til Kjøbmændene, næsten overalt, tilstrækkelig kunne oplyse og fremfor alt de nyeste Erfaringer, at paa eet til to maadelig strænge Aar, følger strax en ikke ubetydelig Folkedød, der viser tydelig, hvor liden Sikkerhed for Mangel i Fremtiden nu kan eragtes at finde Sted i et Land, som endnu er saa svagt, i alle Mæringers Drikt saa yderlig sat tilbage, at det ikke blot mangler næsten halv Nøgbesætning mod dets forrige, men og har skabt sig et langt større Antal af Nødvendigheder, end nogensinde før, og tværtimod de foregaaende Tidrummes almindelige Erfaring lige til 1783, udfører nu langt mindre af Fødevarer, end det af indførte aarlig for

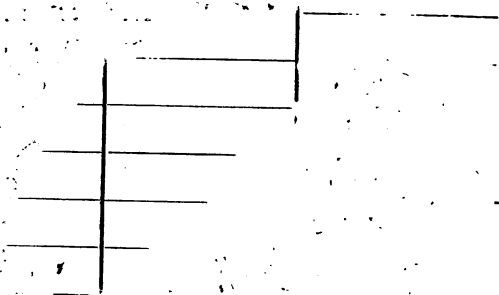
forstrøget, og er sølgelig saa meget mindre
 skikket nu end før for Mangel i Fremtiden.

Hvad altsaa dette Land har i Lidsrum-
 met at rose sig af, er Nationens betydelige
 Fremfærd i Oplysning, som dog mere har
 vilst sig frugtbar endnu i Theorien end i Praxi,
 eller dog dennes ønskelige Følger. Vi have
 for Ex. faaet en Mængde gode Skrifter i flere
 Fag, en betydelig, dog svag, Medicinal-Indret-
 ning, som de forrige Aarhundreder ikke kjendte,
 endeel mediciniske Anviisninger ¹⁾, en Mængde
 oekonomisk-praktiske Afhandlinger, mange vig-
 tige Opmuntringer ved Hans Majestæts Kon-
 gens og det Kongelige Landhuusholdnings-
 Selskabs udlovede og udgivne Belønninger
 for oekonomisk Virksomhed, men vi have dog
 faaet flere Sngdomme, mindre Folkemængde,
 mindre Velstand, flattere Jordbrug, en for-
 vøndt Næringsform, og i det Praktiske har
 Kulturen meest virket paa os til den Art af
 Forsinelse, at gjøre et stort for ukjendt For-
 brug af Luxus, og Overflødigheds-Artikler til
 vore

¹⁾ Foruden de S. 210, 12 anmeldte er ogsaa i des-
 nye Aarhundrede 1803 udkommen en fuldstæn-
 digheds Oversættelse af Fausts Sundheds-Kateche-
 mus ved Chirurgus Oveud Paulsen.

vore Nødvendigheder, og tordrende til Dagens
 Orden, uden selv endnu at have lært at frem-
 bringe nogen. Vi kjende mange oekonomisk
 vigtige Ting flere end før, men føre os faare
 faa af dem til Nytte, da vi endnu beholde en
 stor Deel Fordomme, endog med opbyggeligt
 Mæt, og savne gjerne Gendragtighed til al-
 meennyttige Planers Udførelse. Vi kunne
 derimod med saa meget større Grund rose os
 af den Fremgang Justitsvæsenet og Rettens
 Pleie har vundet i Island, glæde os ved en
 mere kjerlig og velansæendig Behandling, ved
 de udvortes Sæders Formildelse, ved den
 gjenvundne Friheds usfatteerlige Gode; ved
 Møringernes næsten aldeles hævede Ewang; ved
 Haabet snart at see mere vigtige, nye Industrie-
 grene efterhaanden fremspire og modnes, men,
 fremfor alt andet — ved en uafbrudt lands-
 faderlig Regjering, dens mageløse Naade,
 Omhu og Opofrelser til Islands Frelse i alle
 dets Trængsler, og til dets Gjenreisning, tro-
 net til nærværende Tid med en uafbrudt Freds
 usforlignelige, rige Betsignelser. Men —
 ach, at Krigens grusomme Furie, misunde-
 lig over vor Lykke, nu skal opstille sig imellem
 Island og det øvrige Europa, ja, maaskee i
 hint selv, som overalt paa Havet, for ved Ild eller
 Hunger ogsaa der at indbringe en nye Hær af
 Elæm

Stændigheder. Ulykkelige Island! Savnende de første Nødvendigheder til dine Mæringers Drikt, som nu ene skulde frelse dine Beboere, maaskee tillige hjemført af Uaar, nytter en grum Fiende din, næsten af alle ulykkeligste Beliggenhed paa Jordkloden, til at gjøre Ende paa dine værge- og hjælpeløse, uhyldige Børns lummerfulde Liv ved en mættrende Hunger. Hvor stor er ikke din Trang, fremfor snart ethvert andet Land i Verden, (da du saa let afstjæres fra al Hjælp og Tilførsel fra andre Lande af Havets barste Tyrann) til selv i alle paa kommende Tilfælde, som oftere kunde ligesaa lumst og pludselig indtræffe, som nu, dog altid at kunne eie et vel ordnet og vel styret Fødemagasin i hvert af dine Syffeler, fundet efterhaanden ved Kenterne af dine egne Collectpenge, udvidet i gode og middelmaadige Aar ved passende Bidrag af enhver Huusfader der i Landet, som noget formaaet. Dette tør du vel allerunderdanigst haabe, at, saasnart Freden erobres igjen, hvis du da og har egne levende Sønner og Døttre tilbage, vil, blandt andet, tidlig worde en Gjenstand for din nu regjerende allermildeste Landsfaders, Kong Frederik den Sjettes Omhu for din Frelse.

14

BT

Lidrummet etede (see S. 270). Den store Koppesygdom 1707 og tre senere Koppesygter, tre Rakler af ødelæggende Naar, fire Omvæltninger af underjordist Jib, Gaarsygen, Sogdomme og haarde Naar, have ligesaa snart omskiftet den med Folkemængden tiltagende Velstand, og begge ofte for en stor Deel. Ræringernes Drift staaer her stedse i visse Forhold med Folkemængden, og Velstanden med begge. Nærbefatningen, der dog udgjør Landets Hovedkapital, viser, hvor betydelig den endnu mangler i sin flere Gange i Lidrummet erholdte Styrke; om Fiskerierne er meldet S. 438. Til alle Tider har Island, som ethvert andet Land i Verden, haft nogle Formuende blandt en fattig Mængde, men for bevistligen i hvert Lidrum meget mere og flere Formuende, som gjerne kunde, som Exempler, navnlig opregnes. Vel ere endel Penge indførte til Island i den senere Tid, vel have enkelte Samlere af nogle frugtesløse Penge været at finde, vel en jevnere Formue i visse gode Oplandets Egne, end ved Kysterne, vel kunde Luxusvareernes større Forbrug synes at vidne om mere Velstand, saavel som Almuens Jordbesidelse i den senere Tid; men — betragter man derimod, at hvad Landet og Lande indvinder ved en for stor Deel fordeelagtigere Hand-
del

hel nu end før, er deels igjen bortvandet til Afbetaling af den mere end een Tonde Guld, som samtlige Overflødighedshærers Forbrug aarlig udfordrer, deels tør man ikke benægte Rimeligheden af Baron von Eggers's Berregning l. c. S. 459, at Island, endog før Bankofedlernes Indførsel, virkelig havde kun en Tiendedeel af de Penge, som beregnedes at være indførte til samme, ogsaa at kunne gjelde endnu; deels er en stor Deel heraf igjen indgaaet i den Kongelige Kasse for de senere Aars Jordeskjød, skjøndt islandsk Jordegods siger faalidet, at Erichsen melder ¹⁾ alle Jord-Afgiverters Summa i Island, at være fra 1696 til 1759 nedstegen fra 33218 Rdlr til 24273 Rdlr, som viser Godsernes Albetorlighed, samt Landbrugs og den almindelige Velstands stærk synkende Forsatning; ja, Baron von Eggers regner vel høit i det Helt l. c. S. 414, naar han anslaaer hele Islands faste Eiendomme til rummelig 7 Tonder Guld, imod at Fjeldsted opsætter dem kun til 3.

Men — vi ville endog antage nogen Sum Penge hist og her at findes adspredet og flygt i Landet, denge er dog en gandske uvirksom

¹⁾ 3 Dec, Regi, Patrie S. 29.

alle i Landet, at lade dem afbenytte til Fiskeris
 Tilholdsted i den korte Fiskertid. Jeg indseer
 ikke heller, at det enten kan være det, eller
 positivt nyttigt, at de, som finde Speculation
 ved at bygge Strandsidderhuse, for ned til
 og i dem at lække fra Oplandet en fast og be-
 ständig der etablerende Besætning for deres
 Fiskerier, mod tilstet pligtigkyldig Naarsom-
 allene paa deres Naade, som er det sandteste
 Mandslaans Hovet, der kan opvækkes, Men
 de ene høste Fordeel af disse Fiskerier, saa
 længe de slaa vel an; men saa snart de vige
 linge og disse usle Familier komme i Mod, da
 gæver ikke formaae at understøtte dem, eller
 engang erkjende dette for Pligt, men kaste hele
 Bygden deraf paa Distriktet, efter selv ene at
 have nydet Frugten, eller og at de lade saa
 danne deres Livegne føde, af det Offenslige og
 den islandske Collee, hvorefter disse Tjenere
 optage den Hjælp, som ellers, efter sin Bes-
 temmelses Natur, mere hensigtsmæssigen skal
 de anvendes til trængende Bønders Medning
 overalt i Landet. Vel er mig ikke ukendt,
 at Enkelte anbefale Strandsidderlivet, som
 Middelet til flere Egteforbindelser, og en af
 disse igjen stødende større Kolleformepelse, men
 en umoralisk og uvijsom Generation, som ikke
 lærer at for tjene sit Bred, ikke gider arbeide,

og

og som i første Aar borte der ligesaa hastig, som den kommer paa Gode, hvorom Lister over Fødte og Døde for flere Aar, kunne overbevise, men derimod trækker Mængden af Distrikters Jordbrugere med sig hen i Armod og Gjæld, ingen sikker Næringsvei har, og blædder voldsigen til et forladt Landbrugs Afsmagt, er for de Egne, hvor denne Plage egentlig hører hjemme, den sværeste Byrde, men i Binding for Landet eller Staten, hvorom, atter maa endvidere henholde mig til det S. 40-41 og 75 anførte.

Det fjerde Spørgsmaal staaer endnu tilbage ubesvaret, nemlig: om Island selv har i Livsrummet vundet en større Velstand og Sikkerhed for Mangel i Fremtiden? Hvor ønskede jeg ikke her at kunne svare: Ja, og hvor meget smertter det dog ikke, at min Overbevisning, for en Del, svæker Nei! Den tredje Tabel over den oekonomiske Forsætning i Landet Aar 1804 bekræfter dette. End ikke 1801 havde man gjenstandet det i Holfketaller manglende for at kunne balanceres mod Aarenes Levninger 1703, ja 1804, uden strenge Aar, tabt næsten 1000 af det Antal, som fandtes 1801. Endog 4000 mangte endnu i det Holfetal, som Island tre Gange før i Tids-

Lidrummet eleds (see S. 270). Den store Koppesygdom 1707 og tre senere Koppesygge; tre Rakker af ødelæggende Aar, fire Omvæltninger af underjordist Jld, Saarsygen, Sogdomme og haarde Aar, have ligesaa snart omskiftet den med Folkemængden tiltagende Velstand, og begge ofte for en stor Deel. Røringernes Drift staaer her stedse i visse Forhold med Folkemængden, og Velmagten med begges Nødgbesætningen, der dog udgjør Landets Hovedkapital, viser, hvor betydelig den endnu mangler i sin flere Gange i Lidrummet erholdte Styrke; om Rifferierne er meldet S. 438. Til alle Liden har Island, som ethvert andet Land i Verden, haft nogle formuende blandt en fattig Mængde, men for beviislig i hvert Lidrum meget mere og flere formuende, som gjerne kunde, som Exemppler, navnlig opregnes. Vel ere endel Penge indførte til Island i den senere Tid, vel have enkelte Samlere af nogle frugtestke Penge været at finde, vel en jevnere Formue i visse gode Oplands Egne, end ved Kystene, vel kunde Luxusvarernes større Forbrug synes at vidne om mere Velstand, saavel som Almuens Jordbesid i den senere Tid; men — betragter man derimod, at hvad Landet og kunde indvinde ved en for stor Deel fordeelagtigere Hand-
del

vel nu end før, er døels igjen bortvandret til
 Afbetaling af den mere end een Lønde Guld,
 som samtlige Overflødighedsharers Forbrug
 aarlig udfordrer, deels tør man ikke benægtes
 Rimeligheden af Baron von Eggers's Ber-
 regning l. c. S. 459, at Island, endog før
 Bankofedlernes Indførsel, virkelig havde kun
 en Tiendedeel af de Penge, som beregnedes at
 være indførte til samme, ogsaa at kunne gjelde
 endnu; deels er en stor Deel heraf igjen ind-
 gaaet i den Kongelige Kasse før de senere
 Maars Jordeskib, skjøndt islandsk Jordegods
 hver faalidet, at Erichsen melder ¹⁾ alle
 Jord. Afgieters Summa i Island, at være
 fra 1696 til 1759 nedstegen fra 33218 Rdlr
 til 24273 Rdlr, som viser Godsernes Albet-
 tethed, samt Landbrugets og den almindere
 liges Velstands stærk synkende Forsatning; ja
 Baron von Eggers regner vel høit i det
 Helt l. c. S. 414, naar han anslaaer hele
 Islands faste Eiendomme til rummelig 7 Løn-
 der Guld, imod at Fjeldsted opsætter dem
 kun til 5.

Men — vi ville endog antage nogen
 Sum Penge hist og her at findes adspredet og
 flygt i Landet, denge er dog en gandske uvirke-
 som

¹⁾ 3 Dec, Regi, Patrie S. 29.

som og beslægtet, ikke cirkulerende død Kapt-
 tal, der altsaa ingen Frugter giver, eller kan give,
 da ingen Indrætning findes, som der aabner
 Eierne Leilighed til at kunne paa nogen anden
 Maade; end ved de mindre Jordetjob, gøre
 sig disse deres Eiendomme paa nogen flatter
 Maade frugtbare; men til at anvendes
 til vigtige og haabefulde Anlæg, der til ere de
 for ringe, som hos enkelte saa Mand, hvilket,
 deels Mistillid og for lidte Tab, ved Entrepri-
 ser, deels Mangel paa Indsigt skrammer fra
 forenede at angribe noget i det Store. At i
 øvrigt Mængdens Forsætning er arm, vilde de
 uhyre udestaaende Restancer til Kjøbmændene,
 næsten overalt, tilstrækkelig kunne oplyse og
 fremfor alt de nyeste Erfaringer, at paa eet til
 to maadelig strænge Aar, følger strax en ikke
 ubetydelig Folkesed, der viser tydelig, hvor
 liden Sikkerhed for Mangel i Fremtiden nu
 kan eragtes at finde Sted i et Land, som end-
 nu er saa svagt, i alle Næringers Drist sa-
 ynderlig sat tilbage, at det ikke blot mangler
 næsten halv Nøgbesætning mod dets forrige,
 men og har skabt sig et langt større Antal af
 Nødvendigheder, end nogensinde før, og tvert-
 imod de foregaaende Tidrummes almindelige
 Erfaring lige til 1783, udfører nu langt min-
 dre af Fødevarer, end det af indførte aarlig

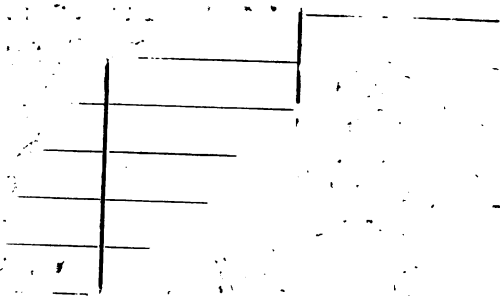
forstrøget, og er sølgelig saa meget mindre
 fikket nu end før for Mangel i Fremtiden.

Hvad altsaa dette Land har i Tidrum-
 met at rose sig af, er Nationens betydelige
 Fremfærd i Oplysning, som dog mere har
 vilst sig frugtbar endnu i Theorien end i Praxi,
 eller dog dennes ønskelige Følger. Vi have
 for Ex. faaet en Mængde gode Skrivter i flere
 Fag, en betydelig, dog svag, Medicinal-Indret-
 ning, som de forrige Aarhundreder ikke kjendte,
 endel mediciniske Anviisninger¹⁾, en Mængde
 oeconomisk-praktiske Afhandlinger, mange vig-
 tige Opmuntringer ved Hans Majestæts Kon-
 gens og det Kongelige Landhuusholdnings-
 Selskabs udlovede og udgivne Belønninger
 for oeconomisk Virksomhed, men vi have dog
 faaet flere Snydomme, mindre Folkemængde,
 mindre Velstand, slettere Jordbrug, en for-
 vendt Næringsform, og i det Praktiske har
 Kulturen meest virket paa os til den Art af
 Forsinelse, at gjøre et stort før ukendt For-
 brug af Luxus, og Overflødigheds-Artikler til
 vore

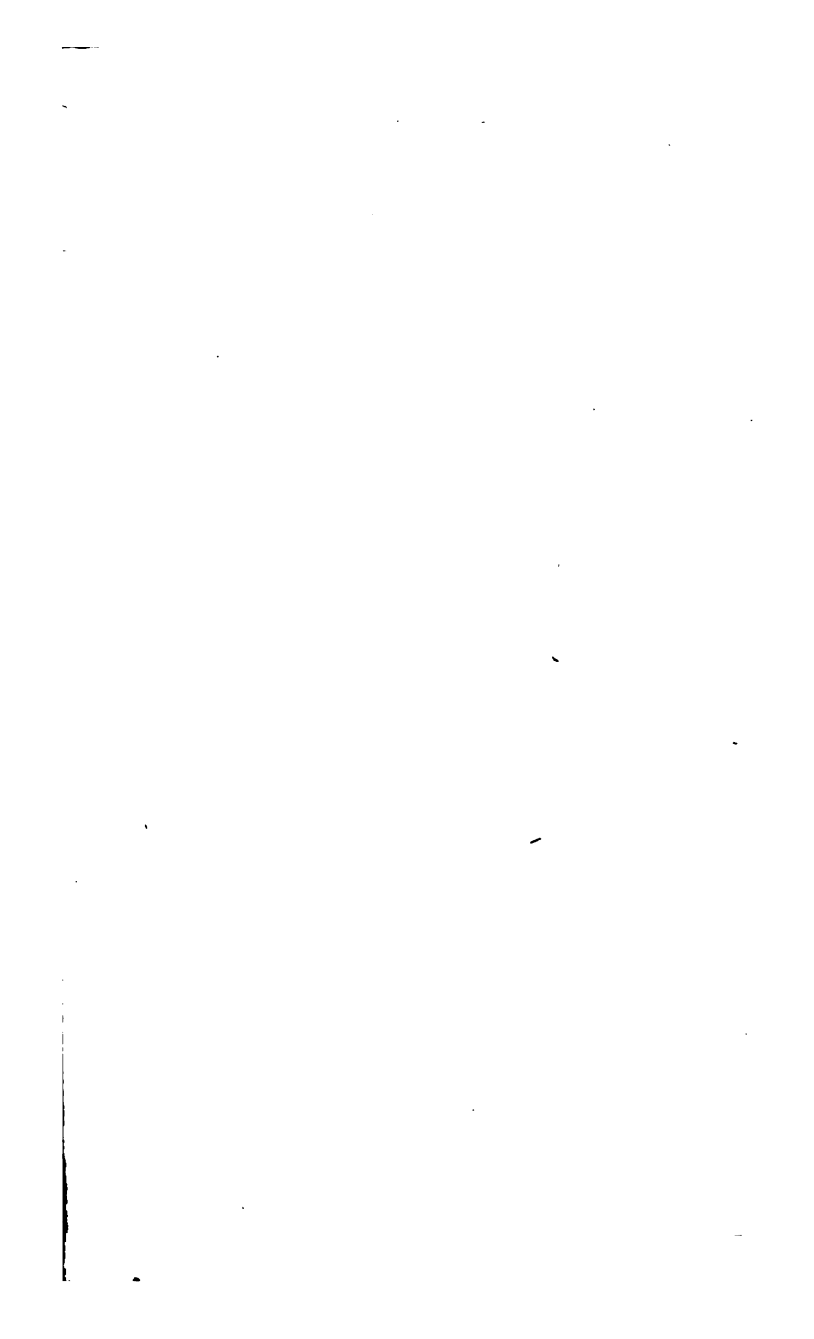
¹⁾ Foruden de S. 210, 12 anmeldte er og i det
 nye Aarhundrede 1803 udkommen en især
 Oversættelse af Fausts Sundheds-Kateche-
 mus ved Chirurgus Svend Paulsen.

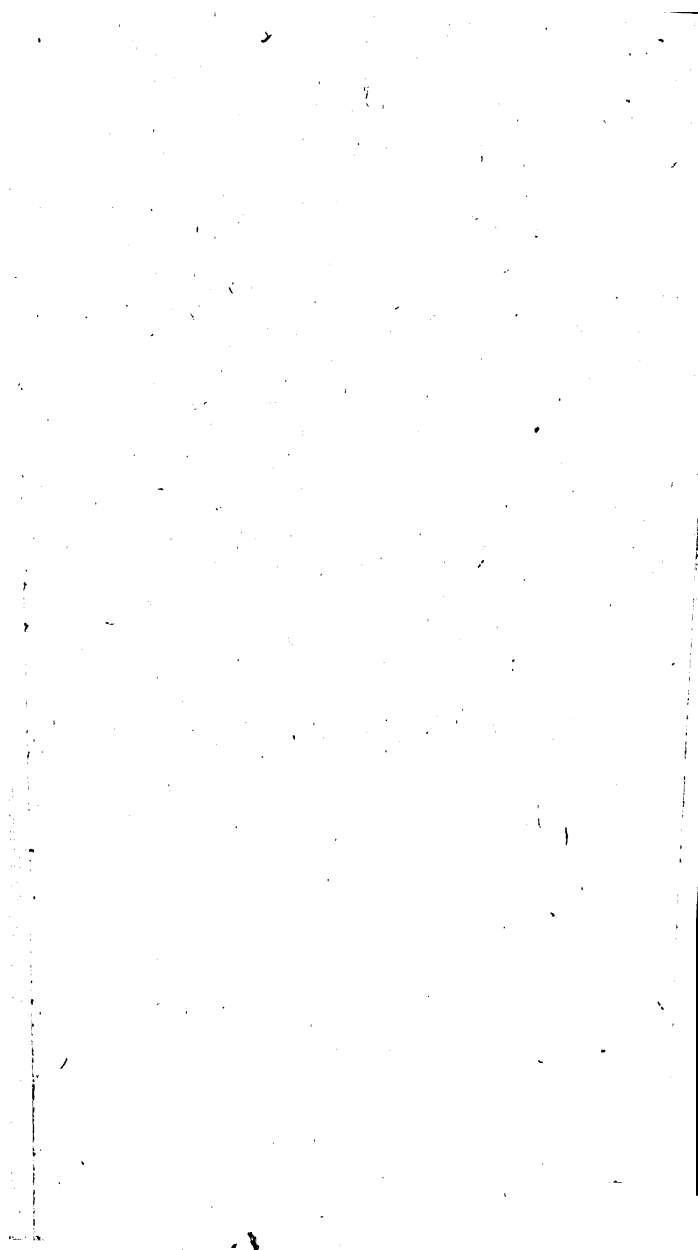
vore Nødvendigheder, aacorderende til Dagens
 Orden, uden selv endnu at have lært at frem-
 bringe nogen. Vi kjende mange økonomist
 vigtige Ting flere end før, men føre os faare
 faa af dem til Nytte, da vi endnu beholde en
 stor Deel Fordomme, endog mod opbyggeligt
 Nyt, og savne gjerne Eendragtighed til al-
 meennyttige Planers Udførelse. Vi kunne
 derimod med saa meget større Grund rose os
 af den Fremgang Justitsvæsenet og Rettens
 Pleie har vundet i Island, glæde os ved en
 mere kjerlig og velansændig Behandling, ved
 de udvortes Sæders Formildelse, ved den
 gjenvundne Friheds usfatteerlige Gode; ved
 Møringernes næsten aldeles hævede Ewang; ved
 Haabet snart at see mere vigtige, nye Industrie-
 grene efterhaanden fremspire og modnes, men,
 fremfor alt andet — ved en uafbrudt lands-
 faderlig Regjering, dens mageløse Naade,
 Omhu og Opofrelser til Islands Frelse i alle
 dets Trængsler, og til dets Gienreisning, kro-
 net til nærværende Tid med en uafbrudt Freds
 uforlignelige, rige Betsignelser. Men —
 ah, at Krigens grusomme Furie, misunde-
 lig over vor Lykke, nu skal opstille sig imellem
 Island og det øvrige Europa, ja, maaskee i
 hint selv, som overalt paa Havet, for ved Jld eller
 Hunger ogsaa der at indbringe en nye Hær af
 Elend-

Staudigheder. Ulykkelige Island! Savnende de første Nødvendigheder til dine Mæringers Drist, som nu ene skulde frelse dine Beboere, maaskee tillige hjemføgt af Uaar, nytter en grum Fiende din, næsten af alle ulykkeligste Beliggenhed paa Jordkloden, til at gjøre Ende paa dine værge- og hjælpeløse, uhyrlige Børns lummerfulde Liv ved en mættrende Hunger. Hvor stor er ikke din Trang, fremfor snart ethvert andet Land i Verden, (da du saa let afstjæres fra al Hjælp og Tilførsel fra andre Lande af Havets barske Tyrann) til selv i alle paakommende Tilfælde, som oftere kunde ligesaa lumsk og pludselig indtræffe, som nu, dog altid at kunne ele et vel ordnet og vel styret Fødemagasin i hvert af dine Syffeler, fundet efterhaanden ved Kenterne af dine egne Collectpenge, udvidet i gode og middelmaadige Aar ved passende Bidrag af enhver Huusfader der i Landet, som noget formaaer. Dette tør du vel allerunderdanigst haabe, at, saasnart Freden erobres igjen; hvis du da og har egne levende Sønner og Døttre tilbage, vil, blandt andet, tidlig vorde en Gjenstand for din nu regjerende allermildeste Landesfaders, Kong Frederik den Sjettes Omhu for din Frelse.

14
BT

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

[illegible]

Form 410

